

Н. П. Бондар

**ВИДАННЯ
ІВАНА ФЕДОРОВА ТА
ПЕТРА МСТИСЛАВЦЯ**

**З ФОНДІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Н. І. АІ НААД

ÂÈÄÀННВ ÉÂÀНÀ ÔЕÄÎ ÐÎ ÂÀ
ÒÀ Î ЕÒÐÀ Ì ÑÒÈÑÈÀÄÖВ
Ç ÔÎ НАЕÂ
НАÖЕÎ НАЕÛНÎ Î АЕАЕЕÎ ÒЕЕÈ ÔЕÐАÏНÈ
ЕÎ ЕНÈ Â. Ё. ÂЕÐНАÄÑÛЕÎ ÂÎ

Дослідження
Попримірниковий опис

Київ 2012

УДК 002.2(083.132)"15":027.021(477-25):01
ББК Ч611.63(0)432.я1 + Ч736.831.1-51я1 + Я181(4УКР)21
Б77

Бондар Н. П.

**Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського:**
дослідження, попримірниковий опис / НАН України. Нац. б-ка
України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 311 с.: іл.

ISBN 978-966-02-6616-2

Пропонована робота є результатом дослідження та бібліографічного опрацювання примірників видань Івана Федорова та Петра Мстиславця, а також безвихідних анонімних видань із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Робота складається із текстової частини, опису 10 видань у 44 примірниках та супроводжується додатковими розділами, серед яких іменний покажчик осіб та установ, що згадуються в описах, схема міграції примірників та ін.

Видання розраховане на фахівців різних гуманітарних галузей знань та широкий читацький загал, покликане сприяти подальшому введенню в науковий обіг давньої кириличної друкованої спадщини.

Науковий редактор
Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук

Рецензенти
О. М. Дзюба, канд. іст. наук
І. З. Мицько, канд. іст. наук
І. О. Ціборовська-Римарович, канд. іст. наук

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ISBN 978-966-02-6616-2

©Н. П. Бондар, 2012
©Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2012

**ПРИМІРНИКИ ВИДАНЬ І. ФЕДОРОВА ТА П. МСТИСЛАВЦЯ
З ФОНДІВ НБУВ: ЗАСАДИ БІБЛОГРАФУВАННЯ
ТА ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Загальні засади організації каталогу

Попрімірниковий каталог видань Івана Федорова та Петра Мстиславця має стати першим каталогом кириличних стародруків із повним описом цих видань із фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (далі по тексту – НБУВ), і маємо надію, розпочне цілісну серію подібних публікацій. Підготовка першого випуску каталогу із описом видань І. Федорова та П. Мстиславця обумовлена тим, що саме з діяльності цих першодрукарів, як спільної в Москві та Заблудові, так і окремої – І. Федорова у Львові та Острозі, та П. Мстиславця – у Вільнюсі, розпочинається розвиток сталого книгодрукування у східнослов'янських землях, у тому числі й в Україні.

До складу каталогу включено опис 10 видань у 44 примірниках, із них 5 фрагментів (№ 3.5, 3.6, 4.9, 4.10, 7.1). Це насамперед описи 6 спільних та окремих видань Івана Федорова та Петра Мстиславця у 38 примірниках. Оскільки діяльність обох друкарів та їх видання мають багато спільних рис, тому до традиційного блоку видань І. Федорова, серед яких й надруковані разом з П. Мстиславцем, доєднано також самостійні видання П. Мстиславця, випущені у Вільнюсі. Окрім того, до каталогу включено опис трьох примірників трьох видань безвихідних Євангелій, що вважаються надрукованими в анонімній друкарні, яку фахівці локалізують переважно як московську, – традиційно для полегшення розрізнення ці видання Євангелій називають вузькошрифтным, середньошрифтным та широкошрифтным. Однак опис анонімних Євангелій (№ 8.1–10.1) умовно виділено в окремий блок і подано після опису найпізнішого із видань І. Федорова – острозької Біблії (№ 6), а також додруківки до неї – т. зв.

«вільнюських аркушів» (№ 7), хоча збережено наскрізну нумерацію всіх видань. Ці видання через складність опису, а також репрезентацію у збірці лише одиничними примірниками, описані за скороченою схемою, зокрема, без розпису змісту та початкових літер аркушів в області опису видання.

Всього у каталозі описано 3 примірники московського Апостола 1564 р., 2 примірники заблудівського Євангелія учительного 1569 р., 6 примірників львівського Апостола 1574 р., 10 примірників вільнюського Євангелія 1575 р., один примірник Нового Завіту з Псалтирем 1580 р., 18 примірників острозької Біблії 1581 р., 1 примірник «вільнюських аркушів» та по одному примірнику анонімних широко-, середньо- та вузькошрифтих Євангелій.

Ще на початковому етапі роботи з кириличними виданнями XVI ст. нам вдалося внести деякі зміни та уточнення щодо видань та окремих примірників зі збірки НБУВ шляхом їх атрибуції та переатрибуції. Так, три примірники вільнюського Євангелія 1575 р. П. Мстиславця (Кир.859, Кир.860, Кол. Попова 56) виявилися примірниками пізнішого вільнюського видання – Євангелія (без сигнатур) 1600 р. друкарні Мамоничів. Також було встановлено, що два примірники нібито Псалтиря П. Мстиславця 1576 р. (Кир.5549п, Кол. Вітта 4) насправді є примірниками Псалтиря тієї ж друкарні Мамоничів 1600 р., і зараз у фондах НБУВ, на жаль, немає примірників вільнюського Псалтиря 1576 р. Подібні помилки є дуже поширеними, оскільки друкарня Мамоничів славилася кількаразовими передруками надзвичайно подібних між собою видань. Дослідження примірників острозької Біблії сприяло «поверненню» із забуття комплекту «вільнюських аркушів» із фондів НБУВ¹. Всі ці зміни відображені у каталозі кириличних стародруків XV–XVII ст. НБУВ 2008 р.²

Однак кількість зафіксованих примірників останнім часом, навіть порівняно з каталогом 2008 р., вдалося дещо збільшити за рахунок опису невеликих за обсягом фрагментів видань, виявлених внаслідок посторінкового аналізу примірників, у тому числі й за філігранями. Таким чином вдалося атрибутувати вставлений у примірник московського Апостола 1564 р. Кир.552 (№ 2.1) аркуш 259 із львівського Апостола (№ 3.6). До восьми примірників вільнюського Євангелія додано ще два фрагменти. Це арк. 9, 16,

---

¹ Детальніше про це див. – *Бондар 2004-1*, С. 355–359.

² *Бондар, Кисельов 2008*.

278, 279 другого рахунку, виявлені в складі незвичайного примірника, основну частину якого складають Євангелія з сигнатурами Кир.759, до якого приєднано окремі аркуші вільнюських видань 1575 р. та 1600 р. без сигнатур, окрім того ще 16 аркушів невставновленого друку³.

Окремо під самостійною позицією (№ 4.10) описані й гравюри з вільнюського Євангелія 1575 р., виявлені у складі примірника острозької Біблії Кир.762 (№ 6.7). Детальніше про ці та інші вставні гравюри у примірниках острозької Біблії 1581 р. йтиметься далі. У процесі попримірникового опису також вдалося виявити в складі примірника вільнюського Євангелія 1575 р. Кир.756 (№ 4.2) аркуш 16 із т. зв. Євангелія без сигнатур (Вільнюс: Друкарня Мамоничів, 1600).

Історія дослідження та бібліографування примірників збірки НБУВ

Історія дослідження та каталогізації кириличних стародрукованих пам'яток в стінах НБУВ упродовж усього періоду від її заснування 1919 р. як Всенародної бібліотеки України має давні та міцні традиції. Безпосередньо бібліографування кириличних видань, у тому числі й видань І. Федорова та П. Мстиславця, розпочинається із каталогу «Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII в.» 1958 р.⁴, укладачами якого були співробітники відділу рідкісних та цінних книг тоді Державної публічної бібліотеки УРСР Степан Йосипович Петров, Яків Дементійович Бирюк та Тетяна Петрівна Золотар, що вийшов за редакцією Павла Миколайовича Попова. Публікацію подібного каталогу, що охоплював увесь фонд кириличних стародруків XV–XVIII ст. однієї найбільших у Радянському Союзі збірок, можна вважати явищем рідкісним, якщо не унікальним. Жодна інша велика бібліотека не пішла шляхом підготовки повного каталогу, хоча варто відмітити здебільшого дуже короткий опис видань, лише подекуди із зазначенням кількості примірників у збірці, і лише окремі випадки фіксації особливостей примірників.

У цьому каталозі відзначено видання московського 1564 р. та львівського 1574 р. Апостолів, вільнюських Євангелія 1675 р. і Псалтиря 1576 р., та острозької Біблії 1581 р. Щодо окремих видань

---

³ Детальніше про особливості примірника – див. *Бондар 2007-2*. – С. 35–47.

⁴ *Петров, Бирюк, Золотарь 1958*.

вміщено коротку характеристику повноти примірників та їх стану збереження – наприклад, вказано, що примірник вільнюського Псалтиря 1576 р. не має початку, кінця та декількох аркушів усередині книги, що аркуші ушкоджені, а поля сильно обрізані⁵. Також зазначено особливості двох примірників московського Апостола 1564 р., один із яких належав до збірки М. С. Маклакова (№ 1.1), другий – до збірки Є. О. Львова, потім Д. Г. Бібікова⁶ (№ 1.2)⁷. В описі львівського Апостола 1574 р. вказано на 4 примірники, відмічено їх дефектність, подано записи на двох із них, зокрема, знаменитий вкладний запис К. І. Ходкевичевої-Вишневецької, дружини власника заблудівської друкарні гетьмана Г. Ходкевича⁸ (№ 3.2). У описі вільнюського Євангелія 1575 р. наведено відомості про 6 примірників, із яких 2 повних⁹, також вміщено ранній вкладний запис Іваницьких від травня 1579 р. до храму Іваничів на одному із примірників¹⁰ (№ 4.3). Лаконічно описана острозька Біблія 1581 р. друку І. Федорова – вказано на наявність 14 примірників, із яких лише три повних¹¹.

До унікальних за змістом поданого матеріалу та фактографічних відомостей можна віднести й каталог Маргарити Агапіївни Шамрай «Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15 – 17 ст.», що вийшов друком 2005 р. До нього увійшли власницькі та вкладні записи чотирьох примірників львівського Апостола 1574 р.¹² (№ 3.1–3.4), чотирьох примірників вільнюського Євангелія 1575 р.¹³ (№ 4.2, 4.3, 4.6, 4.7) та 11 примірників острозької Біблії 1581 р.¹⁴ (№ 6.1, 6.2, 6.4, 6.5, 6.7, 6.8, 6.9, 6.11, 6.12, 6.15, 6.17); а також анонімного «середньошрифтного Євангелія» бл. 1558–1559¹⁵ (№ 9.1). Користування цим каталогом дещо утруднює алфавітний принцип організації матеріалу та

---

⁵ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 22–23, № 23. Йдеться про один із двох примірників видання 1600 р., які початково вважалися видання П. Мстиславця 1576 р.

⁶ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 18–19, № 17.

⁷ Третій із примірників (№ 1.3) зі збірки В. О. Вітта надійшов вже після публікації каталогу.

⁸ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 19–21, № 21.

⁹ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 21–22, № 22.

¹⁰ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 21–22, № 22.

¹¹ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 23, № 24.

¹² Шамрай 2005. – С. 29–31, № 27–29.

¹³ Шамрай 2005. – С. 87–89, № 110–112а.

¹⁴ Шамрай 2005. – С. 66–69, № 66–73а.

¹⁵ Шамрай 2005. – С. 86–87; № 109.

відсутність покажчика видань за друкарнями, а також й те, що попри фіксацію записів тут не знайшли свого відображення такі індивідуальні особливості примірників, як штампи, печатки, шифри зберігання у складі давніших збірок, за якими також можна прослідкувати історію побутування примірників. У деяких випадках наше відчитування записів було дещо відмінним від наведених у роботі М. А. Шамрай. Варто також відмітити, що серед поданих у попримірниковому каталозі видань І. Федорова та П. Мстиславця є й такі, яких немає у публікації М. А. Шамрай.

Окрім того, особливості примірників збірки НБУВ знайшли відображення у монографічних дослідженнях, статтях, каталогах вітчизняних та зарубіжних книгознавців – Я. Д. Ісаєвича¹⁶, Є. Л. Немировського¹⁷, М. А. Шамрай¹⁸, Г. І. Ломонос-Рівної¹⁹, О. О. Гусевої²⁰ та ін.

Структура опису

Структура уміщених у каталозі описів традиційно складається із опису видання та опису примірника. Попри те, що, на думку фахівців, попримірникові каталоги окремих збірок мають зосереджувати свою увагу на фіксації особливостей конкретних примірників, ми вважали за потрібне включити до каталогу й розлогі описи видань. Опис видання включає такі позиції, як «організація видання», «характеристика друку», «художнє оформлення», «склад видання», «початкові слова аркушів», «помилки в нумерації», «варіанти набору», «використання пробільного матеріалу», «примірники», «бібліографія видання».

До опису видань включено, зокрема, рубрику «склад», оскільки вказані в бібліографії стосовно видання джерела не містять подібної інформації, – найдетальніше склад і зміст видань описані в каталозі О. О. Гусевої²¹. Однак при укладанні каталогу ми подавали

---

¹⁶ Ісаєвич 1983; Ісаєвич 1989; Ісаєвич 2002, сторінки див. в бібліографії окремих примірників.

¹⁷ Немировський 1964; Немировський 1974; Немировський 1978; Немировський 1983-1; Немировський 1983-2; Немировський 2005; Немировський 2007-1; Немировський 2007-2; Немировський 2009; Немировський 2010; сторінки див. в бібліографії окремих примірників.

¹⁸ Шамрай 1985. – С. 205–208; Шамрай 1993. – С. 48–53; Шамрай 2000. – С. 222–226; Шамрай 2005.

¹⁹ Ломонос-Рівна 1974. – С. 66–69.

²⁰ Гусева 2003.

²¹ Там само.

назви структурних частин видань із максимальним наближенням до написання оригіналу – зі збереженням титлів, скорочень, виносних літер, знаків пунктуації, у роботі ж О. О. Гусевої назви частин книг подано за спрощеною орфографією.

До бібліографічних описів видань каталогу включено й такий оригінальний компонент, як «початкові слова аркушів». Це розпис початкових літер кожного аркуша. Поданий розпис пропонується до використання при атрибуції видань І. Федорова та П. Мстиславця. Також корисним для застосування він може бути при роботі із дефектними примірниками або окремими аркушами видань із втраченою нумерацією, доволі широко представленими у сучасних збірках. Початкові літери кожного аркуша надають можливість при роботі з єдиним дефектним примірником із втраченою нумерацією точно встановити, які ж саме аркуші представлені в його складі. Можливо, в подальшому запропонована методика буде доопрацьована й удосконалена, однак і в такому вигляді вона є придатною для застосування у практичній роботі, зокрема, використовувалася нами особисто. В описі подано 7 початкових літер тексту без урахування проміжків між словами, розділових знаків та подвійних літер (ou, w̃), однак у випадку, якщо в слові залишалася ще одна літера (тобто восьма), вона також зазначалася. Знак «+» свідчить про наступні літери, надруковані без пробілу. Також обов'язково відзначено наявність великих / малих літер, наявність або відсутність проміжків між словами, титл, виносних літер, використання червоного друку, наявність в'язі, заголовку, заставки над текстом. Однак специфічні нарядкові знаки кириличного шрифту – камора, оксія, варія і т. д., – не вказувалися через складність комп'ютерної передачі та несистематичність їх використання у кириличних текстах. Також не враховано через складність графічної комп'ютерної передачі використання різних форм однієї й тієї ж літери – наприклад, «з».

Запропонована методика розпису початкових слів кожного з аркушів дозволяє відрізнити дефектні примірники без вихідних відомостей навіть дуже подібних між собою видань, яскравим прикладом яких можна вважати видання московського та львівського Апостолів. Хоча львівський Апостол 1574 р. став передруком московського первістка 1564 р., все ж між ними є й деякі суттєві відмінності, які цілком можуть бути застосовані для правильної атрибуції того чи іншого видання. Оскільки поширені випадки сплутування цих видань, наведено декілька прикладів: арк. 11 – у московському виданні початкові слова «іако се»

надруковані суцільно, у львівському – з проміжком між словами; арк. 18 – у московському виданні – «воіер⁵лимѣ», у львівському – «въіер⁵лимѣ»; арк. 23 – «Вооноже», відповідно «Въоноже»; арк. 30 – «внеже» / «вънеже»; арк. 43 – «бити емѣ» / «бити емѣ»; арк. 60 – «исотворимѣ» / «исѣтворимѣ»; арк. 80 – «воима» / «въима»; арк. 88 – «осовокѣпленіи» / «осѣвокѣпленіи»; арк. 94 – «оупразни» / «оупразнитѣ»; арк. 102 – «сѣвершены» / «сѣвершены»; арк. 139 – «вразѣмѣ» / «въразѣмѣ»; арк. 146 – «ивосплачюса» / «ивѣсплачюса»; арк. 149 – «вдогматѣхъ» / «въдогматѣхъ»; арк. 164 – «вср¹цыхъ» / «въср¹цыхъ»; арк. 173 – «исоблажнѣюти» / «исѣблажнѣютихъ»; арк. 176 – «яковтомѣ» / «яко вътомѣ»; арк. 177 – «совлекшеса» / «сѣвлекшеса»; арк. 188 – ипревозноса / ипревъзноса; арк. 215 – впокоите / въпокоите; арк. 222 – «мздовоздааніе» / «м^o довъздааніе»; арк. 225 – «сотворите» / «сѣтворите»; арк. 244 – «сѣи . море» / «с . море»; арк. 248 – «с . слава» / «сѣи . слава»; арк. 258 – «аллилѣа» / «аллилѣа».

Відмінності між обома виданнями є в наявності або ж відсутності проміжків між словами. Наприклад, на аркуші 114 – у московському Апостолі початкові слова «блго изво» написані з інтервалом, у львівському виданні – суцільним друком; арк. 137 – слова «Сего ради» у московському Апостолі надруковані без проміжку, у львівському виданні – з невеликим проміжком; арк. 142, слова «Сежеглю» у московському виданні – суцільним друком, у львівському – з проміжком «Сеже глю»; арк. 152 – у московському Апостолі слова «нотокмо» надруковані суцільним друком, у львівському – окремо «но токмо»; арк. 200: у московському «но пришедь» разом, у львівському – окремо, арк. 209 – «яко паче» окремо / разом. На аркушах московського Апостола 1564 р. 6, 7, 16, 21, 24, 40, 58, 65, 72, 73, 77, 79, 87, 94, 103, 110, 115, 117, 121, 126, 127, 129, 132, 136, 142, 145, 151, 152, 154, 155, 161, 163, 166, 175, 186, 188, 189, 205, 206, 216, 217, 222, 224, 226 є надрукований червоним текст у колонтитулах, відповідно у львівському виданні такого тексту немає.

Подекуди відмінності дуже суттєві, – наприклад, на аркушах 53, 210, 211 загалом відрізняється початок тексту. Відтак маємо надію, що розпис початкових літер аркушів видань І. Федорова та П. Мстиславця буде використаний дослідниками таких видань.

Особливості опису примірників

Оскільки каталог задуманий насамперед як попримірниковий, він вміщує максимально повний опис примірників, що включає такі формальні ознаки, як місце зберігання, шифр, інвентарний номер, розміри примірника – висоту, ширину та товщину, а також розміри аркуша – першого або одного із початкових, якщо перший зберігся у незадовільному стані. Максимальну увагу приділено опису провенієнції, тобто ознак приналежності примірника. Термін «провенієнції» використаний для таких компонентів опису, як власницькі та вкладні записи, екслібриси, суперекслібриси, наліпки, штампи, печатки, шифри зберігання. З метою відтворення багаторічної історії побутування примірників разом із передачею записів здійснено спробу сучасної локалізації наведених у їх складі населених пунктів та прізвищ власників й інших осіб, згаданих в описах. В одних випадках така локалізація є беззаперечною, в інших вона носить гіпотетичний характер, окремі населені пункти локалізувати, на жаль, так і не вдалося. Записи на примірниках наведені зі збереженням оригінальної графіки та орфографії, що підвищує інформативність такого матеріалу та його наукову вартісність, хоча подекуди це спричинило складності при підготовці до друку пропонованого каталогу.

Значна увага приділена фіксації такого на перший погляд не надто вагомому компоненту опису, як шифри примірників, оскільки саме такі помітки дуже часто слугують чи не єдиними зачіпками щодо встановлення місцеперебування примірників у складі певних збірок. Оскільки походженням частини описаних примірників так і залишилося невстановленим, окрім того, нам не вдалося ідентифікувати окремі примірники, що свого часу надійшли або мали б надійти до збірки НБУВ (про це йтиметься далі), можливо, згодом саме шифри дадуть змогу ще більш детально відновити історію побутування кожного з описаних примірників.

До бібліографічного опису включено також рубрику «походження примірника», де зазначено його безпосереднє надходження до збірки НБУВ. Певною мірою цю інформацію доповнює додаток «Схема міграції примірників видань І. Федорова та П. Мстиславця», де вказано всі відомі з провенієнцій або документальних джерел етапи переміщення примірника за весь час його побутування.

При підготовці каталогу приділено увагу опису оправ. Зазначено такі компоненти, як матеріал виготовлення (дошки,

шкіра, картон), тиснення, вказано наявність застібок, фарбування обрізу, кількість бинтів на корінці. По мірі можливості охарактеризовано й папір форзаців, оскільки подеколи час його виготовлення свідчить про час створення або поновлення вже існуючої оправи. У процесі опису зафіксовано й особливості рукописних вставок, що доповнюють друкований текст. У тому числі здійснювалася й атрибуція паперу таких вставок, у випадках, коли вдалося знайти відповідники виявлених філіграням у альбомах, вміщено посилання на ці альбоми. Однак варто відмітити, що в багатьох випадках пошуки хоча б подібних філіграней не дали жодних наслідків, особливо це стосується водяних знаків XVIII ст. – початку XIX ст., що зайвий раз засвідчує вкрай недостатню вивченість паперу, зокрема, того, що побутував в українських землях та порубіжних із ними територіях – у Білорусі, Литві, Польщі, Молдові.

Окрім загальної бібліографії видання подано й бібліографію кожного із описаних примірників. Її організовано за хронологічним принципом, щоб таким чином відтворити історію введення в науковий обіг конкретних примірників видань І. Федорова та П. Мстиславця. Однак, оскільки частина примірників має вже більш ніж столітню історію дослідження, і згадується у великій кількості публікацій, ми не певні, що нам вдалося врахувати усі їх вичерпно.

Варіанти друку та оформлення

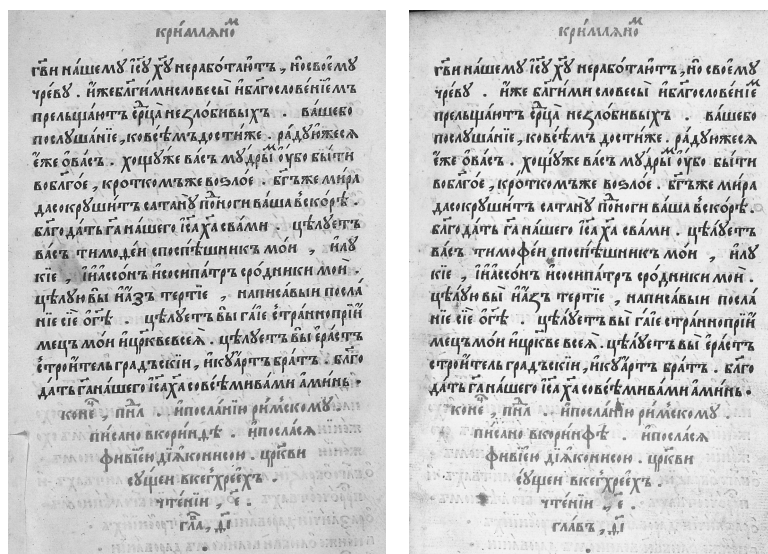
Під час роботи над каталогом значна увага приділялася дослідженню варіантів друку та оформлення. В полі опису видання зазначено всі введені у науковий обіг варіанти. Як правило, першим названо більш архаїчний варіант. Цю рубрику розширено за рахунок варіантів паперу, – зокрема, для примірників вільнюського Євангелія та острозької Біблії. Про відмінності паперу різних примірників йтиметься далі в підрозділі, присвяченому філігранологічному опису видань І. Федорова та П. Мстиславця. В полі опису примірника зазначено конкретні особливості виявленого варіанту.

У процесі дослідження та опису примірників видань І. Федорова та П. Мстиславця збірки НБУВ вдалося виявити кілька до того невідомих в бібліографії варіантів друку та оформлення цих видань. Насамперед відмітимо виявлений внаслідок розбіжності філіграней різних примірників на парі аркушів 107/110 варіант друку московського Апостола 1564 р. Порівняння трьох

примірників збірки НБУВ показало наявність двох варіантів друку. Найчастіше причиною передруку ставали помилки, які видавці намагалися виправити при повторному друкуванні. В даному випадку помилок не виявлено. Проте впадають в око відмінності в наборі окремих слів на аркушах 107 та 110. До першого варіанту належить один примірник № 1.3, до другого – № 1.1 та 1.2.

Між варіантами немає суттєвих текстологічних відмінностей, фіксуються лише окремі видавничі розбіжності. Наприклад, на арк. 107, рядок 5: у першому варіанті слова «суждаеши брата своего» надруковані із невеликими проміжками, у другому – суцільним друком без проміжків. Наведемо ще декілька подібних прикладів – рядок 4: у слові «почто» у першому варіанті надруковане друге «о вузьке», у другому варіанті – «о широке». У цьому ж рядку в слові «заупокою» (друк червоним) відрізняється форма літери «з» – у першому варіанті вона має загострену форму, в другому – округлу. Загалом форма літери «з» відрізняється і в кількох інших випадках. На аркуші 107, рядок 14: між словами «его ради» в першому варіанті є невеликий проміжок, у другому слова надруковані без проміжків. На арк. 107, рядок 15: «что скверно» у першому варіанті надруковано окремо, у другому – разом; арк. 110, рядок 1: перший варіант – «но своему», де слова надруковані з пробілом, другий варіант – без пробілу. Арк. 110, рядок 2 «иже бл҃гими словесы», – так само у першому варіанті слова надруковані окремо, у другому варіанті – без пробілу. Арк. 110, рядок 4 – «ко всѣмъ достиже»: у першому варіанті слова «всѣмъ» і «достиге» надруковані окремо, у другому варіанті – разом. Є й суттєвіші відмінності – арк. 110, рядок 18 – перший варіант – «вкоринфѣ», другий варіант – «вкоринѠѣ»; арк. 110, рядок 22 (останній): перший варіант – «главъ», другий варіант – «гла^а». Варіанти не містять суттєвих відмінностей у тексті. У варіанті, який ми умовно назвали першим, є поділ між словами, у другому варіанті поділу немає, тому другий варіант можна вважати більш архаїчним, відтак надрукованим раніше. Однак філігрань Голова блазня, що виявлена на аркушах другого варіанту, а також на початкових аркушах із передмовою, вказує на його окреме друкування, вірогідно, на прикінцевому етапі роботи одночасно із передмовою. Варто звернути увагу на те, що, попри відмінності у друці, видавці намагалися не просто відтворити текст для заповнення прогалини у книзі, а виконати передрук, доволі близький до оригіналу.

Дослідження варіантності набору примірників львівського Апостола 1574 р., зафіксованих нашими попередниками, дало такі наслідки. У публікації Т. М. Каменевої та О. О. Гусевої²² подано відомості про варіанти друку аркуша [б] I рах., на якому вміщено кінець розділу «Списаніє літь по наверненіє с[в]ятого апостола Павла», а на звороті – початок розділу «Избраніє съ тіх седмидесать ап[осто]ль Дорофея епископа Тирьска». Найпоказовішою є відмінність у наборі останнього 22 рядка звороту аркуша, – в одному випадку набрано «повьскрсенъиибо» (перший варіант), в іншому – «повьскрсе ибо» (другий варіант). Доволі часто трапляються обидва варіанти. Серед 5 примірників НБУВ кожен із варіантів представлений двома примірниками: перший – № 3.2, 3.4; другий – № 3.1, 3.3, у одному примірнику немає аркуша. На всіх аркушах міститься філігрань Підкова з хрестом без картуша, відтак варіант постав безпосередньо у процесі друкування.

Апостол (Москва, 1564). Варіанти друку арк. 110, примірники Кир.695 (№ 1.2) та Кол. Вітта 1 (№ 1.3)

Відомості про варіант набору аркуша 4 другого рахунку, зафіксовані у каталозі стародруків збірки Російської національної бібліотеки, укладеному В. І. Лук'яненко²³, нам підтвердити не вдалося, оскільки досліджені нами примірники не фіксують

²² Каменева, Гусева 1976, С. 11.

²³ Лук'яненко 1993. – С. 143, № 65.

варіантності набору, класифікованої як другий варіант – рядок 14 «село крове пиш^aт». Так само не вдалося виявити варіантності набору аркушів 107 та 108, всі примірники демонструють однаковий набір – арк. 107 зв., рядок 3: над словом «прекается» зверху вставлено «ты» таким чином виправлено помилку, бо мало бути надруковане слово «претыкается». Арк. 108, рядок 24, слово «вам» двічі надруковане із виносною «м». Можливо, зафіксовані відмінності пояснюються тим, що у примірники львівського Апостола 1574 р. зі збірки Російської національної бібліотеки вставлено аркуші московського видання Апостола 1564 р., надруковані саме так, як зазначено у варіантах, що нам не трапилися. Або ж В. І. Лук'яненко досліджувала примірники із архаїчними аркушами львівського друку, що відповідали московському Апостолу, а пізніше були виправлені, і яких немає в складі примірників із фондів НБУВ.

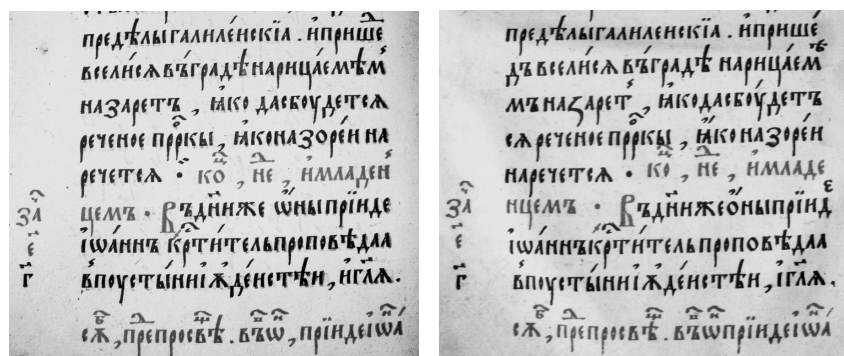
Що стосується варіантів друку вільнюського Євангелія 1575 р., то у попередніх публікаціях містяться відомості про відмінності друку на аркушах 2/6 другого рахунку. Найсуттєвіші з них зафіксовані у каталозі В. І. Лук'яненко²⁴. На наш погляд, названий укладачкою другим варіант є попереднім, а перший – наступним, тобто переддрукованим, у такому вигляді ми внесли інформацію про зафіксований варіант в бібліографічний опис видання Євангелія 1575 р. Незначна зміна тексту при повторному наборі полягала у виправленні дрібних помилок, зокрема, внесенні голосних виносних літер у рядок. Наприклад, арк. 3, рядок 1: «іехоні^c» – у виправленому варіанті «іехоніа», арк. 6, рядок 16: «въ егіпт^b», у виправленому варіанті «въ егіптѣ». Є й інші дрібні похибки, які були ліквідовані під час переддруку, – арк. 6 зворот, рядки 10–11 «прише^l / вселиса» – «прише/дѣ вселиса». Варто вказати і на відмінності між двома варіантами Євангелія 1575 р. в друці червоним кольором. Як відомо, П. Мстиславець користувався двоколірним друком, виконаним із двох наборів у два прогони – спочатку чорним, потім червоним. Наприклад, у першому варіанті на арк. 6 зворот, рядки 14/15, I варіант – «младе/нцемъ», II варіант – «младен^l/цемъ».

Філіграні обох варіантів також відмінні між собою. Початковий варіант із помилками надруковано на такому ж папері, що й сусідні аркуші – Абданк у модифікаціях без митри та з

---

²⁴ Лук'яненко 1993. – С. 148.

митрою, виправлений варіант – на папері зі знаком Єліта у лінійному картуші. Папір із відповідним водяним знаком фіксується в невеликій кількості починаючи із аркуша 337, тобто у кінці книги, а також на аркушах 278/279, які теж друкувалися наприкінці роботи. Це свідчить, що другий виправлений варіант аркушів 3/6 було віддруковано наприкінці роботи. Можливо, передрук відбувався не не з ціллю виправлення помилок, а через нестачу певної кількості цих двоаркушів, виявлену на початку брошурування, і їх перенабрано. А під час набору виправлено окремі похибки.

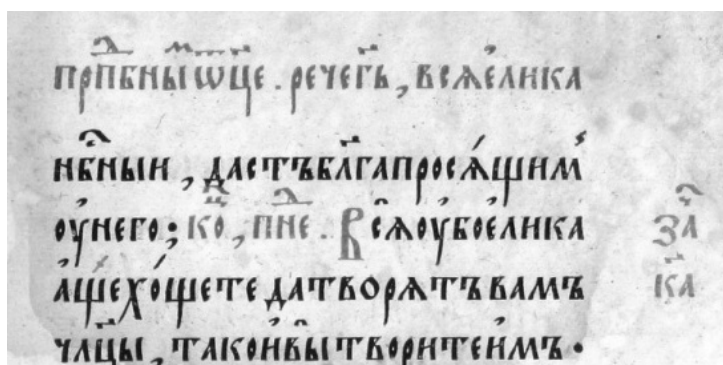
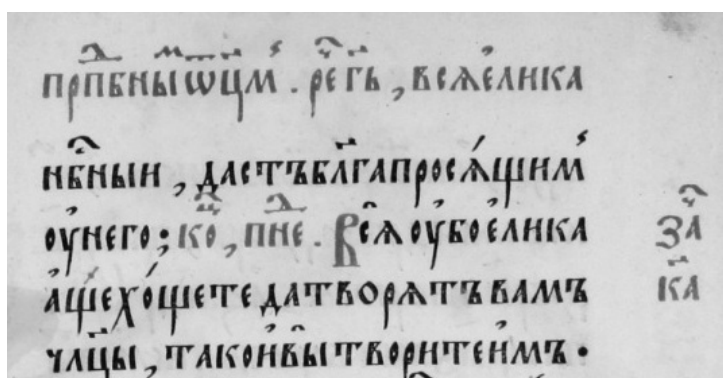
Євангеліє (Вільнюс, 1575). Варіанти друку арк. 6 зв.

Цікавим є той факт, що для друкування наступного місцевого видання Євангелія, тобто т. зв. Євангелія без сигнатур друкарні Мамоничів 1600 р., використовувався примірник Євангелія 1575 р. з початковим невиправленим варіантом тексту аркушів 3/6. А от у наступному виданні Євангелія у Вільнюсі, що також позначене 1600 р., а насправді надруковане десь наприкінці першого десятиліття XVII ст., яке дослідникам відоме під назвою Євангелія з сигнатурами, аркуші 3/6 відповідають тексту виправлених аркушів Євангелія П. Мстиславця 1575 р., а чомусь не тексту Євангелія без сигнатур. Це вказує на авторитетність саме видання П. Мстиславця для подальших місцевих передруків Євангелія.

Ще один варіант друку Євангелія 1575 р. вдалося виявити внаслідок поаркушної звірки примірників, надрукованих на папері без водяних знаків порівняно із примірниками, надрукованими на папері зі звичайними сюжетними філігранями. Відмінностей в основному наборі, виконаному чорною фарбою, виявити не вдалося. Вже досліджені варіанти у парі аркушів другого рахунку не співпадають із розподілом примірників по наявності/відсутності

філіграней²⁵. У той же час вдалося виявити два варіанти набору червоною фарбою на багатьох аркушах. Найпоказовішим є відмінності верхнього рядка аркуша 20 другого рахунку: у першому варіанті – «ре' гъ», у другому варіанті – «рече гъ,». На інших аркушах зустрічаються дуже дрібні відмінності в наборі – відстані між словами, що відрізняються в один-два міліметри тощо. До першого варіанту належать чотири примірники з філігранями (№ 4.1, 4.2, 4.3, 4.8), до другого – без сюжетних філіграней (№ 4.4, 4.5, 4.6, 4.7). Окрім того, в обох варіантах деколи дуже відрізняється по кольору використана червона фарба – в першому випадку вона темно-червона, в другому – значно світліша.

Євангеліє (Вільнюс, 1575). Варіанти друку
арк. 20, примірники Кир.756 (№ 4.2) та Кир.5231п (№ 4.7)

В обох наступних виданнях Євангелія 1600 р. – з сигнатурами та без сигнатур, це слово надруковане без виносних, що відповідає

²⁵ Лукьяненко 1993. – С. 148.

варіанту без філіграней Євангелія 1575 р. Відтак можемо гіпотетично встановити, що в друкарні Мамоничів для друкування Євангелія без сигнатур 1600 р. було використано невиправлений примірник Євангелія 1575 р. П. Мстиславця, надрукований на папері без філіграней, а для друкування Євангелія із сигнатурами виправлений примірник цього Євангелія 1575 р. також без філіграней.

Аналізуючи всі три групи варіантів, що виявлені в примірниках вільнюського Євангелія, – відмінності в наборі на аркушах 3/6, варіанти червоного друку, а також використання паперу з філігранями/без філіграней, – ми спробували об'єднати ці відомості у вигляді таблиці.

*Варіанти набору, друку та філіграней
примірників вільнюського Євангелія 1575 р.*

Шифр	Філіграні а-б	Варіант набору арк. 3/6 в-г	Варіант черв. набору д-е	Формула
Кир.749	з філігр. – а	немає арк. – ?	I варіант – д	а?д
Кир.756	з філігр. – а	I варіант – в	I варіант – д	авд
Кир.770	з філігр. – а	II варіант – г	I варіант – д	агд
Кол. Вітта 3	з філігр. – а	I варіант – в	I варіант – д	авд
Кир.771	без філігр. – б	I варіант – в	II варіант – е	бве
Кир.779	без філігр. – б	II варіант – г	II варіант – е	бге
Кир.4334п	без філігр. – б	I варіант – в	II варіант – е	бве
Кир.5231п	без філігр. – б	I варіант – в	II варіант – е	бве

Під час роботи над укладанням каталогу приділено увагу аналізу варіантів друку острозької Біблії 1581 р. Безперечно, попри переконливість висновків А. С. Зернової, що довела існування одного, а не двох видань Біблії незважаючи на існування двох дат закінчення друку у післямові, вивчення варіантів друку острозької Біблії потребує продовження на сучасному етапі. Серед виявлених А. С. Зерновою варіантів переважають такі, що характеризують художнє оформлення видання, зокрема, використання різних ініціальних літер. Оскільки тираж був великим, ініціали механічно «зношувалися» і замінювалися. Інші ж варіанти свідчать про значну редакційну роботу по виправленню тексту. Поки що ми спробували об'єднати відомості про виявлені варіанти паперу, датування обох післямов, а також варіанти друку та оформлення. Відтак зведені в

таблиці відомості вказують на випадкове співвідношення всіх цих параметрів у примірниках острозької Біблії.

*Варіанти набору, друку та філіграней
примірників острозької Біблії 1581 р.*

№	Шифр	Варіант паперу	Дата післямови	Варіанти друку (за Зерновою)
1.	Кир.646	II вар.	немає	4, 15, 20б, 21
2.	Кир.647	II вар.	немає	14, 20а, 26
3.	Кир.648	II вар.	немає	18, 19, 21, 26
4.	Кир.651	I вар.	1581	6, 9, 18, 19, 21б
5.	Кир.652	II вар.	1580, 1581	4, 12, 13, 17, 21, 27
6.	Кир.686	II вар.	1581	18, 19, 20а
7.	Кир.762	II вар.	1581	5, 6, 13, 17, 27
8.	Кир.763	II вар.	немає	6, 9, 17, 20б
9.	Кир.764	I вар.	немає	6, 20б
10.	Кир.765	I-II вар.	немає	6, 20б
11.	Кир.766	I вар.	1581	27
12.	Кир.788	I вар.	1581	6, 20а
13.	Кир.834	II вар.	немає	11, 14, 17, 21, 22
14.	Кир.955	II вар.	1581	4, 27
15.	Кир.4476п	I-II вар.	1580	6, 9, 17, 20б, 21, 22
16.	Кол. Вітта 7	II вар.	1580	4, 6, 9, 20а
17.	Соф. 13а	II вар.	немає	13, 17, 18, 27, 28
18.	Соф. 13в	II вар.	немає	8, 12

Походження примірників

Детальне дослідження особливостей примірників видань включало ретельний аналіз власницьких і вкладних записів, екслібрисів, шифрів, штампів, печаток тощо. Історія побутування примірників видань І. Федорова та П. Мстиславця, що зараз знаходяться у фондах НБУВ, свідчить, що переважна більшість таких примірників походить зі збірок київських монастирів, церков та інших церковних інституцій. Так, із Києво-Печерської лаври походять 6 примірників острозької Біблії 1581 р. (№ 6.7; 6.8; 6.9; 6.11; 6.12; 6.15). Однак у найбільшій українській монастирській книгозбірні не виявлено жодного іншого видання І. Федорова та П. Мстиславця, що вірогідно, пояснюється значними втратами під час нищівної пожежі 1718 р.

Інші примірники видань І. Федорова та П. Мстиславця охоплюють такі київські монастирські та церковні осередки, як Києво-Софійський собор, у збірці якого були один примірник

львівського Апостола (№ 3.3) та два примірники острозької Біблії (№ 6.17, 6.18), один з яких із рідкісними «вільнюськими аркушами» (№ 7.1). У збірках Києво-Видубицького та Пустинно-Микільського монастирів також здавна зберігалося по одному примірнику острозької Біблії 1581 р. (відповідно № 6.4 та № 6.1); зі збірки Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря походить примірник анонімного «вузькошрифтного» Євангелія (№ 8.1). Примірник вільнюського Євангелія 1575 р. деякий час був у церкві Микола Притиска на Подолі (№ 4.7). Провенієнції стародруків фіксують їх перебування і в інших храмових та монастирських осередках за межами Києва, а подекуди й України. Так, один із примірників львівського Апостола 1574 р., про вкладні записи на якому детальніше йтиметься далі, походить зі збірки Супрасльського Благовіщенського монастиря (№ 3.2). Примірник острозької Біблії (№ 6.5) упродовж XVI–XVIII ст. перебував у збірці відомого чернечого осередку Білорусі – Жировицького Святоуспенського монастиря. Записи на іншому примірнику острозької Біблії свідчать про його перебування у монастирській збірці Харківського Курязького Преображенського монастиря (№ 6.2). Очевидно, цим каталогом вперше вводиться в науковий обіг інформація про примірник острозької Біблії зі збірки Пивського Свято-Миколаївського монастиря (№ 6.1), на що вказує запис про його придбання намісником цього монастиря Василем Драгомирецьким. Потім ця Біблія потрапила до збірки Київського Пустинно-Микільського монастиря, до якого був довгий час приписаний Пивський або Пивогірський монастир.

Приналежність окремих примірників до монастирських збірок вдалося встановити завдяки відомостям із рукописних каталогів збірок. Так, у *«Каталозі книг Києво-Софійського собору 1803 р.»* в окремії рубриці «Книги, присланне изъ Рожищевскаго монастыря Киево-Софійскому собору» (арк. 39), під № 1 описано «Апостол под № 155-м весьма ветхій», «львовской въ 1574-м году печатанъ». Очевидно, йдеться саме про цей примірник, оскільки на першому його аркуші вказано № 155. У цьому ж каталозі 1803 р. в змісті перед початком усього тексту на нумерованому аркуші [1] зв. зазначено книги, «присланна изъ Ржищева монастыря». Йдеться про Ржищівський Спасо-Преображенський монастир. Джерела з історії цього монастиря свідчать, що під час російсько-турецької війни 1676–1681 рр. монастир був розорений і в 1710 р. приписаний до митрополичого дому Києво-Софійського собору. Після входження цих територій у 1796 р. до складу російської імперії

підпорядкування монастиря було відновлено. Внаслідок цього примірник Апостола 1574 р. й було передано до Софійської бібліотеки, разом із ним Служебники 1691 р. львівського друку, 1692 р. киево-печерського друку та 1641 р. вільнюського друку²⁶.

Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Запис про приналежність Жировицькому монастирю (арк. 1 П рах.)

Один із примірників заблудівського Євангелія зі збірки В. О. Вітта (№ 2.2) якийсь час перебував у середовищі старообрядців, оскільки містить багаторазово повторену на його сторінках круглу печатку із зображенням книжки, що належала Півне-руській старообрядницькій громаді. Йдеться про один із осередків локального розміщення старообрядців на території Польщі в Півне Руському – зараз Августовський повіт Подляського воєводства. Можливо, й інші примірники видань І. Федорова та П. Мстиславця побутовували в середовищі старообрядців, які ретельно оберігали й зберігали давні книжкові пам'ятки, однак при цьому здебільшого не залишали документальних ознак свого користування – записів, печаток. Наприклад, про використання книжок старообрядцями можуть свідчити характерні оправи, виготовлені у XIX ст., що наслідують московські оправи до середини XVII ст., ретельне відтворення бракуючого тексту, специфічні коментарі та помітки на полях. За такими ознаками не виключене побутовання у старовірському середовищі примірників львівського Апостола 1574 р. (№ 3.4), вільнюського Євангелія 1575 р. (№ 4.2, 4.8), острозької Біблії 1581 р. (№ 6.16).

Описані в каталозі стародруки свідчать, що примірники видань І. Федорова та П. Мстиславця були доволі добре представлені у

²⁶ Каталог книг Києво-Софійського собору 1803 р., арк. 139.

книгозбірнях відомих навчальних закладів ХІХ – початку ХХ ст. Так, з обширної збірки Київського університету св. Володимира походять примірники московського Апостола 1564 р. (№ 1.2) та острозької Біблії 1581 р. (№ 6.5). У збірці Київської духовної академії раніше зберігалися три примірники острозької Біблії 1581 р. (№ 6.4, 6.6, 6.13), а також по одному примірнику львівського Апостола 1574 р. (№ 3.5) та вільнюського Євангелія 1575 р. (№ 4.7). Один із примірників Біблії (№ 6.4) був переданий до академічної бібліотеки з Київської духовної семінарії. З фондів багатой на кириличні стародруки Фундаментальної бібліотеки Волинської духовної семінарії походять два примірники вільнюського Євангелія 1575 р. (№ 4.1, 4.4) та один примірник острозької Біблії 1581 р. (№ 6.10). Шляхи переміщення примірників та надходження їх із різних збірок демонструє вже згадувана *«Схема міграції примірників»*, яку додано до каталогу.

Окремої уваги потребують походження та особливості окремих примірників. Так, середньошрифтне анонімне Євангеліє (№ 7.1) містить на верхньому форзаці шрифтовий екслібрис збірки московського Товариства історії та старожитностей російських. Примірник Євангелія відображений у каталозі цієї збірки, укладеному відомим російським бібліофілом П. М. Строевим²⁷. Попередньо примірник належав московському бібліофілу старообрядцю Івану Микитовичу Царському (?–1853), раніше був зафіксований тим же П. М. Строевим у каталозі книг бібліотеки І. М. Царського²⁸, що вийшов друком 1836 р. Про приналежність до збірки І. М. Царського свідчить запис із криптограмою на вставленому у кінці книги чистому аркуші: «Изь книгъ М, К, И, Ц.», що розшифровується «Изь книгъ московского купца Ивана Царского». Він залишив свої «автографи» і на чистому аркуші на початку книги та на останньому аркуші примірника.

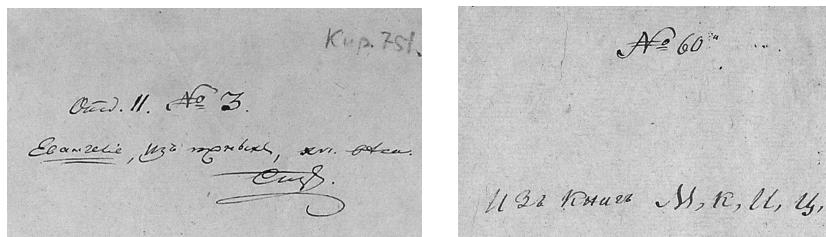
Саме за цим примірником було вперше здійснено опис анонімного безвихідного Євангелія, що пізніше отримало назву «середньошрифтного», і таким чином введено до наукового обігу завдяки публікації П. М. Строева. Цікавим і вартим уваги є текст цього опису, поданий П. Строевим у 1836 р.: «Издание неизвѣстное библиографамъ, гдѣ нибудь на югѣ, въ нач. ХVI вѣка». У більшості сучасних досліджень містяться відомості про друк безвихідних

---

²⁷ Строев 1845. – С. 151, № 3.

²⁸ Строев 1836. – С. 7, № 12.

видань, зокрема й середньошрифтного Євангелія, у Москві, однак переконливих і остаточних доказів цього й до сьогодні не знайдено.

Євангеліє (середньошрифтне) (Москва, бл. 1558–1559) (№ 9.1).
Провенієнції збірки І. М. Царського

Стосовно долі примірника, то він як дублет зі збірки Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна (має олівцеве позначення «6-й экз.» цієї збірки) був переданий до Державної публічної бібліотеки УРСР (тодішня назва НБУВ). Коли саме це відбулося, нам невідомо, однак він фіксується у обліковій документації відділу приблизно з 1952 р., а у 1958 р. він описаний у друкованому каталозі кириличних стародруків ДПБ УРСР, укладеному С. Й. Петровим, Я. Д. Бирюком та Т. П. Золотар.

Акції передачі стародруків із найбільшої бібліотеки СРСР до інших, і, навпаки, із фондів нашої бібліотеки також в інші збірки були дуже популярними і поширеними у радянські часи. Так декілька екземплярів острозької Біблії у минулі десятиліття були передані кільком бібліотекам та музеям: примірник із шифром Кир.647 у 1966 р. наданий Державній республіканській бібліотеці УРСР імені КПСС (зараз Національна парламентська бібліотека України, Київ); примірник Кир.650, що походив зі збірки Києво-Видубицького монастиря – у 1972 р. Києво-Печерському державному заповіднику для фондів новостворюваного Музею

книги та книгодрукування (Київ)²⁹ та Центральній науковій бібліотеці АН Грузинської РСР (зараз Національна наукова бібліотека Грузії) (один із двох екземплярів зі збірки В. О. Вігта, мав шифр Кол. Вігта 8).

Власницькі та вкладні записи

Увагу дослідників завжди привертають примірники із ранніми власницькими та вкладними записами, особливо наближеними до часу виходу книги. Найраніші рукописні провенієнції репрезентують два примірники львівського Апостола 1574 р. збірки НБУВ. Один із примірників (№ 3.2) містить вже побіжно згаданий нами великий вкладний запис Катерини Іванівни Ходкевичевої з Вишневецьких (див. іл. на с. 107), дружини гетьмана Великого Князівства Литовського, покровителя Івана Федорова та власника заблудівської друкарні Григорія Олександровича Ходкевича, герб якого вміщено на початку заблудівського Євангелія учительного 1569 р. та львівського Апостола 1574 р.. Запис свідчить про те, що вдова Г. Ходкевича вкладає Апостол до Благовіщенського храму Супрасльського монастиря у пам'ять померлих чоловіка та двох синів. Запис датується 11 грудня 1575 р. Вірогідно, що примірник Апостола, де було вміщено посвяту її чоловікові Г. Ходкевичу, К. Ходкевичева-Вишневецька отримала безпосередньо від Івана Федорова³⁰. Запис відомий дослідникам і введений у науковий обіг. Цікаво, що у записі К. Ходкевичева вказує, що вкладає до монастиря окрім львівського Апостола також Євангеліє учительне та Псалтир. Вірогідно, йдеться про заблудівські друки. Вкладний примірник Євангелія учительного 1569 р. нині зберігається у Російській державній бібліотеці у Москві. Він введений у науковий обіг ще у минулому столітті³¹, відмічається і в новіших публікаціях³². У записі також вказано, що одночасно до

---

²⁹ Гончарук В. М. Вітчизняні стародруки у зібранні Державного музею книги і друкарства УРСР: Каталог / Держ. музей книги і друкарства УРСР; Сост. В. М. Гончарук. – К.: Час, 1991. – С. 6.

³⁰ Бондар 2000. – С. 13–26.

³¹ Добрянский Ф. Путеводитель по Виленской публичной библиотеке. – Вильна, 1879. – С. 39, № 63; Миловидов А. И. Описание славяно-русских старопечатных книг Виленской публичной библиотеки (1491–1800 гг.) / Сост. А. И. Миловидов. – Вильна: Тип. А. Г. Сыркина, 1908. – С. 14–15, № 6.

³² Ісаєвич 1989. – С. 149; Немировский Е. Л. Книги кирилловской печати: 1551–1600: каталог / Е. Л. Немировский, Е. А. Емельянова. – М.: Пашков дом, 2009. – С. 73, № 76.4.

Супрасльського монастиря надані підписні Апостол і Псалтир³³. На відміну від примірника Апостола у примірнику Псалтиря збірки РДБ запис виконано двома почерками, – спочатку нечітким поганорозбірливим скорописом, що належав немолодій людині, вірогідно, самій Катерині Ходкевичевій, далі чітким писарським почерком. На примірнику Апостола 1574 р. увесь запис виконано другим почерком, навряд чи його писала сама гетьманова Катерина Ходкевичева. Інформації про примірник Псалтиря 1570 р. із відповідним записом поки що не виявлено.

Інший ранній вкладний запис вміщено на примірнику львівського Апостола 1574 р. зі збірки Києво-Софійського собору. Цей запис датований 10 червня 1574 р., тобто виконаний усього через півроку від виходу книжки. У записі йдеться про те, що київський міщанин Хоцко Балика вкладає книжку до храму Богоявлення у місті Коростишеві, маєтності Івана Олізара Волчковича (див. іл. на с. 111). Стосовно особи Х. Балики відомо, що він належав до однієї із найвпливовіших київських міщансько-шляхетських родин XVI–XVII ст., у 1572 р. обіймав посаду райці, а від 1578 до 1580 р. – бурмістра, займався купецькою діяльністю³⁴. Це найбільш ранній із усіх відомих на сьогодні вкладних записів на Апостолах 1574 р.³⁵ Чому саме Х. Балика вклав примірник до коростишівської церкви, залишається невідомим.

Іноді дослідження змісту власницьких записів окремих примірників ставало предметом окремих самостійних розвідок, оскільки кореспондувалося із іншими стародруками, а іноді й іншими сакральними пам'ятками, що походили з того ж храму, мали записи тих самих власників. Показовим у цьому сенсі можна назвати примірник вільнюського Євангелія 1575 р. (№ 4.3) із вкладним записом подружжя Іваницьких. Репрезентоване у збірці НБУВ Євангеліє містить великий вкладний запис подружжя шляхтичів Лавріна та Мотрони Іваницьких до Благовіщенського храму в Іваничах, датований 6 травня 1579 р. Запис складається з чотирьох окремих частин, розміщених відповідно на початкових аркушах кожного із Євангелій, усього займає нижнє поле 57 аркушів друкованого тексту, ще кількох аркушів із записом бракує. У записі зазначається, що повелінням Лавріна Богушевича

---

³³ *Миловидов А. И.* Описание славяно-русских старопечатных книг Виленской публичной библиотеки... – С. 15.

³⁴ *Енциклопедія історії України.* – Т. 1. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 173.

³⁵ *Гусева 2003*, С. 449; *Немировский 2007-1*, С. 125.

Іваницького та його дружини Мотрони Іваницької у Благовіщенську церкву в Іваничах було вкладено срібні «сосуди», келих, ложку і дискос, хрест «воздвигальний» дерев'яний у срібному окладі, дзвони та літургійні книги. У третій частині дарчого запису Іваницьких перераховані ці книги, серед яких Євангеліє учительне, Апостол львівського друку, Псалтир друкований, Октоїх першогогласник, Октоїх п'ятигласник, дванадцять Міней, Тріоді цвітна та пісна, Устав єрусалимський, маленький Требник зі святцями.

Запис відомий дослідникам, наведений у публікаціях³⁶ та каталогах³⁷, однак його останню, четверту частину, в якій серед дарунків вказано також і дзвони, тут не подано через погану його збереженість і читабельність. Вказаний у записі Апостол – безперечно, львівський Апостол 1574 р. друку І. Федорова. Згідно із опублікованими відомостями, книжка зараз зберігається в бібліотеці Московського університету і також має підпис про вклад Іваницьких до Благовіщенського храму³⁸. Запис зберігся у гіршому стані, однак і в такому вигляді зрозуміло, що йдеться про вклад подружжя Іваницьких у храм в Іваничах. Згідно з іншими провенієнціями цього ж примірника Апостола, у 1670 р. він перемістився до Росії і продавався на Нижегородському макар'євському ярмарку.

Згадане у вкладному записі Євангеліє учительне – очевидно, заблудівське видання І. Федорова та П. Мстиславця 1569 р. або вільнюське В. Гарабурди бл. 1582 р., Псалтир – заблудівського друку І. Федорова 1570 р. або вільнюського П. Мстиславця 1576 р. Інші перераховані книжки, зважаючи на дату вкладу, вірогідніше, рукописні, бо на той час ще не були видруковані кириличними східнослов'янськими друкарнями. Можливо, ці пам'ятки також постануть перед дослідниками у результаті подальших пошуків. Поки що відомо, що більшість із них попри плин часу та лихоліття ретельно зберігалися у місцевому храмі аж до останніх десятиліть

---

³⁶ Мицько 1990. – С. 10; Ричков, Луц 2004. – С. 163; Бондар 2008-1. – С. 123–125; Бондар 2008-4. – С. 32–33; Бондар 2012-1.

³⁷ Петров, Бирюк, Золотарь 1958. – С. 21–22, № 22; Шамрай 2005. – С. 88–89, № 112 а.

³⁸ Поздеева И. В. Каталог книг кириллической печати XV–XVII вв. Научной библиотеки Московского университета / И. В. Поздеева, И. Д. Кашкарова, М. М. Леренман. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – С. 35–36, № 18; Ісаєвич 1989. – С. 55.

XIX ст.³⁹, потім перебували у збірці Давньосховища Володимирського братства у Володимирі-Волинському. Ці книжки описано у праці відомого дослідника Волині М. І. Теодоровича⁴⁰. Окрім вільнюського Євангелія 1575 р. тут зафіксовано ще декілька рукописних книжок зі збірки Іваничівського Благовіщенського храму – Мінеї на липень-серпень та вересень-жовтень місяці, перша із вкладним записом Іваницьких 1547 р., друга – 1579 р., Типікон, писаний півуставом XVI ст., Октоїх форматом у четвірку, із поаркушним вкладним записом Іваницьких⁴¹. Найцікавішим серед них є рукописне Євангеліє, писане «крупним уставом 15–17 в.»⁴². Зазначено особливості пам'ятки: «В начале каждого Евангелия цветные с золотом заставки хорошо сохранились». Євангеліє мало шкіряну оправу із мідними наріжниками, на яких зображено євангелістів, на нижній кришці з 4 жуками (названо «пукли медныя») та середником із гербом Іваницьких. Якщо довіряти опублікованій М. І. Теодоровичем інформації, то маємо справу із одним із перших, якщо не першим православним суперекслібрисом на теренах України.

Запис Іваницьких 1579 р. вважається одним із найбільш ранніх серед усіх відомих на примірниках Євангелія П. Мстиславця 1575 р. Очевидно, Іваницькі попіклувалися про виготовлення для Євангелія коштовного металевого окладу, від якого до сьогодні лишилися тільки сліди на вицвілому зеленому оксамиті. Запис другої половини XIX ст. на верхньому форзаці: «Принадлежит церкви села Иваничъ Казанской» засвідчує, що книжка упродовж трьохсот років зберігалася у тих самих Іваничах. До аркуша 286 підклеєний клаптик паперу із іншим записом того ж часу: «Евангеліє из церкви с. Иваничъ Владимиро-Волын. уѣзда. Печатано Петромъ Тимофеевичемъ Мстиславцемъ. Владимиро-Волынск. братство». Ці записи та давні шифри свідчать про її приналежність до збірок давньосховища Володимиро-Волинського братства у Володимирі Волинському, а потім до Волинського єпархіального давньосховища у Житомирі. Внаслідок післяреволюційних перерозподілів фондів збірка Давньосховища опинилася в складі Волинського науково-

---

³⁹ Куль Л. З історії Іваничівської ікони Благовіщення пресвятої Богородиці / Л. Куль, Л. Куль // Волинська ікона: дослідження та реставрація: Матеріали XV міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 25–26 вересня 2008: наук. зб. – Вип. 15. – Луцьк, 2008. – С. 52.

⁴⁰ Теодорович 1893. – С. 205, № 22.

⁴¹ Теодорович 1893. – С. 205.

⁴² Теодорович 1893. – С. 203.

дослідного музею (Житомир), у 1931–1932 рр. музейну збірку стародруків було передано до НБУВ⁴³. Щодо долі інших книжок із вкладу Іваницьких до Благовіщенського храму Іваничів, окрім згаданих, то, вірогідно, їх варто шукати у Харкові, оскільки в 1915 р. житомирські старожитності внаслідок загрози наступу австро-угорських військ були евакуйовані до Харкова. Спочатку вони зберігалися у Харківському музеї церковних старожитностей, у післяреволюційні часи музей реформувався і перейменовувався, зокрема, в Музей українського мистецтва, перед війною у 1941 р. мав назву Української державної картинної галереї. Рукописні книжки та стародруки наприкінці 30-х – на початку 40-х рр. ХХ ст. передавалися до фондів Харківської наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка⁴⁴. Поки що слідів старожитностей із вкладу Іваницьких у Харкові віднайти не вдалося.

Наша зацікавленість донаторською діяльністю Іваницьких дозволила узагальнити інформацію про збережені до сьогодні старожитності, вкладені подружжям до іваничівського храму та інших церковних або ж монастирських осередків⁴⁵. Насамперед це храмова ікона Благовіщення, написана майстром Федуском із Самбора на Перемишльщині 1579 р. із вкладним записом на позумі Мотрони Іваницької, що класифікується фахівцями як один із найяскравіших зразків українського іконопису ХVІ ст.⁴⁶ Зберігся також дерев'яний кипарисовий хрест у срібній оправі із донаторським записом тої ж та гербом Іваницьких, що вважається найдавнішим дерев'яним хрестом у музейних збірках України⁴⁷.

Подальші пошуки показали, що Іваницькі виступали донаторами й інших православних осередків, зокрема, Городиського (Городищенського) Успенського монастиря⁴⁸. Збереглася рукописна Мінея святкова (Трефологійон) із вкладним записом подружжя Іваницьких, однак більш раннього часу – від січня 1546 р.

---

⁴³ Дубровіна, Онищенко 1998. – С. 160–161.

⁴⁴ Лосиевский 1987. – С. 6.

⁴⁵ Детальніше про це Бондар 2008-1, С. 123–125; Бондар 2012-1, С. 24–36.

⁴⁶ Найповнішу бібліографію див. Александрович В. Західноукраїнські малярі ХVІ ст. – Львів, 2000. – С. 158–159.

⁴⁷ Білоус Л. І. Хрест Ларіона Іваницького / Білоус Л. І., Пуцко В. Г. // 100 років колекції державного музею українського народного декоративного мистецтва: зб. наук. праць / Відп. ред. М. Селівачов. – К., 2001. – С. 57–62.

⁴⁸ Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України: Каталог. – Т. 1. ХІ–ХVІ ст. / укл. Кольбух М. М. та ін. – Львів, 2007. – С. 272–273, № 209.

Таким чином дослідження побутування одного примірника вільнюського Євангелія 1575 р. із розлогими вкладними записами Іваницьких розкриває не тільки фундаторську діяльність окремої впливової шляхетської родини другої половини XVI ст., а й яскраво демонструє необхідність комплексного дослідження вкладних примірників стародруків як непересічного джерела нашої історичної пам'яті.

Деякі записи на примірниках видань І. Федорова та П. Мстиславця опубліковані та відомі дослідникам, інші вводяться у науковий обіг уперше цим каталогом або ж нашими недавніми публікаціями. Серед таких записів провенієнції одного із примірників заблудівського Євангелія учительного 1569 р. Цікавий запис міститься на аркуші 360, розташований на зовнішньому березі вертикально (див. іл. на с. 89). Він інформує про те, що кокорівська громада заборгувала місцевій орендарці Зролісі якісь кошти, і вона забрала книжку із храму до повернення боргу. Запис недатований, виконаний, вірогідно, у XVII ст. Згаданий тут Кокоров – вігорідно, Старий Кокорів (зараз с. Кременецького р-ну Тернопільської обл.). Цей населений пункт відомий за згадками в документах ще з XVII ст. Цікаво, що одним із власників Кокорева був Лаврентій Древинський, український громадський діяч, один із фундаторів та активних братчиків Луцького та Кременецького братств.

Ранніми власницькими записами виділяється й примірник острозької Біблії зі збірки Жировицького монастиря, потім польського короля Станіслава Понятовського, Кременецького ліцею, пізніше Київського університету (№ 6.5). Примірник загалом відомий дослідникам і зафіксований у багатьох публікаціях⁴⁹ головним чином завдяки давнім записам Василя Зенковича-Тихинського 1594 р. Записи виконані через 13 років після виходу книжки, що досить багато в порівнянні з ранніми провенієнціями на інших кириличних стародруках. Але для масиву примірників острозьких Біблій цей запис можна вважати серед найдавніших не тільки для збірки НБУВ, а й взагалі⁵⁰. Для фахівців примірник Біблії цікавий тим, що унікальний комплекс провенієнцій та

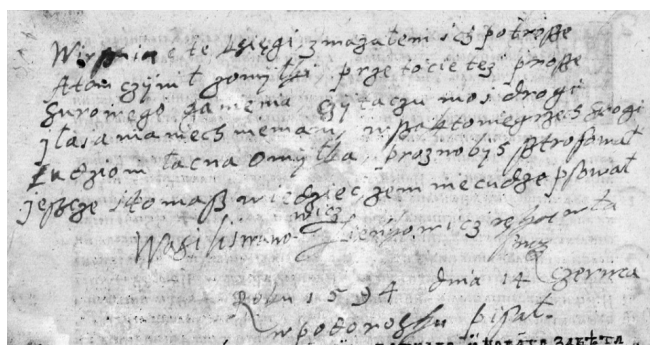
---

⁴⁹ *Немировский 1978.* – С. 63; *Немировский 1974.* – С. 139; *Исаевич 1989.* – С. 162 (фото); *Шамрай 1993.* – С. 48–49; *Шамрай 2005.* – С. 66, № 67; *Бондар 1998.* – С. 22; *Ковальчук, Бондар, Кисельов 2001.* – С. 48–51; *Бондар 2004-2.* – С. 142–144; *Гусева 2003.* – С. 590; *Шамрай 2005.* – С. 66–67, № 67; *Бондар 2005-2.* – С. 39–44.

⁵⁰ *Гусева 2003* – С. 590.

маргіналій на його сторінках дозволяє прослідкувати долю книжки майже від часу видрукування й досьогодні.

Аналіз числених записів Василя Зенковича (в тексті Зінковича, на український лад Зінковича) вказує на високу освіченість їх автора та здібність до віршування. Він не тільки залишив велику кількість нотаток білорусько-українською та польською мовами, в тому числі поетичні рядки, а також власноруч розбив майже увесь біблійний текст на окремі вірші (версети) за зразком західних Біблій. У власних коментарях він зазначив, що звів острозьку Біблію з іншими текстами Святого Письма, однак, з якими саме, не вказав.

Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5).
Польськомовний автограф В. Зенкевича. (арк. 71 зв. VI рах.)

У деяких випадках В. Зенкович залишив невеликі потекстові коментарі та примітки на полях, замінив незрозумілі слова синонімами, іноді перерозподілив текст у межах глав, підкреслив або закреслив окремі слова або невеликі уривки, які, на його погляд, підлягають вилученню (зразок аркушів із коментарями В. Зенкевича – див. іл. на с. 196). Часто вказував, що певні рядки належать до іншої глави або книги, або ж взагалі не віднайдені ним в інших біблійних текстах («ниде того нѣтъ» – арк. 146 зв., внизу на березі). Цікаво, що нумерація аркушів подекуди виконана кириличними, подекуди – арабськими цифрами, вірогідно, у відповідності із використаними при зв'язці текстами. Крім того, в одних біблійних книгах нумерація виконана чорним чорнилом, в інших – червоним, причому зміна чорнила можлива і у середині книг. Окремі частини, серед них книги Юдиф, Есфір, залишилися нерозділеними на версети. Цей факт наводить на думку, що для зв'язки було використано протестанські переклади Біблії, оскільки саме

протестанти вважають неканонічними книги Юдиф та Есфір. Можливо, сам В. Зенкович сповідував протестантське віровчення, що набуло значного поширення наприкінці XVI – на початку XVII ст. у середовищі освічених шляхтичів України та Білорусі. Взагалі глоси на полях цього та інших примірників острозької Біблії мають стати об'єктом самостійних текстологічних досліджень.

У процесі вивчення історії побутування примірника нам вдалося виявити окремі згадки в джерелах про автора маргіналій В. Зенковича та декількох його родичів. Йдеться про матеріали типових для того часу судових справ у зв'язку з майновими конфліктами між небагатими шляхтичами Зенковичами-Тихинськими та селянами сусіднього з ними села Озеран⁵¹, підданими Києво-Печерського монастиря. В 1556 р. з приводу нападу монастирських озеранських селян на конопницьку землю Тихинського маєтку⁵² Зенковичів королю скаржилися Іван та Ізмаїл Олексійовичі Зенковичі⁵³, вочевидь, що батько й дядько Василя Зенковича. У 1584 р. й пізніше знову були зафіксовані випадки наїздів озеранських селян Річицького повіту, підданих Києво-Печерського монастиря, на сільця Фалеевичі та Конопличі, що належали Зенковичам, на що вже скаржилися брати Василь та Юрій Зенковичі⁵⁴. Відомо, що Юрій [Іванович] Зенкович-Тихинський, тобто брат Василя Зенковича, в 90-ті рр. XVI ст. обіймав посаду річицького земського судді.

Записи на острозькій Біблії, датовані тим же часом, виконані все ж не в Тихинському маєтку, а у невеликому білоруському містечку Подорозьку. Чому там, а не в родових Тихиничах мешкав автор маргіналій, невідомо. В пошуках відомостей про В. Зенковича можна звернути увагу на документ 1642 р., де група новогрудських «панів» кальвініського віросповідання, серед яких Самуїл Зенкович, скаржитись на притіснення, учинені настоятелем Лавришівського та Новогрудського монастирів. Цілком можливо, що Самуїл Зенкович доводився родичем Василеві Зенковичу-Тихинському⁵⁵. Цікаво, що у числі тих же шляхтичів зазначені Самуїл та Ярош Римші – вірогідно, родичі Андрія Римші, що був укладачем покажчика до

---

⁵¹ Озерани – населений пункт Рогачівського р-ну Гомельської обл. Білорусі.

⁵² Тихиничі – там само.

⁵³ Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов: 1470–1700. – СПб., 1897. – С. 25, № 45.

⁵⁴ Там само. – С. 50, № 105.

⁵⁵ Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов. – С. 268–269, № 729.

острозького видання Нового Завіту 1581 р., відомого під назвою «Хронології».

Примірники із провенієнціями визначних особистостей

Як відомо, нерідко стародруки містять вкладні та власницькі записи історичного або меморіального характеру. Насамперед цінуються провенієнції визначних особистостей. Таких примірників у збірці не так багато. Насамперед відзначимо острозьку Біблію (№ 6.7), що належала відомому українському граверові Антонію Тарасевичу, на що вказує його лаконічний автограф на титулі. Упродовж багатьох років Антоній Тарасевич (світське ім'я Олександр) (бл. 1640–1727) очолював друкарню Києво-Печерської лаври. З 1718 р. обіймав високу в церковній ієрархії посаду намісника КПЛ. Його вважають фундатором школи українських граверів на металі.

Біблія (Острого, 1581). Кир.762 (№ 6.7). Записи А. Тарасевича на титулі

Цікаво, що в цей примірник острозької Біблії 1581 р. вклеєні чотири фронтиспісні гравюри із зображеннями євангелістів Матвія, Марка, Луки та Іоанна, що виготовлялися як ілюстрації для вільнюського Євангелія П. Мстиславця 1575 р. Детальніше про походження гравюр у примірнику Біблії 1581 р. йтиметься далі по тексту. Тут же варто відмітити те, що примірник саме із вставленими розфарбованими гравюрами належав визначному митцеві того часу Антонію Тарасевичу. Сам А. Тарасевич у своїй творчості неодноразово звертався до образів євангелістів. Тому навряд чи розфарбовані фронтиспісні зображення із постатями євангелістів могли залишитися поза увагою одного із найяскравіших українських митців зрілого бароко. Звичайно, від часу створення гравюр П. Мстиславця пройшло більше століття, змінилися художні

напрямки, тенденції, смаки. Попри це подальший мистецтвознавчий аналіз може показати творчі впливи вільнюських гравюр П. Мстиславця у роботах А. Тарасевича або ж інших граверів його школи кінця XVII – початку XVIII ст.

На титулі іншого примірника острозької Біблії 1581 р. (№ 6.15) є власницькі записи відомого українського церковного діяча Іоанікія Сенютовича (?–1729), що обіймав посади намісника Києво-Софійського монастиря, 1713–1715 рр. – ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, з 1715 р. – архімандрита Києво-Печерської лаври. Запис складається із трьох частин, виконаних власником у різний час. Він фіксує переміщення І. Сенютовича по шаблях церковної ієрархії. На цьому ж примірнику є більш ранні власницькі записи. Один із них, виконаний у 1639 р. (або 1689 р., бо дата зазначена нечітко), належить тростянецькому протопопові Іоанну Борецькому, можливо, родичу київського митрополита Іова Борецького (р. н. н.–1631). Примірник містить численні потекстові коментарі, що свідчать про копітку роботу над біблійним текстом, вірогідно, її власника І. Сенютовича. Також текст Біблії розділено на окремі версети.

Ще на одному примірнику острозької Біблії 1581 р. (№ 6.1) є запис про те, що цей примірник подарував монаху Маркіяну Белевичу Д. М. Голіцин у 1704 р. під час перебування в Києві. Дмитро Михайлович Голіцин (1665–1737) – князь, російський державний і політичний діяч, київський генерал-губернатор у 1711–1718 рр. У 1726–1730 рр. він був членом Верховної таємної ради та керував складанням «кондицій» (умов), що обмежували самодержавну владу при вступі на престол російської цариці Анни Іоанівни. Д. М. Голіцин належав до найосвіченіших людей свого часу, він був серед молоді, яку Петро I направив на навчання до Італії. Впродовж життя Д. М. Голіцин збирав велику ретельно укомплектовану бібліотеку, що вважалася одним із найбільших книжкових зібрань тогочасної Росії. Вірогідно, і в Києві тривала його планомірна книгозбиральницька діяльність. Під час перебування тут освічений та толерантний Д. М. Голіцин налагодив добрі контакти із місцевим вищим церковним духовенством. Зокрема, у 1713 р. лаврська друкарня видала «Алфавіт духовний» із присвятою та гербом Д. М. Голіцина. Відтак острозьку Біблію він міг отримати від очільників Києво-Печерської лаври, оскільки відомо, що в цей час тут зберігалася доволі велика кількість її примірників. Доля Біблії склалася так, що від Маркіяна Белевича

примірник перейшов до ієродиякона Лазаря, пізніше її купив намісник Миколаївського Пивського монастиря Миколай Драгомирецький.

На примірнику анонімногo вузькошрифтногo Євангелія (№ 8.1) зі збірки Михайлівського Золотоверхого монастиря раніше був власноручний запис Іриней Фальковського (1762–1823), відомогo вченогo, просвітника, ректора КМА, єпископа Чигиринського, Смоленського та Дорогобузького, коад'ютора Київської митрополії, з 1813 р. архімандрита Києво-Михайлівського монастиря. Цей запис, втрачений після реставрації 1990-х рр., засвідчував переплетення книги з михайлівської збірки 1811 р. «иждивением Ириней епископа Чигиринского». Власноручні записи І. Фальковського, виконані охайним округлим каліграфічним почерком, містяться й на багатьох інших стародруках зі збірки Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Подекуди на зафіксованих у каталозі примірниках стародруків містяться рукописні провенієнції менш відомих в історії, однак цікавих і колоритних особистостей. Наприклад, у вільнюському Євангелії 1575 р. (№ 4.7), що походить з бібліотеки КДА, є запис київського ченця Парфенія Родовича. В записі йдеться про те, що 23 вересня 1702 р. ця книжка зі Спаського храму села Рославичів була поновлена коштом ієромонаха Парфенія Родовича, що на той час обіймав посаду киевософійського економа. Особа Парфенія Родовича відома, що він був випускником Києво-Могилянської академії, по закінченні навчання в 1689 р. залишився в Академії на посаді викладача курсу поезики. Був людиною всебічно обдарованою, – автором віршів та байок та справним управителем монастирських володінь. Відомо, що на запрошення ректора КМА та одночасно ігумена Києво-Братського Богоявленського монастиря Йоасафа Кроковського обійняв посаду економа цього монастиря, з 1696 р. – намісника, з метою покращення матеріального забезпечення академії та монастиря, з чим гідно справився⁵⁶. Як згадував Феофан Прокопович у листі до київського митрополита Рафаїла Заборовського в 1736 р., за часів П. Родовича Братський монастир та Академія набули значних статків. Феофан Прокопович охарактеризував вже покійного Родовича як людину «тверезу, працездатну, трудолюбиву, кмітливу і всьому тій посаді гідну»⁵⁷. Із

---

⁵⁶ Києво-Могилянська академія в іменах: Енциклопедичне видання. – К, 2001. – С. 457–458.

⁵⁷ Там само.

Братського монастиря П. Родович був переведений економом архієрейського дому в Києво-Софійський монастир. На цій посаді він згадується в зазначеному записі. Вказане село Рославичі до 1787 р. належало Києво-Софійському монастиреві, тому П. Родович й опікувався сільським храмом та книжками в ньому. В історичних документах згадується, що Преображенська церква в Рославичах була збудована в 1721 р. священником Василем Куцевичем разом із софійськими ченцями⁵⁸. Запис на Євангелії 1575 р. свідчить, що сільська Спасо-Преображенська церква існувала щонайменше з кінця XVII ст., а у 1721 р. була, очевидно, перебудована або поновлена. Це яскравий приклад того, що нерідко записи на стародруках слугують свого роду історичними документами, виступаючи чи не єдиним джерелом відомостей про конкретну особу, певну історичну подію, населений пункт, церкву, монастир тощо. Пізніший запис свідчить про вклад книжки у 1797 р. Федором Гребелкою до церкви Миколи Притиска в Києві на Подолі, звідти вже вона й потрапила до бібліотеки Київської академії.

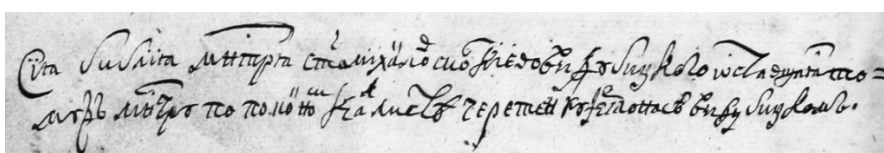
Рукописні провенієнції одного із примірників острозької Біблії (№6.4) свідчать, що книжка була власністю ченця Києво-Видубицького Михайлівського монастиря Каліста Черетенка, після його смерті залишилася у цьому монастирському зібранні. Певних відомостей про видубицького ченця Каліста Черетенка нам розшукати не вдалося. Однак запис цікавий тим, що кореспондується з іншим на примірнику дерманського Октоїха 1604 р. з фондів НБУВ під шифром Кир.573, який було виконано в грудні 1681 р. степанським міщанином Климентієм Черетенком, що вклав книгу до храму в селі Рокитному. Вірогідно, йдеться про одну й ту ж людину, що прийняла постриг у ченці та переселилася з Волині до Києва, перевізши із собою острозьку Біблію. Як відомо, для періоду кінця XVI–XVII ст. був характерним значний перетік інтелектуальної еліти з Волині та Галичини до Києва.

Окремі цікаві з точки зору попередніх власників записи вперше введені в науковий обіг нашими дослідженнями. Так, примірник острозької Біблії 1581 р. зі збірки В. О. Вігта (№ 6.16), має, окрім численних записів типу «проби пера», два коротких власницьких записи. Один чіткий запис міститься на форзаці нижньої кришки: «Библия сия Его милости Пана Семеона Лизогуба». Він свідчить про приналежність книги одному із

---

⁵⁸ Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отд. II. Т. 1. Ч. 1. – К., 1904. – С. 184–185.

представників відомого українського козацько-старшинського роду Лизогубів – або Семену Юхимовичу (р. н. н.–1734), бунчуковому товаришеві, одруженому з донькою гетьмана І. Скоропадського, або його синові Семену Семеновичу (1708–1781), також бунчуковому товаришеві⁵⁹, до речі, відповідно прапрадідові та прадідові М. В. Гоголя.

Біблія (Острог, 1581). Кир.651 (№ 6.4)
Власницький запис К. Черетенка, арк. 71 зв. VI рах.

На книзі є ще один запис на третьому аркуші, що свідчить про приналежність книжки священику «церкви Покровской Столинской». Останнє слово написано не дуже чітко, можливі й інші варіанти його прочитання, наприклад, «Стовинской». Можливо, йдеться про Покровську церкву населеного пункту Столин – зараз с. Стольне Менського р-ну Чернігівської області.

Примірники, що походять із приватних збірок XIX–XX ст.

Окремої уваги варті примірники видань І. Федорова та П. Мстиславця, що походять із приватних зібрань. Нерідко такі примірники стають цілими компендіумами відповідної інформації про видання, його історію, друкарів, історію побутування, власників, дослідників, тобто комплексними пам'ятками. У НБУВ то таких можна віднести стародруки зі збірок М. С. Маклакова, Д. Г. Бібікова, Є. О. Львова, М. М. Михайловського, П. М. Попова, В. О. Вітта, М. С. Севастьянова та деяких інших.

Насамперед варто звернути увагу на один із московських Апостолів 1564 р. зі збірки Миколи Степановича Маклакова (№ 1.1). Він має переважну більшість тих же ознак, що й інші стародруки цієї збірки – тиснений золотом овальний суперекслібрис, шрифтовий екслібрис на верхньому форзаці, таку ж овальну, як і суперекслібрис, власницьку печатку М. С. Маклакова.

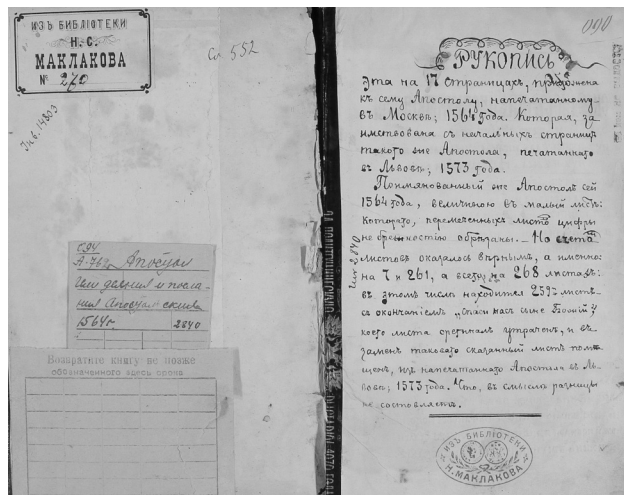
---

⁵⁹ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. – Т. 3. – К., 1912. – С. 102–103, 106.

Для стародруків із бібліотеки Маклакова також було характерним вміщення на початку примірників вставних аркушів із різними записами, в тому числі бібліографічного характеру, не є виключенням й примірник московського Апостола. Так, у книгу вкладено декілька аркушів матеріалів, пов'язаних із власником М. С. Маклаковим, що мають стосунок саме до московського видання Апостола І. Федорова 1564 р. Серед них лист-запрошення М. С. Маклакову на «естраординарне» засідання Московського археологічного товариства 4 січня 1870 р., приурочене до 300-ліття виходу заблудівського Євангелія учительного, що мало відбутися в залі Московської міської думи, у будинку графа Шереметєва на Воздвиженці. У запрошенні повідомляється, що перед засіданням у храмі при будинку Шереметєва відбудеться божественна літургія з поминанням московського першодрукаря Івана Федорова. На листі вказано адресу проживання М. С. Маклакова у Москві «на Покровкѣ, в Успѣнскомѣ переулкѣ, в собственномѣ домѣ».

Серед вкладених у книгу аркушів є й дві статті – із «Биржевых ведомостей» (№ 338, 12 грудня 1869) і «Московских ведомостей» (1870, № 5), присвячені святкуванню 300-ліття заблудівського Євангелія учительного 1569 р., а також кілька заміток, власноручно написаних М. С. Маклаковим. Він побажав також долучити до московського видання копію передмови Івана Федорова, уміщену у виданні львівського Апостола 1574 р., виконану майстерним почерком ним особисто. На початку цієї 17 сторінкової копії вміщено таку особисту преамбулу М. С. Маклакова з поясненням: «Рукопись эта на 17 страницахъ, приложена к сему Апостолу, напечатанному в Москве; 1564 года. Которая, заимствована съ начальныхъ страницъ такого же Апостола, печатанного въ Львовѣ, 1573 года. Поименованный же Апостоль сей 1564 года, величиною въ малый лист: переменныхъ листовъ цифры не брежностью обрѣзаны. Но счетомъ листовъ оказалось вѣрнымъ, а именно на 7 и 261, а всего на 268 листахъ: в этомъ числѣ находится 259-й съ окончаніемъ «спаси насъ сыне Божій», коего листа оригинал утраченъ, и въ заменъ такового сказанный листъ помѣщенъ, изъ напечатанного Апостола въ Львовѣ; 1573 года. Что, въ смыслѣ разницы не составляетъ».

На клаптику паперу, до якого підклеєно статтю із «Биржевых ведомостей», вміщено текст цікавого змісту, також написаний рукою М. С. Маклакова, що демонструє зацікавлення примірником із його збірки зі сторони тодішніх московських бібліофілів та знавців книжкових старожитностей.

Апостол (Москва, 1564) (№ 1.1). Верхній форзац із еслібрисом та власноручними записами М. С. Маклакова

Стосовно персони самого Миколи Степановича Маклакова відомо небагато – купець, проживав у Москві в XIX ст., був бібліофілом, збірку заповів рідному місту Путивлю⁶⁰. Книжки з цінної бібліотеки М. С. Маклакова зберігалися у Ремісничому училищі у Путивлі, побудованому та утримуваному коштами заповітом М. С. Маклакова, у спеціально пристосованому для Публічної бібліотеки приміщенні. Велика кількість книжок з багатої кириличними стародруками збірки М. С. Маклакова експонувалася на Виставці з нагоди відкриття XII Археологічного з'їзду у Харкові у 1902 р. Цікаво, що до каталогу цієї виставки були внесені не тільки книги, привезені до Харкова на виставку, а й інші, відмічені тут зірочкою⁶¹. Перші відомості про цінну бібліотеку зібрав професор Харківського університету М. Г. Халанський, книжки перевіз з Путивля до Харкова на виставку та виконав їх опис інший професор того ж університету Єгор Кузьмович Редін (1863–1908).

Доволі часто у друканих та електронних публікаціях трапляються помилкові відомості про те, що ідентичні еслібрис та суперекслібрис належать Миколі Олексійовичу Маклакову (1871–1918), відомому державному діячеві, міністру внутрішніх справ

⁶⁰ Редін 1902. – С. 90–91.

⁶¹ Редін 1902. – С. 90–152.

Росії 1913–1915 рр.⁶² У яких родинних стосунках перебували обидва Миколи Маклакови, нам невідомо. Про брак інформації стосовно бібліофіла Миколи Степановича Маклакова свідчать відомості, зафіксовані у монографічній енциклопедії «Иван Федоров и его эпоха» Є. Л. Немировського⁶³, де зазначено, що житель Путивля М. С. Маклаков (вказано лише його ініціали) мав збірку із 186 кириличних стародруків, серед яких обидва Апостоли Івана Федорова, Біблія 1581 р., і у 1880-х роках пожертвував своє зібрання Публічній бібліотеці міста Путивля.

Щодо інших давніх видань зі збірки М. С. Маклакова, що їх масив зараз зберігається у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ. Зокрема, в складі колекції кириличних стародруків ми нарахували більше 40 примірників кириличного друку XVII–XVIII ст., серед яких переважають московські видання, представлені також київські та одне петербурзьке. Серед стародруків збірки М. Маклакова є Анфологіон (Київ: Друкарня КПЛ, 1618), Євангеліє учительне (Київ: Друкарня КПЛ, 1637); Євангеліє (Москва: Друк О. М. Радишевського, 1606); Мінея службова (Москва: Друкарський Двір, 1611), Мінея, грудень (Москва, 1620), Біблія (Москва: Друкарський Двір, 1663), «Огородок Марії Богородиці» А. Радивиловського (Київ: Друкарня КПЛ, 1676), «Обед душевный» Симеона Полоцького (Москва: Верхня друкарня, 1681); його ж «Вечеря душевная» (Москва: Верхня друкарня, 1683) та ін. стародруки. Відразу ж відзначимо, що у каталозі книг із бібліотеки М. С. Маклакова зафіксовані окрім примірника московського Апостола, про який йшлося вище, також примірники львівського Апостола 1574 р.⁶⁴, вільнюського Євангелія 1575 р.⁶⁵ та острозької Біблії 1581 р.⁶⁶, яких зараз у збірці НБУВ немає. В описі острозької Біблії невірно вказано рік її видання – 1584 р., і його позначено зірочкою, що свідчить про те, що примірник не експонувався на Виставці з нагоди відкриття XII Археологічного з'їзду у Харкові у 1902 р. Цікаву інформацію про ці стародруки надає примірник каталогу стародруків, які експонувалися на виставці з нагоди відкриття XII Археологічного з'їзду 1902 р., що походить із власної

---

⁶² Наприклад, у каталозі екслібрисів та суперекслібрисів Наукової бібліотеки Петрозаводського державного університету [http://library.petsu.ru/collections/red/supexlib_shrift\(r\)v.html](http://library.petsu.ru/collections/red/supexlib_shrift(r)v.html).

⁶³ *Немировский 2007-1.* – С. 488.

⁶⁴ *Редин 1902.* – С. 136, № 397(6).

⁶⁵ *Редин 1902.* – С. 142, № 408(126).

⁶⁶ *Редин 1902.* – С. 146, № 417(34).

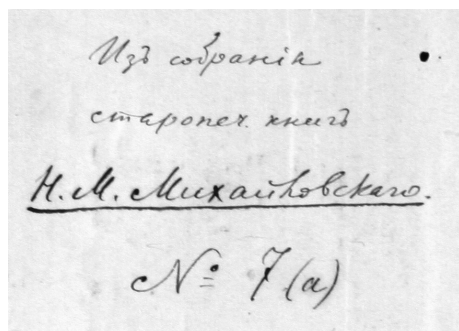
бібліотеки П. М. Попова (НБУВ. Кол. Попова 3848), в якому дослідник робив особисті помітки на полях. Як відомо, П. М. Попов очолював Відділ письма та друку Лаврського музейного містечка, потім працював у Всенародній бібліотеці України завідуючим відділом рукописів. Біля опису примірника львівського Апостола зі збірки М. Маклакова є такі помітки «єсть 15.IX.1926». «Див. окремо 12/VII.29». тобто 1929 р. Є замітки про те, що примірник повний і доволі хорошої збереженості, а також вказано «Инв.Л. М.15090», тобто «інвентар Лаврського Містечка». Це свідчить, що примірник у 1926 та 1929 рр. був у Києві. Практично ті ж самі помітки містяться й біля опису Євангелія вільнюського друку 1575 р. «єсть 16/IX» (це 1926 р.), «описано 12/VII.29»; «інв. 15091». Біля опису острозької Біблії 1581 р. є помітки «єсть», а також червоним «див. окр.», однак жодних «окремих» заміток П. М. Попова у книжці немає. Сучасне місцезнаходження цих примірників нам невідоме. Однак увесь викладений матеріал яскраво свідчить про те, що бібліотека М. С. Маклакова як цілісний наукововартісний комплекс вже давно потребує спеціального дослідження, в тому числі й встановлення долі тих цінних книжкових пам'яток з її складу, яких немає зараз у фондах НБУВ.

Серед видань І. Федорова та П. Мстиславця збірки НБУВ фіксується вже згаданий нами унікальний примірник львівського Апостола 1574 р. із записом К. І. Вишневецької, про який вже йшлося, який походить із бібліотеки ще одного відомого бібліофіла ХІХ ст., збирача книг і рукописів Миколи Матвійовича Михайловського (1815–1877), статського радника, що з 1836 по 1870-ті рр. служив в Комітеті правління Імператорської Академії наук у Санкт-Петербурзі. У 1908 р. більша частина його рукописної колекції була закуплена Імператорською Публічною бібліотекою (зараз Російська національна бібліотека), у тому ж році Бібліотека академії наук купила його вартісну збірку стародруків. У РНБ зараз зберігається і його архів.

Примірник Апостола (Львів: І. Федоров, 1574) Кир.575 (№ 3.2) зі збірки М. М. Михайловського експонувався на виставці з нагоди відкриття ХІ археологічного з'їзду в Києві у 1899 р. Він надійшов до НБУВ, вірогідно, в складі збірки Ніжинського історико-філологічного інституту, яку було передано до бібліотеки у 1934 р. За відомостями, люб'язно наданими нам А. С. Морозовим (Ніжин), бл. 1918 р. стародруки з власної збірки до Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька передав викладач російської словесності Ніжинського історико-філологічного

інституту та міської класичної гімназії Іван Миколайович Михайловський, на той час пенсіонер, уродженець Петербурга, син М. М. Михайловського. Характерної для книг збірки М. М. Михайловського наліпки на примірнику Апостола 1574 р. зараз немає, – її втрачено під час реставрації 1990-х рр. У фондах НБУВ зберігається ще декілька стародруків збірки Михайловських, серед яких Апостол вільнюського друку друкарні Мамоничів 1595 р. та московський Буквар Симеона Полоцького Верхньої друкарні 1679 р. Ці примірники мають на верхніх форзацах характерні наліпки із рукописним написом «Изъ собранія старопеч. книгъ Н. М. Михаловского. №...», виконаним дрібним охайним почерком. Оскільки на примірнику львівського Апостола ознаки приналежності до збірки Михайловського, зокрема, подібну наліпку втрачено, серед ілюстративного матеріалу до каталогу ми наводимо наліпку із примірника вільнюського Апостола 1595 р.

Рукописний екслібрис М. М. Михайловського
у примірнику вільнюського Апостола 1595 р. (шифр Кир.969)

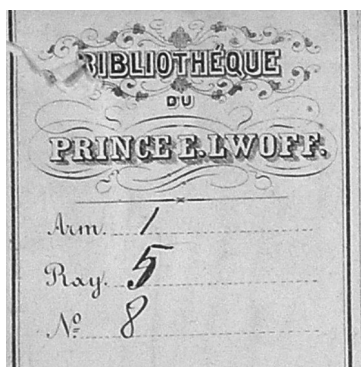
Припущення про походження з тієї ж збірки М. М. Михайловського примірника заблудівського Євангелія учительного 1569 р. (№ 2.1), висловлене О. С. Морозовим, ми ні підтвердити, ні спростувати не можемо. Ознак приналежності М. М. Михайловському примірник не має. У збірці М. М. Михайловського були також острозька Біблія 1581 р.⁶⁷ та вільнюське Євангеліє 1575 р.⁶⁸ У каталозі БАН загалом зафіксовано 13 примірників видань XVI ст. зі збірки М. М. Михайловського, серед яких також видання І. Федорова та П. Мстиславця – заблудівське Євангеліє учительне 1569 р. та острозька Біблія

⁶⁷ Каманин 1899, С. 12.

⁶⁸ Каманин 1899, С. 16.

1581 р.⁶⁹. Загалом варто сказати, що особа російського бібліофіла М. М. Михайловського, як і попередньо відзначеного М. С. Маклакова, на жаль, поки ще не потрапили в поле зацікавлень сучасних дослідників бібліофільства, однак цілком варті самостійних розвідок, маємо надію на це в майбутньому.

Дещо ширше у каталозі представлені стародруки з історично пов'язаних між собою приватних збірок Д. Г. Бібікова та його зятя Є. О. Львова. Бібліотека київського генерал-губернатора, пізніше міністра внутрішніх справ Дмитра Гавриловича Бібікова (1791–1870) нараховувала 14 тисяч примірників видань різного часу та різної тематики. В її складі були і стародруки. Про подальшу долю бібліотеки свідчить приклеєний до верхнього форзацу шрифтовий екслібрис такого змісту: «Бібліотека Императорскаго университета Св. Владимира Библиотека ген.-адъютанта Дмитрія Гавриловича Бибикова, пожертвованная Университету его дочерью, графиней Кассини въ 1898 г. №», що міститься на всіх стародруках збірки.

Екслібриси Д. Г. Бібікова та Є. О. Львова у примірнику Апостола (Москва, 1564) (№ 1.2)

До збірки Д. Г. Бібікова належав примірник московського Апостола 1564 р. (№ 1.2). Примірники вільнюського Євангелія 1575 р. (№ 4.6) та острозької Біблії (№ 6.6) походять зі збірки Є. О. Львова і не мають екслібрисів Д. Г. Бібікова. Як вказують дослідники, обидві бібліотеки надходили до Києва одночасно. За заповітом Є. О. Львова кириличні стародруки з його бібліотеки надійшли в дарунок Київській духовній академії⁷⁰, в той час як

⁶⁹ Гордеева М. Ю. Кириллические издания отдела редкой книги БАН. – С. 49–50, 73–74, 139.

⁷⁰ Коваль, Афанасьєва 2005. – С. 235–236.

основний масив книжок обох збірок був переданий до Київського університету св. Володимира, і в складі його фонду був переданий до ВБУ.

Кілька стародруків походять із бібліотеки Володимира Оскаровича Вітта (1889–1964) – відомого російського вченого та бібліофіла, фахівця із коневодства, доктора сільськогосподарських наук (1935 р.), професора (1936 р.), члена-кореспондента ВАСГНІЛ (1956 р.). Серед них московський Апостол 1564 р., заблудівське Євангеліє учительне 1569 р. (№ 2.2), острозькі Новий Завіт із Псалтирем 1580 р. (№ 5.1) та Біблія 1581 р. (№ 6.16). Як відомо, добре підібрана збірка кириличних стародруків та рукописів після смерті В. О. Вітта була придбана у його нащадків для Державної публічної бібліотеки АН УРСР (тодішня назва НБУВ). У складі збірки було представлено багато видань, переважно московського друку XVI–XVII ст., яких до того часу не було в бібліотеці. Наприклад, саме таким чином надійшов і досі єдиний примірник острозького Нового Завіту 1580 р. (№ 5.1). Зараз збірка кириличних стародруків В. О. Вітта як самостійна структурна одиниця зберігається у фондах відділу стародруків та рідкісних видань і нараховує близько 80 примірників. Всі вони вирізняються непоганою збереженістю та давніми шкіряними оправами, що свідчить, що саме ці ознаки були для В. О. Вітта одним із найважливіших критеріїв підбору книжок до власної збірки.

Окремі стародруки зі збірки В. О. Вітта виокреслюють ще одну відому приватну російську збірку – М. С. Севастьянова. Так, на форзаці острозької Біблії зі збірки В. О. Вітта (№ 6.16) є запис такого змісту: «Глибокоуважаемому Владимиру Оскаровичу Витт уступаю с болью сердца и глубокой признательностью. М. Севастьянов. 30.1.1959 г.». Йдеться про Михайла Стефановича Севастьянова (1928–2006), сина відомого збирача та комісонера по торгівлі стародрукованими виданнями Стефана Федоровича Севастьянова⁷¹ (1872–1944), спадкового старообрядця, уродженця області Війська Донського, потім мешканця Ростова-на-Дону, одного із попечителів місцевої Введенської старообрядницької общини. М. С. Севастьянов походив зі старообрядницької родини, продані ним книжки були не тільки у збірці В. О. Вітта, а й збірках багатьох інших російських бібліофілів. М. С. Севастьянов займався збиранням старожитностей переважно у середовищі старообрядців, його збиральницьку діяльність щодо старовинних пам'яток було

---

⁷¹ *Немировский 1979.* – С. 100.

неоднозначно оцінено сучасними дослідниками⁷². До того, як потрапити до В. О. Вігта, М. С. Севастьянову належали окрім Біблії 1581 р. Тріодь цвітна (Москва: А. Т. Невежа, 1591; Кол. Вігта 12); Євангеліє (Москва: О. Радишевський, 1606; Кол. Вігта 20), Кирилова книга (Москва, 1844; Кол. Вігта 46).

Подекуди за записами, наліпками, есклібрисами власники збірок у процесі роботи над каталогом встановлені поки що гіпотетично. Наприклад, примірник Євангелія 1575 р. (№ 4.2), що має частково втрачений есклібрис Павла Шувалова, можливо, належить графу Павлові Петровичу Шувалову (1847–1902) – гвардії-полковнику, флігель-ад'ютанту, державному діячеві реакційного спрямування, що деякий час був власником містечка Тального, синові Петра Павловича Шувалова та Софії Львівни (ур. Нарішкіної), правнукові Станіслава Щесного Потоцького та Софії Потоцької. У 1900 р. у Тальному коштом його батьків відкрито бібліотеку, у 1902 р. там само його коштом побудований Народний Дім. Документальні джерела свідчать, що 1923 р. до ВБУ з Тального було передано фонди Долгоруківської учительської семінарії, можливо, в їх складі й книжки з місцевої бібліотеки їх близьких родичів Шувалових⁷³. Однак поки що ми не можемо однозначно стверджувати, що цей есклібрис належить саме зазначеному П. П. Шувалову.

Міфічні, помилково приписані до збірок та відсутні у НБУВ примірники

За багаторічну історію зберігання, дослідження та бібліографування стародруків у НБУВ, зокрема, й видань І. Федорова та П. Мстиславця, накопичилася певна кількість інформації про міфічні, помилково приписані до збірок та відсутні у фондах бібліотеки примірники.

Насамперед зупинимося на фактах, коли конкретні примірники з фондів НБУВ віднесені до певних збірок невірно. Всі випадки охопити не вдасться, однак наведемо декілька прикладів. Оскільки серед дослідників спадщини І. Федорова найбільшу увагу історії побутування примірників його видань приділяв провідний

---

⁷² *Мальшев В. И.* Задачи собирания древнерусских рукописей / В. И. Мальшев // Труды отдела древнерусской литературы. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1964. – Т. 20. – С. 305.

⁷³ *Дубровіна, Онищенко 1998.* – С. 74

російський книгознавець Є. Л. Немировський, то більшість таких неточностей міститься саме у його публікаціях. Так, Є. Л. Немировський пише, що примірник львівського Апостола Кир.574 (№ 3.1) гіпотетично приписується до збірки Київського університету⁷⁴, однак наліпка Товариства дослідників Волині з Житомира на примірнику свідчить, що він ніяк не міг перебувати в університетській збірці у Києві. Так само інший примірник львівського Апостола Кир.839 (№ 3.4) той же дослідник відносить до збірки Київської духовної академії, хоча він не містить жодних ознак приналежності до академічної збірки. З фондів КДА походить не так давно введений у науковий обіг львівський Апостол 1574 р. із шифром КДА, Муз.С.376 (№ 5.1).

Є. Л. Немировський⁷⁵ також вказує на примірник острозької Біблії 1581 р., який надійшов до Церковно-археологічного товариства при КДА зі збірки барона С. Шодуара. Зараз ми не маємо відомостей про перебування такого примірника у фондах НБУВ. Зафіксовані тут два примірники (№ 6.4, 6.13) з фондів КДА не містять ознак приналежності до збірки Станіслава Івановича Шодуара (1790–1858). Значний масив цієї багатой на старожитності бібліотеки потрапив до НБУВ у складі Волинського науково-дослідного музею з Житомира, однак збірку С. Шодуара тут репрезентували західноєвропейські стародруки. Навпаки, кириличні раритети збірки Шодуарів з Житомирщини (92 назви) надійшли до Московського історичного музею 1908 р.⁷⁶ і зараз зберігається у складі т. зв. збірки «Менших». Чи є серед них острозька Біблія з бібліотеки Шодуарів, ми не маємо відомостей.

У публікаціях Є. Л. Немировського 2009 та 2010 рр. зазначено примірник острозького Нового Завіту з Псалтирем 1580 р. із шифром Кир.5549п⁷⁷, однак під цим шифром у відділі стародруків НБУВ зберігається вільнюський Псалтир, раніше описаний як видання П. Мстиславця 1576 р., а зараз переатрибутований у видання друкарні Мамоничів бл. 1600 р., про яке вже йшлося. У тій самій публікації відмічено примірники острозької Біблії 1581 р. із

---

⁷⁴ *Немировский 1974*. – С. 41.

⁷⁵ *Немировский 2007-1*. – С. 195.

⁷⁶ *Иваск У. Г. Частные библиотеки в России. – Ч. 1–2. – СПб., 1912. – С. 75, № 1298.*

⁷⁷ *Немировский 2009*, С. 67–68; *Немировский 2010*, С. 20, крім того, зазначено примірник Історичної бібліотеки, тобто Національної історичної бібліотеки України із шифром КП 5549, якого насправді не існує. Це все той же Псалтир (Вільнюс, 1600).

шифрами зберігання Кир.646 та Кир.650⁷⁸, що нібито й зараз зберігаються у НБУВ, однак ми зазначали історію їх передачі ще в радянські часи до інших бібліотек та музеїв на попередніх сторінках. Про відсутність цих примірників у збірці НБУВ та місця їх сучасного зберігання ми писали ще у 2004 р.⁷⁹

Деякі вказані у публікаціях примірники, які нібито мають бути відображені у нашому каталозі, насправді належать до інших видань. Не відзначено два вільнюські видання П. Мстислаця – Четвероєвангеліє 1575 р.⁸⁰ та Псалтир 1576 р.⁸¹, що походять зі збірки Києво-Печерської лаври. Стосовно Євангелія, то це, вірогідно, примірник із шифром Кир.860, що був раніше описаний як видання 1575 р., але при підготовці каталогу кириличних стародруків виявився вільнюським виданням Євангелія 1600 р. без сигнатур. Стосовно Псалтиря 1576 р., то про переатрибуцію двох примірників у видання 1600 р. вже йшлося. У публікації П. М. Попова зазначено деякі особливості примірника Псалтиря 1576 р. зі збірки КПЛ⁸². Зокрема, дослідник зазначив відсутність у примірнику двох початкових аркушів, натомість до нього в кінці приєднано 17 аркушів Акафіста пізнішого друку, крім того, є записи XVIII ст. про приналежність КПЛ. Проте жоден із цих примірників не відповідає описові П. М. Попова, – один з цих примірників походить зі збірки В. О. Вітта (Кол. Вітта 4), другий (Кир.5549п) не містить провенієнцій та рукописних аркушів Акафіста.

Як відомо, комплектування НБУВ стародрукованими фондами від часу її створення у 1919 р. велося в тому числі шляхом включення до її складу великої кількості різних за обсягом та складом збірок музеїв, бібліотек, учбових закладів, приватних збірок. Серед них варто виділити багаті на кириличні стародруки збірки Київської духовної академії, Київського університету св. Володимира, Києво-Печерської Успенської лаври, Михайлівського Золотоверхого, Видубицького Миколаївського, Пустинно-Микільського монастирів, Києво-Софійського собору, Почаївської Успенської лаври, Волинського єпархіального давньосховища, Волинської православної духовної академії,

⁷⁸ *Немировский 2010.* – С. 23.

⁷⁹ *Бондар 2004-3.* – С. 152.

⁸⁰ *Сист. кат. КПЛ 1908-1912.* – Т. 1. – С. 8, № 92, шифр I 2/14; *Барвінок 1924.* – С. 137–138; *Попов 1924.* – С. 163, № 24.

⁸¹ *Сист. кат. КПЛ 1908-1912.* – Т. 1. – С. 14, № 203, шифр III 2/12; *Барвінок 1924.* – С. 163, № 25.

⁸² *Попов 1924.* – С. 163.

Подільського єпархіального давньосховища та ін. Однак зараз у фондах НБУВ збереглися далеко не всі стародруки навіть з тих збірок, що раніше цілісно надходили безпосередньо або в складі інших до бібліотеки. Це стосується і видань друку І. Федорова та П. Мстиславця. Відтак видається доцільним зафіксувати відомості про такі видання. Наприклад, у збірці Київської духовної академії згідно з каталогом А. С. Криловського⁸³ під двома позиціями було описане вільнюське Євангеліє 1575 р. Відносно примірника, що відповідає описові № 30008 каталогу А. С. Криловського, має шифр А XIII 2/48 та не містить початкових аркушів, то це неточно описаний примірник Євангелія «без сигнатур» 1600 р. друкарні Мамоничів (шифр Кир.4340п).

Примірник московського Апостола 1564 р. був у збірці Почаївської лаври у 1903 р.⁸⁴ Як відомо, певна кількість книжкових старожитностей із цієї збірки зберігається зараз у фондах НБУВ. Однак Апостола 1564 р. тут немає, й нам невідоме сучасне місцезнаходження цього примірника. Вже йшлося й примірники львівського Апостола 1574 р., вільнюського Євангелія 1575 р. та острозької Біблії 1581 р. зі збірки М. С. Маклакова, сучасне місцезнаходження яких нам невідоме.

Бракує у збірці НБУВ й двох примірників острозької Біблії 1581 р. з Фундаментальної бібліотеки Волинської духовної семінарії, – в каталозі викладача семінарії І. Тихомирова зафіксовані три примірники острозької Біблії, серед них один повний. Ті ж відомості повторено й у публікації В. М. Перетца 1911 р.⁸⁵ Перший із зазначених примірників був повним і мав дві післямови. У сучасній збірці НБУВ фіксується лише один примірник (№ 6.10), що відповідає описові примірника № 3 у каталозі І. Тихомирова. Про місцезнаходження інших двох примірників не маємо відомостей.

До збірки НБУВ також мали б потрапити два примірники острозької Біблії з Волинського єпархіального давньосховища у Житомирі⁸⁶, однак у НБУВ не фіксується жодного. Один із цих примірників зараз зберігається у Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка, потрапив до Харкова в роки першої світової війни під час евакуації старожитностей з Житомира,

---

⁸³ *Крыловский 1890–1915. – Крыловский 1892*, т. 1, вып. 2, С. 250, № 4260; Т. 5. Вып. 13. – С. 12, № 30008.

⁸⁴ *Немировский 2007*. – С. 91.

⁸⁵ *Тихомиров 1889*, С. 4, № 5 (7–9); *Перетц 1911*. – С. 136.

⁸⁶ *Перетц 1911*, С. 49–51, 111–118.

у 20-30-х рр. ХХ ст. знаходилися у фондах місцевого Музею українського мистецтва, у 1936 р. був переданий до Харківської бібліотеки імені В. Г. Короленка⁸⁷. Місцезнаходження другого примірника острозької Біблії збірки ВЄД нам невідоме.

Свого часу до НБУВ через збірку Лаврського музейного містечка надійшов чималий масив стародруків Софронівського Путивльського Молченського монастиря. У цій збірці був і давній примірник острозької Біблії. Вірогідно, цей примірник разом із острозьким виданням «Маргарита» Іоанна Златоустого надійшов до монастирського зібрання наприкінці ХVІІ ст. від відомого московського просвітника, митрополита Сарського та Подонського Павла⁸⁸. Примірник острозької Біблії 1581 р. з монастирської збірки експонувався на виставці, приуроченій до відкриття ХІІ археологічного з'їзду у Харкові у 1902 р.⁸⁹ Сучасне місцезнаходження цього примірника нам також, на жаль, невідоме.

Ілюстрації, вміщені у примірниках острозької Біблії 1581 р.

У процесі підготовки друкованого каталогу предметом окремих копітких досліджень служили різні особливості стародруків як комплексних книжкових пам'яток. Одним із багатьох таких аспектів стало вивчення вставних ілюстрацій у складі описуваних примірників. Випадки доповнення стародруків гравюрами із інших видань або самостійними естампними картинками є явищем доволі поширеним і відомим дослідникам. Попри це варто констатувати недостатню увагу, що приділяється фахівцями у роботі зі стародруками в цьому перспективному напрямку.

Серед видань І. Федорова та П. Мстиславця збірки НБУВ представлені два примірники острозької Біблії 1581 р. із кольоровими вставними зображеннями євангелістів. Як відомо, острозька Біблія 1581 р. не містила потекстових ілюстрацій, окрім гравірованої титульної рамки, герба В.-К.Острозького та друкарської марки І. Федорова. Наша спроба атрибуції вставних гравюр показала, що одну із Біблій (№ 6.7) доповнено гравюрами, вміщеними в складі Євангелія 1575 р. П. Мстиславця, другу (№ 6.4)

---

⁸⁷ *Лосиевский* 1987. – С. 31–35, № 5.2.

⁸⁸ *Немировский* 2005, С. 103.

⁸⁹ *Редин* 1902. – С. 77.

– гравюрами, уперше використаними у львівському Євангелії 1636 р. друкарні братства⁹⁰. Обидва примірники Біблій згадувалися вище у зв'язку з описом інших їх особливостей – власницьких записів, текстологічної роботи давніх власників, історії їх побутування, перебування у монастирських та приватних збірках. До комплексного аналізу гравюр було залучено й аналіз їхніх філіграней, що приніс цікаві й неочікувані наслідки.

Насамперед варто звернутися до результатів дослідження гравюр, пов'язаних із іменем П. Мстиславця, вставлених у примірник острозької Біблії (№ 6.7), що походить зі збірки Києво-Печерської лаври і містить власницький запис Антонія Тарасевича. Вклеєні в примірник чотири розфарбовані вручну фронтиспісні гравюри П. Мстиславця (описані в каталозі окремо під № 8.10) мають значно більш зношений вигляд, аніж сусідні аркуші книжного тексту.

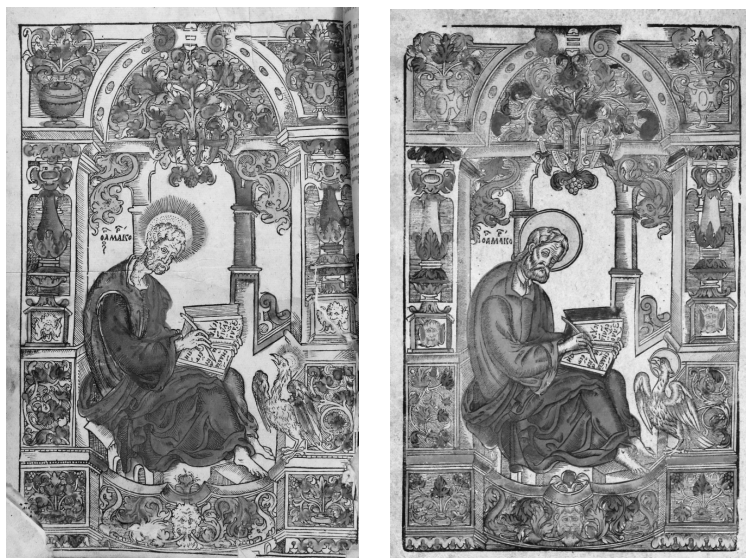
На трьох із чотирьох аркушів виявлено подібні водяні знаки Ястжембец (Підкова з хрестом) у округлому бароковому картуші із завитками. У примірниках Євангелія 1575 р. жодного подібного водяного знаку не було виявлено. Все це свідчить, що вставлені у примірник Біблії 1581 р. гравюри П. Мстиславця не були механічно видаленими із Євангелія 1575 р., а друкувалися дещо пізніше. Вірогідно, вони розповсюджувалися у вигляді самостійних естампних картинок. Датування філіграней припадає приблизно на 80–90 роки XVI ст. Такий папір використовувався для друкування вільнюських видань, зокрема, Литовського статуту 1588 р. Наше дослідження водяних знаків «Книги о посничестві» Василя Великого острозького друку 1594 р. показало, що й у цьому виданні зустрічається філігрань, дуже подібна до виявлених на аркушах із євангелістами П. Мстиславця.

У сукупності із відомостями про те, що видавничі матеріали П. Мстиславця – шрифти, заставки, ініціали, – загадково постали в Острозі і були використані у місцевих виданнях, зокрема, у тій же «Книзі о посничестві» 1594 р., варто зробити висновок стосовно великої вірогідності тиражування естампних гравюр П. Мстиславця із зображеннями євангелістів тут-таки в Острозі. Чи сам першодрукар переїхав до Острога, чи тут опинився хтось із його оточення разом із друкарським реманентом, наприклад, відомий за судовими справами Гринь Іванович, за браком документальних

---

⁹⁰ Детальніше про це див.: *Бондар 2005-1*. – С. 212–231; *Бондар 2006*. – С. 11–18; *Бондар 2007-3*. – С. 96–108.

свідчень залишається невідомим. Однак філіграні «Книги о посничестві» Василя Великого 1594 р. роблять гіпотезу щодо тиражування естампних гравюр із зображеннями апостолів П. Мстиславця саме в Острозі дуже переконливою. Ще більше підкріплює це припущення виявлення подібного паперу на форзацах одного із примірників «Книги о посничестві» (Кир.1194п) збірки НБУВ, що, на нашу думку, має місцеву острозьку оправу⁹¹. Всі ці факти, – і активне розповсюдження подібного паперу в Острозі, і перебування тут друкарських та оздоблювальних знарядь П. Мстиславця, служать суттєвими аргументами на користь того, що гравюри із зображеннями євангелістів, вперше використані при друкуванні вільнюського Євангелія П. Мстиславця 1575 р., можна вважати гіпотетичними первістками української естампної книжної гравюри.

Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Мстиславця та П. Беринди у складі примірників Біблії (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7) та Кир.651 (№ 6.4)

Такі наслідки спонукали нас до ретельного аналізу філіграней гравюр П. Беринди у складі іншого примірника острозької Біблії 1581 р. зі збірок Києво-Видубицького монастиря, згодом Київської духовної академії (№ 6.4). Датування водяних знаків показало, що ці гравюри друкувалися не для видання Євангелія 1636 р., а кількома десятиліттями раніше. Історикам книги був відомим факт

⁹¹ Детальніше про це *Бондар 2011-3*, С. 443–444.

побутування цих гравюр в якості самостійних естампних картинок ще у перших десятиліттях XVII ст. На гравюрі із зображенням євангеліста Іоанна із комплекту друкованих гравюр рукописного Євангелія зазначена й дата друкування – 16 липня 1616 р.⁹² На жаль, у складі острозької Біблії 1581 р. цю гравюру втрачено. До нашого часу відбитки гравюр євангелістів, вірогідно, різця П. Беринди збереглися у складі тогочасних рукописних Євангелій, виготовлених у самому Львові або неподалік. У публікаціях згадується вісім таких Євангелій, – сім із них знаходяться у львівських зібраннях, одне – у Хіландарському монастирі на Афоні⁹³. Відомості про доповнення гравюрами П. Беринди друкованих видань, зокрема, острозьких Біблій, до того нам не траплялися. Однак маємо надію на подібні знахідки у майбутньому.

На гравюрах було виявлено два водяних знаки – Топор під півмісяцем, зверху орел (аркуш із зображенням Матвія) та Рава або Равич (аркуш із зображенням Луки). У кількох переглянутих примірниках львівського Євангелія 1636 р. такий папір не зустрічається. Дослідники атрибуують філіграні у вигляді сокири під півмісяцем та орлом папірням Тенчинських у Кшешовіцах під Краковом або у Любліні⁹⁴. Подібний папір датується першими десятиліттями XVII ст.⁹⁵, його використано в дерманському Октоїху 1604 р., стрятинських та крилоських виданнях, львівській «Книзі о священстві» Іоанна Златоуста 1614 р. та західноукраїнських рукописних пам'ятках того ж часу. У «Книзі о священстві» 1614 р. зустрічається також папір із водяним знаком Рава. Це свідчить, що аркушеві гравюри із зображеннями євангелістів із цього примірника острозької Біблії тиражувалися у середині другого десятиліття XVII ст., найвірогідніше, у Львові або населених пунктах неподалік.

---

⁹² *Исаевич Я. Д.* Издательская деятельность Львовского братства в XVI – XVIII в. // Книга: исслед. и мат. – Вып. 7. – М., 1962. – С. 228–230 (фото); *Коляда Г. И.* Памво Беринда – архитипограф // Книга: исслед. и мат. – Вып. 9. – М., 1964. – С. 126; *Запаско Я. П.* Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга. – Львів, 1995. – С. 92–93, 407, 412.

⁹³ *Запаско Я. П.* Орнаментальне оформлення української рукописної книги. – К., 1960. – С. 126; *Запаско Я. П.* Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст. – Львів, 1971. – С. 105–107; *Запаско Я. П.* Пам'ятки книжкового мистецтва України. Українська рукописна книга. – Львів, 1995. – С. 92, 407, 412.

⁹⁴ *Лауцявичюс 1979.* – С. 110–111.

⁹⁵ Детальніший опис обидвох виявлених водяних знаків див. – *Бондар 2005-1*, С. 218–219, 229; *Бондар 2006-1*, С. 17; *Бондар 2007-3*, С. 105, 107.

Таким чином аналіз вставних гравюр у складі двох примірників острозьких Біблій висвітлює важливі відомості з історії східнослов'янської гравюри, зокрема, вперше засвідчує факт тиражування гравюр П. Мстиславця наприкінці XVI ст., а також підтверджує широке побутування самостійних естампних гравюр, вірогідно, різця П. Беринди у перших десятиліттях XVII ст.

Філігранологічний опис видань як складова попримірникового каталогу

Як ми вже зазначали, до складу опису кожного примірника, за виключенням малоформатного острозького Нового Завіту 1580 р. (№ 6.1) долучено й опис їх філіграней. Подібна практика фіксації філіграней окремих примірників вже використовувалася нашими попередниками. Взірцевим для нас слугував каталог видань І. Федорова та П. Мстиславця з харківських збірок 1987 р., укладений І. Я. Лосієвським⁹⁶. Попри час, що пройшов від його публікації, він так і лишався єдиним подібним зразком, де поряд із іншими позиціями опису зафіксовані й філіграні кожного з примірників із вказівкою номера відповідної філіграні в альбомах та перелік аркушів із водяними знаками. Скориставшись досвідом І. Я. Лосієвського, ми удосконалили використану ним методику, додавши рубрику «не встановлено знаків», а також чітко відстежували відповідність загальної кількості філіграней видання і його примірників. Знаки групувалися за сюжетами, подекуди застосовано більш детальне їх розрізнення. Також було підраховано кількість кожного знаку у примірнику. Для московського Апостола це 134, для заблудівського Євангелія – 204; львівського Апостола – 140, для вільнюського Євангелія – 209, для острозької Біблії – 314. Було додано окремі рубрики, наприклад, «пари аркушів без філіграней». Також в окремому додатку із назвою «Перелік філіграней за виданнями», вміщено повний перелік водяних знаків тих видань І. Федорова та П. Мстиславця та «анонімних» видань, що представлені у фондах НБУВ, із посиланням на відповідні номери зображень філіграней цих видань у фахових дослідженнях.

Філіграні видань І. Федорова та П. Мстиславця висвітлювалися у багатьох наших публікаціях, де йшла мова про примірники з багатьох збірок, однак, безперечно, основою для дослідження стали стародруки з фондів НБУВ. Оскільки наша

---

⁹⁶ *Лосиевский 1987.*

робота з вивчення цієї проблематики триває, і маємо, надію, завершиться окремою монографією, не будемо детально зупинятися на аналізі водяних знаків описаних примірників. Лише тезисно відмітимо найбільш цікаві знахідки, які відображають примірники збірки НБУВ.

Аналіз масиву паперу видань І. Федорова та П. Мстиславця, а також «анонімних» видань дозволив ввести в науковий обіг нові сюжети філіграней деяких видань, що раніше не фіксувалися дослідниками. Наприклад, для московського Апостола це раніше не виявлена в складі його примірників філігрань Одноріг (№ 1.3, арк. 9). Знак невеликих розмірів та малопомітний, і цим, очевидно, пояснюється складність у його виявленні для наших попередників. Не фіксується сучасними дослідниками й філігрань Розетка або Квітка, але її систематичне виявлення в усіх трьох примірниках збірки засвідчує рідке, але не випадкове використання цього паперу при друкуванні Апостола 1564 р. Також не фіксувався до цього дослідниками знак Кувшинчик, але його виявлено по одному разу у двох примірниках (№ 1.2, 1.3), в обох випадках на аркуші 43.

У одному із примірників московського Апостола (№1.1) на арк. 143 виявлено цікаву «модифікацію» багатовживаної філіграні Сфера з літерою М, що являє собою лише літеру М без сфери, вочевидь, унаслідок втрати основної частини сюжетної філіграні. Подібний водяний знак із втратою сюжетної частини може бути використаний для датування рукописних книг та документів.

Унаслідок фіксації філіграней примірників острозької Біблії 1581 р. НБУВ вдалося ввести в науковий обіг раніше невідомий серед паперу цього видання рідкісний знак Кабан, що трапляється по одному разу в двох примірниках (№ 6.2 та № 6.18). Папір посередньої якості. В обох випадках він виявлений на парі аркушів 189/190 другого рахунку.

Окрім фіксації у складі примірників кількох невідомих наших попередникам філіграней вдалося встановити й інші цікаві особливості паперу видань І. Федорова та П. Мстиславця. Наприклад, було виявлено групу примірників вільнюського Євангелія 1575 р., надрукованих на папері без сюжетних філіграней, однак із вержерами та понтюзо. До того цей факт не фіксувався дослідниками. У НБУВ зберігаються чотири надрукованих на папері без сюжетних філіграней примірники Євангелія 1575 р. із восьми (№ 4.4, 4.5, 4.6, 4.7), тобто половина від повних примірників збірки без урахування двох фрагментів. Варто звернути увагу й на те, що при поаркушному перегляді чотирьох примірників вільнюського

Євангелія 1575 р. без водяних знаків не вдалося виявити жодного хоча б випадкового використання паперу з філігранями. Тобто видавці уважно стежили за тим, щоб папір без філіграней не змішався з іншим. Важливим видається й те, що в інших чотирьох примірниках із філігранями (№ 4.1, 4.2, 4.3, 4.4) є окремі зошити і пари аркушів (від 2 до 13 пар), надруковані на такому самому папері без філіграней, що продемонстровано розписом знаків примірників – див. рубрику «без філіграні (пари аркушів)». Подальші пошуки показали, що серед 25 проаналізованих примірників вільнюського Євангелія 1575 р. зі збірок Києва, Львова та Москви вдалося виявити 5 примірників без філіграней та 2 змішаних примірники (половина аркушів без філіграней та половина з філігранями), всі інші із філігранями. Це свідчить, що на сьогоднішній день найбільш кількісно примірники вільнюського Євангелія 1575 р. без філіграней представлені саме у збірці НБУВ.

Варто вказати й на те, що папір без філіграней було використано при друкуванні Євангелія широкошрифтного бл. 1563–1564 р., що підтверджує аналіз філіграней примірника збірки НБУВ Кир.943 (№ 9.1), де фіксується приблизно чверть аркушів паперу без сюжетних водяних знаків. Подальше дослідження філіграней стародруків дозволило встановити, що на папері без філіграней надруковані примірники бреського видання Біблії 1563 р. друкарні Радзивілів (In 338) та краківського видання Біблії друкарні М. Шарфенберга 1577 р. (In 339). Варто вказати також на відомий факт, що папером без філіграней свого часу скористався Ф. Скорина при друкуванні Біблії 1517–1519 р.⁹⁷ Аналізуючи папір празьких видань Ф. Скорини, надрукованих на папері без водяних знаків, О. Я. Мацюк назвав використання паперу без філіграней рідкісним явищем у книговидавничій практиці XVI ст.⁹⁸ Наші ж спостереження насамперед за папером вільнюського Євангелія 1575 р. спростовують висновки провідного українського філігранолога. Нам також вдалося встановити факти використання паперу без сюжетної частини водяного знаку в складі примірника Євангелія учительного, надрукованого близько 1582 р. у друкарні М. Гарабурди (Кол. Вігта 7), при друкуванні якого використано

---

⁹⁷ *Немировский Е. Л.* Ф. Скорина: Жизнь и деятельность белорусского просветителя. – Минск, 1990. – С. 273, 393 та ін.

⁹⁸ *Мацюк О. Я.* Заметки о бумаге пражских изданий Франциска Скорины // Белорусский просветитель Франциск Скорина и начало книгопечатания в Белоруссии и Литве. – М., 1979. – С. 189.

більше 40% подібного паперу. Причому в усіх випадках цей папір за якістю відповідає паперу з філігранями, тобто є доволі якісним книжним папером. Викладені факти яскраво свідчать про те, що у останніх десятиліттях XVI ст. була поширеною практика виготовлення доволі якісного паперу без сюжетних філіграней та його використання у кириличних і латиношрифтних виданнях.

Окрім того, варто згадати, що саме внаслідок порівняння між собою примірників Євангелія 1575 р. без та з філігранями вдалося виявити варіанти червоного друку цього видання, про що вже йшлося у одному із попередніх розділів.

Опис філіграней 18 примірників острозької Біблії 1581 р. наочно продемонстрував розподіл примірників цього видання також за філігранями на дві окремі групи. Унаслідок проведеного аналізу паперу острозької Біблії 1581 р. було встановлено, що примірники суттєво відрізняються один від одного за складом паперу, при цьому не вдалося виявити відмінностей у наборі аркушів, надрукованих на різному папері. Одні примірники мають подібні філіграні, інші – відмінні від перших, при цьому подібні між собою. Тобто йдеться про два варіанти паперу видання острозької Біблії. Оскільки одна з груп представлена меншою кількістю примірників, умовно вважатимемо її першим варіантом. До першого варіанту належать 4 примірники (№ 6.4, 6.9, 6.11, 6.12), до другого – 12 примірників (№ 6.1, 6.2, 6.3, 6.5, 6.6, 6.7, 6.8, 6.13, 6.14, 6.16, 6.17, 6.18). Ще два примірники (№ 6.10, 6.15) являють собою суміжні варіанти, в яких арк. 1–8 та 1–278 перших двох рахунків належать до першої групи, наступні аркуші – до другої. Припущення стосовно того, що примірники однієї групи надруковані на якісному папері, а іншої – на неякісному, не підтвердилися. Папір в обох випадках достатньо якісний.

Примірники обох груп синхронно демонструють майже однакове кількісне співвідношення знаків і подібність посторінкового розміщення паперу із однаковими філігранями, що свідчить про надходження паперу до друкарні окремими партіями. Детальніший аналіз паперу кожної із частин Біблії, тобто аркушів кожної із шести пагінацій, показав, що у межах одного примірника різні частини можуть становити як один, так і різні варіанти, а також у складі переважаючого варіанту є вкраплення (іноді усього по кілька аркушів) другого варіанту. Тому обставини використання при друкуванні острозької Біблії двох наборів паперу поки що залишаються невстановленими, однак можливість публікації

посторінкового розміщення філіграней у складі 18 примірників надає цей матеріал для використання й іншим дослідникам.

Маємо надію, що досвід долучення розпису філіграней до попримірникових каталогів хоча б для видань XVI ст. пошириться і у публікації наступних бібліографів стародруків.

***

Насамкінець хочеться висловити вдячність за допомогу, зокрема, у відчитуванні окремих незрозумілих місць у записах колегам по відділу стародруків І. О. Ціборовській-Римарович, Ю. К. Рудаковій, Н. В. Заболотній, Є. О. Железняк, за допомогу в описі оправ Л. А. Юрїній, за консультації при опрацюванні ілюстрацій О. М. Гальченко За надання інформації, зокрема, про книжкову збірку М. М. Михайловського, вдячна А. А. Романовій (Санкт-Петербург) та А. С. Морозову (Ніжин).

ПОПРИМІРНИКОВИЙ КАТАЛОГ ВИДАНЬ ІВАНА ФЕДОРОВА ТА ПЕТРА МСТИСЛАВЦЯ

1. Апостол = Дѣянїя апостольска, и посланїя соборная, и святаго апостола Павла посланїя. – Москва : Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 19 квітня – 1 березня 1564.

Організація видання: формула видання [6], 261, [1] = 268 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами внизу аркуша на зовнішньому березі, під титлом. Сигнатур немає. Зошити [1]⁶[2]⁸–[33]⁸[34]⁶.

Колонтитули вверху над текстом і внизу під текстом, без елементів художнього оформлення, не на всіх аркушах, надруковані червоною фарбою. Кустодів немає. На поля винесено номери зачал, надруковані червоним, у верхній або нижній колонтитули – початкові слова кожного із зачал. У виносках, позначених хрестиками, над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним. Комами на полях позначені розміщені у тексті цитати.

Характеристика друку: рядків 25, шрифти (10 рядків) – 85 мм. Дзеркало набору 260 x 120 мм. Друк двома фарбами у два прогони.

Особливості набору та друку: для поділу тексту використано крапки меншого та більшого розмірів, надруковані чорною або червоною фарбою. Знак виноски у вигляді хрестика, надрукованого червоною фарбою.

Художнє оформлення: ілюстрація, що складається із двох частин – рамки та зображення апостола Луки – арк. 2 зв.; заставки

Склад видання: «О чудесѣхъ стѣхъ ап^сль, еже есть в дѣаніи^х» – арк. [1–1 зв.]; «На¹писаніе начатокъ ап^сльски^х дѣаніи. глав» – арк. [2–5 зв.]; «Сказаніе извѣстно написаны® в¹ книзѣ сеи» – арк. [5 зв.]; «Стѣго ап^сла Павла посланіа ра® лична сѣть |é [= 14]» – арк. [5] зв.; «Въ лѣто $\times z$, 1à [= 6091] оглавлень бысть ап^сль ѿ Ісаіа Мниха» – арк. [6]; «Сказаніе дѣаніи ап^сльски^х списана стѣмъ ап^сломъ і ева^ѣлистомъ Лѣкою. по лѣте^х мнозехъ стр^сти Г^сна» – арк. 1–1 зв., гравюра із зображенням апостола Луки – арк. 2 зв.; «Дѣаніа стѣ^х ап^сль списана стѣмъ ап^слѣ® и ева^ѣлисто® Лѣкою глава» – арк. 3–53; «Главы Іаковла посланіа» – арк. 54; «Сказаніе Іаковла соборнаго посланіа» – арк. 55; «Собѣрное посланіе Іаковле...» – арк. 56–61; «Главы Петровы. Епистоліа первыа» – арк. 61 зв.; «Сказаніе перваго посланіа Петра ап^сла» – арк. 62; чиста сторінка – арк. 62 зв.; «Стѣго ап^сла Петра посланіе соборное в пѣто⁷ лѣ [= 32] не¹» – арк. 63–68; «Главы Петровы епистоліа вторыа» – арк. 68 зв.; «Сказаніе Петровѣ соборномѣ посланію, ѿ мѣ» – арк. 69–69 зв.; «Тогожде ап^сла Петра посланіе ѿ [= 2] в пѣтокі лѣ [= 33] н¹ли» – арк. 70–73; «Главы Іваннова посланіа перваго» – арк. 73 зв.; «Сказаніе Іванновѣ соборномѣ посланію первомѣ» – арк. 74–74 зв.; «Стѣго ап^сла Ів[анна] Богослова соборное посланіе ѿ [= 1] м^сца маіа а [= 8]» (в'язь, друк черв.) – арк. 75–80, «Главы Іванновы епистоліа, вторыа» – арк. 80 зв.; «Сказаніе второмѣ соборномѣ посланію стѣго Іванна Бг^ссловца» – арк. 81; чистий – арк. 81 зв.; «Стѣго ап^сла Іва[нна] Богослова соборное посланіе ѿ [= 2]» – арк. 82–82 зв.; «Главы Іванновы епистоліа, ѣ [= 3], а» – арк. 83; «Сказаніе Іваннова третьаго посланіа» – арк. 83; чистий – арк. 83 зв.; «Стѣго ап^сла Ів[анна] Богослова соборное посланіе ѣ [= 3]» – арк. 84–84 зв.; «Главы Іудовы епистоліа» – арк. 85; «Сказаніе Іудинѣ соборномѣ посланію» – арк. 85–85 зв.; «Соборное посланіе Іудино» – арк. 86–87 зв.; «Главы римскіа епистоліи Павли» – арк. 87 зв.–88; «Сказаніе, иже к римланомѣ посланію стѣго ап^сла Павла» – арк. 88 зв.–90; чистий – арк. 90 зв.; «К римленомѣ посланіе стѣго ап^сла Павла» – арк. 91–110; «Изложеніе главъ соборныхъ перваго посланіа коринфаномѣ» – арк. 110 зв.–111; «Сказаніе еже к коринѣ®, перваго посланіа» – арк. 111–112; чистий – арк. 112 зв.;

«Къ коринѠено® Ѡ [= 1] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 113–132; «Изложеніе главъ еже къ коринѠеномъ втораго посланіа» – арк. 132 зв., «Сказаніе еже коринѠомъ второмъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 133–133 зв.; «Къ коринѠомъ Ѡ [= 2] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 134–146 зв.; «Изложеніе главъ к посланію еже к галатомъ» – арк. 147; «Сказаніе иже к галатомъ посланію ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 147 зв.–149; чистий – арк. 149 зв.; «Къ галатомъ посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 150–156 зв.; «Главы къ ефестеи епистоліи» – арк. 157; «Сказаніе иже к ефесеомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 157 зв.–158; чистий – арк. 158 зв.; «Къ ефесеомъ посланіе сто̄гъ ап̄ла Павла» – арк. 159–165 зв., «Главы філіппісійскаго, посланіа» – арк. 165 зв., «Сказаніе иже къ філіппісіомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 166–166 зв.; «Къ філіппісіомъ посланіе сто̄гъ ап̄ла Павла» – арк. 167–171 зв.; «Главы коласаискаго посланіа» – арк. 172; «Сказаніе коласаискомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 172 зв.–173; чистий – арк. 173 зв.; «Къ коласаємъ посланіе сто̄гъ ап̄ла Павла» – арк. 174–178 зв.; «Главы к солѠнаномъ, епистоліа, Ѡ [= 1]» – арк. 179; «Сказаніе еже к солѠнано® первомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 179 зв.–180; чистий – арк. 180; «Къ солѠненомъ посланіе сто̄гъ ап̄ла Павла Ѡ [= 1]» – арк. 181–185; «Главы втора епистоліа солѠискіа» – арк. 185 зв., «Сказаніе иже к солѠнано® второмъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 185 зв. – 186; чистий – арк. 186 зв.; «Къ солѠненомъ Ѡ [= 2] посланіе сто̄гъ ап̄ла Павла» – арк. 187–189; «Главы к ТимоѠеи епистоліи первой» – арк. 189 зв., «Сказаніе еже к ТимоѠею перваго посланіа ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 190–190 зв., «Къ ТимоѠею Ѡ [= 1] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 191–196 зв.; «Главы ТимоѠеовы епистоліи втора» – арк. 197; «Сказаніе иже к ТимоѠею второмъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 197 зв.–198; чистий – арк. 198 зв.; «Къ ТимоѠею Ѡ [= 2] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 199–202; «Главы к Титъстеи епистоліи» – арк. 203; «Сказаніе иже к Титъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 203–203 зв.; «Къ Титъ посланіе ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 204–206 зв.; «Главы к філімонстѠи епистоліи» – арк. 206 зв., «Сказаніе иже к Філімонъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 207; чистий –

арк. 207 зв.; «Къ ФілімонѸ посланіє ст҃го ап̄ла Павла» – арк. 208–209; «Главы ко еврѣистей епистолий» – арк. 209–210; «Сказаніє еврѣискомѸ посланію ста҃го ап̄ла Павла» – арк. 210 зв.–211 зв.; «Къ евреѸ посланіє сто҃г ап̄ла Павла» – арк. 212–227; арк. 227 зв.–чистий; «Сказаніє извѣстно иже по вса дни в н̄лю Пасхи» – арк. 228; «Начало велицей четверодесатницы» – арк. 239–241; «Соборникъ ꙗ́ [= 12] тимъ м̄цамъ сказаніє коемѸждо ап̄лѸ, і избраннымъ ст҃ымъ и праз’дникомъ на литургіахъ» – арк. 242–255 зв.; «Прокимини і ап̄ли и аллилѸаре об̄нѣ ст҃ымъ, имже егда творимъ слѸжбѸ» – арк. 255 зв.–257; «Прокимини и аллилѸіаре, воскр̄сны, осми гласово» – арк. 257–258; «Прокимини и аллилѸіаре дневнїи» – арк. 258–258 зв.; «Антифоны повса дни» – арк. 259–259 зв.; Післямова: «Изволеніємъ ѿца, испосп̄шеніємъ сна̄, и совершеніємъ ста҃го Дха̄...») – арк. 260–261; арк. [1] – чистий.

Використання пробільного матеріалу: сліпі відбитки літер

- арк. 68 – внизу під двома рядками червоного друку видно два рядки пробільного матеріалу, використано знак крапки;
- арк. 81 – по два напіврядки літери «о» внизу під текстом;
- арк. 90 – сліпе тиснення в тому числі й у вигляді якихось крапок;
- арк. 112 – сліпе тиснення 5 рядків, розташованих в такій послідовності – проміжок, рядок крапок, рядок літери «w̄», проміжок, рядок літери «w̄», рядок крапок, проміжок, рядок літери «w̄»;
- арк. 132 – під чотирма нижніми рядками червоного тексту внизу використано кілька рядків (2) літер, зокрема, літери «w̄»;
- арк. 133 зв. – внизу використання кількох рядків (2) літери «w̄»;
- арк. 142 – 9 рядків;
- арк. 149 – 9 рядків сліпого тиснення через рівний проміжок, перший рядок – літера «а» під наголосом, другий рядок – крапка;
- арк. 158 – 8 рядків сліпого тиснення через рівний проміжок, серед них четвертий і п’ятий рядок – літера «т», шостий – восьмий рядок – літера «м».
- арк. 166 зв. – кілька нерівних рядків сліпого тиснення, проміжки між групами літер нерівні. Є кілька рядків літери «w̄»;
- арк. 173 – 5 рядків сліпого тиснення, розміщених нерівномірно;

- арк. 179 – декілька рядків сліпого тиснення, розміщених нерівномірно;
- арк. 180 – декілька рядків сліпого тиснення, розміщених нерівномірно;
- арк. 190 зв. – декілька рядків (2–3) нечітких і розміщених нерівномірно;
- арк. 197 зв. – 1 рядок пробільного матеріалу;
- арк. 198 – декілька рядків (2–3) нечітких і розміщених нерівномірно;
- арк. 207 – 2 рядки літери «w̄» (літери забруднені чорною фарбою);
- арк. 227 – сліпе тиснення, декілька рядків (2–3) нечітких і розміщених нерівномірно.

Інші особливості набору – арк. 129 під основним текстом незначні сліди видавничого бруду.

Початкові слова аркушів: [1] – очюдесѣхъ (заголовок, черв.); [2] – на¹писаніе (заголовок, черв.); [3] – оисходѣ (перша літера черв.); [4] – вѣровав+; [5] – вдамасцѣ.; [6] – Вълѣто (перша літера черв.); Ѡ = 1 – СКАЗАНІЕ ДѢАНІИ (в'язь, черв., під заставк.); ѡ = 2 – гравюра Луки на зв. аркуша; Ѥ = 3 – ДѢИНІАСТЫ^x (в'язь, черв., під заставк.); † = 4 – ісѡвою; § = 5 – ипамфиліи (під колонтит.); Z = 6 – w̄плода ч+ (під колонтит.); © = 7 – соіwannомъ, (під колонтит.); ^a = 8 – изавѣта, (під колонтит.); [̄] = 9 – ѡже виде+ (під колонтит.); « = 10 – w̄цѣны се+; Ѡé = 11 – ѡкосемѣ+; ѡé = 12 – оусмотри+ (під колонтит.); Ѥé = 13 – намѣсте; †é = 14 – лѣто® че+; §é = 15 – ѡкоже пр+; Zé = 16 – волхвова+ (під колонтит.); ©é = 17 – ро¹же его; ^aé = 18 – воіер^sли+ (під колонтит.); [̄]é = 19 – глѣтса се+; † = 20 – ѡдо¹ вса+; †â = 21 – мѣваю. ѡко (під колонтит.); †â = 22 – ѡже бѣтъ о+ (під колонтит.); †â = 23 – Вооноже+ (перша літера черв., під колонтит.); †â = 24 – петръже (під колонтит.); †â = 25 – сѣдоста.; †¼ = 26 – родѣ пос+; †ç = 27 – бысть ст+ (під колонтит.); †è = 28 – помолив+; †θ = 29 – разѣмна; †̄ = 30 – внеже по+; †̄а = 31 – стѣживь+; †̄в = 32 – братію, оу+ (під колонтит.); †̄г = 33 – Поемшеже (перша літера черв., під колонтит.); †̄д = 34 – оусмаре+; †̄е = 35 – мѣжъ сло+ (під колонтит.); †̄з = 36 – иодолѣвъ; †̄з = 37 – ефеськаа.; †̄и = 38 – повелѣль (під колонтит.); †̄θ = 39 – ѡко требо+; ® = 40 – пріидоша+

(під колонтит.); ®à = 41 – свазати; ®â = 42 – ѡвсѣхъ жи+; ®ã = 43 – битиемѣ; ®ä = 44 – что есть; ®å = 45 – филиѣ со+; ®¾ = 46 – павла. ии+; ®ç = 47 – цѣловати; ®è = 48 – всѣмъ ю+; ®θ = 49 – малѣже и+; ¯ = 50 – ипость оу+; ¯à = 51 – мѣста впа+; ¯â = 52 – жити нео+; ¯ã = 53 – ѡтебе слы; ¯ä = 54 – главы іа+ (черв., заголовок); ¯å = 55 – сказаніе іа+ (заголовок, черв., під заставк.); ¯¾ = 56 – СОБѢРНОЕ (в’язь, черв., під заставк.); ¯ç = 57 – правдѣ б+; ¯è = 58 – дѣлаже не+ (під колонтит.); ¯θ = 59 – неподоб+ (під колонтит.); ǂ = 60 – исотвори+ (під колонтит.); ǂã = 61 – чти пр’рокѣ. (черв.); ǂå = 62 – Сказаніе пер+ (заголовок, черв., під заставк.); ǂã = 63 – СТАГО ПЕТ+(в’язь, черв., під заставк.); ǂä = 64 – сті бѣдите, ǂ§ = 65 – житіе ва+ (під колонтит.); ǂZ = 66 – бл҃годат+ (під колонтит.); ǂ© = 67 – онемже; ǂ¯ = 68 – Смиритеса (перша літера черв., під колонтит.); ǂθ = 69 – Сказаніе пет+ (заголовок, черв., під заставк.); ° = 70 – ТОГОЖДЕ (в’язь, черв., під заставк.); °à = 71 – гл҃сѣ при+ (під колонтит.); °â = 72 – инепре+ (під колонтит.); °ã = 73 – нбса оубо (під колонтит.); °ä = 74 – сказаніе іѡ+ (заголовок, черв., під заставк.); °å = 75 – СТГОАП҃ЛА (в’язь, під заставк.); °¾ = 76 – еяже има+; °ç = 77 – иакоже (під колонтит.); °è = 78 – внемъ. ча+ (під колонтит.); °θ = 79 – имы видѣ+ (під колонтит.); ± = 80 – воима с̄на; ±à = 81 – Сказаніе вто+ (заголовок, черв., під заставк.); ±â = 82 – СТГОАП҃ЛА+ (в’язь, черв., під заставк.); ±ã = 83 – главы іѡан+ (заголовок, черв.); ±ä = 84 – СТГОАП҃ЛА+ (в’язь, черв., під заставк.); ±å = 85 – главы іюдовы (заголовок, черв.); ±¾ = 86 – СОБОРНОЕ (в’язь, черв., під заставк.); ±ç = 87 – се прїдетъ (під колонтит.); ±è = 88 – осовокѣ+ (перша літера черв.); ±θ = 89 – твореніа+; ¹ = 90 – іюдеа оубо+; ¹à = 91 – КРИМЛЕНОМЪ (в’язь, черв., під колонтит. і під заставк.); ¹â = 92 – помышла+ (під колонтит.); ¹ã = 93 – имѣти® жи+ (під колонтит.); ¹ä = 94 – оупразни , (під колонтит.); ¹å = 95 – еи иазык+ (під колонтит.); ¹¾ = 96 – новозможе (під колонтит.); ¹ç = 97 – множае па+ (під колонтит.); ¹è = 98 – бл҃годари® (під колонтит.); ¹θ = 99 – грѣшенъ (під колонтит.); ² = 100 – неплоти, (під колонтит.); ²à = 101 –

оумертв+ (під колонтит.); $^2\hat{a}$ = 102 – соверше+ (під колонтит.); $^2\tilde{a}$ = 103 – оуслыша́ (під колонтит.); $^2\ddot{a}$ = 104 – примире+; $^2\acute{a}$ = 105 – инесооб+ (під колонтит.); $^2\frac{3}{4}$ = 106 – добрымъ (під колонтит.); $^2\zeta$ = 107 – ате оубо (під колонтит.); $^2\grave{e}$ = 108 – бгъже те+ (під колонтит.); $^2\theta$ = 109 – блговоли+ (під колонтит.); $^2\acute{e}$ = 110 – гви́ наше+ (під колонтит.); $\delta\phi\acute{e}$ = 111 – оподобіе (перша літера черв.); $\delta\acute{e}$ = 112 – тогоже д+; $\delta\psi\acute{e}$ = 113 – КЪКОРІН+ (в'язь, черв., під колонтит. і заставк.); $\delta\grave{e}$ = 114 – блг̄о изво+ (під колонтит.); $\delta\mathcal{S}\acute{e}$ = 115 – но внаоу+ (під колонтит.); $\delta Z\acute{e}$ = 116 – помышле+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\acute{e}$ = 117 – разгордъ + (під колонтит.); $\delta^{\circ}\acute{e}$ = 118 – имате ме+ (під колонтит.); $^2\theta\acute{e}$ = 119 – ѿкоже на+ (під колонтит.); δ^{-} = 120 – ѿкоже не+ (під колонтит.); $\delta^{-}\grave{a}$ = 121 – немотнымъ (під колонтит.); $\delta^{-}\hat{a}$ = 122 – каали оубо (під колонтит.); $\delta^{-}\tilde{a}$ = 123 – Тъмъже м+ (перша літера черв., під колонтит.); $\delta^{-}\ddot{a}$ = 124 – главаже (під колонтит.); $\delta^{-}\acute{a}$ = 125 – возвѣта+ (під колонтит.); $\delta^{-}\frac{3}{4}$ = 126 – коєгождо (під колонтит.); $\delta^{-}\zeta$ = 127 – ѿкомладе+ (під колонтит.); $\delta^{-}\grave{e}$ = 128 – Братіе, не+ (перша літера черв., під колонтит.); $\delta^{-}\theta$ = 129 – ате невс+ (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}$ = 130 – покорше+ (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\hat{a}$ = 131 – имертвіи (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\tilde{a}$ = 132 – возрадо+ (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\acute{a}$ = 133 – сказаніе еже ко+ (заголовок, черв., під заставк.); $\delta\grave{\lambda}\ddot{a}$ = 134 – ККОРИНѠМ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\delta\grave{\lambda}\acute{a}$ = 135 – вдн̄ь г̄а на+ (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\frac{3}{4}$ = 136 – ѿвляюмѣ (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\zeta$ = 137 – Сегоради (перша літера черв., під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\grave{e}$ = 138 – дапожерто (під колонтит.); $\delta\grave{\lambda}\theta$ = 139 – вразъмѣ. (під колонтит.); δ° = 140 – иоскорби+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\hat{a}$ = 141 – себо вамъ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\tilde{a}$ = 142 – Сежеглю. (перша літера черв., під колонтит.); $\delta^{\circ}\ddot{a}$ = 143 – таковїи; $\delta^{\circ}\acute{a}$ = 144 – паки глю (під колонтит.); $\delta^{\circ}\hat{a}$ = 145 – ихже не+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\frac{3}{4}$ = 146 – ивоспла+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\zeta$ = 147 – изложеніе (заголовок, черв.); $\delta^{\circ}\grave{e}$ = 148 – исице па+; $\delta^{\circ}\theta$ = 149 – вдогматѣ+; δ^{-} = 150 – КЪГАЛАТѠМЪ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\delta^{-}\hat{a}$ = 151 – токмо ѿа+ (під колонтит.); $\delta^{-}\tilde{a}$ = 152 – нотокмо (під колонтит.); $\delta^{-}\acute{a}$ = 153 – или припо+; $\delta^{-}\ddot{a}$ = 154 – пачеже по+ (під колонтит.); $\delta^{-}\hat{a}$ =

155 – всакомѸ (під колонтит.); $\delta^{-}\frac{3}{4}$ = 156 – таковаго (під колонтит.);
 $\delta^{-}\zeta$ = 157 – главы. кѣеѠе (заголовок, черв.); $\delta^{-}\epsilon$ = 158 – полагаеть;
 $\delta^{-}\theta$ = 159 – КЪЕФЕСЕУМ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.);
 ${}^2\zeta$ = 160 – по дѣист+ (під колонтит.); ${}^2\zeta\grave{\alpha}$ = 161 – иприснїи+ (під
 колонтит.); ${}^2\zeta\hat{\alpha}$ = 162 – терпате+ (під колонтит.); ${}^2\zeta\tilde{\alpha}$ = 163 – зане
 есмы (під колонтит.); ${}^2\zeta\ddot{\alpha}$ = 164 – вср¹цыхъ (під колонтит.); ${}^2\zeta\grave{\alpha}$ =
 165 – наша брань (під колонтит.); ${}^2\zeta\frac{3}{4}$ = 166 – сказанїе, (заголовок,
 черв., під заставк.); ${}^2\zeta\zeta$ = 167 – КФІЛІППИ+ (в'язь, черв., під
 колонтит. і під заставк.); ${}^2\zeta\epsilon$ = 168 – почанїю (під колонтит.); ${}^2\zeta\theta$ =
 169 – Тѣмже бра+ (перша літера черв., під колонтит.); δ° = 170 –
 надѣанїе (під колонтит.); $\delta^{\circ}\grave{\alpha}$ = 171 – РадѸите+ (перша літера черв.,
 під колонтит.); $\delta^{\circ}\hat{\alpha}$ = 172 – главы ко+ (заголовок, черв.); $\delta^{\circ}\tilde{\alpha}$ = 173 –
 исоблаж+; $\delta^{\circ}\ddot{\alpha}$ = 174 – ККОЛАСИ+ (в'язь, черв., під колонтит. і під
 заставк.); $\delta^{\circ}\grave{\alpha}$ = 175 – ѡко дабѸ+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\frac{3}{4}$ = 176 –
 ѡковтомъ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\zeta$ = 177 – совлекше+ (під колонтит.);
 $\delta^{\circ}\epsilon$ = 178 – агаже ом+ (під колонтит.); $\delta^{\circ}\theta$ = 179 – главы к со+
 (заголовок, черв.); $\delta^{\pm}$ = 180 – таже иолѣ+; $\delta^{\pm}\grave{\alpha}$ = 181 – КЪСОЛѸНЕ+
 (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\delta^{\pm}\hat{\alpha}$ = 182 – бѣгъ свидѣ+
 (під колонтит.); $\delta^{\pm}\tilde{\alpha}$ = 183 – еже ибыс+ (під колонтит.); $\delta^{\pm}\ddot{\alpha}$ = 184 –
 повелѣхо+ (під колонтит.); $\delta^{\pm}\grave{\alpha}$ = 185 – овсемъ б+ (під колонтит.);
 $\delta^{\pm}\frac{3}{4}$ = 186 – слышавше.; $\delta^{\pm}\zeta$ = 187 – КЪСОЛѸНЕ+ (в'язь, черв., під
 заставк.); $\delta^{\pm}\epsilon$ = 188 – ипревоз+ (під колонтит.); $\delta^{\pm}\theta$ = 189 – дамы
 вамъ, (під колонтит.); δ^1 = 190 – сказанїе еже (заголовок, черв., під
 заставк.); $\delta^1\grave{\alpha}$ = 191 – КЪТІМОѠЕЮ (в'язь, черв., під колонтит. і під
 заставк.); $\delta^1\hat{\alpha}$ = 192 – вѣровати (під колонтит.); $\delta^1\tilde{\alpha}$ = 193 – своего
 до+; $\delta^1\ddot{\alpha}$ = 194 – прїатїю (під колонтит.); $\delta^1\grave{\alpha}$ = 195 – се оубо нѣ+;
 $\delta^1\frac{3}{4}$ = 196 – ѡистин+ (під колонтит.); $\delta^1\zeta$ = 197 – главы ти+
 (заголовок, черв.); $\delta^1\epsilon$ = 198 – исказавъ; $\delta^1\theta$ = 199 – КТІМОѠЕЮ
 (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\bar{c}$ = 200 – нопрїшедъ (під
 колонтит.); $c\zeta$ = 201 – мира, совс+ (під колонтит.); $c\pi$ = 202 –
 хотатимъ (під колонтит.); $c\psi$ = 203 – главы кти+ (заголовок, черв.);
 $c\uparrow$ = 204 – КТІТѸПО+ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $c\mathfrak{S}$ =
 205 – иоумъ исо+(під колонтит.); cZ = 206 – изависти (під

колонтит.); c° = 207 – сказаніе иже (заголовок, черв., під заставк.); c^a = 208 – КЪФІЛИМО+ (в'язь, черв., під заставк.); $c\theta$ = 209 – іако паче; $c\kappa$ = 210 – оцѣломѣ+ (перша літера черв.); $c\phi$ = 211 – Сіе еже ко+ (перша літера черв., під колонтит.); $c\pi$ = 212 – КЪЕВРЕШМ+ (в'язь, черв., під заставк.); $c\psi$ = 213 – свидѣтель+ (під колонтит.), $c\chi$ = 214 – даже доко+ (під колонтит.); $c\zeta$ = 215 – впокоише (під колонтит.); $c\eta$ = 216 – чюв'стіа (під колонтит.); c° = 217 – идесати+ (під колонтит.); c^a = 218 – сеиже, за+ (під колонтит.); $c\theta\kappa$ = 219 – неимаѣ (під колонтит.); $c\tau$ = 220 – ѿмоисеа (під колонтит.); $c\tau\grave{a}$ = 221 – всегда сѣ+; $c\tau\grave{a}$ = 222 – мздовоз+ (під колонтит.); $c\tau\grave{a}$ = 223 – наме она (під колонтит.); $c\tau\grave{a}$ = 224 – ижены ѿв+ (під колонтит.); $c\tau\grave{a}$ = 225 – сотвори+ (під колонтит.); $c\tau\frac{3}{4}$ = 226 – ипрелюбо+ (під колонтит.); $c\tau\zeta$ = 227 – сѣмиі. бл+; $c\tau\grave{e}$ = 228 – СКАЗАНІЕИЗ+ (в'язь, черв., під заставк.); $c\tau\theta$ = 229 – про гла (черв.); $c\tau\bar{a}$ = 230 – иприбѣжи+; $c\tau\bar{a}$ = 231 – ната. сти; $c\tau\bar{a}$ = 232 – велеи гь (перша літера черв.); $c\tau\bar{a}$ = 233 – ѿстаго и+; $c\tau\bar{a}$ = 234 – вср апль (перша літера черв.); $c\tau\bar{a}$ = 235 – вче апль (перша літера черв.); $c\tau\frac{3}{4}$ = 236 – впа апль (перша літера черв.); $c\tau\zeta$ = 237 – всѣ апль (перша літера черв.); $c\tau\grave{e}$ = 238 – нл, ѿ. гла, (черв.); $c\tau\theta$ = 239 – бг наше+; c° = 240 – нл, по. (черв.); $c^{\circ}\grave{a}$ = 241 – вразимои; $c^{\circ}\grave{a}$ = 242 – СОБОРНИКЪ (в'язь, черв., під заставк.); $c^{\circ}\bar{a}$ = 243 – сти. лицѣ+; $c^{\circ}\grave{a}$ = 244 – сти. море; $c^{\circ}\grave{a}$ = 245 – гла, а. слы+; $c^{\circ}\frac{3}{4}$ = 246 – апль. ко+; $c^{\circ}\zeta$ = 247 – апль. кга+; $c^{\circ}\grave{e}$ = 248 – с. слава; $c^{\circ}\theta$ = 249 – премѣдр+; $c\bar{a}$ = 250 – аллілѣа.; $c\bar{a}$ = 251 – апль. ко+; $c\bar{a}$ = 252 – исповѣда; $c\bar{a}$ = 253 – исповѣдаты; $c\bar{a}$ = 254 – сти. іако; $c\bar{a}$ = 255 – вегда во+; $c\bar{\frac{3}{4}}$ = 256 – ислѣги с+; $c\bar{\zeta}$ = 257 – сти. рече; $c\bar{\grave{e}}$ = 258 – аллілѣа.; $c\bar{\theta}$ = 259 – анѣтиѳоны (заголовок, черв.); $c\bar{\zeta}$ = 260 – Изволеніемъ (перша літера черв., ініціал, під заставк.); $c\bar{\zeta}\grave{a}$ = 261 – гостѣнь+.

Варіанти набору: арк. 107/110 (детальніше див. с. 11–13):

аркуш 110, рядок 18: перший варіант – «вкоринфѣ», другий варіант – «вкоринѳ».

аркуш 110, рядок 22: перший варіант – «главъ», другий варіант – «гла».

I варіант – Кол. Вітта 1 (№ 1.3).

II варіант – Кир.552 (№ 1.1); Кир.695 (№ 1.2).

Варіанти оформлення:

арк. 81: I варіант – без кінцівки – примірники Кир.552 (№ 1.1); Кир.695 (№ 1.2); Кол. Вітта 1 (№ 1.3).

II варіант – кінцівка – не виявлено.

Помилки в нумерації:

•замість $\delta\text{§}$ [= 105] надруковано ${}^2\text{z}$ [= 106], наступний арк. також ${}^2\text{z}$ [= 106].

•замість $\delta^{\circ}\acute{e}$ [= 117] надруковано $\delta\text{ч}$ [= 120], у справжнього аркуша 120 також позначення $\delta\text{ч}$.

•замість $\text{с}\text{§}$ [= 205] надруковано $\text{с}\text{!}$ [= 204], попередній арк. також $\text{с}\text{!}$ = 204.

Помилки виявлені у двох примірниках – Кир.552 (№ 1.1), Кол. Вітта 1 (№ 1.3), у третьому нумерація обрізана – Кир.552 (№ 1.1).

Примірники: усього відомо 62 примірники (Гусева 2003, С. 152). У каталозі описано 3 примірники збірки НБУВ: Кир.552 (№ 1.1); Кир.695 (№ 1.2); Кол. Вітта 1 (№ 1.3).

Бібліографія видання: *Зернова 1958*, С. 14–15, № 7; *Петров, Бирюк, Золотарь 1958*, С. 18, № 17 (2 прим.); *Лабынцев 1979*, С. 21, № 31 (3 прим.); *Ісаєвич, Фрис 1993*, С. 12–13; *Лукьяненко 1993*, С. 116–121, № 50; *Гусева 2003*, С. 150–152, № 31 (3 прим.); *Бондар, Кисельов 2008*, С. 76, № 219 (3 прим.).

1.1. Апостол. Москва: Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1564.

1-й примірник

Кир.552

інв. 14803 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–6], 1–258, 260–261.

Повнота / дефектність: бракує аркуша 259.

Стан збереження: аркуші забруднені, ушкоджені, зі слідами замокання, із втратами невеликих фрагментів, давньою непрофесійною реставрацією. Аркуші доволі сильно обрізані, подекуди зрізано їх нумерацію.

Розміри: блоку книги по оправі 172 x 270 x 56 мм; аркуша 253 x 164 мм.

Варіант набору: арк. 107/110 – II варіант.

Варіанти оформлення: арк. 81 – II варіант.

Провенісній:

Записи: арк. 4–5 на нижньому березі згасаючий власницький запис, що не відчитується.

Суперекслібрис: на верхній кришці витиснений золотом овальний суперекслібрис із текстом «Изъ библиотеки Н. Маклакова» із трьома пам'ятними медалями, під ними дві лаврові гілки, перев'язані стрічкою.

Екслібрис: «Изъ библиотеки / Н. С. / Маклакова / № », вручно вписано «270» (верхній форзац, вверху, розміри 72 x 42 мм, в рамці) (фото верхнього форзацу примірника із екслібрисом та власноручними записами Маклакова див. на с. 37).

Печатки, штамп: овальна печатка «Изъ библиотеки / Н. Маклакова», за малюнком подібна до суперекслібриса власника (рукописний аркуш на початку книги), однак із двома пам'ятними медалями і лавровими гілками, перев'язаними стрічкою; така ж на останньому друкованому аркуші 261 внизу під текстом і на вкладеному аркуші із текстом «РУКОПИС...».

На перших аркушах двох рукописних вкладок на зовнішньому березі вертикально штамп «на дом не выдается» (Путивльської районної бібліотеки).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4102 ст» (арк. [1] зв.; арк. 11, внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «інв. 14803» (верхній форзац навкіс, синє чорнило, інвентарний номер ВПД ЛММ); «090» (вкладений аркуш із текстом «РУКОПИС...»); «094.264/A76» (перший вклеєний перед друкованим текстом аркуш; вірогідно, шифр Путивльської районної бібліотеки; такий само шифр на формулярі, вкладеному у бібліотечну кишеньку); «I/15, нижній форзац, великі цифри, червоний олівець); «Сл.552 (верхній форзац, вверху, фіолетове чорнило); «Кир.552» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: 1. наліпка на корінці вверху із шифром «094/A-76» (Путивльської районної бібліотеки?), квадратна із зрізаними кутами, розмір 28 x 28 мм, під цією наліпкою була інша, яку втрачено.

2. наліпка на корінці внизу, характерна для збірки М. С. Маклакова, «Апостоль / 1564 г.», текст обведений чорною рамкою, прямокутна, розмір 34 x 46 мм.

3. наліпка із шифром НБУВ «552», в синій рамці, прямокутна, внизу корінця, розмір 36 x 23 мм.

До верхнього форзацу приклеєно бібліотечну кишеньку (Путивльської районної бібліотеки?) із написом «Возвращать книгу не позже обозначенного здесь срока». У кишеньку вкладено порожній бібліотечний формуляр, на якому зазначено лише назву книги.

Маргіналії: на початку книги вклеєний аркуш паперу із бібліографічними відомостями про видання, виконаними рукою власника М. С. Маклакова*: «Перваа книга напечатана^{на} въ Моск^квѣ / Апостоль. (1564 г.). / Или Дѣаніа и Посланіа Апостольскіа: перево^д / съ греческаго перевода семидесати двѣхъ Бого-/мѣдрѣ толковниковъ; напечатанъ повелѣніе^е Царя / Іванна Васильевича Грознаго, и по благослове/нію Московскаго Митрополита Макаріа, подъ / смотрѣніемъ книгопечатнаго дѣла мастера, датча-/нина Ганса, Николы Голстѣнскаго собора Діаконо^н / Іванномъ Ѳеодоровымъ и Петромъ Тимѣевымъ / Мстиславцовымъ. Москва. 1564 года. /

Достоинство сей книги, какъ бібліографическа^с рѣд/кость свидѣтствуютъ. – Смотри книги: Шпытъ / Россійской Библиографіи или полный Словарь В. / Сопикова. Печат.: 1813 года, Спбргъ. Часть 1-ю, стран. / 18-ю, № 73-й, читай Апостоль. Также смотри: Словарь исторический о бывшихъ въ Россіи питела^л (!) Дѣховнаго чина Грекороссійской Церкви (Евгеніа Мит-/рополита Кіевскаго). Изд. 2-е 1827 года. Спбргъ. Часть / 1-ю, стран. 260-ю, читай Іваннѣ, Діаконъ Москов-/ской Кремлевской Церкви Николаа Голстѣнскаго».

У книгу вкладено 9 аркушів рукописного тексту із перемовою львівського Апостола 1574 р., перед якою уміщено текст такого змісту: «РУКОПИСЬ / эта на 17 страницахъ, приложена / къ сему Апостолу, напечатанному / въ Москве; 1564 года. Которая, за-/имствована съ начальныхъ страницъ / такого же Апостола, печатанного / въ Львовѣ; 1573 года. / Поимянованный же Апостоль сей / 1564 года, величиною въ малый лист: / котораго, перемеченныхъ листовъ цифры / не брежностью обрѣзаны. –Но сче^том / листовъ оказалось вѣрнымъ, а именно: / на 7 и 261, а всего

---

* Маклаков Никола Степанович (XIX ст.) – московський купець, бібліофіл, уродженець Путивля. Детальніше про його книжкову збірку див. с. 35–39.

на 268 листахъ: / въ этомъ числѣ находится 259-й листъ / съ окончаніемъ «спаси насъ сыне Божій», / коего листа оригиналь утраченъ, и въ /заменъ такового сказанный листъ помѣ-/щенъ, изъ напечатанного Апостола въ Ль-/вовѣ; 1573 года. Что, въ смыслѣ разницы / не составляетъ». Під текстом печатка «Изъ бібліотеки / Н. Маклакова». Корінець підклений смужкою синього паперу із заголовком: «За Политехническую выставку 1879 года» та із зображенням орла, назва і зображення виконані фарбою золотого кольору. Рукопис виконано чітким півуставом, що вцілому імітує шрифт Апостола 1574 р. Вверху вміщено заставку, виконану пером чорним чорнилом, під нею заголовок, ініціальна літера. У тексті рубрикація червоним.

У примірник також вкладено декілька аркушів матеріалів, пов'язаних із власником М. С. Маклаковим, що мають стосунок саме до московського видання Апостола І. Федорова 1564 р. Серед них лист-запрошення М. С. Маклакову на «естраординарне» засідання Московського археологічного товариства 4 січня 1870 р., приурочене до 300-ліття виходу заблудівського Євангелія учительного, що мало відбутися в залі Московської міської думи, в будинку графа Шереметева на Воздвиженці. В листі вказано адресу проживання М. С. Маклакова у Москві «на Покровкѣ, в Успѣнскомъ переулкѣ, в собственномъ домѣ». На лист наклеєна марка, тут же є поштова печатка, віддрукована червоним чорнилом. До листа підклеєно також вирізку зі статті про святкування 300-ліття виходу заблудівського Учительного Євангелія 1569 із «Московских ведомостей» 1870 р., № 5. До іншого аркуша паперу підклеєно коротку замітку із «Биржевых ведомостей» № 338 від 12 грудня 1869 р., на звороті інформація про примірник (див. наступний абзац). Обидві замітки не мають автора, можливо, їх автором був сам М. Маклаков.

На звороті аркуша, до якого підклеєно статтю із «Биржевых ведомостей», вміщено написаний рукою М. С. Маклакова текст такого змісту: «Въ этомъ собраніи: когда, любители / древней литературы узнали, что въ моей Библіотеке хранятся Ивана Ѳедоровича / Діакона Апостоль и съ нѣго переводъ. / Тогда; нѣкоторыя лица приѣзжали ко- / мнѣ въ домъ, посмотрѣть оныя изъ любо-/пытства. Въ числѣ коих, Дѣиствительный / статскій

Совѣтникъ Петръ Васильевичъ / Хавскій *, смотрѣль этотъ Апостоль и / съ нѣго переводъ Львовскій, въ последнѣмъ / читаль послѣсловіе. Его превосходительство / предлагаль сто рублей, чтобы уступить / ему эти двѣ книги для бібліотеки Его зятя г. Щапова **. Но Чертковской *** Библію-/теки Библіотекаръ Петръ Ивановичъ / Бартенева **** назвалъ книги эти адамантовым / перломъ, и совѣтоваль ни за какую / цѣну не продавать, но сохранить ихъ / въ бібліотекѣ на память грядущимъ / поколѣніямъ, и то же подтверждалъ / Михайлъ Петровичъ Погодинъ *****».

Власноручно М. С. Маклаковимъ написана «Замѣтка на Книгу сию, которая повелѣніемъ / благочестивого царя Ивана Васильевича / IV, всея Великія Руси самодержца, и / благословіемъ Преосвященнаго Макарія / Митрополита всея Русіи книга сія, / Дѣянія Апостолска^я и Посланія Соборная, / и св. Апостола Павла посланія, издадеся / подвигами Друкарщиковъ Николы / Чюдотворца, Голстунскаго Соборнаго Дьякона Ивана Феодорова, да Петра Тимофеева Мстиславцева въ Москвѣ, 1564 года. / Но въ книгѣ сей напечатанію правописаніе весьма не исправно, и особливо / въ надстрочныхъ знакахъ. Сверхъ того: / кромѣ заглавія нигдѣ нѣтъ написанныя / заглавныхъ буквъ, коихъ наборъ большой / строчныхъ, частію печатанныхъ безъ раз-/становки слова отъ слова, даже и разста-/новка между главами, отмечены только на поляхъ

---

* Хавскій Петро Васильевичъ (1783–1876) – російський історик, архівіст, генеалог, член Товариства історії і старожитностей російських.

** Щапов Павло Васильевичъ (1848–1888) – відомий російський бібліофіл та колекціонер. Мав унікальну книжкову збірку у 30 тисяч томів, яка у 1888 р. після його смерті за заповітом надійшла до Історичного музею у Москві.

*** Бартенева Петро Івановичъ (1829–1912) – відомий російський історик, археограф, бібліограф. Цікавився й стародруками. З 1859 по 1873 р. був управляючим публічною Чертковською бібліотекою в Москві, займався її упорядкуванням. Підготував три випуски каталогу цієї бібліотеки, надрукувавши їх упродовж 1863–1968 рр. у додатках до «Російського архіву», засновником та головним редактором якого був.

**** Чертковська бібліотека – московська бібліотека, що належала вченому, історикові, нумізмату Олександровичу Дмитровичу Черткову (1789–1832), потім його сину Григорію Олександровичу (1832–1900), з 1863 р. перетворена на публічну та відкрита для всіх бажаючих, у 1875 р. її фонд ліг в основу книжкової збірки Історичного музею.

***** Погодин Михайло Петровичъ (1800–1875) – російський історик, колекціонер, журналіст, письменник, освітній діяч. Упродовж життя зібрав власне «Древлесховище» – збірку ікон, картин, старожитностей, а також рукописів та стародруків (пізніше придбана для Російської публічної бібліотеки та Ермітажу).

цифрами. Изъ препинатѣльны / знаковъ употреблены только точки и / запятыя, больше же [устѣста?] где бы / слѣдовало. Въ концѣ жъ строкъ нѣтъ ни-/гдѣ знака переноснаго, и нѣтъ предречій / въ концѣ старницъ, для счета листовъ / цифрами въ низу. Такой недостатокъ / сей печатанной книгѣ 1564 года, легко по/знается изъ содержанія Ея, а особливо, / изъ главы 70 зачала, на листѣ 75-м на / оборотѣ.

Эти друкарщики Иванъ и Петръ, / отъ Московскихъ суеверовъ, но преимущественно по зависти Книгописателей все/гдашнихъ въ Москвѣ, предвидѣвшихъ отъ / друкарни уронъ своего промысла. – Они / обвиняли въ Ереси и Колдовствѣ Друкарщиковъ Ивана и Петра до того: что / сами Друкарщики вынуждены были / удалиться изъ Москвы въ Польшу. Гдѣ / благосклонно принялъ ихъ Польскій король / Сигизмунтъ, а на ипаче Литовскій Гет/манъ Григорій Александровичъ Ходкевичъ, / у котораго Они и работали на Печатномъ дворѣ въ Заблудовѣ. По томъ: Иванъ Ое/доровъ переселился въ Львовскую друкарню, / гдѣ издалъ опять такую же книгу какъ / сія книга: Дѣянія Апостольская, и Посла/нія Соборныя, и св. Апостола Павла Посла/нія; печатанную въ Львовѣ 1573 года. А / Петръ Тимофеевъ Мстиславцевъ издалъ / Евангеліе въ Вильнѣ 1575 года».

У примірнику численні підкреслення на багатьох аркушах одного або кількох слів чорним чорнилом На арк. 145, 184 підкреслення червоним олівцем (можливо, виконані М. С. Маклаковим).

На арк. 90 зв. – маргінальний запис: «Кириломнѣмъ посланіе стѣго / Апостола Павла чтенеіе / в братіе Паве^ѣ».

Арк. 261 зв. (чистий) заповнений записами типу проби пера, здебільшого «Помощь моя».

Інші особливості примірника: вставлено арк. 259 («Антиѳоны повса дни») із львівського Апостола 1574 р. (див. № 3.6).

Оправа: дошки в коричневій шкірі з напівстертим тисненням, продубльовані на іншу коричневу шкіру. Тиснення на верхній кришці у вигляді рамки із кількох смужок орнаменту. Тиснення на нижній кришці у вигляді горизонтальних та вертикальних смужок, в тому числі орнаментованих. Кришки відокремлені від блоку, шкіра потерта. Залишки двох застібок зі шкіри та металу. Застібки прикріплені кожна двома гвіздками, кожне з кріплень – одним гвіздком. Корінець на три бинти. Обріз фарбований темним.

Філіграні:

•**Голова блазня:** арк. [3], [5], [6], 107, 261 = 5.

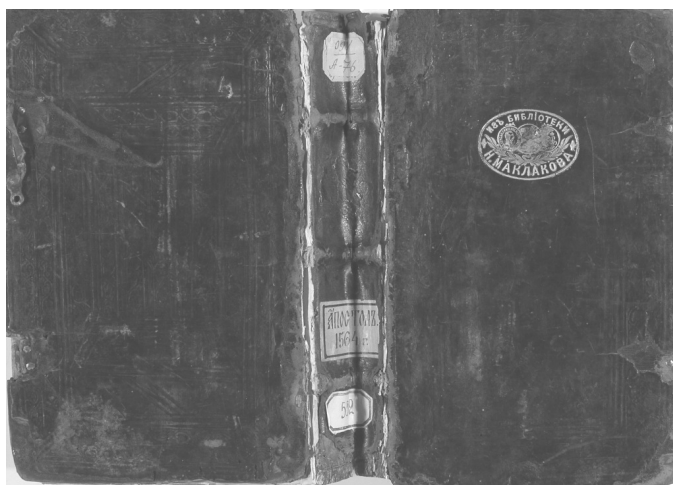
•**Рука:** арк. 4, 6, 8, 12, 24, 25, 26, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 43, 45, 49, 50, 54, 58, 60, 62, 64, 70, 71, 72, 76, 79, 80, 83, 88, 89, 90, 91, 97, 99, 100, 112; 118, 119, 121, 122, 125, 130, 133, 136, 162, 168, 180, 190, 205, 250 = 51.

•**Сфера:** арк. 14, 15, 29, 30, 52, 69, 92, 141, 143 (літера М без сфери), 146, 148, 152, 153, 158, 163, 165, 169, 172, 177, 178, 179, 189, 192, 193, 198, 203, 207, 209, 211, 215, 218, 220, 222, 224, 227, 235, 236, 241 = 38.

•**Кораблик:** арк. 18, 19, 20, 84, 87, 103, 117, 120, 134, 142, 144, 154, 156, 175, 191, 199, 208, 212, 226, 229, 232, 233, 239, 242, 243, 244, 249, 252, 254 = 29.

•**Розетка:** арк. 143 = 1.

•**Немає філіграней:** арк. 2/7, 9/16, 75/78, 106/111, 108/109, 123/126, 147/150, 171/174, 196/197, 257/[1], 259/260 = 11.

Апостол (Москва, 1564). Оправа примірника Кир.552 (№ 1.1)

Походження: примірник надійшов до ВБУ у 1928 р. з Путивльської* районної бібліотеки, куди внаслідок постреволюційних перерозподілів потрапив у складі стародруків збірки М. С. Маклакова.

Бібліографія примірника: Редин 1902, С. 90–91, № 270(29); Попов 1924, С. 160, № 19; Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 18, № 17; Немировский 1964,

*Путивль – місто, районний центр Сумської обл., Україна.

С. 275; *Лабынцев* 1979, С. 21; *Мацюк* 1981, С. 33; *Немировский* 1983-1, С. 8, № 1; *Немировский* 1983-2, С. 99, № 1; *Исаевич* 1989, С. 144; *Лабынцев, Лудина* 1989, С. 11; *Гусева* 2003, С. 152; *Немировский* 2007-1, С. 91, 96, 488, 538; *Немировский* 2007-2, С. 15, 34, 46; *Бондар, Кисельов* 2008, С. 76, № 219; *Бондар* 2010-5, С. 223; *Немировский* 2010, С. 15.

1.2. Апостол. Москва: Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1564.

2-й примірник

Кир.695

інв. 4245 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–6], 1–257, 260–261.

Повнота / дефектність: бракує арк. 258–259.

Стан збереження: аркуші дещо забруднені, ушкоджені, подекуди із плямами бруду та слідами замокання. Блок книги розбитий, переважна кількість аркушів не тримається блоку. Сліди непрофесійної реставрації, зокрема, підклейки аркушів іншим папером.

Розміри: блоку книги по оправі 288 x 200 x 60 мм; аркуша 266 x 184 мм.

Варіант набору: арк. 107/110 – II варіант.

Варіанти оформлення: арк. 81 – II варіант.

Провенієнції:

Екслібриси: два власницьких шрифтових екслібриси на верхньому форзаці, розміщені один під одним: 1. «Bibliothèque / du / Prince E. Lwoff^{*}. / Arm. 1 / Ray. 5 / № 8»; 2. «Библиотека / Императорскаго университета / Св. Владимира / Библиотека / ген.-адъютанта / Дмитрія Гавриловича / Бибикова^{**}, пожертвованная Университету / его дочерью, / графинею Кассини^{***} / въ 1898 г / № 217 а» (цифри із позначенням шифрів в обидва екслібриси вписано чорнилом).

Печатки, штампи: «БИБЛИОТЕКА УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА» (овальна печатка, фіолетове чорнило – арк. [3] вставний чистий на початку книги, арк. [4] I рах., 227).

---

^{*} Львов Євген Олександрович (1831–1878) – підполковник, флігель-ад'ютант, зять Д. Г. Бібікова, чоловік його доньки З. Д. Бібікової.

^{**} Бібіков Дмитро Гаврилович (1791–1870) – відомий суспільно-політичний діяч, київський генерал-губернатор (1837–1852), міністр внутрішніх справ.

^{***} Кассіні Зоя Дмитрівна (1840–1906), в шлюбах княгиня Львова, графиня Кассіні, донька Д. Г. Бібікова, дружина Є. А. Львова.

«Бібліотека / Университета Св. Владимира» (прямокутна довгаста печатка, фіолетове чорнило – арк. [1] зв. I рах., 261 зв.).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», вписано «інв.4245ст» (маленька прямокутна печатка – арк. [1] зв. I рах., внизу під текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «інв. 4245ст» (прямокутна печатка – арк. 12, внизу під текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.695» (верхній форзац, вверху, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу із сучасним шифром «695», розмір 32 x 24 мм.

Апостол (Москва, 1564). Оправа примірника Кир.695 (№ 1.2)

Інші особливості примірника: на початку вставлено три чистих аркуші паперу XVIII ст. із філігранню на обидвох частинах аркуша у вигляді двох фігурних картушів із геральдичними ліліями у наверхнях та розташованими всередині літерами: в одному М, у другому – У, між картушами літери ФМР, під літерами позначення року – «1782» (Клепиков 1959, № 374).

Оправа (кінець XVIII ст.): дошки у коричневій шкірі з орнаментальним тисненням. Тиснення на обох кришках і на корінці. Верхня кришка розділена на центральне поле та обрамлення з лінійок та смужок рослинного орнаменту. На ній кибалкові

середник та наріжники із рослинним орнаментом. Нижня кришка розграфлена смужками навкіс на квадрати. Корінець на чотири бинти із тисненням у вигляді смужок та окремих орнаментальних прикрас. Залишки двох застібок зі шкіри та металу. Застібки прикріплені кожна двома гвіздками, кожне з кріплень – одним гвіздком. Обріз фарбований синім. Каптал плетений синьою та білою нитками.

Філіграні:

•**Голова блазня:** арк. [1], [2], [4], 107 = 4.

•**Рука:** арк. 2, 5, 6, 8, 16, 17, 21, 23, 31, 34, 36, 38, 40, 41, 45, 47, 51, 55, 57, 58, 59, 60, 65, 67, 71, 73, 74, 78, 83, 84, 88, 89, 91, 99, 100, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 124, 126, 127, 133, 136, 144, 147, 167, 187, 221, 250, 254 = 53.

•**Сфера:** арк. 10, 12, 14; 28, 30, 49, 52, 68, 93, 130, 131, 141, 142, 145, 148, 151, 156, 160, 165, 172, 175, 176, 179, 183, 184, 189, 191, 192, 193, 196, 198, 201, 203, 207, 209, 210, 211, 213, 219, 224, 225, 230, 231, 235, 241, 244, 246, 257 = 49.

•**Кораблик:** арк. 22, 32, 87, 90, 97, 98, 143, 158, 159, 163, 168, 174, 180, 199, 218, 228, 233, 234, 237, 242, 252, 256 = 22.

•**Розетка:** арк. 77, 205 = 2.

•**Кувшин:** арк. 43 = 1.

•**Не встановлено філіграней:** арк. 108/109, 121/128, 258/261, 259/260 = 4.

•**Немає філіграней:** арк. 121/128.

Походження: у 1898 р. примірник надійшов до збірки Київського університету св. Володимира у складі частини бібліотеки Д. Г. Бібікова (*Коваль, Афанасьєва 2005, С. 235–236*); до ВБУ надійшов 1927 р. у складі збірки Київського університету св. Володимира (*Дубровіна, Онищенко 1998, С. 156–157*).

Бібліографія примірника: Попов 1924, С. 160, № 19; Маслов 1925, С. 11, № 6; Немировский 1964, С. 275; Лабынцев 1979, С. 21; Мацюк 1981, С. 33; Немировский 1983-1, С. 8, № 1; Немировский 1983-2, С. 99, № 1; Ісаєвич 1989, С. 144; Лабынцев, Лудина 1989, С. 11; Гусєва 2003, С. 152; Немировский 2007-1, С. 91, 96–97, 169, 538; Немировский 2007-2, С. 16, 33, 46; Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 219; Немировский 2010, С. 15.

1.3. Апостол. Москва: Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1564.

3-й примірник

Кол. Вігта 1

інв. 1965-3372-1

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–6], 1–17, 19–22, 24–260.

Повнота / дефектність: бракує арк. 18, 23, 261.

Стан збереження: аркуші пожовклі, зі значною забрудненістю, потемнілі, зі слідами замокання, плямами від воску, із давньою непрофесійною реставрацією.

Розміри: блоку книги по оправі 288 x 200 x 56 мм; аркуша 254 x 170 мм.

Варіант набору: арк. 107/110 – I варіант.

Варіанти оформлення: арк. 81 – II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Книга глаголемая // Апостоль // витебскаго* // купецкаго // сына // Артамона // Федорова // Борунова // своеручно подписана» (запис скрепою на арк. [1], [2], [3] I рах., 1, 3, 4, 5, 8, 9 II рах.).

Печатки, штамп: «Державна Публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «65-3372-1» (арк. [1] зв. I рах., внизу під текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «1965-3372-1» (арк. 11 II рах, внизу під текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «150 р.» (нижній форзац, вверху, простий олівець); «№ счета 21004» (нижній форзац, посередині, простий олівець); «отд. редкой кн.» (нижній форзац, внизу, простий олівець) – всі помітки стосуються отримання збірки В. О. Вітта у 1965 р.

«Кол. Вітта / № 1» (верхній форзац, вверху, простий олівець; сучасний шифр зберігання).

Інші особливості примірника: арк. 18, 23 замінено рукописними, виконаними півуставом чорним і червоним чорнилом (кінець XVI – початок XVII ст.). На арк. 23 філігрань Тіара (папська корона) (схожа на *Лихачев 1899*, № 1817 (1558 р.)).

У кінці книги вставлено 2 чисті аркуші із такого ж синюватого цупкого паперу із водяними знаками, як для обидвох форзаців (дещо подібне до *Клепиков 1959*, № 383 (С. 298, ліва половина, 1827 рр.); № 232 (С. 181, права половина, 1817 р., 1822 р.)). На першому із них відтворено кінцеву частину тексту післямови Апостола – рукопис виконано чорним чорнилом, кінцеві рядки розташовано «лійкою».

---

* Вітебськ – місто, обласний та районний центр, Білорусь.

Оправа (XX ст): дошки, обтягнені червоним оксамитом. Дві застібки, зі шкіри, обтягнутої оксамитом та білого м'якого металу. Кріплення із жовтого металу. Корінець на три бинти. На нижній дошці 5 гвіздків-жуковин із невеликими квіткоподібними шапками. Обріз фарбований темним (позолота?). Для обох форзаців використано папір російського походження із гербом Гончарових в орнаментальному обрамленні – філігрань подібна до *Клепиков 1959*, № 383 (С. 298, ліва половина, 1827 рр.); № 232 (С. 181, права половина, 1817 р., 1822 р.).

Філіграні:

•**Голова блазня:** арк. [1], [4], [5] = 3.

•**Рука:** арк. 4, 6, 7, 8, 19, 20, 26, 32, 33, 36, 38, 39, 41, 45, 47, 50, 51, 56, 58, 60, 62, 66, 67, 72, 73, 75, 77, 79, 82, 84, 86, 88, 89, 94, 95, 98, 100, 104, 106, 112, 117, 118, 122, 126, 129, 133, 135, 138, 150, 161, 167, 190, 205, 227, 249, 253, 254 = 57.

•**Сфера:** арк. 12, 14, 15, 28, 30, 52, 68, 92, 134, 142, 146, 148, 152, 153, 157, 158, 164, 169, 170, 173, 177, 179, 185, 189, 193, 195, 196, 202, 206, 210, 211, 212, 216, 218, 219, 228, 231, 236, 238, 239, 241, 259 = 42.

•**Кораблик:** арк. 17, 102, 113, 119, 124, 140, 144, 159, 166, 171, 180, 191, 199, 201, 217, 221, 232, 240, 242, 243, 245, 250 = 22.

•**Розетка:** арк. 64 = 1.

•**Кувшинчик:** арк. 43 = 1.

•**Орноріг:** арк. 9 = 1.

•**не встановлено філіграней:** арк. 18/23, 107 / 110, 108 / 109, 121 / 128, 178 / 183, 257 / [1], 258 / 261 = 7.

Походження: примірник походить зі збірки В. О. Вітта*, придбаної у його нащадків у 1965 р.

Бібліографія примірника: *Мальшев 1965*, С. 384; *Лабынцев 1979*, С. 21; *Немировский 1983-1*, С. 8, № 1; *Немировский 1983-2*, С. 99, № 1; *Исаевич 1989*, С. 144; *Лабынцев, Лудина 1989*, С. 11; *Гусева 2003*, С. 152; *Немировский 2007-1*, С. 92, 97, 291, 538; *Немировский 2007-2*, С. 18, 34, 47; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 76, № 219; *Немировский 2010*, С. 15.

---

* Вітт Володимир Оскарович (1889–1964) – російський вчений та бібліофіл, фахівець із коневодства, доктор сільськогосподарських наук (1935 р.), професор (1936 р.), чл.-кор. ВАСГНІЛ (1956 р.). Детальніше про його збірку див. с. 42–43.

2. Євангеліє учительне = Евангеліє учителное. Заблудів: Друкарня Г. Ходкевича; Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 8 червня 1568 – 17 березня 1569.

Організація видання: фомула видання [1–8], 1–399, [1] = 408 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами внизу аркуша на зовнішньому березі, під титлом. Сигнатур немає. Зошити [1]⁸–[51]⁸. Колонтитули вверху над текстом, без елементів художнього оформлення, надруковані чорною фарбою. Кустодів немає.

Характеристика друку: рядків 28, шрифти (10 рядків) – 85 мм. Дзеркало набору 230 x 123 мм. Друк двома фарбами в два прогони.

Особливості набору та друку: для поділу тексту використано крапки великого та маленького розмірів.

Художнє оформлення: ілюстрація (герб Г. Ходкевича – арк. [1] зв.), заставки (3 з 2-х дощок), кінцівки (6 з 3-х дощок), ініціали (2 типу буквиць з 2-х дощок та 78 типу ломбардів з 21 форми), в'язь (2 заголовки).

Заставки – арк. [1] I рах., 1, 282 II рах.

Кінцівки – арк. 122 зв., 222, 275, 334 зв., 376, 399.

Ініціали – арк. [1] I рах., [2] I рах., 1, 6 зв., 14, 20 зв., 27 зв., 38, 44, 51 зв., 57 зв., 63, 66 зв., 71, 74, 77, 83, 87 зв., 93 зв., 101 зв., 107, 111, 115, 123, 127 зв., 131 зв., 136, 142, 147, 153 зв., 157 зв., 161 зв., 167 зв., 172 зв., 177 зв., 181 зв., 185, 189, 193, 197, 201 зв., 206, 212, 215 зв., 222 зв., 229 зв., 234 зв., 238 зв., 244 зв., 250, 255, 260 зв., 265, 270 зв., 275 зв., 282, 286 зв., 289, 291 зв., 295 зв., 299 зв., 305, 309, 314 зв., 319, 324 зв., 331, 335, 339 зв., 343 зв., 347, 353, 358, 361 зв., 364 зв., 371, 377, 382, 388, 393.

В'язь – арк. 1, 282.

Вихідні відомості: «Книга зовомаа еу^ѣліе оучителное. ѿ всѣхъ че/тыре^ѣ еу^ѣлиствоѣ избранныа и ѿ многи^ѣ бж^ѣтве/ныхъ писаніи и предана цр^ѣкви Бж^ѣіеи, во вса/кѣю н^ѣлю читатиса. Такожє и на Гьскіа пра/з^ѣники и прочи^ѣ стѣхъ, на пооученіе хр^ѣстоиме/ниты^ѣ людемъ ко исправленію дш^ѣвномѣ и те/лесномѣ, Бж^ѣіею помотію выдрѣкована.

За мастливаго панованія нааснѣишаго г^сдра / нанешо Жикгимонта Августа Бжїею мл^стію / корола польскаго и великаго кн̄за литовь/скаго, рѣскаго, прѣскаго, жомой цкого, мазове цкаго, виѠланьскаго и иныхъ. А прї архиепк^спе Ионе, Бжїею мл^стію митрополи/те Кїевьскомѣ, и Галицкомѣ и всеа Рѣсїи. /

И выдана есть во ѡчизно® имѣнїю пана ви/леньскаго, гетмана наивышшаго великаго кн̄зьства Лито^сскаго, старосты городеньскаго, / и могилевьскаго, его мл^сти пана Григорїа Але/ѡандровича Хо¹кевича, в¹ мѣсте зовомо® Заблѣ/довью, властны® накладо® его мл^сти. А нача/са сїя книга дрѣковати, по воплощенїю Сн̄а слова Бжїа Ѡ ѡ^а [= 1568] м^сца июла^а [= 8], и съве/ршиса рокѣ ѡ [= 69] м^сца марта® [= 17] давшемѣ же / Бгѣ начати и съвершити блѣгоизволи/вшемѣ. Слава ч^сть и поклонанїе / в бесконечныа вѣки, / аминь.» (арк. 1 І рах.).

Друкарї згадуються у передмові: Г. О. Ходкевич «к томѣ же / изобретохъ собѣ в томѣ дѣле дрѣкарскомѣ / людеи наоучены, Ивана Ѡеодоровича Москви/тина, да Петра ТимоѠевича М^сстиславца. / Повелѣлъ есми имѣ оучинивши варста¹ дрѣка/рѣскїи, и выдрѣковати сїю книгѣ еѣ¹ліе оучи/телное, первое на поч^сть и похвалѣ Гѣ Бгѣ въ / Тр^оцы единомѣ и к наоученїю людемѣ хр^стїа/ньскимѣ законѣ нашего греческаго» (арк. 4 зв. І рах.).

Склад видання: Передмова «Книга зовомаа еѣ¹ліе оучителное» – арк. [1]; герб кн. Г. Ходкевича – арк. [1] зв.; передмова від імені Г. Ходкевича «Предисловіе книги сеа» – арк. [2–4 зв.]; передмова від видавців «Хотамїи же прочитати и преписовати сїю книгѣ ...» – арк. [5]; зміст «Сказанїе извѣстно глава таже сѣть в¹ книзе сеи» – арк. [5 зв.–8]; «Поученїа избранныа ѡ стѣго еѣ¹ліа и ѡ многи бж^ственны писанїи... о мытари и фарисеи. Еѣ¹ліе ѡ Лѣки. Слово Ѡ [= 1]» – арк. 1–6 зв. II рах.; «Поученїе в н¹лю блѣднаго сн̄а. Еѣ¹ліе ѡ Лѣки, сло^а ѡ [= 2]» – арк. 6 зв.–14; «Пооученїе в н¹лю масопѣс^тнѣю. Еѣ¹ліе ѡ Ма^о, сло^а ѡ [= 3]» – арк. 14–20 зв.; «Пооученїе в¹ н¹лю, сырнѣю. Еѣ¹ліе ѡ Ма^о, сло^а ѡ [= 4]» – арк. 20 зв.–27 зв.; «Пооученїе в¹ н¹лю Ѡ [= 1] ю стаѣго поста православнѣю. Слово Ѡ [= 5] – арк. 27 зв.–38; «Пооученїе в¹ н¹лю ѡ [= 2] ю стаѣго поста. Еѣ¹ліе ѡ

Марка, слово шестое» – арк. 38–43 зв.; «Пооученіе в' н'лю ¥ [= 3] ю стаго поста на поклоненіе ч'тнаго кр'ста. Ев'ліе ѿ Марка, сло^а © [= 7]» – арк. 44–51 зв.; «Пооученіе в' недѣлю | [= 4] ю стаго поста. Ев'ліе ѿ Марка, слово осмое» – арк. 51 зв.–57; «Пооученіе в недѣлю § [= 5] ю стаго поста. Ев'ліе ѿ Марка, слово деватое» – арк. 57 зв.–62 зв.; «Пооученіе в с'ботѣ стаго праведнаго Лазара. Ев'ліе ѿ Іван'на, слово « [= 10]» – арк. 63–66 зв., «Пооученіе в н'лю цвѣтн'ю. Ев'ліе ѿ Івана, слово первое надеса́ » – арк. 66 зв.–70; «Пооученіе в' ст'ю велик'ю недѣлю пасхи. Сло^а ѿé [= 12]» – арк. 71–73 зв., «Пооученіе в пн'ѣлокъ ст'а н'ли. Слово ѿé [= 13]» – арк. 74–77; «Пооученіе в' н'лю стаго ап'ла Ѳомы. Ев'ліе ѿ Іван'на. Слово |é [= 14]» – арк. 77–82 зв.; «Пооученіе в' н'лю ст'хъ мироносиць. Ев'ліе ѿ Марк, слово §é [= 15]» – арк. 83–87 зв., «Пооученіе в' н'лю о раслаблен'мъ. Ев'ліе ѿ Івана, слово шестое надесать» – арк. 87 зв.–93; «Пооученіе в' недѣлю о самаряни. Ев'ліе ѿ Іван'на, слово ©é [= 17]» – арк. 93 зв.–101; «Пооученіе в' недѣлю слепаго. Ев'ліе ѿ Іван'на. Слово осмое надесать» – арк. 101 зв.– 106 зв.; «Кирила недостойнаго мниха слово на Вознесеніе Г'не в четвер'токъ z [= 6] недѣли по пасцѣ... и о Воскр'с'нїи всеро'наго Адама изъ ада...» – арк. 107–110 зв.; «Пооученіе в' н'лю ст'хъ ´ [= 300] и ´é [= 18] б'гносны ѿцѣ. Ев'ліе ѿ Іван'на, слово θ« [= 19] » – арк. 111–115; «Пооученіе в' н'лю ст'ю ´ [= 50] ц', Ев'ліе ѿ Іван'на, сло^а ´ [= 20]» – арк. 115–122 зв.; «Пооученіе в' недѣлю вс'хъ ст'хъ. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´à [= 21]» – арк. 123–127 зв.; «Пооученіе в' н'лю ѿ [= 2] ю, Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´â [= 22]» – арк. 127 зв.–131 зв.; «Пооученіе в' н'лю ¥ [= 3] ю. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´ã [= 23]» – арк. 131 зв.–136; «Пооученіе в' н'лю | [= 4] ю. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´ä [= 24]» – арк. 136–141; «Пооученіе в' н'лю § [= 5] ю. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´å [= 25]» – арк. 142–147; «Пооученіе в' н'лю z [= 6] ю, Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´¾ [= 26]» – арк. 147–153 зв.; «Пооученіе в' н'лю © [= 7] ю. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´ç [= 27]» – арк. 153 зв.–157 зв.; «Пооученіе в' н'лю ª [= 8] ю. Ев'ліе ѿ Ма^о, сло^а ´è [= 28]» – арк. 157 зв.–161 зв.; «Пооученіе в' н'лю θ [= 9] ю.

Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ Ѡ [= 29]» – арк. 161 зв.–167 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю « [= 10] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, слово тридцатое» – арк. 167зв.–172 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю Ѡé [= 11] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡа [= 31]» – арк. 172 зв.–177 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 12] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡв [= 32]» – арк. 177 зв.–181 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 13] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡг [= 33]» – арк. 181 зв.–185; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 14] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡд [= 34]» – арк. 185–189; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 15] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡе [= 35]» – арк. 189–193; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю зé [= 16] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡз [= 36]» – арк. 193–197; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 17] ю. Ев^ѣліе ѿ Ма^ѡ, сло^ѡ ѡз [= 37]» – арк. 197–201 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 18] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡи [= 38]» – арк. 201–206; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 19] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 39]» – арк. 206–212; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 20] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 40]» – арк. 212–215 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 21] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 41]» – арк. 215–222; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 22] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 42]» – арк. 222 зв.–229 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 23] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 43]» – арк. 229 зв.–234 зв.; «Пооученіе в^ѣ недѣлю ѡé [= 24] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 44]» – арк. 234 зв.–238 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 25] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 45]» – арк. 238–244; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 26] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 46]» – арк. 244 зв.–250; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 27] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 47]» – арк. 250–255; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 28] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 48]» – арк. 255–260 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡé [= 29] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 49]» – арк. 260 зв.–265; «Пооученіе в недѣлю ѡé [= 30] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 50]» – арк. 265–270 зв.; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю ѡа [= 31] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 51]» – арк. 265–270 зв.; «Пооученіе в недѣлю ѡв [= 32] ю. Ев^ѣліе ѿ Лѡки, сло^ѡ ѡѡ [= 52]» – арк. 275–281 зв.; «Поученіа на вл^ѣчн^ѣа праз^ѣники и на памяти стѣхъ избран^ѣны^ѣ. м^ѣца сеп^ѣтавр^ѣа въ первыи пооученіе в началѣ новаго лѣта. гла^ѡ ѡѡ [= 53]» – арк. 282–291; «Пооученіе в^ѣ н^ѣлю пре^ѣвъз^ѣдвиженіем^ѣ ч^ѣстнаго и животвратнаго кр^ѣста. Ев^ѣліе ѿ Иван^ѣна, гла^ѡ

̀ä [= 54]» –арк. 291 зв.–295 зв.; «Мѣсеца того же, въ ѱ́е [= 14] пооученіе на воздѣженіе ч҃стнаго кр҃ста, гла҃а ̀ä [= 55]» – арк. 295 зв.–299 зв.; «Мѣсца октабра въ дѣвдесать шестыи пооученіе на памать стаго велико мѣчника Димитріа. Ев҃ліе ѿ Иѡанна, гла҃а ̀¼ [= 56]» – арк. 299 зв.–305; «Мѣсца ноабра, ѿ [= 1] пооученіе на памать ст҃ю бесребреникѡ Козмы и Доміана. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀è [= 58]» – арк. 305–307 зв.; «Мѣсца того жѣ въ ѱ́е [=13] пооученіе на памать ст҃го ѡца Иѡанна Златаустаго. Ев҃ліе ѿ Иѡанна, гла҃а ̀ç [= 57]» – арк. 309–314 зв.; «Мѣсеца ноабра въ ̀à [= 21] пооученіе на ввѣденіе пресѣтыа Бѣа. Ев҃ліе ѿ Лѡки, гла҃а ̀θ [= 59]» – арк. 314 зв.–319; «Пооученіе в недѣлю ст҃ыхъ праѡць. гла҃а ̀ž [= 60]» – арк. 319–324 зв.; «Пооученіе в недѣлю прежде Рож҃ства Х҃ѡа, гла҃а ̀žà [= 61]» – арк. 324 зв.–331; «Мѣсца декабріа, въ ̀à [= 25]. Пооученіе на Рожество Х҃ѡо. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀žâ [= 62]» – арк. 331–334 зв.; «Пооученіе в н҃лю по Рожествѣ Х҃ѡѡ. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀žâ* [= 62]» – арк. 335–339 зв.; «Мѣсца генваріа въ ѿ [= 1] на памать стаго ѡца нашего Василіа пооученіе д҃ше полезно ко инокомѡ, гла҃а ̀ž| [= 64]» – арк. 339зв.–343 зв.; «Пооученіе в н҃лю преѱ Кр҃тненіемѡ. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀ž§ [= 65]» – арк. 343 зв.–347; «Мѣсца генваріа въ Z [= 6] пооученіе на Кр҃тненіе Г҃а Б҃га нашего Іс Х҃а. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀žZ [= 66]» – арк. 347–352 зв.; «Пооученіе в н҃лю по Кр҃тненіи, Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀žª [= 68]» – арк. 353–358; «Мѣсца феврала во ѿ [= 2] пооученіе на Срѣтненіе Г҃не. Ев҃ліе ѿ Лѡки, гла҃а ̀ž© [= 67]» – арк. 358–361 зв.; «Мѣсца марта ̀à [= 25]. Пооученіе на Бл҃говѣтненіе Пр҃стыа вл҃ца нашеа Бѣа пр҃сно Дѣвы Мр҃іа. Гла҃а ̀° [= 70]» – арк. 361 зв.–364 зв.; «Мѣсца апрѣла, вѣ ̀à [= 25]. Пооученіе напамать стаго велико мѣчка Геор҃гіа, Ев҃ліе ѿ Иѡанна, гла҃а ̀žθ [= 69]» – арк. 364 зв.–370; «Мѣсца маиа вѣ ̀à [= 21]. Пооученіе напамать светаго равно ап҃ло® цр҃а Костантіна и матере его Елены. Ити сего пооученіа мѣсца ноабра ѱ́е [= 13] стаго Иѡанна Златаустаго. емѡ же начало гла҃а ̀â [= 72]» – арк. 370–371; «Мѣсца июна ê¹ [= 24]. Пооученіе на Рож҃ство Иѡанна Кр҃стителя. Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀°à [= 71]» – арк. 371–376; «Мѣсца авг҃ста въ à [= 1]. Пооученіе, Ев҃ліе ѿ Маѳ, гла҃а ̀°â [= 75]» –

арк. 377–381 зв.; «М^сца авгѹста въ Z [= 6]. Пооученіе на Преображеніе Г̄а Б̄га и Сп̄са нашего Іс̄ Х̄а. Ев^ѹліе ѿ Лѹки, гла^а °ä [= 74]» – арк. 382–388; «М^сца авгѹста в' §é [= 15]. Пооученіе на Оуспеніе пресвятыа вл^чца нашеа Б̄ца, пр^сно Двѣи Мріа. гла^а °¼ [= 76]» – арк. 388–393; «М^сца авгѹста въ -θ [= 29]. Пооученіе на оуѣкновеніе главы ст̄аго Іванна Пре^чтеча. Ев^ѹліе ѿ М^з, гла^а °ç [= 77]» – арк. 393–399.

Початкові слова аркуші: [1] – Книга зо+ (перш. літера ініціал, черв.); [2] – предисло+; [3] – наипаче; [4] – неизжен+; [5] – Хотатїи; [6] – в^чню. ст̄ых (перша літера черв.); [7] – беснѹюта+; [8] – опосланиї; ¢ = 1 – ПОВУЧЕНІЕ (в'язь, черв.); ¢ = 2 – дѹгомъ бо+; ¥ = 3 – даже наоу+; ¦ = 4 – мнимъ ѡк+; § = 5 – всемъ оуб+; Z = 6 – ѿринѹвъ; © = 7 – м'же скоръ; ^a = 8 – равно сіа; θ = 9 – тамо гла+; « = 10 – прилѣпла+; ¢é = 11 – зданіе. сн̄ъ; ¢é = 12 – ко сн̄ъ мои; ¥é = 13 – дрѹзіиже; ¦é = 14 – юти'са, §é = 15 – дн̄ь бѣ^о год+; Zé = 16 – или самът+; ©é = 17 – овца, иво+; ^aé = 18 – ѡко нѹжн+; θ« = 19 – или немот+; - = 20 – инеправ+; -à = 21 – блѹдъ не+; -â = 22 – противѹ си+; -ã = 23 – безакон'н+; -ä = 24 – ѡкода ѡв+; -å = 25 – прїаль ес+; -¼ = 26 – погѹбла+; -ç = 27 – прилежа+; -è = 28 – таково во+; -θ = 29 – ичернори+; ¯ = 30 – вселенс+; ¯а = 31 – вѣспѣва+; ¯в = 32 – возрастѹ; ¯г = 33 – непосты+; ¯д = 34 – принеси; ¯е = 35 – быша обѣ+; ¯ѕ = 36 – иникого+; ¯з = 37 – тїи ѿсѣе+; ¯и = 38 – цр^ство нб+; ¯θ = 39 – до^о идѣже; ® = 40 – фарисеи; ®à = 41 – мл^стивн+; ®â = 42 – вѣскѹю мы+; ®ã = 43 – ходатихъ; ®ä = 44 – поѹченіе (заголовок, черв.); ®å = 45 – пос'тнихъ; ®¼ = 46 – ватими бе+; ®ç = 47 – оставле+; ®è = 48 – етъже гл̄е=; ®θ = 49 – ѿсмерти; ¯ = 50 – вѣкасего; -à = 51 – вѣровати; -â = 52 – ютѹ слово; -ã = 53 – ис'креже+; -ä = 54 – жаеть си; -å = 55 – ѿлѹны гле+; -¼ = 56 – прочее бл+; -ç = 57 – вынѹ пос+; -è = 58 – дѣтели; -θ = 59 – гл̄еть иако; ̣ = 60 – оуготова+; ̣à = 61 – им'же кне+; ̣â = 62 – ателиже; ̣ã = 63 – поѹченіе (заголовок, черв.); ̣ä = 64 – осемъ ве+; ̣§ = 65 – ввѣки. оба+; ̣Z = 66 – безлѣпо+; ̣© = 67 – истѹжаю+; ̣- = 68 – радѹюте+; ̣θ = 69 – сирѣчь но+; ° = 70 – плоть на+; °à = 71 –

поучение (заголовок, черв.); °â = 72 – ипоклони+; °ã = 73 – теса.
 ипе+; °ä = 74 – поучение (заголовок, черв.); °å = 75 – дерзнове+; °¾ =
 76 – погрѣжа+; °ç = 77 – оуготова+; °è = 78 – игла съ мр̄+; °θ = 79 –
 несъгрѣ+; ± = 80 – исмртное; ±à = 81 – своего зд+; ±â = 82 – еже
 неви+; ±ã = 83 – поучение (заголовок, черв.); ±ä = 84 – враги. ио+; ±å
 = 85 – маріа ма+; ±¾ = 86 – съдерѣжа+; ±ç = 87 – итомлени; ±è = 88 –
 симѣбо об+; ±θ = 89 – сего ради; ¹ = 90 – раслабле+; ¹à = 91 –
 исвѣтаго; ¹â = 92 – мѣчими бѣ+; ¹ã = 93 – но имѣки; ¹ä = 94 –
 ипооучен+; ¹å = 95 – занеже ос+; ¹¾ = 96 – имл^стыню; ¹ç = 97 –
 нарицае+; ¹è = 98 – гла емѣж+; ¹θ = 99 – поклонни+; ² = 100 – но
 дѣомъ; ²à = 101 – оубиваютъ; ²â = 102 – телъи ради; ²ã = 103 –
 ивсилѣа+; ²ä = 104 – наочимои; ²å = 105 – ѿврѣти+; ²¾ = 106 –
 слѣпаго; ²ç = 107 – кирила не+ (заголовок, черв.); ²è = 108 –
 ижепослѣ+; ²θ = 109 – вознеси+; ²é = 110 – глѣть, ида+; ðé = 111 –
 поучение (заголовок, черв.); ðæ = 112 – градѣте+; ð¥ = 113 –
 ꙗкоже да+; ð!é = 114 – но ниони; ð§é = 115 – даже мыс+; ðzé = 116 –
 всиоубо+; ðœé = 117 – блг^ттес+; ð^аé = 118 – ꙗковсхъ; ²θé = 119 –
 пребыва+; ð^т = 120 – невидимо; ð^тà = 121 – его безъ+; ð^тâ = 122 –
 простре+; ð^тã = 123 – поучение (заголовок, черв.); ð^тä = 124 – зми,
 вре+; ð^тå = 125 – притча ни+; ð^т¾ = 126 – невъзима+; ð^тç = 127 – ба
 иѿца по+; ð^тè = 128 – ѿнюдѣже+; ð^тθ = 129 – ꙗко знае+; рл̄ = 130 –
 насъ нена+; рл̄а = 131 – имамъ иа+; рл̄в = 132 – все тѣло; рл̄г = 133 –
 очеса ис+; рл̄д = 134 – Сего ради; рл̄е = 135 – петиса та+; рл̄з = 136
 – ѿприхода+; рл̄ç = 137 – оучи^т вась; рл̄и = 138 – ити иости+; рл̄θ =
 139 – ха пріати; ð® = 140 – навакъ; ð®à = 141 – озлыхъ; ð®â = 142
 – поучение (заголовок, черв.); ð®ã = 143 – ималовѣ+; ð®ä = 144 –
 преслав+; ð®å = 145 – ибозци^т са; ð®¾ = 146 – ниже молили; ð®ç =
 147 – исмрадо+; ð®è = 148 – ѿев^тльс+; ð®θ = 149 – измѣнена; ð^т =
 150 – или свою; ð^тà = 151 – нѣкихъ по+; ð^тâ = 152 – индеже чл̄къ;
 ð^тã = 153 – ꙗкомечта+; ð^тä = 154 – ивсако мо+; ð^тå = 155 –
 ипреблг+; ð^т¾ = 156 – атевосла+; ð^тç = 157 – даже неа+; ð^тè = 158
 – ибогатно; ð^тθ = 159 – врѣмени; ²ž = 160 – оучимым^т.; ²žà = 161 –
 кошницъ; ²žâ = 162 – измѣнаю; ²žã = 163 – даже пока+; ²žä = 164 –

обзираю+; $2^{\circ}\dot{\text{a}}$ = 165 – паче ивъ+; $2^{\circ}\dot{\text{a}}^{\text{3/4}}$ = 166 – таже обра+; $2^{\circ}\dot{\text{c}}$ = 167 – ѡкомоти; $2^{\circ}\dot{\text{e}}$ = 168 – писанїа; $2^{\circ}\dot{\theta}$ = 169 – множице+; $\dot{\theta}^{\circ}$ = 170 – недѣлже; $\dot{\theta}^{\circ}\grave{\text{a}}$ = 171 – стажати; $\dot{\theta}^{\circ}\acute{\text{a}}$ = 172 – сокрѣша+; $\dot{\theta}^{\circ}\bar{\text{a}}$ = 173 – ѡприказа+; $\dot{\theta}^{\circ}\grave{\text{a}}$ = 174 – плоть пре+; $\dot{\theta}^{\circ}\acute{\text{a}}$ = 175 – исьверш+; $\dot{\theta}^{\circ}\text{3/4}$ = 176 – ималымъ; $\dot{\theta}^{\circ}\dot{\text{c}}$ = 177 – обидѣюте; $\dot{\theta}^{\circ}\grave{\text{e}}$ = 178 – бывши еді+; $\dot{\theta}^{\circ}\theta$ = 179 – ѡко члкъ; $\dot{\theta}^{\pm}$ = 180 – Рече емѣ; $\dot{\theta}^{\pm}\grave{\text{a}}$ = 181 – Оудивла+; $\dot{\theta}^{\pm}\acute{\text{a}}$ = 182 – творить; $\dot{\theta}^{\pm}\bar{\text{a}}$ = 183 – ивозданїе; $\dot{\theta}^{\pm}\grave{\text{a}}$ = 184 – ивсѣхъ вѣ+; $\dot{\theta}^{\pm}\acute{\text{a}}$ = 185 – имы поврѣ+; $\dot{\theta}^{\pm}\text{3/4}$ = 186 – ицѣлом¹р+; $\dot{\theta}^{\pm}\dot{\text{c}}$ = 187 – еѡ¹ліе Оу+; $\dot{\theta}^{\pm}\grave{\text{e}}$ = 188 – слышимъ; $\dot{\theta}^{\pm}\theta$ = 189 – звавѣшаго; $\dot{\theta}^1$ = 190 – прелага+; $\dot{\theta}^1\grave{\text{a}}$ = 191 – въцр⁵тво; $\dot{\theta}^1\acute{\text{a}}$ = 192 – имногоцѣ+; $\dot{\theta}^1\bar{\text{a}}$ = 193 – истинна+; $\dot{\theta}^1\grave{\text{a}}$ = 194 – таже дары; $\dot{\theta}^1\acute{\text{a}}$ = 195 – оубоавса; $\dot{\theta}^1\text{3/4}$ = 196 – Нарѣцабо; $\dot{\theta}^1\dot{\text{c}}$ = 197 – поученїе (заголовок, черв.); $\dot{\theta}^1\grave{\text{e}}$ = 198 – даанїемъ; $\dot{\theta}^1\theta$ = 199 – еже неѡвѣ+; $\bar{\text{c}}$ = 200 – дти еа ѡча+; $\text{c}\dot{\text{c}}$ = 201 – еда неима+; c^{a} = 202 – даже ина+; c^{y} = 203 – есмигѣ, чю+; $\text{c}^{\text{!}}$ = 204 – гласомъ; c^{s} = 205 – иобѣтова+; c^{z} = 206 – ителесѣ; c° = 207 – неимамъ; c^{a} = 208 – онѣхъ кна+; c^{θ} = 209 – ниже исправ+; $\text{c}^{\text{«}}$ = 210 – есть тѣло; $\text{c}^{\text{c}}\grave{\text{e}}$ = 211 – ѡкосамъ; $\text{c}^{\text{a}}\grave{\text{e}}$ = 212 – много сѣ+; $\text{c}^{\text{y}}\grave{\text{e}}$ = 213 – старша, ире+; $\text{c}^{\text{!}}\grave{\text{e}}$ = 214 – спсѣнїе; $\text{c}^{\text{s}}\grave{\text{e}}$ = 215 – имоленї+; $\text{c}^{\text{z}}\grave{\text{e}}$ = 216 – дшѣвнымъ; $\text{c}^{\circ}\grave{\text{e}}$ = 217 – исовозра+; $\text{c}^{\text{a}}\grave{\text{e}}$ = 218 – блѣгаа сѣ+; $\text{c}^{\theta}\text{«}$ = 219 – оувѣдати.; c^{r} = 220 – таинства; $\text{c}^{\text{r}}\grave{\text{a}}$ = 221 – надежѣ по+; $\text{c}^{\text{r}}\acute{\text{a}}$ = 222 – то¹. Оуши; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 223 – богатаго; $\text{c}^{\text{r}}\grave{\text{a}}$ = 224 – иоблѣдѣ.; $\text{c}^{\text{r}}\acute{\text{a}}$ = 225 – искорба+; $\text{c}^{\text{r}}\text{3/4}$ = 226 – хладить; $\text{c}^{\text{r}}\dot{\text{c}}$ = 227 – илазарь; $\text{c}^{\text{r}}\grave{\text{e}}$ = 228 – непрехо+; $\text{c}^{\text{r}}\theta$ = 229 – вознена+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 230 – ср¹цѣ нашихъ; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 231 – его, и чюда+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{v}}$ = 232 – страждѣ+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{r}}$ = 233 – множае; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{d}}$ = 234 – бѣгнатобѣ; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{e}}$ = 235 – бытинамъ; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{s}}$ = 236 – еже таино+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{z}}$ = 237 – имѣрь. пла+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{n}}$ = 238 – приносѣ+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\theta}$ = 239 – ѡ бѣга. ипо+; c° = 240 – любви ра=; $\text{c}^{\circ}\grave{\text{a}}$ = 241 – иеже ате; $\text{c}^{\circ}\acute{\text{a}}$ = 242 – ипрѣбывъ; $\text{c}^{\circ}\bar{\text{a}}$ = 243 – то¹. Ибо во+; $\text{c}^{\circ}\grave{\text{a}}$ = 244 – нестѣжа+; $\text{c}^{\circ}\acute{\text{a}}$ = 245 – ниже дово+; $\text{c}^{\circ}\text{3/4}$ = 246 – члѣское; $\text{c}^{\circ}\dot{\text{c}}$ = 247 – иглотати.; $\text{c}^{\circ}\grave{\text{e}}$ = 248 – сытости; $\text{c}^{\circ}\theta$ = 249 – ѡковсѣ+; c^{r} = 250 – итак оупо+; $\text{c}^{\text{r}}\grave{\text{a}}$ = 251 – множайш+; $\text{c}^{\text{r}}\acute{\text{a}}$ = 252 – изнѣраемъ; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 253 – оубо бголь+; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 254 – лицемѣри; $\text{c}^{\text{r}}\bar{\text{a}}$ = 255 – идобрымъ; $\text{c}^{\text{r}}\text{3/4}$ = 256 – ѡко законо+; $\text{c}^{\text{r}}\dot{\text{c}}$ = 257 – прогнѣв=; $\text{c}^{\text{r}}\grave{\text{e}}$ = 258 – инеисто^а+; $\text{c}^{\text{r}}\theta$ = 259 – члѣколюбїе;

черв.); ò̄ä = 354 – приємлюте; ò̄â = 355 – понеже, се; ò̄¼ = 356 – ижити на+; ò̄ç = 357 – грѣхбо на+; ò̄è = 358 – возытемь; ò̄θ = 359 – Бг̄опр̄и+; ´ž̄ = 360 – ипришес+; ´ž̄à = 361 – посконча+; ´ž̄â = 362 – стаго, им̄р̄іа; ´ž̄ã = 363 – понежебо; ´ž̄ä = 364 – іслезы со+; ´ž̄â = 365 – ничтоже; ´ž̄¼ = 366 – идобродѣ+; ´ž̄ç = 367 – проповѣ+; ´ž̄è = 368 – ате имно+; ´ž̄θ = 369 – сіа твори+; ò° = 370 – нетокмо+; ò°à = 371 – наоустро+; ò°â = 372 – нашихъ сѣ+; ò°ã = 373 – Ив̄ветавъ; ò°ä = 374 – иоудобъ п+; ò°â = 375 – инѣжницы; ò°¼ = 376 – ісп̄сенаа.; ò°ç = 377 – м̄ца авг̄+ (заголовок, черв.); ò°è = 378 – наме оста+; ò°θ = 379 – непрестѣ+; ò± = 380 – кто дасть; ò±â = 381 – брань с̄ію; ò±â = 382 – инароды; ò±ã = 383 – иако люба+; ò±ä = 384 – даже пока+; ò±â = 385 – ипотти+; ò±¼ = 386 – възалка+; ò±ç = 387 – нидрѣгъ.; ò±è = 388 – потреби; ò±θ = 389 – ич̄с̄т̄ію. и+; ò¹ = 390 – нетакобо; ò¹à = 391 – ипомрача+; ò¹â = 392 – съпатр̄іа+; ò¹ã = 393 – своюнана+; ò¹ä = 394 – неимать; ò¹â = 395 – оучашеихъ; ò¹¼ = 396 – кр̄с̄тите+; ò¹ç = 397 – ѿле бѣсо+; ò¹è = 398 – начинан̄іа.; ò¹θ = 399 – ибѣгаимъ.

Варіанти набору і друку (Лукьяненко 1993, С. 130):

арк. 57 зв. – I варіант: є назва «Пооученіє в недѣлю § [= 5] ю стаго поста. Ев̄ліє ѿ Марка, слово деватое» та ініціал М – примірники Кир.944 (№ 2.1); Кол. Вітта 2 (№ 2.2).

II варіант: не надруковано назву підрозділу та ініціал (не виявлено).

Пробільний матеріал: не виявлено слідів від використання пробільного матеріалу.

Помилки у нумерації:

- замість с̄л̄є [= 235] надруковано ñ-â [= 225];
- замість с̄л̄з̄ [= 236] надруковано ñ-¼ [= 226];
- замість ò®è [= 317] надруковано ´θ [= 309], зверху наліпка із виправленням (Кир.944).
- замість т̄л̄θ [= 339] надруковано ò®θ [= 349], зверху наліпка із виправленням у примірнику Кир.944; у примірнику Кол. Вітта 2 наліпка відпала.

Перед номером ñ² [= 202] відбилася риска.

Номер 364 [= 364] – перша цифра не надрукована, надруковано 364, після цифр відбилася вертикальна риска.

Примірки: усього відомо 50 приміроків (Гусева 2003, С. 368). У каталозі описано 2 примірки НБУВ – Кир.944 (№ 2.1); Кол. Вігта 2 (№ 2.2).

Бібліографія видання: Петров, Бирюк, Золотарь 1958 – немає; Лабынцев 1979, С. 23, № 41; Галенчанка 1986, С. 56–59; № 6; Лосиевский 1987, С. 7–10; Ісаєвич, Фрис 1993, С. 13–17; Лукьяненко 1993, С. 130–132, № 58; Гусева 2003, С. 365–368, № 47; Бондар, Кисельов 2008, С. 47, № 59 (2 прим.).

2.1 Євангеліє учительне. Заблудів: Друкарня Г. Ходкевича; Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1569.

1-й примірок

Кир.944

інв. 30660 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: [1–3], 1–16, 18–391, 393–396 арк.

Повнота / дефектність: бракує початкових аркушів [4–8] I рах., арк. 17, кінцевих арк. 392, 397–399 II рах. та останнього чистого.

Стан збереження: примірок відреставрований у 2000-х рр. у Відділі реставрації НБУВ. Початкові аркуші [1–3] збереглися у фрагментах. Аркуші зі слідами давнього забруднення, втратами фрагментів, плямами внаслідок замокання та мікологічного ураження.

Розміри по оправі: 325 x 220 x 75 мм; розміри аркуша 300 x 190 мм.

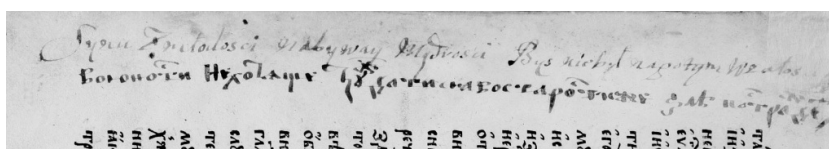
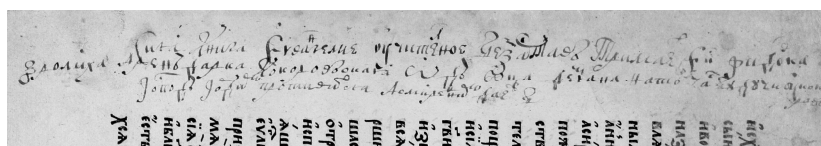
Варіант набору: арк. 57 зв. – I варіант.

Провенісції:

Записи: «Сия книга зовома Евангеліє Учителное // святого Лереа Деміана Сохацкого // Kupił V oycza Корнелего Preczbitera Spaskiego // Za złotych g Polsky monity р. АХЧВ [= 1692] // A ostoby mał Vurase Proklat буди навѣки» (арк. 216–219, поарк. запис внизу під друкованим текстом, чорне чорнило, згасаючий).

«Сия книга Євангеліє оучителное без устави тримає си жидока Зролиха арендарка кокоровьская вдѣ Деміана на то

ча^С бѣдѣчно у Кокоровѣ * / Го^Сподь, горди® противитса а смиренн® дае » (арк. 360 зв., вертикально на зовнішньому березі, коричневе чорнило).

Євангеліє учительне (Заблудів, 1569) Кир.944 (№ 2.1)
Записи на арк. 359 зв. та 382 зв.

Печатки, штампн: «Центрально-наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «30660 ст» (арк. [1] зв. І рах., внизу аркуша, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «30660 ст» (арк. 10 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.944» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: «Сие Евліє» (арк. 159 зв., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

«Ротос Моја Од рана Вога Кторы / Stworzył Niebo y ziemię», під ним «Помощь мога» (арк. 281 зв., вверху, чорне чорнило).

«Возбран о^а воеводѣ побѣдите^анага» (арк. 380 зв., на зовнішньому березі вертикально, чорне чорнило, текст початку акафісту Пресвятій Богородиці).

«Synu z mlodosci nabyway Mądrości Bys niebuł na rotym w żałości», під ним: «Во юно^Сти не хочате чу^Ждатисиа во старо^Сти же злѣ по^Стражде^Т». (арк. 382 зв., на зовнішньому березі вертикально, чорне чорнило).

* Кокоров – вірогідно, Старий Кокорів, село Кременецького р-ну Тернопільської обл., Україна.

Інші особливості примірника: під час реставрації у примірнику виявлено залишки гравюри із кількома святими та гілкою та аркуш із записами типу проби пера латинським шрифтом. Ці фрагменти продубльовано на мікалентний папір.

Оправа: сучасна, виготовлена під час реставрації – дошки, обтягнені коричневою замшею. Корінець на п'яти бинтів. Каптал плетений коричневою і білою нитками. Обріз фарбований коричневим. Форзаци сучасні.

Філіграні:

•**Гоздава:** арк. 8, 10, 11, 16, 21, 25, 27, 33, 34, 35, 37, 47, 51, 56, 57, 58, 61, 62, 68, 77, 78, 89, 93, 94, 95, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 113, 118, 119, 127, 128, 129, 130, 141, 143, 147, 149, 174, 175, 176, 178, 218, 220, 222, 224, 226, 232, 234, 237, 250, 251, 252, 256, 273, 278, 334, 352, 356, 358, 359, 360 = 66.

•**Єліта:** арк. 2, 18, 41, 53, 74, 125, 145, 163, 165, 167, 209, 211, 245, 246, 265, 266, 267, 268, 274, 277, 282, 284, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 298, 299, 301, 304, 308, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 319, 322, 323, 324, 328, 330, 337, 343, 349, 350, 351, 361, 367, 370, 372, 374, 376, 379, 380, 383, 384, 391 = 61.

•**Три корони:** арк. 4, 22, 29, 31, 65, 99, 116, 126, 132, 142, 157, 168, 184, 203, 210, 227, 228, 248, 258, 259, 261, 264 = 22.

•**Літера S:** арк. 12, 24, 43, 66, 67, 100, 172, 180, 186, 188, 194 = 11.

•**Свенциц без картуша:** арк. 55, 73, 134, 146, 158, 182, 185, 235, 247, 385, 387, 388 = 12.

•**Башти:** арк. 44, 190, 195, 196, 200, 205, 212, 240 = 8.

•**Топор у лінійному картуші:** арк. 81, 85, 86, 87, 137, 153, 159, 201, 202, 332, 336, 339, 341, 363, 365 = 15.

•**Ведмідь:** арк. 393, 394 = 2.

•**Не встановлено філіграней:** пари арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах., 4/5 I рах., 3/6 II рах., 395/398, 396/397 = 7.

Походження примірника не встановлене.

Бібліографія примірника: Гусева 2003, С. 368; Немировский 2007-1, С. 538, 751, 753; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 47, № 59; Немировский 2009, С. 66; Немировский 2010, С. 17; Бондар 2010-1, С. 160.

2.2. Євангеліє учительне. Заблудів: Друкарня Г. Ходкевича; Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1569.

2-й примірник

Кол. Вігта 2

інв. 1965-3372-2

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [5], [4] I рах., 3–22, 24, 23, 25–179, 181–399 II рах.

Повнота / дефектність: бракує арк. [1–3], [6–8] I рах., 1–2, 180 II рах. Арк. 23 та 24 II рах. переставлені місцями.

Стан збереження: аркуші здеформовані, пожовклі, дещо забруднені, із втратами фрагментів. Плями від воску, сліди замокання, мікологічного ушкодження. На багатьох аркушах непрофесійна рестарація XIX–XX ст.

Розміри: блоку книги по оправі 307 x 225 x 88 мм; аркуша 288 x 190 мм.

Варіант набору: арк. 57 зв. – I варіант.

Провенієнції:

Печатки, штамп: «Печать Піявне-русской* старообрядческой общины», в центрі зображення книжки (кругла, фіолетове чорнило) – верхній контрфорзац; арк. 5 I рах., 48, 83, 95, 209, 242, 264, 299, 338, 353, 377, 395 зв., 396.

«Державна публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «65-3372-2» (арк. 5 I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «65-3372-2» (арк. 15 II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «125» (нижній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання); «№ счета 21004» (нижній форзац, посередині, простий олівець); «отд. редкой кн.» (нижній форзац, внизу, простий олівець) – всі помітки стосуються отримання збірки В. О. Вітта у 1965 р.

«Кол. Вітта № 2» (верхній форзац, вверху, сучасний шифр зберігання).

Інші особливості примірника: на початку книги 2 чистих аркуші машинного паперу без філіграней XIX–XX ст., в кінці – 4 таких само аркуші, останній друкований аркуш продубльовано на перший із них. Між аркушами 4 I рах. та 3 II рах. вставлено один чистий, з такого ж паперу, як на початку та у кінці книги, а потім два аркуші рукописного тексту. Рукопис виконано червоним і

* Піявне Руське – зараз Августовський повіт Подляського воєводства Польщі.

чорним чорнилом. Вверху над текстом поле для заставки, що залишилося порожнім. Назва, перший рядок якої написано в'язцю: «Поученіа избраніа ѿ ст҃го еѵлѣа бж҃твены҃ писанїи... Слово первое ѡ мытари и фарисеи». На аркушах філігрань Орел одноголовий великих розмірів у короні зі скіпертом та державою, вторинний знак – текстовий напис, XVIII ст., близьких аналогів в альбомах не виявлено.

Арк. 180, якого бракує, замінено рукописом XIX–XX ст., виконаним чорним чорнилом, папір крейдяний.

Оправа: дошки у чорній шкірі із тисненням у вигляді смужок та невеликих орнаментальних прикрас. Застібки-пробої зі шкіри та металу із втратами фрагментів. Металеві круглі прикраси-гвіздки (жуковини), розташовані в три ряди на по три в ряду на обох кришках. Обріз фарбований рожевим. Корінець на чотири бинти. Застібки зі шкіри та жовтого металу із втратами фрагментів. Форзаци із тонкого лінованого паперу XIX–XX ст.

Філіграні:

•**Гоздава:** арк. 4, 7, 17, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 41, 54, 64, 67, 76, 78, 93, 95, 96, 99, 100, 110, 111, 115, 116, 123, 125, 132, 134, 146, 150, 155, 157, 169, 170, 171, 186, 194, 217, 222, 236, 239, 247, 251, 252, 288, 289, 292, 294, 295, 312, 339, 353, 354, 355, 357, 395, 397 = 57.

•**Єліта:** арк. 8, 10, 12, 50, 61, 62, 129, 177, 179, 190, 192, 198, 200, 205, 209, 213, 215, 240, 245, 249, 265, 268, 270, 271, 274, 277, 278, 280, 284, 286, 287, 299, 300, 303, 304, 307, 309, 311, 315, 317, 319, 320, 322, 324, 326, 328, 329, 330, 333, 334, 338, 340, 344, 345, 346, 348, 350, 362, 363, 365, 368, 369, 370, 373, 374, 377, 378, 380, 382, 391 = 70.

•**Три корони:** арк. 9, 14, 31, 42, 52, 56, 69, 72, 73, 88, 98, 104, 108, 114, 120, 122, 128, 137, 153, 161, 165, 166, 189, 203, 211, 218, 227, 228, 241, 246, 257, 259, 260, 263 = 34.

•**Літера S:** арк. 6, 63, 66, 79, 85, 91, 154, 172, 220, 225 = 10.

•**Свєнчиц без картуша:** арк. 19, 28, 83, 87, 105, 148, 208, 238, 255, 388, 390, 392 = 12.

•**Башти:** арк. 20, 44, 197, 207, 226 = 5.

•**Топор у лінійному картуші:** арк. 43, 135, 152 = 3.

•**Ведмідь:** арк. 393 = 1.

•**Новіна:** арк. арк. 138, 141, 142 = 3.

•**Козел:** арк. 23, 162 = 2.

•**Не встановлено філіграней:** пари арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах., 4/5 I рах., 178/183, 180/181, 394/399 II рах. = 7.

Походження: примірник походить зі збірки В. О. Вітта*, придбаної у його нащадків у 1965 р.

Бібліографія примірника: Мальшев 1965, С. 384; Мацюк 1981, С. 30; Немировский 1983-1, С. 10, № 4; Немировский 1983-2, С. 99, № 4; Гусева 2003, С. 368; Немировский 2007-1, С. 291, 538, 750, 753, 759; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 47, № 59; Немировский 2009, С. 66; Немировский 2010, С. 17.

3. Апостол. Львів: Друкарня І. Федорова, 23 лютого 1573 – 15 лютого 1574.

Організація видання: формула видання [1–15], 1–264 = 282 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами внизу аркуша на зовнішньому березі, під титлом і здебільшого під знаком наголосу. Сигнатур немає. Зошити [1]⁸–[34]⁸[35]¹⁰ = всього 35. Колонтитули у скороченому вигляді вверху над текстом на звороті аркушів, не на всіх аркушах, надруковані червоною фарбою без елементів художнього оформлення. Кустодів немає.

На зовнішній березі винесені позначення (індекси) глав (друк чорним) та зачал (друк червоним). У виносках, позначених хрестиками, над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним. Комами на полях позначені розміщені в тексті цитати.

Характеристика друку: рядків 25, шрифти (10 рядків) – 85 мм. Дзеркало набору 205 x 120 мм. Друк двома фарбами у два прогони.

Особливості набору та друку: для поділу тексту використано крапки великого та маленького розмірів.

Художнє оформлення: ілюстрації (герб Г. Ходкевича (гравюра складається із рамки та внутрішнього зображення) – арк. [1] зв. I рах.; апостол Лука – арк. 2 зв. II рах., друкарська марка І. Федорова – арк. 264 зв.), заставки (51 заставка із 31-єї дошки), кінцівки (47 із 11-и дощок), в'язь, ініціали (23 типу буквиць із 7-и дощок та 24 ломбарди з 6-и форм), рамки маргіналій (54 з 1-єї форми).

---

* Вітт В. О. – див. примітку до № 1.3.

Заставки – арк. [1], [3] зв., [5] зв. І рах., 1, 3, 55, 56, 61, 62, 63, 69, 70, 74, 75, 81, 82, 83 зв., 84, 85 зв., 86, 88 зв., 91, 111, 113, 133, 134, 147 зв., 150, 159, 166, 167, 172 зв., 174, 179 зв., 181, 185 зв., 187, 190, 191, 197 зв., 199, 203, 204, 207, 208, 210 зв., 212, 228, 239, 242, 260.

Кінцівки – арк. [5], [8] зв. І рах., 1 зв., 53 зв.(2), 54 зв., 61, 68 зв., 69 зв., 80 зв., 81, 82 зв., 83(2), 83 зв., 90, 110, 112, 133 зв., 146 зв., 147, 149, 156 зв., 157 зв., 158, 165 зв., 166 зв., 171 зв., 172, 173, 178 зв., 179, 180, 185, 190 зв., 196 зв., 197, 198, 206 зв.(2), 207, 210, 227, 241 зв., 254, 259 зв., 264. В'язь – арк. [1], [3] зв. І рах., 1, 3, 56, 63, 70, 75, 82, 84, 86, 91, 113, 134, 151, 159, 167, 174, 181, 187, 191, 199, 204, 208, 212, 228, 242.

Ініціали – арк. [1] І рах., 1, 5, 55, 56, 62, 63, 69, 70, 74, 75, 81, 82, 83 зв., 84, 85 зв., 86, 88 зв., 91, 111, 113, 133, 134, 147 зв., 148, 150, 157 зв., 159, 166, 167, 172 зв., 174, 179 зв., 181, 185 зв., 187, 190, 191, 197 зв., 199, 203, 204, 207, 208, 210 зв., 212, 260.

Рамки маргіналій – арк. 1, 6 зв., 10 зв., 14 зв., 20, 21, 24 зв., 28, 32, 35, 38 зв., 41, 45 зв., 49 зв., 55, 59 зв., 64 зв., 68, 72 зв., 77 зв., 81, 88 зв., 94 зв., 98, 101, 104 зв., 108 зв., 114, 117 зв., 120 зв., 124 зв., 128, 131, 133, 135 зв., 139 зв., 142 зв., 146, 152, 155 зв., 160 зв., 164 зв., 169, 172 зв., 177, 183 зв., 193, 199 зв., 203, 210 зв., 216 зв., 219, 221 зв., 224 зв.

Вихідні відомості: «А начаса сїа книга дрѹковати рекомыи Ап^сль / въ бѣгоспасаемомъ градѣ Львовѣ, въ неиже / Дѣанїа ап^сльскаа, и Посланїа съборнаа, / и Посланїа стаго ап^сла Павла. По воплощенїи / Гѣ Бгѣ и Спаса нашего Іс Хѣ въ лѣто, ✠ϞϞї̅̅̅ [= 1573] / февруарїа, въ -ѧ [= 25] днѣ, и съвершиса въ лѣ/то °ѧѧ [= 74] того же мѣца, въ Ѡѣ [= 25] днѣ» (арк. 263 зв.).

Склад видання: Герб кн. Г. Ходкевича – арк. [1 зв.]; «Сказанїе стго Епифанїа епископа Кипрсѣскаг о двѣнадцатехъ стыхъ ап^сль. гдѣ кождо ихъ проповѣда. и како скончашаса и стаа ихъ тѣлеса, гдѣ положени сѹть» – арк. [2–4]; «Списанїе лѣтъ по навратенїи стбга ап^сла Павла» – арк. [4 зв.–6]; «Избранїе сѹтї се¹мидесать ап^сль Дорофеа еппа Тирьска» – арк. [6 зв.–15]; «Сказанїе извѣстно написаны® въ книзѣ сеи» – арк. [15–15 зв.], «Сказанїе дѣанїи ап^сльски^х списана стѣмъ ап^сломъ і ева^ѣлистомъ Лѹкою. по лѣтехъ мнозехъ стр^сти Г^сна» – арк. 1–1 зв., гравюра із зображенням

апостола Луки – арк. 2 зв.; «Дѣянїа ст̄ѣх ап̄сл̄ъ списана ст̄ѣмъ ап̄сл̄ѡ® и ева[¥] листо® ЛѸкою глава» – арк. 3–53 зв.; «Главы Іаковла посланїа» – арк. 54–54зв.; «Сказанїе Іаковла съборнаго посланїа» – арк. 55; чиста сторїнка – арк. 55 зв.; «Собѣрное посланїе Іаковле» – арк. 56–61; «Главы Петровы. епистолиа первыа» – арк. 61 зв.; «Сказанїе перваго посланїа ста̄го ап̄сла Петра» – арк. 62; чиста сторїнка – арк. 62 зв.; «Ста̄го ап̄сла Петра посланїе соборное в пѣто[̄] ѿб̄ [=32] не¹» – арк. 63–68; «Главы Петровы епистолиа вторыа» – арк. 68 зв.; «Сказанїе ПетровѸ съборномѸ посланїю, ѿ мѸ» – арк. 69–69 зв.; «Тогожде ап̄сла Петра посланїе ѿ [=2] в пѣтокі ѿб̄ [=33] н¹ли» – арк. 70–73; «Главы Іваннова посланїа перваго» – арк. 73 зв.; «Сказанїе ІванновѸ соборномѸ посланїю первомѸ» – арк. 74–74 зв.; «Ст̄го ап̄сла Іѡ[анна] Богослова соборное посланїе ѿ [= 1] м^сца маїа^а [= 8]» – арк. 75–80, «Главы Іванновы епистолиа вторыа» – арк. 80 зв.; «Сказанїе второмѸ съборномѸ посланїю ста̄го Іванна Бг̄ословца» – арк. 81; чиста сторїнка – арк. 81 зв.; «Ст̄го ап̄сла Іѡ[анна] Богослова соборное посланїе ѿ [= 2]» – арк. 82–82зв.; «Главы Іванновы епистолиа, ѿ [= 3]» – арк. 83; «Сказанїе Іваннова третьаго посланїа» – арк. 83зв.; «Ст̄го ап̄сла Іѡ[анна] Богослова соборное посланїе ѿ [= 3]» – арк. 84–84 зв.; «Главы Іюдовы епистолиа» – арк. 85; «Сказанїе ІюдинѸ соборномѸ посланїю» – арк. 85зв.; «Соборное посланїе Іюдино» – арк. 86–87 зв.; «Главы римскїа епистолиї ста̄го ап̄сла Павла» – арк. 87 зв.–88; «Сказанїе, иже к римланомъ посланїю ста̄го ап̄сла Павла» – арк. 88 зв.–90; чиста сторїнка – арк. 90 зв.; «К римленомъ посланїе ст̄го ап̄сла Павла» – арк. 91–110; «Изложенїе главъ соборны̄ перваго посланїа коринфаномъ» – арк. 110 зв.–111; «Сказанїе еже к коринтомѸ, перваго посланїа ста̄го ап̄сла Павла» – арк. 111–112; чиста сторїнка – арк. 112 зв.; «Къ коринѣно® ѿ [= 1] посланїе ст̄го ап̄сла Павла» – арк. 113–132; «Изложенїе главъ еже къ коринѣномъ втораго посланїа» – арк. 132 зв., «Сказанїе еже къ коринѣно® второмѸ посланїю ста̄го ап̄сла Павла» – арк. 133–133 зв.; «К коринѣом ѿ [= 2] посланїе ст̄го ап̄сла Павла» – арк. 134–146зв.; «Изложенїе главъ к посланїю еже к галато®» – арк. 147; «Сказанїе иже къ галато® посланїе ста̄го ап̄сла Павла» – арк. 147 зв.–149; чиста сторїнка –

арк. 149 зв.; «Къ галатѹмъ посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 150–156зв.; «Главы къ ефестеи епистоліи» – арк. 157; «Сказаніе иже к ефесеомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 157 зв. –158; чиста сторінка – арк. 158 зв.; «Къ ефесемъ посланіе сто̄г ап̄ла Павла» – арк. 159–165 зв., «Главы філіппісійскаго посланіа» – арк. 165зв., «Сказаніе иже къ філіппісіомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 166–166зв.; «К філіппісіѹмъ посланіе сто̄г ап̄ла Павла» – арк. 167–171зв.; «Главы коласаискаго посланіа» – арк. 172; «Сказаніе коласаискомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 172 зв.–173; чиста сторінка – арк. 173 зв.; «К коласѹемъ посланіе сто̄г ап̄ла Павла» – арк. 174–178 зв.; «Главы к солѹнаномъ, епистоліи ☩ [= 1]» – арк. 179; «Сказаніе еже к солѹнано® первомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 179 зв.–180; чиста сторінка – арк. 180; «Къ солѹненомъ посланіе сто̄г ап̄ла Павла ☩ [= 1]» – арк. 181–185; «Главы вторыа епистоліа солѹискіа» – арк. 185 зв., «Сказаніе иже к солѹнано® второмъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 185 зв. – 186; чиста сторінка – арк. 186 зв.; «Къ солѹненомъ ☩ [= 2] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 187–189; «Главы к Тимофеи епистоліи первеи» – арк. 189 зв., «Сказаніе еже к Тимофею перваго посланіа ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 190–190 зв., «Къ Тимофею ☩ [= 1] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 191–196 зв.; «Главы Тимофеевы епистоліи вторыа» – арк. 197; «Сказаніе иже къ Тимофею второмъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 197 зв.–198; чиста сторінка – арк. 198 зв.; «Къ Тимофею ☩ [= 2] посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 199–202; «Главы к Титьстеи епистоліи» – арк. 203; «Сказаніе иже къ Титѹ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 203–203 зв.; «К Титѹ посланіе ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 204–206 зв.; «Главы к філімонстѹи епистоліи» – арк. 206зв., «Сказаніе иже къ Філімонѹ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 207; чиста сторінка – арк. 207 зв.; «Къ Філімонѹ посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 208–209; «Главы ко еврѹистеи епистоліи» – арк. 209–210; «Сказаніе еврѹискомъ посланію ста̄го ап̄ла Павла» – арк. 210 зв.–211 зв.; «Къ еврѹемъ посланіе ст̄го ап̄ла Павла» – арк. 212–227; арк. 227 зв. – чиста сторінка; «Сказаніе извѣстно иже по вса дни в н¹лю Пасхи» – арк. 228–239; «Начало велицеи четверодесатници» – арк. 239–241; «Соборникъ ☩ [= 12] тимъ

м^сцамъ сказаніе коемѹждо ап^слѹ і избраннымъ стѣмъ и праз'днико® на литургіахъ» – арк. 242–254; «Прокимини и ап^сли и аллилѹаре на всакѹ потребѹ ра® личнии» – арк. 254 зв.–255; «Прокимини и ап^сли и аллилѹаре обте стѣмъ» – арк. 255 зв.–257; «Прокимини и аллилѹаре, воскр^сны, осми гласово®» – арк. 257–258; «Прокимини и аллилѹаре дневній» – арк. 258–258 зв.; «Антиѳоны повса дни» – арк. 259–259 зв.; Післямова: «Сіа оубо повѣсть изъавлае ѿкѹдѹ начаса и како съвершиса дрѹкарна сіа» – арк. 260–264; друкарська марка І. Федорова – арк. 264 зв.

Початкові слова аркушів: [2] – СКАЗАНІЄСТГЕПИ+ (в'язь, черв., під заставк.); [3] – Іваннѣже; [4] – Матѳеи е+ (перша літера черв.); [5] – павель бл+ (перша літера черв.); [6] – ꙗ́ кькола+ (перша літера к червона); [7] – га́ бга́ исп+; [8] – второмъ; [9] – Гаие, егоже (перша літера черв.); [10] – Аристархъ (перша літера черв.); [11] – Павель ви+ (перша літера черв.); [12] – оедінен+ (перша літера черв.); [13] – обжїи съ+ (перша літера черв.); [14] – ꙗко оумоле+ (перша літера черв.); [15] – вьнеиже (перша літера черв.); € = 1 – СКАЗАНІЄ ДѢА+ (в'язь, черв., під заставк.); ¢ = 2 – гравюра Луки на зв. арк.; 3 = ¥ – ДѢАНІА СТЫ+ (в'язь, черв., під заставк.); 4 = † – ісѡвою и+; 5 = § – ипамфилїи. (під колонтит.); Z = 6 – ѿплода ч+; © = 7 – сѣіанномъ; ^a = 8 – изавѣта, (під колонтит.); θ = 9 – ꙗже видѣ+ (під колонтит.); « = 10 – ѿцѣны се+; €é = 11 – ꙗко се мѹ+; ꙗ́é = 12 – оусмотри+ (під колонтит.); ¥é = 13 – намѣсте; †é = 14 – лѣто® че+; §é = 15 – ꙗкоже пр+; Zé = 16 – волхвова+; ©é = 17 – ро¹же его; ^aé = 18 – вьіер^сли+ (під колонтит.); θ« = 19 – глѣтса се+; ⁂ = 20 – ꙗдо¹ вса+; ⁂à = 21 – мѣваю. ꙗко; ⁂â = 22 – ꙗже бгъ ос+ (під колонтит.); ⁂ã = 23 – Вьоноже+ (перша літера черв., під колонтит.); ⁂ä = 24 – петръже; ⁂å = 25 – сѣдоста.; ⁂¼ = 26 – родѹ пос+; ⁂ç = 27 – бысть ст+ (під колонтит.); ⁂è = 28 – помолив+; ⁂θ = 29 – разѹмна; ѿ = 30 – вьнеже по+; ѿа = 31 – стѹживъ+; ѿв = 32 – братїю, оу+ (під колонтит.); ѿг = 33 – Поемшеже+ (перша літера черв., під колонтит.); ѿä = 34 – оусмаре+; ѿå = 35 – мѹжъ сло+ (під колонтит.); ѿ¼ = 36 – иодолѣвъ; ѿç = 37 – ефеськаа.; ѿè = 38 – повелѣль (під колонтит.); ѿθ = 39 – ꙗко требо+; ® = 40 – прїидоша+; ®à = 41 – свазати; ®â = 42 – ѿвсѣхъ жи+; ®ã = 43 – бити емѹ; ®ä = 44 – что есть; ®å = 45 –

филиѣ съ+; ®¼ = 46 – павла. ни+; ®ç = 47 – цѣловати; ®è = 48 –
 всѣмъ ю+; ®θ = 49 – малѣже и+; ¯ = 50 – ипость оу+; ¯à = 51 –
 мѣста въ+; ¯â = 52 – жити нео+; ¯ã = 53 – или гла ч+; ¯ä = 54 –
 главы ꙗко+ (заголовок, черв.); ¯å = 55 – сказаніе ꙗко+ (заголовок,
 черв., під заставк.); ¯¾ = 56 – СОВѢРНОЕ (в'язь, черв., під заставк.);
 ¯ç = 57 – правдѣ б+; ¯è = 58 – дѣлаже не+; ¯θ = 59 – неподоба+ (під
 колонтит.); ̣ = 60 – иствори+ (під колонтит.); ̣ç = 61 – чти пр'рокѣ.
 (черв.); ̣ª = 62 – Сказаніе пер+ (заголовок, черв., під заставк., перша
 літера ініціал); ̣ŷ = 63 – СТАГОПЕТ+ (в'язь, черв., під заставк.); ̣|
 = 64 – стѣ бѣдите; ̣Ź = 65 – житіе ва+; ̣Z = 66 – бл҃годат+ (під
 колонтит.); ̣© = 67 – онемже ди+; ̣¯ = 68 – Смиритеса (перша
 літера черв., під колонтит.); ̣θ = 69 – сказаніе пет+ (заголовок,
 черв., під заставк.); ° = 70 – ТОГОЖДЕ (в'язь, черв., під заставк.); °à
 = 71 – гл҃сѣ при+ (під колонтит.); °â = 72 – инепрес+; °ã = 73 – нбса
 оубо; °ä = 74 – сказаніе іван+ (заголовок, черв., під заставк.); °å =
 75 – СТ҃ГОАП҃СЛАІѠ (в'язь, черв., під заставк.); °¾ = 76 – єаже
 има+; °ç = 77 – ꙗкоже; °è = 78 – внемъ. ча+(під колонтит.); °θ = 79
 – ими видѣ+; ± = 80 – вѣима сѣа; ±â = 81 – сказаніе вто+ (заголовок,
 черв., під заставк.); ±ã = 82 – СТ҃ГОАП҃СЛАІѠА (в'язь, черв., під
 заставк.); ±ä = 83 – главы іван+ (заголовок, черв.); ±å = 84 –
 СТ҃ГОАП҃СЛАІѠ (в'язь, черв., під заставк.); ±å = 85 – главы ю+
 (заголовок, черв.); ±¾ = 86 – СОБОРНОЕ (в'язь, черв., під заставк.);
 ±ç = 87 – се прїидеть; ±è = 88 – осьвокѣ+ (перша літера черв.); ±θ =
 89 – творенїа+; ¹ = 90 – іудеа оубо; ¹à = 91 – КРИМЛЕНОМЪ
 (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); ¹â = 92 – помышла+ (під
 колонтит.); ¹ã = 93 – и҃мѣти® жи+ (під колонтит.); ¹ä = 94 –
 оупразнитѣ; ¹å = 95 – еи и҃зыка+ (під колонтит.); ¹¾ = 96 –
 новозмо+ (під колонтит.); ¹ç = 97 – множае па+ (під колонтит.); ¹è =
 98 – бл҃годари® (під колонтит.); ¹θ = 99 – грѣшенъ (під колонтит.); ²
 = 100 – неплоти, (під колонтит.); ²à = 101 – оумертвѣа+ (під
 колонтит.); ²â = 102 – сѣвершены (під колонтит.); ²ã = 103 –
 оуслыша; ²ä = 104 – примире+; ²å = 105 – инесооб+ (під
 колонтит.); ²¾ = 106 – добрымъ (під колонтит.); ²ç = 107 – ате оубо

(під колонтит.); ${}^2\grave{e} = 108$ – б̄г̄же те+ (під колонтит.); ${}^2\theta = 109$ – бл̄говоли+ (під колонтит.); ${}^2\acute{e} = 110$ – гв̄и нашемѣ; $\grave{\delta}\acute{e} = 111$ – оподобіє (перша літера черв.); $\grave{\delta}\grave{e} = 112$ – тогожед+; $\grave{\delta}\grave{y} = 113$ – КЪКОРІН+ (в'язь, черв., під колонтит. і заставк.); $\grave{\delta}\grave{!} = 114$ – бл̄г̄оизво+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\xi} = 115$ – но внаоуче+; $\grave{\delta}z\acute{e} = 116$ – помышле+ (під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ}\acute{e} = 117$ – разгордѣ +; $\grave{\delta}^a\acute{e} = 118$ – имате ме+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\theta\llcorner = 119$ – ѿкоже на+ (під колонтит.); ${}^2\grave{r} = 120$ – ѿкоже не+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 121$ – немотнымъ; $\grave{\delta}\grave{-}\acute{a} = 122$ – каали (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 123$ – Гѣмъже (перша літера черв., під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 124$ – главаже (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\acute{a} = 125$ – возвѣта+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{3}/4 = 126$ – коегождо; $\grave{\delta}\grave{-}\zeta = 127$ – ѿкомладе+; $\grave{\delta}\grave{-}\grave{e} = 128$ – Братіє, не+ (перша літера черв., під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\theta = 129$ – аме невсѣ+; $\rho\grave{\lambda} = 130$ – покорше+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\lambda}a = 131$ – имертвіи (під колонтит.); $\rho\grave{\lambda}b = 132$ – возрадо+, $\grave{\delta}\grave{\lambda}\acute{a} = 133$ – Сказаніє еже (заголовок, черв., під заставк., перша літера ініціал), $\grave{\delta}\grave{\lambda}\grave{a} = 134$ – ККОРИНОУМ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\grave{\delta}\grave{\lambda}\acute{a} = 135$ – вднѣ гѣ на+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\lambda}\grave{3}/4 = 136$ – ѿвляюмѣ+; $\grave{\delta}\grave{\lambda}\zeta = 137$ – Сего ради (перша літера черв., під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\lambda}\grave{e} = 138$ – дапожерто (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\lambda}\theta = 139$ – въразѣмѣ. (під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ} = 140$ – иоскорби+ (під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ}\grave{a} = 141$ – себо вамъ; $\grave{\delta}^{\circ}\acute{a} = 142$ – Сеже гл̄ю. (перша літера черв., під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ}\grave{a} = 143$ – таковіи; $\grave{\delta}^{\circ}\grave{a} = 144$ – паки гл̄ю (під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ}\acute{a} = 145$ – ихже не+, $\grave{\delta}^{\circ}\grave{3}/4 = 146$ – ивъспла+ (під колонтит.); $\grave{\delta}^{\circ}\zeta = 147$ – изложеніє (заголовок, черв.); $\grave{\delta}^{\circ}\grave{e} = 148$ – исице па+; $\grave{\delta}^{\circ}\theta = 149$ – въдогма+; $\grave{\delta}\grave{-} = 150$ – КЪГАЛАТУМЪ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 151$ – токмо ѿа+; $\grave{\delta}\grave{-}\acute{a} = 152$ – но токмо; $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 153$ – или припо+; $\grave{\delta}\grave{-}\grave{a} = 154$ – пачеже по+; $\grave{\delta}\grave{-}\acute{a} = 155$ – всакомѣ; $\grave{\delta}\grave{-}\grave{3}/4 = 156$ – таковаго (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{-}\zeta = 157$ – главы. кѣфе+ (заголовок, черв.); $\grave{\delta}\grave{-}\grave{e} = 158$ – полагаеть; $\grave{\delta}\grave{-}\theta = 159$ – КЪЕФЕСЕУМ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); ${}^2\grave{\xi} = 160$ – подѣист+ (під колонтит.); ${}^2\grave{\xi}\grave{a} = 161$ – иприснїи+, ${}^2\grave{\xi}\acute{a} = 162$ – терпате+ (під колонтит.); $\grave{\delta}\grave{\xi}\grave{y} = 163$ – зане есмы, ${}^2\grave{\xi}\grave{a} = 164$ – въср¹цыхъ (під колонтит.); ${}^2\grave{\xi}\acute{a} = 165$ – наша брань, ${}^2\grave{\xi}\grave{3}/4 = 166$ –

сказаніе, иже (заголовок, черв., під заставк.), 2^{z}c = 167 – КФІЛІППИ+ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); 2^{z}e = 168 – почаанію (під черв. колонтит.); 2^{z}th = 169 – Тѣмже бра+ (перша літера черв., під колонтит.); 2° = 170 – надѣаніе (під колонтит.); d°a = 171 – Радѣите+ (перша літера черв., під колонтит.); d°a = 172 – главы ко+ (заголовок, черв.); d°a = 173 – исьблаж+; d°a = 174 – ККОЛАСИ+ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); d°a = 175 – ѡко дабѣ+; d°z = 176 – ѡко вѣтомѣ (під колонтит.); d°c = 177 – сѣвлекше+ (під колонтит.); d°e = 178 – ааже омнѣ (під колонтит.); $\text{d}^{\circ}\text{th}$ = 179 – главы ксо+ (заголовок, черв.); $\text{d}^{\pm}$ = 180 – таже иолѣ+; $\text{d}^{\pm}\text{a}$ = 181 – КЪСОЛѢНЕ+ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); $\text{d}^{\pm}\text{a}$ = 182 – бѣгъ свидѣ+ (під черв. колонтит.); $\text{d}^{\pm}\text{a}$ = 183 – еже ибысть (під черв. колонтит.); $\text{d}^{\pm}\text{a}$ = 184 – повелѣх+ + (під колонтит.); $\text{d}^{\pm}\text{a}$ = 185 – овсемѣ б+ (під колонтит.); $\text{d}^{\pm}\text{z}$ = 186 – слышавше.; $\text{d}^{\pm}\text{c}$ = 187 – КЪСОЛѢНЕ+ (в'язь, черв., під заставк.); $\text{d}^{\pm}\text{e}$ = 188 – ипревѣз+; $\text{d}^{\pm}\text{th}$ = 189 – дамы вамъ.; d^1 = 190 – сказаніе еже (заголовок, черв., під заставк.); d^1a = 191 – КТІМОФЕЮ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); d^1a = 192 – вѣровати (під колонтит.); d^1a = 193 – своего до+; d^1a = 194 – пріатію (під колонтит.); d^1a = 195 – се оубо нѣ+; d^1z = 196 – ѡистинн+ (під колонтит.); d^1c = 197 – главы ти+ (заголовок, черв.); d^1e = 198 – исказавъ; d^1th = 199 – КТІМОФЕЮ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); c = 200 – но пришедъ (під колонтит.); cf = 201 – мира, сѣв+ (під колонтит.); c^{a} = 202 – хотатимѣ (під колонтит.); cy = 203 – главы кѣти+ (заголовок, черв.); cz = 204 – КТІТѢПО+ (в'язь, черв., під колонтит. і під заставк.); cs = 205 – иоумѣ ись+; cz = 206 – изависти; c° = 207 – сказаніе иже (заголовок, черв., під заставк.); c^{a} = 208 – КЪФІЛИМО+ (в'язь, черв., під заставк.); cth = 209 – ѡкопаче; ck = 210 – ютагоса; ce = 211 – людіе но+; $\text{c}^{\text{a}}\text{e}$ = 212 – КЪЕВРЕѢМ+ (в'язь, черв., під заставк.); ce = 213 – свидѣтель+ (під колонтит.); ce = 214 – даже доко+ (під колонтит.); cse = 215 – вѣпокои+ (під колонтит.); cze = 216 – чюв'стіа; c°e = 217 – идесати+; $\text{c}^{\text{a}}\text{e}$ = 218 – сеиже, за+ (під колонтит.); $\text{c}\text{th}\text{k}$ = 219 – неимамѣ (під колонтит.); cz = 220 – ѡмоисеа

(під колонтит.); с-à = 221 – всегда сѣ+; с-â = 222 – м^о довѣз+; с-ã = 223 – наме она (під колонтит.); с-ä = 224 – ижены ѡвѣ+; с-å = 225 – сътворите (під колонтит.); с-¾ = 226 – ипрелюбо+; с-ç = 227 – сѣтїи. бл+; с-è = 228 – СКАЗАНІЕИЗ+ (в'язь, черв., під заставк.); с-θ = 229 – про гла^с (черв.); с̄л = 230 – иприбѣжи+; с̄ла = 231 – ната. сти; с̄ла̄ = 232 – велеи гѣ̄ (перша літера черв.); с̄лѣ = 233 – ѡстаго и+; с̄ла̄д = 234 – всре¹ ап^сль (перша літера черв.); с̄лѣ = 235 – вче^т ап^сль (перша літера черв.); с̄л¾ = 236 – впа^т ап^сль (перша літера черв.); с̄лç = 237 – всѣ^т ап^сль (перша літера черв.); с̄лè = 238 – н¹л, ла (черв.); с̄лθ = 239 – бѣ^т наше+; с^о = 240 – н¹л, | по+(черв.); с^оà = 241 – врази мои; с^оâ = 242 – СОБОРНИКЪ (в'язь, черв., під заставк.); с^оã = 243 – с̄тї. лицѣ+; с^оä = 244 – с̄. море ви+; с^оå = 245 – гла^с, а. слы+; с^о¾ = 246 – ап^сль. ко+; с^оç = 247 – ап^сль. га+; с^оè = 248 – с̄тї. слава; с^оθ = 249 – премѣдр+; с^т = 250 – аллилѣи+; с^тà = 251 – ап^сль. ко+; с^тâ = 252 – исповѣда; с^тã = 253 – исповѣдатъ; с^тä = 254 – с̄тї. яко; с^тå = 255 – вегда во+; с^т¾ = 256 – ислѣги с+; с^тç = 257 – с̄тї. рече; с^тè = 258 – аллилѣиа.; с^тθ = 259 – анѣтїоны (заголовок, черв.); с̄ѣ = 260 – Сїа оубо по+ (перша літера чорна, далі друк черв., під заставк.); с̄ѣç = 261 – егдаже п+; с̄ѣ^т = 262 – иже ипро+; с̄ѣѣ = 263 – своего д+; с̄ѣ| = 264 – спсєніа.

Варіанти набору:

•1. [6] зв. I рах., рядок 22 (останній) (Каменева, Гусева 1976, С. 11):

I варіант: «повѣскрсєнѣиѣбо» – примірники Кир.575 (№ 3.2), Кир.839 (№ 3.4);

II варіант: «повѣскрсє иѣбо» – примірники Кир.574 (№ 3.1), Кир.696 (№ 3.3);

У примірнику КДА, Муз.С.376 (№ 3.5) бракує аркуша.

•2. арк. 4 II рах., рядок 14 (Лукьяненко 1993, С. 143):

I варіант: «село крове. пише » (примірники Кир.574 (№ 3.1); Кир.575 (№ 3.2); Кир.696 (№ 3.3); Кир.839 (№ 3.4);

II варіант: «село крове. пиш^а т» (не виявлено);

У примірнику КДА, Муз.С.376 (№ 3.5) бракує аркуша.

•3. арк. 107/108 (Лукьяненко 1993, С. 143),

арк. 107 зв., рядок 3:

I варіант: над словом «прекается» зверху вставлено «ты» (примірники Кир.574 (№ 3.1); Кир.575 (№ 3.2); Кир.696 (№ 3.3); Кир.839 (№ 3.4).

II варіант: «претыкается» (не виявлено).

У примірнику КДА, Муз.С.376 (№ 3.5) бракує аркуша.

Помилки в нумерації: не виявлено.

Примірники: усього відомо 120 примірників (Гусева 2003, С. 449–450). Описано в каталозі 5 примірників НБУВ: ВСРВ – Кир.574 (№ 3.1); Кир.575 (№ 3.2); Кир.696 (№ 3.3); Кир.839 (№ 3.4); ВБЗІК – КДА, Муз.С.376 (№ 3.5).

Бібліографія видання: Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 20–21, № 21 (4 прим.); Каменева, Гусева 1976, С. 11, № 1; Лабынцев 1979, С. 24–25, № 51 (4 прим.); Запаско, Ісаєвич 1981–1984, С. 25, № 1; Лосиевский 1987, С. 11–17; Ісаєвич, Фрис 1993, С. 17–28; Лукьяненко 1993, С. 142–147, № 65; Гусева 2003, С. 447–450, № 57 (5 прим.); Шамрай 2005; С. 27–29; № 27–29; Бондар, Кисельов 2008, С. 65–64, № 151 (5 прим.).

3.1. Апостол. Львів: Друкарня І. Федорова, 1574.

1-й примірник

Кир.574

інв. 4124ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [3–15] I рах., 1, 3, 6–9, 16, 10–15, 17–224, 233, 226–232, 225, 234–258, 260–264 II рах.

Повнота / дефектність: бракує арк. на початку та в кінці книги – арк. [1, 2] I рах., 2, 5, 259. Арк. 16, 233, 225 під час реставрації вставлені неправильно.

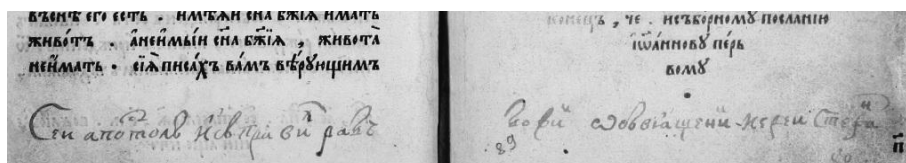
Стан збереження: аркуші пошкоджені, подекуди із плямами та слідами замокання, із втратами фрагментів, які подекуди відновлено шляхом доклейки клаптиків паперу із відтвореним вручну текстом. Внаслідок непрофесійної реставрації середини ХХ ст. за допомогою силікатного клею почалася деструкція паперу примірника, тому підклеюку силікатним клеєм було видалено під час сучасної реставрації 2002 р. паперу із доповненням країв аркушів мікалентним папером. При переоправленні книжки подекуди пошкоджено маргіналії – втрачено їхні окремі літери.

Розміри: блоку книги по оправі 300 x 196 x 55 мм; аркуша 270 x 170 мм (після реставрації).

Варіанти набору: 1 – II варіант; 2 – I варіант; 3 – I варіант.

Провенісній:

Записи: «И ра^ѣ божи^а Климе^{ти} будѣчи [мне]... // из до¹ кою моею Явло^ѣ ею а вѣли[ко]... // ѿмени^ѣ е^сми сию книгу... // Апосто^ѣ в че^с и во хвалю... // нашему и пречи^сто^{го} его мате[ри]... // свѣты и положи^ѣ е^сми сию книгу // Апо^сто^ѣ ѿ храмъ божи^ѣ ѿ... // пречи^стое його матеры ѿ ма[настыри] // пори^{камъ}* ѿво име^ю ей мѣл^с [кнѣгини] // порицкое** вѣчне а непорѣ^{не} // ми^ѣ сию книгу мою порѣшити // храму до и шого храму то^т ей... // со^{но} ра^суди и... // на нено^о стра^{номъ} суди и на не... // соудѣ гднѣ... // всѣхъ во^стаютьихъ... // <арк. 21–23 II рах. – запис не відчитується> // за де² жави великое... // ... // его мило^сти пана Ще^сного Казим... // Пото^{кого}*** старо^сти Сок[алского]... // воеводи Краковського Гетмана // по^ѣного корон^{ого} за превсв[ят]... // еп^спа Володиме^ского Лео^о**** ... // за с^тмен^{ого} ієреѣ Грѣгорѣѣ // били мира^ѣ ѿ... [7...] // ѿ воплощенія Г^сдня ѿ ð ÷ ð [= 1699] (поарк. запис арк. 3–33 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне згасаюче чорнило. При реставрації 2002 р. аркуші неправильно переплетені, що змінило послідовність частин запису – арк. 16 йде між арк. 9 та 10. Запис наведений нами у правильній послідовності – Н. Б.).

Апостол (Львів, 1574). Кир.574 (№ 3. 1).
Фрагмент власницького запису (арк. 79 зв.–80)

«Сеи апо^столь исправи^ѣ рабъ // божи^а всѣвѣтени^а ієреи Стефа // ізъ жоною своєю Анжною и синами // своими <слово витерте> ізъ Микола^е // и съ дочокою На^стасією. За ѿ//поутение

* Порицький Успенський монастир, знаходився у Порицьку – зараз с. Старий Порицьк Іванічівського р-ну Волинської обл.

** Можливо, Порицька Софія Ізабелла, в шлюбі Конєцьпольска (? –1637).

*** Потоцький Фелікс Казимир (1630–1702) – гетьман великий коронний, воєвода краківський, з 1663 р. – воєвода серадзький, з 1683 р. – воєвода київський.

**** Лев Слюбич-Заленський (1649–1708) – володимирський єпископ у 1678–1708 рр., з 1694 р. – Київський греко-католицький митрополит.

гриховъ своихъ // за котори^а далили солоти^а, а« [= 15] // за держави его мило^{сти} // пана воеводи Бельского // и старо^{сти} Стри^аского» (поаркушний запис, арк. 79 зв.–89 внизу під друкованим текстом, чорне, подекуди згасаюче чорнило).

Печатки, штамп: «Библиотека общества изслѣдователей Волыни» (арк. [3], арк. 11 II рах., вверху – кругла печатка фіолетовим чорнилом, на арк. [3] збережена наполовину).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», під печаткою дописано «інв. 4124 ст» (арк. 3 зв. I рах., арк. 7 II рах., маленька овальна печатка внизу під текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «№ 2091/8311» (арк. [3], шифри написано ліворуч поряд із печаткою «Библиотека общества изслѣдователей Волыни» у вигляді числівника і знаменника дробу, верхня цифра написана фіолетовим, нижня – чорним чорнилом); «Кир.574» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: «Głogego sobie Swiat cały winszuie Dnia / dzisieyszego Gościa, tegoż y ia w progach / iest moio osobo ogłaszany, zycząc azeby ten / Nowonarodzony Xtus niomow zęcorek / Czerstwemu Zdrowiu W. Mci Panstwa / Dobrodiestwa długoletne pozycie / pozyciu Stateczną fortune a fortune / jak naywyzsze zapisał godnoscі» (арк. 90 зв. внизу – сторінка без друкованого тексту, від якої збережено половину, і доклеєно іншим папером, тут же вверху латинські, польські та кириличні записи XVII – XVIII ст. типу проби пера).

Інші особливості примірника: на чистих сторінках без тексту містяться олівцеві малюнки різного рівня майстерності: арк. 55 зв. – контури обличчя, намальовані чорнилом; арк. 158 зв. – Розп'яття Ісуса Христа, арк. 186 зв. – олівцеве схематичне зображення контурів Розп'яття; арк. 190 зв. – олівцеві контури облич; арк. 198 – олівцеве доволі майстерне зображення нерукотворного образу Ісуса Христа; арк. 198 зв. – контури рослин.

Оправа: сучасна, виготовлена під час реставрації примірника у 2002 р. – дошки, обтягнені коричневою шкірою. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений коричневою та білою нитками. Обріз був

раніше фарбований темним. Форзаци із сучасного паперу. До реставрації примірник зберігався без оправки.

Філіграні:

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. [3], [6], [8], [9], [12], [13], 6, 8, 12, 13, 14; 15, 16, 17; 20, 22, 23, 28, 30, 31, 37, 40, 44, 46, 47, 49, 55, 61, 87, 88, 113, 124, 261, 263 = 34.

•**Свєнциц без картуша:** арк. 32, 35, 48 = 3.

•**Абданк у картуші із завітками:** арк. 34, 51 = 2.

•**Лодзя в картуші:** арк. 52, 58, 62, 64, 68, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 85, 86, 89, 91, 93, 95, 98, 101, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 117, 118, 123, 127, 131, 135, 136, 139, 140, 144, 146, 147, 148, 153, 154, 157, 161, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 177, 181, 182, 183, 185, 187, 189, 191, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 209, 210, 214, 217, 218, 219, 220, 227, 229, 231, 232, 234, 236, 238, 241, 242, 243, 244, 249, 251, 252, 255 = 86.

•**Лодзя в картуші під короною:** арк. 212 = 1.

•**Єліта в лінійному картуші:** арк. 74, 128, 145, 158, 164 = 5.

•**Топор у лінійному картуші:** арк. 133, 138 = 2.

•**Не встановлено знаків:** [1]/[1 чист.], [2]/[7], 2/7, 4/5, 90/95, 232/233, 259/262 = 7.

Походження: примірник походить зі збірки Товариства дослідників Волині (Житомир)*, надійшов до ВБУ у 1932 р. в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею з Житомира (Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161).

•**Бібліографія примірника:** Каманин 1899, С. 10?, Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 20; Исаевич 1964, С. 60; Ломонос-Рівна 1974, С. 67–68; Немировский 1974, С. 41, 42, 44; Лабьнцев 1979, С. 24; Мацюк 1981, С. 33; Немировский 1983-1, С. 11, № 6; Немировский 1983-2, С. 100, № 6; Исаевич 1989, С. 151, Лабьнцев, Лудина 1989, С. 13, Бондар 2000, С. 14; Гусева 2003, С. 450; Шамрай 2005, С. 30–31, № 28 а; Немировский 2007-1, С. 117, 125, 139, 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 65–64, № 151; Бондар 2010-1, С. 160; Бондар 2012-2; С. 428–429; Немировский 2010, С. 18.

---

* Є. Л. Немировський зазначає без посилання на бібліографію, що у 1894 р. був описаний примірник, подарований Волинському єпархіальному давньосховищу в Житомирі благочинним 4-го округу Ровенського повіту о. Андроніком Теодоровичем (Немировский 2007, С. 117). На його думку, саме цей примірник експонувався на виставці з нагоди відкриття XI археологічного з'їзду у Києві (Каманин 1899, С. 10), а зараз зберігається у НБУВ під шифром Кир.839 (№ 3.4). Однак примірник Кир.839 (№ 3.4) не має ознак приналежності до збірки Волинського єпархіального давньосховища.

3.2. Апостол. Львів: Друкарня І. Федорова, 1574.

2-й примірник

Кир.575

інв. 4125ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [2–15], 1–232, 234–259.

Повнота / дефектність: бракує початкового аркуша із гербом Г. Ходкевича, арк. 233 (заміненого рукописним) та арк. 260–264 у кінці книги.

Стан збереження: на окремих аркушах є сліди від бруду, плями, втрати фрагментів. Примірник відреставровано 1994 р.

Розміри: блоку книги по оправі 305 x 210 x 48 мм; аркуша 285 x 190 мм.

Варіанти набору: 1 – I варіант; 2 – I варіант; 3 – I варіант.

Провенієнції:

Записи: «И^о волініе^о ѿца и спо^спіше^е емъ с^на // И сові² ше^е емъ с^втго д^ха // в лѣто Бж^їего наро^еніи // тісечо па^сотого // и се^о деса^т п^ятого годѣ // м^сца дека^бра д^і [= 11] и ди^та д̄? [= 3] // да^а с^ію кни^у Ап^тл^ь // Григо²еваа Хо¹кови^а п^ни // виле скаа ге^мановаа // на^вы^о ша Ве^а К^н Ли^івско^ѣ // старо^стинаа городе скаа // и могиливскаа княжна // Кат^ена Ивано^на Ви^оневі^ка^а // по нібо чи^у сла^нное пам^ті // его м^а п^ну ма^жо ку свое^о // п^ну Григо²ю Хо¹кеви^а п^ну виле //ско^о ге^ма у на^вы^о шом Ве^а... К^н... // ли^аского [...] и по нібо чи^у с^ну // своемъ его м^а п^ну А^др^ѣю^о // по¹столи^о Ве^а к^н ли^аского // и по друго^о с^ну свое^о нібо чи^у // его

---

* Ходкевичева Катерина Іванівна, ур. кнж. Вишневецька (? – бл. 1580) – дружина гетьмана Великого Князівства Литовського, власника заблудівської друкарні Г. О. Ходкевича.

** Ходкевич Григорій Олександрович (бл. 1513–1572), державний діяч Великого князівства Литовського, обіймав посади воєводи вітебського з 1554 р., воєводи київського з 1555 р., каштеляна трокського з 1559 р., гетьмана польного литовського з 1561 р., каштеляна вільнюського з 1564 р., гетьмана великого литовського з 1566 р. Власник друкарні в Заблудові, де працювали І. Федоров та П. Мстиславець.

*** Ходкевич Андрій Григорович (? – до грудня 1575), син Г. О. та К. І. Ходкевичів, підстолий, староста Могилівський.

м̄е п̄ну Але̄са дру Хо¹кевича * // старо⁵ті городе̄ско® и могилі^аско®
// во хра® Бл̄говіте̄а пр⁵тіа Б¹ца // въ іме̄ю нш̄ймъ супра⁵льско®, //
на мона⁵ты^{2**} и хтобы сию // кни^у Ап⁵тль с того Бж̄е//стве̄наго
храма де²знулъ // ѿлучити и па^ені при^аратити // да буди на не®
кла^ава // ѿ всілі^{ско}ѣ собора и в Нике^е // на ерїти^е поло^ана амӣ //
при то^а жи кн̄зи и ева^агілие Ѹчите¹ное // и пса¹ты² свою по¹пи⁵ю
да^в» (арк. 3–36 II рах., поарк. запис внизу під друкованим текстом,
чорне вицвіле чорнило).

«Сию кн̄у // гла^умую Ап⁵тль // положили // во храмъ // к
Николе ч⁸до ворцу // і к великом^чнику Хр⁵тову // Гев²гию // Ивань
да Ко®ма // Йковлевы // дѣти У^{ковски} // лѣта // ✠ЗР[Ѡ]Θ [= 7169
= 1661] го // се^атября въ а [= 1] ^{ііі} // при животи // за и^а Б^а // молити
// а по сме²ти // ихъ // по[минати?]], далі підпис (арк. 56–83, поарк.
запис внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

Печатки, штамп: «Центрально-наукова / БІБЛІОТЕКА АН
УРСР / Інв. №», вписано «4125ст» (арк. [2] I рах., внизу під текстом,
арк. 3 II рах., внизу, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.575» (верхній контрфорзац,
верху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: до «Соборника» на С. 245, під 2 листопада вписано
поминання «Святого священномученика Йосафата, архієпископа
Полоцького», тобто св. Йосафа (Кунцевича), канонізованого у 1643 р.
Це свідчить, що книжка була у власності греко-католиків (*Ломонос-
Рівна 1974, С. 67*).

Чистий аркуш на початку книги – записи чорнилом і олівцем
бібліографічного характеру – можливо, колишнього власника
М. М. Михайловського: «Апостоль / напечатанъ Иваномъ
Федо/ровымъ во Львов 1573 г. (дописано 1574 г.) / (сличи Сопиков
№ 74). Нижче олівцем дописано «подпись 1575 г.». Ще нижче два
записи, що не читаються.

---

* Ходкевич Олександр Григорович (? – до грудня 1575), син Г. О. та
К. І. Ходкевичів, староста Гродненський и Могилівський, державця Оіпський,
каштелян вільнюський.

** Супрасльський Благовіщенський монастир, фундація роду Ходкевичів
(зараз місто Супрасль, Польща).

відтисненою в'яззю назвою (словесниками), наклеєні поверх нової оправы. Корінець на чотири бинти. Під час недавньої реставрації виготовлено дві застібки зі шкіри та металу. Обріз фарбований червоним. Форзаци із сучасного білого паперу.

Філіграні:

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. [2], [3], [6], [8], [9], [10], [12], 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 13, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 31, 33, 37, 43, 45, 47, 50, 56, 60, 81, 87, 124, 132, 138, 165, 259 = 37.

•**Свєнниц без картуша:** арк. 25, 38, 41, 51 = 4.

•**Абданк у картуші із завитками:** арк. 34 = 1.

•**Лодзя у картуші:** арк. 53, 58, 62, 64, 66, 69, 70, 72, 73, 76, 78, 83, 84, 93, 94, 95, 96, 99, 101, 103, 104, 106, 109, 110, 112, 116, 118, 119, 122, 126, 129, 130, 131, 140, 142, 144, 146, 147, 149, 153, 159, 161, 166, 167, 169, 172, 174, 175, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 194, 195, 197, 200, 201, 202, 205, 206, 211, 213, 215, 216, 219, 220, 223, 224, 225, 227, 228, 231, 234, 235, 237, 240, 242, 243, 244, 248, 253, 255, 256, 258 = 88.

•**Єліта у лінійному картуші:** арк. 79, 113, 128, 152, 156, 254 = 6.

•**Не встановлено знаків:** арк. 1/[I] рах., 155/158, 260/263, 261/262 = 4.

Походження: примірник із бібліотеки російського бібліофіла М. М. Михайловського*, що походив із Ніжина. Експонувався на виставці з нагоди XI археологічного з'їзду в Києві (*Каманин 1899*, С. 10), надійшов до НБУВ у складі збірки Ніжинського історико-філологічного інституту в 1934 р. (*Дубровіна, Онищенко 1998*, С. 185) Відміток про приналежність М. М. Михайловському, зокрема, характерних для книг його збірки наліпок, на книжці немає – були втрачені під час реставрації.

Бібліографія примірника: *Каманин 1899*, С. 10; *Петров, Бирюк, Золотарь 1958*, № 21, С. 19–21 (наведено записи); *Исаевич 1964*, С. 60; *Ломонос-Рівна 1974*, С. 67; *Немировский 1974*, С. 40–41, 42, 44, 45–46; *Исаевич 1975*, С. 62; *Исаевич 1976*, С. 17; *Лабынцев 1979*, С. 24; *Мацюк 1981*, С. 30; *Исаевич 1983*, С. 60; *Немировский 1983-1*, С. 11, № 6; *Немировский 1983-2*, С. 100, № 6; *Исаевич 1989*, С. 152–153; *Лабынцев, Лудина 1989*, С. 12; *Бондар 2000*, С. 14–15; *Шамрай 2000*, С. 223–224; *Гусева 2003*, С. 449–450; *Шамрай 2005*, С. 29–30, № 27; *Немировский 2007-1*, С. 117, 125, 139, 292, 514, 538, 706; *Бондар 2008-2*, С. 274; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 65–64, № 151; *Немировский 2010*, С. 18.

---

* Михайловський Микола Матвійович (1815–1877) – статський радник, бібліофіл, збирач книг і рукописів. Детальніше про його збірку див. с. 39–41.

3.3. Апостол. Львів : Друкарня І. Федорова, 1574.

3-й примірник

Кир.696

інв. 4246 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 2–15, 1, 3–152, 154–176, 178–183, 185–232, 241–247, 250,–251, 248–249, 254–263.

Повнота / дефектність: у примірнику бракує арк. [1] І рах., 1, 153, 177, 184, 233–240, 250–253, 264 ІІ рах.

Стан збереження: аркуші забруднені, пожовклі, із численними плямами воску, слідами замокання, багато з них непрофесійно реставровані. Від аркуша з гербом Г. Ходкевича збережена лише рамка, використана для рукописного титулу, внутрішнє зображення вирізане і заклеєне папером.

Варіанти набору: 1 – ІІ варіант; 2 – І варіант; 3 – І варіант.

Розміри: блоку книги по оправі 271x180 x 47мм; аркуша 255 x 164 мм.

Провенієнції:

Записи: «спроба пера и чернила» (арк. [1] зв., вверху, чорне чорнило), «Сердюченка Петра» (там само внизу, той же почерк). Між цими двома записами запис посередині закреслений.

«Во имя ѿца и сѣна и сто^ѣ дѣа я ра^ѣ бѣи Сидоръ // Троцкови¹ и женою своею Василисою купи^ѣ сию книгу // Ап^сль и прида^ѣ ей до храмѣ сто^ѣ архагѣла хѣа Ми//хаила в мѣстѣ Лест¹ иве * для мо^ѣбы и мѣвы ради дѣи // своеа и за дѣу ѿца своего Трохима и за м¹ри своеи // Ѵстианы и за братомъ свои® Савою и зо восьмъ ро//домъ своимъ. А хо мѣль ѿдалити ѿ того с¹го // храмѣ по[±] ли или приче¹ни¹ црѣвнныи или прости а ѣ Сидоръ с таковы® бѣдѣ сѣ¹ имѣти премл^стivity Бго® во сим свѣцѣ и в бѣдѣшии а котории поплъ [...] // служите^ѣ ѣ того с¹го храма повине¹ гѣа бѣа просити // за мене и за ѿца моего и за мѣрѣ и за родители // моеи» (арк. 81 зв. (чистий), вверху, чорне вицвіле чорнило).

---

* У публікаціях попередників населений пункт прочитаний як Летичів – зараз селище міського типу, райцентр Хмельницької обл., Україна.

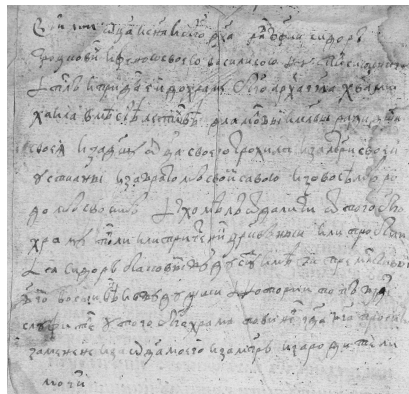
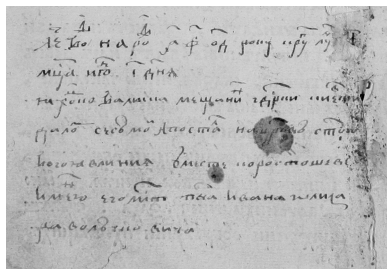
«ле́ бо наро́ [а] [і] [ä] [= 1574] року кру́ лу́ [втрата тексту] /м^сца ию́ « [= 10] дня // та Хо́ко Балька^{**}, метани́ г^сдрки кие́ски, дало́ сесь мо́а Аосто́а на цр̄квѣ ст̄бого // Богома́влинна 8 месте Коростошеве́ * // име́ ю его м^ст п̄на Ивана Олиза//ра Во́льчковича» (арк. 166 зв., під друкованим текстом, чорне чорнило).

Печатки, штампни: «Бібліотека Кієво-Софійського собора, № 41» (титул – арк. [1], фіолетове чорнило, вручну вписано «№ 41», така ж печатка – арк. 127 зв., внизу під текстом, номер не вписано).

«Вс. Б-ка/ України» (прямокутна, розмір 5 x 18 мм, титул внизу, згасаюча, фіолетове чорнило; така ж сама – арк. [6], внизу під друкованим текстом).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу дописано «інв. 4246ст» (арк. [3] зв., внизу під друкованим текстом).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «інв. 4246ст» (арк. 4 II рах., внизу під друкованим текстом).

Апостол (Львів, 1574). Кир.696 (№3. 3). Власницькі записи

Шифри, інші відмітки: «Сл. 696» (верхній форзац, вверху, фіолетове чорнило); «Кир.696» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

** Балика Хоцко – представник відомої київської міщанської родини, у 1572 р. обіймав посаду райці, а від 1578 до 1580 р. – бурмістра.

* Коростишів – місто районного підпорядкування, райцентр Житомирської обл., Україна.

Маргіналії: на аркуші із рамкою від герба Г. Ходкевича написи кількома почерками: «№ 14 а. Печати львовско^с / 13 (закреслено) 1574 года № 155», інший почерк: «Во славу святїа єдиногослѣтнїа / животворѣтїа и нераздѣлнїа / Троицї отца и сына и свѣтаго / дѣха», інший почерк «...повелниємъ блгочестивѣшю / самодержавнѣшю великю г^сдрню / нашю Імператрицѣ Екатерину / Алеѣеі...».

Інші особливості примірника: після арк. 232 вставлено 2 рукописні аркуші із текстом Апостола, між арк. 245 та 246 – 7 рукописних аркушів, після арк. 249 – 3 рукописних аркуші, у кінці після арк. 263 – 1 рукописний арк.

Апостол (Львів, 1574). Кир.696 (№3. 3).
Розворот аркушів із рукописною вставкою

Рукописні аркуші, вставлені після друкованого арк. 232, відтворюють друкований текст із арк. 239 «Начало великой Четверодесятницы», на аркуші наклеєна заставка, вирізана із друкованого арк. 239. Аркуші, вставлені після 246, відтворюють текст, що відповідає друкованому аркушеві 233. Відтак і друковані, і рукописні аркуші були переплутані місцями після переопрацювання книги у XVIII–XIX ст.

Рукописний текст на вставних аркушах виконано півуставом двома фарбами – чорним і червоним.

Всі вставні аркуші із рукописним текстом мають однакові філіграні, розміщені на обох половинах двоаркушів – основну частину у вигляді картуша із сюжетним зображенням та контрамарку із тексту в рамці. Філіграні погано відчитуються, можливо, сюжетне зображення – Двоголовий орел із картушем посередині, під короною, в картуші незрозуміле зображення. Філігрань дещо подібна в загальних рисах до *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 434 (1664 р.).

Оправа: (XVIII ст. – початок XIX ст.) синій картон, обтягнений мармуровим папером зелено-білого кольору. Корінець та наріжники зі світло-коричневої шкіри. Оправа потерта, потріпана, із втратами фрагментів паперу, плямами. На корінці тиснений сріблом заголовок. Обріз фарбований червоним.

Філіграні:

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. [4], [5], [6], [7], [9], [12], [13], [15], 1, 4, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 23, 26, 27, 29, 37, 40, 42, 43, 45, 50, 56, 61, 87, 88, 113, 125, 133, 138, 165, 259, 262, 263 = 41.

•**Свєнчиц без картуша:** арк. 32, 35, 48 = 3.

•**Абданк у картуші із завітками:** арк. 39, 51 = 2.

•**Лодзя у картуші без корони:** арк. 52, 57, 58, 59, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 76, 79, 84, 86, 89, 91, 93, 95, 97, 98, 101, 102, 106, 109, 110, 112, 114, 116, 118, 126, 127, 129, 130, 131, 137, 141, 142, 147, 148, 151, 154, 157, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 175, 178, 181, 182, 185, 186, 187, 189, 194, 195, 196, 200, 201, 205, 207, 208, 209, 212, 214, 215, 220, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 232, 242, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 254 = 84.

•**Єліта у лінійному картуші:** арк. 121, 145, 158 = 3.

•**Не встановлено знаків:** арк. 153/160, 177/184, 233/240, 234/239, 235/238, 236/237, 257/264 П рах. = 7.

Походження: примірник походить зі збірки Києво-Софійського собору, надійшов до ВБУ у її складі у 1925 р.

Бібліографія примірника: *Барвінок* 1924, С. 140; *Попов* 1924, С. 162–163, № 23; *Маслов* 1925, С. 15, № 10; *Петров, Бирюк, Золотарь* 1958, С. 21; *Исаевич* 1964, С. 60; *Ломонос-Рівна* 1974, С. 68–69; *Немировский* 1974, С. 42, 44, 45; *Исаевич* 1975, С. 61–62; *Исаевич* 1976, С. 17; *Немировский* 1978, С. 59; *Лабынцев* 1979, С. 24; *Видашенко, Исаевич, Мацюк* 1982, С. 33; *Исаевич* 1983, С. 60; *Немировский* 1983-1, С. 11, № 6; *Немировский* 1983-2, С. 100, № 6; *Исаевич* 1989, С. 152 (фото запису); *Лабынцев, Лудина* 1989, С. 12; *Бондар* 2000, С. 14–15; *Исаевич* 2002, С. 115 (фото запису); *Гусева* 2003, С. 449–450; *Шамрай* 2005, С. 30, № 28; *Немировский* 2007-1, С. 118, 125, 139, 158, 538, 697; *Бондар* 2008-2, С. 274; *Бондар, Кисельов* 2008, С. 65–64, № 151; *Немировский* 2010, С. 18.

Рукописні каталоги: Каталог книг Києво-Софійського собору 1803 р., арк. 39, № 1?.*

3.4. Апостол. Львів : Друкарня І. Федорова, 1574.

4-й примірник

Кир.839

інв. 12209ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1] I рах., 260–263, [2–15] I рах., 1–232, 234–239.

Повнота / дефектність: після титульного аркуша вставлено арк. 260–263 із післямовою (бракує її кінцевого аркуша). Відсутній арк. 233 замінено рукописним. Бракує великої кількості кінцевих аркушів, починаючи з арк. 240 – їх замінено рукописними, всього 64 рукописні аркуші.

Стан збереження: аркуші забруднені, потріпані, пожовклі, ушкоджені, зі слідами замокання, із втратами фрагментів (особливо початкові), численними проривами паперу, із непрофесійною реставрацією різного часу. Велику кількість аркушів підклеєно аркушами паперу різного часу при корінці, по краях аркушів.

Розміри: блоку книги по оправі 292x 200 x 76 мм; аркуша 261 x 165 мм.

Варіанти набору: 1 – I варіант; 2 – I варіант; 3 – I варіант.

Провенієнції:

Записи: «И рабъ Бѣи^a Тере^a ти^a // и брато® свои® Стефано® // и сыно® Игнато® // надаемо сию книгѣ // рекомѣю Апо^sто^л // которѣю е^sмо кѣпили // ѣ^sлавъно^o пана Ѡеодора // Поповича вбывателя милоче^aского ** // при люда^a бивъши^a и вѣры го^lны // за ѡпѣтненіе гриховъ сво^a хъ // А хто бы мѣвѣ сию книгѣ // ѡки® ко^лвекъ способомъ ѡлѣчи^a // ѡ храмѣ Ро^sства Пр^sто^л Бѣы // ѡ села

---

* У «Каталозі книг Києво-Софійського собору 1803 р.» в окремій рубриці «Книги, присланніе изъ Рожищевскаго монастыря Киево-Софійскому собору» (арк. 39), під № 1 вписано «Апостол под № 155-м весьма ветхій», «львовской въ 1574-м году печатанъ». Йдеться про цей примірник, оскільки в нього на тиулу вказано № 155. В цьому ж каталозі 1803 р. в змісті перед початком усього тексту на нумерованому аркуші [1] зв. вказано книги, «присланніе изъ Ржищева монастыря». Йдеться про Ржищівський Спасо-Преображенський монастир (Ржищів – місто в Кагарлицькому р-ні Київської обл., Україна).

** Можливо, йдеться про с. Милошевичі та с. Данилевичі (є церква Різдва Богородиці), обидва Лельчицького р-ну Гомельської обл. Білорусі.

Данелъгови^{1*} // таковы^a члвкъ да бѣде^е про^лла^а [минь] // Сие наче²тание [и³дадеста] іерее® ... / пре®бытере® Да... / рѣко...» (арк. [2] I рах. – 2 II рах., поаркушн. запис внизу під друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

Печатки, штампн: «Державна Публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «12209 ст» (арк. [1] зв. I рах., посередині, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «12209 ст» (арк. [13] зв., внизу, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «К. 839» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків / та рідкісних видань», вписано «Кир 839» (верхній форзац, вверху, синє чорнило).

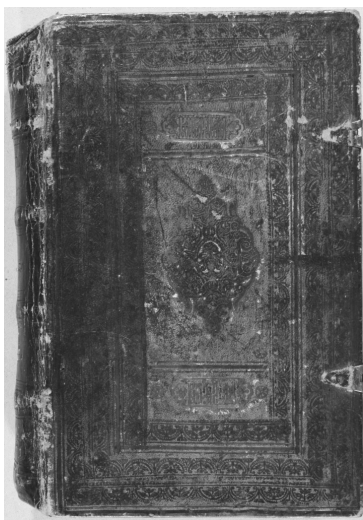
Маргіналії: «проба» (верхній форзац, повторено двічі).

Інші особливості примірника: у кінці примірника вставлено 65 аркушів рукописного тексту і один чистий. Рукопис виконано в середині 30-х рр. XIX ст. чітким каліграфічним півуставом чорним і червоним чорнилом. Папір блакитного кольору, із водяними знаками папірні Гончарових (подібні до *Мацюк 1992, № 497*). Філігрань розміщена на обох половинах аркуша – на одній зображення Pro patria із літерами АГ, на іншій – герб Гончарових у картуші із декоруванням, поряд літери МФ. Подекуди відчитуються й дати «1831», «1832».

Рукописний аркуш, вставлений замість бракуючого 233 – півустав, письмо чорним і червоним чорнилом. Філігрань «833?», тобто має, вірогідно, позначати 1833 р.

Оправа: дошки у коричневій шкірі з тисненим орнаментом. Кибалковий середник із геометричних елементів у стилі балканської плетінки, рамка з кількох рядків лінійок та смужок із рослинним орнаментом. Вище та нижче середника буквиці (словесники) з назвою «Книга гла́мая». Нижня кришка розграфлена на рамку та середнє поле зі смужок з орнаментом, тиснення нерівне. Оправа ушкоджена, відокремлена від блоку. Залишки двох застібок-пробів зі шкіри та сірого металу. Нижні частини застібок кріплені кожна одним гвіздком-жуковиною, верхні – кожна одним меншим гвіздком. Обріз фарбований жовтим. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений сірою ниткою. Корінець кріпився до блоку книги

двома клаптиками мішкковини. На корінці тиснення «Апостолъ». Форзаци із паперу без філіграней.

Апостол (Львів, 1574). Кир.839 (№3. 4). Верхня кришка оправи

Філіграні:

•*Підкова маленька з хрестом без картуша:* арк. [3], [5], [6], [7], [10], [11], [14], [15], 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 22, 27, 29, 31, 36, 40, 42, 44, 46, 49, 50, 61, 81, 82, 120, 124, 133, 138, 164, 261, 263 = 40.

•*Свенциц без картуша:* арк. 25, 38, 41, 54 = 4.

•*Абданк у картуші із завитками:* арк. 34 = 1.

•*Лодзя у картуші:* арк. 53, 57, 58, 62, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 78, 80, 83, 84, 89, 90, 93, 94, 98, 101, 102, 104, 107, 109, 112, 117, 118, 119, 123, 127, 130, 131, 137, 139, 141, 147, 148, 151, 153, 154, 156, 161, 162, 163, 170, 171, 172, 176, 177, 179, 180, 183, 186, 187, 189, 192, 194, 196, 198, 200, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 214, 215, 217, 218, 221, 222, 226, 227, 229, 232, 235, 236, 239 = 79.

•*Єліта в лінійному картуші:* арк. 106, 121, 136, 145, 158 = 5.

•*не встановлено знаків:* арк. 233/240, 241/248, 242/247, 243/246, 244/245, 249/256, 250/255, 251/254, 252/253, 257/264, 260/262 = 11.

Походження примірника не встановлене. С. Л. Немировський зазначає без посилання на джерела, що примірник придбано у приватного власника 1957 р. (*Немировський 2007-1*, С. 125).

Бібліографія примірника: Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 21; Исаевич 1964, С. 60; Ломонос-Рівна 1974, С. 69; Немировский 1974, С. 42, 44, 52; Лабынцев 1979, С. 24; Немировский 1983-1, С. 11, № 6; Немировский 1983-2, С. 100, № 6; Исаевич 1989, С. 152; Лабынцев, Лудина 1989, С. 13; Бондар 2000, С. 14; Гусева 2003, С. 450; Шамрай 2005, С. 31, № 29; Немировский 2007-1, С. 117, 125, 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 65–64, № 151; Немировский 2010, С. 18.

3.5. Апостол. Львів : Друкарня І. Федорова, 1574.

5-й примірник

КДА, Муз.С.376

інв. 2984095

Місце зберігання: відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій.

Формула: арк. 59–72, 74–93, 95–100, 108–137, 139–168, 177–185, 188–194.

Повнота / дефектність: бракує аркушів на початку, у середині та в кінці книги.

Стан збереження: аркуші дуже пошкоджені із втратами фрагментів, із давньою непрофесійною реставрацією. Від арк. 94, 107, 138, 195 збереглися лише фрагменти біля корінця. На інших аркушах великі шматки підклеєні білим папером із вержерами та понтюзо, вірогідно, XVIII ст.

Розміри: блоку книги по оправі 305 x 225 x 40 мм; аркуша 258 x 172 мм.

Варіанти набору: не встановлено за браком аркушів.

Провенісній:

Печатки, штамп: «Центральна наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «2984095» (арк. 59, внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«АН УРСР / Центральна наукова / бібліотека / Інв... № 7», вписано «2984095» (арк. 75, внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Муз.С 376» (верхній форзац, вверху, чорне чорнило); «Муз С. 376» (перший зі збережених аркушів – арк. 59, на зовнішньому березі вертикально, чорне чорнило, шифр Церковно-археологічного музею при КДА).

Наліпки: сучасна наліпка на верхній кришці оправі «Муз.С. 376». На корінці давня наліпка зі стертими написами.

Маргіналії: на верхній кришці оправі кілька записів латинським шрифтом, що погано відчитуються. Один із записів

«Tribunal Skarbovy». Інший запис типу проби пера, де повторюються слова «W. Mści. Panowie», подібний запис на нижній кришці оправи. Один із записів розташований вертикально: «[NB I. P. Galinski... Interes z W. P. Wisloucho^m?]».

Оправа: картон, обтягнений коричневою шкірою з тисненням. Тиснення подібне на обох кришках, у вигляді рамки із горизонтальних та вертикальних смужок кількох орнаментів та лінійних смужок. Середнє поле прямокутної форми, по його центру невеликий кибалковий орнаментальний середник, по кутках невеликі орнаментальні прикраси. Оправа пошкоджена, із втратами фрагментів, відокремлена від блоку книги, можливо, від іншого примірника. Корінець примірника на чотири бинти, однак три сліди від кріплень на оправі.

Філіграні:

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. 60, 87, 88, 120, 125, 133, 152, 155, 164 = 9.

•**Лодзя у картуші без корони:** арк. 62, 63, 66, 68, 70, 72, 74, 75, 76, 80, 84, 86, 89, 91, 93, 95, 97, 99, 100, 110, 112, 114, 116, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 139, 140, 144, 148, 150, 151, 156, 160, 163, 167, 168, 173, 174, 175, 176, 178, 181, 182, 184, 185 = 49.

•**Не встановлено знаків:** арк. [1]/[1чист.], [2]/[7], [3]/[6], [4]/[5], [8]/[15], [9]/[14], [10]/[13], [11]/[12], 1/8, 2/7, 3/6, 4/5, 9/16, 10/15, 11/14, 12/13, 17/24, 18/23, 19/22, 20/21, 25/32, 26/31, 27/30, 28/29, 33/40, 34/39, 35/38, 36/37, 41/48, 42/47, 43/46, 44/45, 49/56, 50/55, 51/54, 52/53, 57/64, 98/103, 106/111, 108/109, 115/118, 138/143, 154/159, 186/191, 187/190, 188/189, 193/200, 194/199, 195/198, 196/197, 201/208, 202/207, 203/206, 204/205, 209/216, 210/215, 211/214, 212/213, 217/224, 218/223, 219/222, 220/221, 225/232, 226/231, 227/230, 228/229, 233/240, 234/239, 235/238, 236/237, 241/248, 242/247, 243/246, 244/245, 249/256, 250/255, 251/254, 252/253, 257/264, 258/263, 259/262, 260/261 = 82.

Походження: примірник надійшов 1923 р. до ВБУ у складі збірки Київської духовної академії.

Бібліографія примірника: Дорошенко 1924, С. 41; Немировский 1974, С. 42; Гусева 2003, С. 450; Немировский 2007-1, С. 118; Бондар, Кисельов 2008, С. 65–64, № 151; Немировский 2010, С. 18.

3.6. Апостол. Львів : Друкарня І. Федорова, 1574.

**6-й примірник, фрагмент
Кир.552(2)**

інв. 14803 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 259.

Повнота / дефектність: один аркуш, вставлений замість бракуючого до примірника видання московського Апостола І. Федорова 1564 р. (див. опис № 1.1).

Розміри аркуша: 254 x 183 мм.

Філіграні: Підкова з хрестом без картуша.

Походження: див. № 1.1.

Бібліографія примірника: Бондар 2010-5, С. 223.

4. Євангеліє = Евангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 14 травня 1574 – 30 березня 1575.

Організація видання: формула видання 1, [1 чист.], 2–9, 1–101, [1 чист.], 102–104, [1 чист.], 105–167, [1 чист.], 168–171, [1 чист.], [1 іл.], 172–277, [1 чист.], 278–280, [1 чист.], [1 іл.], 281–360, [1 чист.], 361–395 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами внизу аркуша на зовнішньому березі, під титлом. Зошити [1]¹⁰[2]⁸–[52]⁸. Сигнатур немає. Кустодів немає.

Колонтитули (нерегулярні) у вигляді скорочених назв чотирьох євангелій (і^o, і^o, єу^k, ёw) на звороті аркушів вверху ближче до зовнішнього берега, надруковані подеколи чорним, подеколи червоним.

Чисті видавничі аркуші – після 1 I рах., 101, 104, 167, 171, 277, 280, 360. Щодо того, що у кінці видання мали б бути 4 нумеровані аркуші, при перегляді примірників різних збірок це не підтвердилося.

На зовнішній беріг винесені позначення (індекси) глав (друк чорним) та зачал (друк червоним). У тексті зачала позначені символом «ѣ». У виносках над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним.

Характеристика друку: рядків 17, шрифт (10 рядків) = 126 мм. Дзеркало набору 207 x 112 мм. Друк двома фарбами у два прогони.

Особливості набору та друку: для поділу тексту використано крапки великого та маленького розмірів. Маленькі крапки розміщено внизу рядка на рівня літер, більші піднято над нижньою лінією рядка.

Художнє оформлення: ілюстрації (чотири цільносторінкові зображення євангелістів: Матвій – арк. I II рах.; Марко – арк. 105 зв.; Лука – арк. [1] зв. після 171; Іоанн – арк. [1] зв. після 280; хрест і знаряддя страстей – арк. 334), заставки (11 з 11-и дощок), ініціали (типу буквиць – 4 з 4-и дощок; типу ломбардів – 4 з 4-х форм), в'язь, рамки маргіналій (16 з 8-и форм).

Заставки – арк. 2, 5 I рах., 2, 102, 106, 168, 172, 278, 281, 361, 375 II рах.

Ініціали – арк. 5 I рах., 2, 104, 106, 171, 172, 279, 281 II рах.

В'язь – арк. 2, 106, 172, 281, 361 II рах.

Рамки маргіналій – арк. 20 зв., 38, 60 зв., 80 зв., 117 зв., 130, 142 зв., 155, 192 зв., 214, 236 зв., 257, 297, 312 зв., 327, 343 зв.

Вихідні відомості: «И начахъ сїю / стѡую книгоу, | [= 4] бл̄говѣстїе, / Матѡеа, Марка, Лоукоу, Іѡа // печатати в лѣто ꙗѢ, ±â, [= 7072] го / в' преславоутемъ граде Вилне, / м^сца майа, в' |é [= 14], на памать / стѡ мѣнка Исидора. При дрѣ/жавѣ гд^сра нашего мл^стиваго / Гендрика бжїею мл^стїю корола / польскаго, и великаго кнѣа ли/тов'скаго, и при пресѣтненномъ / архїеп^спе нашемъ Ионе митро/полите Кїев'скомъ, и Галицко® и всеа Роусїи. Оумышленїемъ / и промышленїемъ его мл^сти / пана скар'бнаго старосты оупи/ц'каго Ивана Семеновича Зарец'каго, и брата его пана Сенѡва боу/рмистра мѣста Виленскаго. / Молю же вы любовїю Дх̄а Г̄а наше^ѣ // Іс̄а Х̄а давшего себе ѡ грѣсѣхъ / нашихъ вси раби бл̄гословенаго / Бг̄а нашего, ате когда прилоучї/тса комоу в сїю стѡую книгоу ев^гльскоую внікнути. / Тѣ^ѣ пре/ж^е всѣхъ виновникоу всѣмъ / бл̄гымъ и сѣдѣтелю жизни на/шеа Бг̄оу блг^тть давъ здавает'. / Потомже и' мл^сти паноу Іѡа, и / паноу Сенѡвию, таже и Козмѣ / и Лоукашоу Мамоничамъ, съ / бл̄говоленїемъ насъ прїемлюти®, / и почихмъ в двмоу и' сїе дѣло / строи ... Но молимъ вы и насъ не за//бывайте троудившихса мнѡ/го грѣшнаго Петра Тимоѡеева / сн̄а

М'стисловца, но и томоу ме/міте оуломки дарованіи ваши дхвны ...// Съвершена бысть книга сіа Ев⁹ліе / в лѣто ѿ рж^ства Г^а нашего Іс^а / Х^а ѣϕ, Ѡ°â [= 1575], го марта в^ѣ, ѿ [= 30] (арк. 393 зв.– 395 зв.).

Склад видання: Молитва «Г^и Іс^е Х^е сн^е єдноро¹ныи» – арк. 1 I рах.; Зміст Євангелія від Матвія «Єже ѿ Мат^ѳеа ст^{го} Єв⁹ліа гл^{вы}» – арк. 2–4 I рах., арк. 4 зв. – чистий; Передмова до Євангелія від Матвія Феофілакта Болгарського «Феофілакта архієп^спа Болгарського пре¹слв^{іе}, еже ѿ Мат^ѳе ст^{го} Єв⁹ліа» – арк. 4–9 I рах.; арк. 9 зв. I рах., 1 II рах. – чисті; гравюра з зображенням Матвія – арк. 1 зв. II рах., Євангеліє від Матвія «Ѡ Мат^ѳеа ст^{ое} бл^{го}в^ѣствованіє» – арк. 2–101 II рах., арк. 101 зв. – чистий; Зміст Євангелія від Марка «Єже ѿ Марка ст^{го} Єв⁹ліа главы» – арк. 102–103 зв.; Передмова до Євангелія від Марка Феофілакта Болгарського «Феофілакта архієп^спа Болгарського пре¹слв^{іе}, еже ѿ Марка ст^{го} Єв⁹ліа» – арк. 104–104 зв.; арк. 105 – чистий; арк. 105 зв. – гравюра із зображенням Марка; Євангеліє від Марка «Ѡ Марка ст^{ое} бл^{го}в^ѣствованіє» – арк. 106–167 зв.; Зміст Євангелія від Луки «Єже ѿ Лоуки ст^{го} Єв⁹ліа главы» – арк. 168–170 зв.; Передмова до Євангелія від Луки Феофілакта Болгарського «Предислв^{іе}, еже ѿ Лоуки ст^{го} Єв⁹ліа» – арк. 171–171 зв.; арк. [1] після 171 – чистий; Гравюра із зображенням Луки – арк. [1] зв. після 171; Євангеліє від Луки «Ѡ Л^уки ст^{ое} бл^{го}в^ѣствованіє» – арк. 172–277; Зміст Євангелія від Іоанна «Єже ѿ Іванна ста^{го} Єв⁹ліа главы» – арк. 278–278 зв.; Передмова до Євангелія від Іоанна Феофілакта Болгарського «Пре¹слв^{іе}, еже ѿ Іванна ста^{го} Єв⁹ліа» – арк. 279–280 зв.; арк. [1] після 280 – чистий; Гравюра із зображенням Іоанна – арк. [1] зв. після 280; Євангеліє від Іоанна «Ѡ Іванна ст^{ое} бл^{го}в^ѣствованіє» – арк. 281–360; 360 зв. – чистий; «Соборникъ ѿ [= 12] м^сце® сказ^ѣта главы коемоуж¹о Єв⁹лію» – арк. 361–374 зв.; Показчик євангельських читань «Сказанье како чтоутса Єв⁹ліа» – арк. 375–392; арк. 392 зв. – чистий; Післямова «Похвално желаніє подвижноули...» – арк. 393–395 зв.

Початкові слова аркушів: ϕ = 1 I рах. – Г^и іс^е х^е (перша літера черв.); ѿ = 2 I рах. – Єжеѿмат+ (заголовок, черв., під заставк.); ѣ = 3 I рах. – хож¹еніи; ѿ = 4 I рах. – іс^ѳв^ѣка+; § = 5 I рах. – Феофила+

(заголовок, черв., під заставк.); Z = 6 I рах. – мжжъствж, © = 7 I рах. – исправл+; ^a = 8 I рах. – б̄аслова; θ = 9 I рах. – истинст+; [ϕ] = 1 II рах. – чистий, зі звороту гравюра; ϖ = $\bar{\omega}$ МАТΘЕА (в'язь, черв., під заставк.); ¥ = 3 – нійжева+; † = 4 – $\bar{\omega}$ гр̄х̄и+; § = 5 – зв̄зды. и+; Z = 6 – с̄намого; © = 7 – покаите+; ^a = 8 – ко°. сж^f. (під колонтит.); θ = 9 – в̄ст̄ыи г+; « = 10 – тим̄ в̄с+; ϕé = 11 – на. оузрв̄+; ϖé = 12 – его по¹с+; ¥é = 13 – к̄олтарю; †é = 14 – ѿковсак+; §é = 15 – гл̄ювам. л+; Zé = 16 – теб̄ъав̄; ©é = 17 – не $\bar{\omega}$ поут_а+; ^aé = 18 – в̄знена+; θ« = 19 – оутр̄ѣи. $\mathcal{Y}$ т+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 20 – нб̄^sныи, д+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 21 – именем̄; $\bar{\gamma}$ = 22 – проказа. (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 23 – ко¹ не¹. И+ (черв., під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 24 – тогдавс+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 25 – н̄ѣц̄и $\bar{\omega}$ к+; $\bar{\gamma}$ = 26 – Тогда при+ (перша літера черв., під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 27 – того. ипр+; $\bar{\gamma}$ = 28 – Вид̄в̄ъже (перша літера черв., під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 29 – ните. тоун+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 30 – вы, непец̄+; $\bar{\gamma}$ = 31 – ц̄ѣнитаса+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 32 – славшаго+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 33 – цр̄̄скы̄ +; $\bar{\gamma}$ = 34 – шас_а. ко°, (останні три літери черв.); $\bar{\gamma}$ = 35 – ипр¹п. Вт+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 36 – достоить+ (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 37 – слиих̄, ре+; $\bar{\gamma}$ = 38 – ткабоср+; $\bar{\gamma}$ = 39 – тогдаре+; © = 40 – др̄҃гааже+ (під колонтит.); © = 41 – шат̄ь, истр+; © = 42 – враг̄ьего,; © = 43 – доиднже; © = 44 – еже обр̄+; © = 45 – лигона+ (під колонтит.); © = 46 – несошаг+; © = 47 – в̄л̄ѣстив+; © = 48 – в̄в̄с̄юст+; © = 49 – Тогдапри+ (перша літера черв., під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 50 – ѿков̄п̄и+; $\bar{\gamma}$ = 51 – оучициего,; $\bar{\gamma}$ = 52 – забышах+; © = 53 – но $\bar{\omega}$ цьмо+; $\bar{\gamma}$ = 54 – мет̄ь, д̄ш̄ж; $\bar{\gamma}$ = 55 – едіного. (під колонтит.); $\bar{\gamma}$ = 56 – нев̄з̄мо+; $\bar{\gamma}$ = 57 – іс̄отроча,; $\bar{\gamma}$ = 58 – в̄зыскати; $\bar{\gamma}$ = 59 – $\bar{\omega}$ цамого; § = 60 – в̄здасть; § = 61 – обав̄'пло+; § = 62 – нани р̄ж+; § = 63 – $\bar{\omega}$ чл̄к̄се+; § = 64 – творита+; § = 65 – маложеи (під колонтит.); §Z = 66 – обладаю+; §© = 67 – послет̄ьа,; § = 68 – Вид̄в̄ше+ (перша літера черв.); §θ = 69 – ст̄сью; $\bar{\omega}$ +; ° = 70 – Иноупри+ (перша літера черв.); ° = 71 – гл̄ювам̄, ѿко (під колонтит.); ° = 72 – вни нара+; ° = 73 – ревакеса+ (під колонтит.); ° = 74 – едінь $\bar{\omega}$ н+ (під колонтит.); ° = 75 – злагають; ° = 76 –

исжшж, съ+; °ç = 77 – тръ юдоу+; °è = 78 – праве¹на; °θ = 79 – оуслыша+; ± = 80 – идо^таимъ, ±à = 81 – нб^сныхъ, (під колонтит.); ±â (замість ±â) = 82 – стев'кіи+; ±ā = 83 – свѣтилни+; ±ä = 84 – исътвори; ±å = 85 – илѣнівьи.; ±¾ = 86 – ма. болень.; ±ç = 87 – ристе. ии+ (під колонтит.); ±è = 88 – сътвори; ±θ = 89 – былоемоу.; ¹ = 90 – в'весь, на+; ¹à = 91 – дае^тса в+; ¹â = 92 – писаніа; ¹ā = 93 – ониже $\bar{w}v\bar{v}$ +; ¹ä = 94 – видѣвѣи+ (під колонтит.); ¹å = 95 – моноу $\bar{w}p$ +; ¹¾ = 96 – бивъпре+ (під колонтит.); ¹ç = 97 – ієдіного; ¹è = 98 – испѣсти+; ¹θ = 99 – тоумаріа+ (під колонтит.); ² = 100 – итете. нѣ+; ²à = 101 – надесате (під колонтит.); ²â = 102 – Єже $\bar{w}m$ ар+ (заголовок, черв., під заставк.); ²ā = 103 – лѣ. лоу⁷, лā.; ²ä = 104 – Єпре¹сло+ (заголовок, черв.); ²å = 105 – чист., на зв. – гравюра Марка; ²¾ = 106 – $\bar{w}m$ арка^тое (в'язь, черв., під заставк.); ²ç = 107 – гагилеи+ ; ²è = 108 – оучаше. и+ (під колонтит.); ²θ = 109 – мнѡгыиз+ (під колонтит.); ²é = 110 – Ивниде па+ (перша літера черв., під колонтит.); ðçé = 111 – пре¹всѣ+ (під колонтит.); ðæé = 112 – $\bar{w}m$ етса (під колонтит.); ðŷé = 113 – въз'глю $\bar{t}$ ь.; ð|é = 114 – исътвори+; ðšé = 115 – пкаго в'ш+ (під колонтит.); ðzé = 116 – ипозоба+; ð©é = 117 – слово, аб+; ð^аé = 118 – прозаба+; ²θé = 119 – втроу, ире; ð⁷ = 120 – данепос+; ð⁷à = 121 – именемъ+ (під колонтит.); ð⁷â = 122 – иди в'миръ.; ð⁷ā = 123 – влахоуса; ð⁷ä = 124 – вам', $\bar{w}p$ а¹+ (під колонтит.); ð⁷å = 125 – галилеи+; ð⁷¾ = 126 – корабле+; ð⁷ç = 127 – надесате (під черв. колонтит.); ð⁷è = 128 – въгорады.; ð⁷θ = 129 – иінаподо+; рл̄ = 130 – глашеже.; рл̄а = 131 – наморе га+; рл̄в = 132 – рѣша, се¹+ (під колонтит.); рл̄г = 133 – неоули чж; рл̄д = 134 – глаим'. вы+ (під колонтит.); рл̄е = 135 – съаглы.; рл̄с = 136 – въскр^снж; рл̄з = 137 – ивъпроси; рл̄и = 138 – иѣбіенъ (під колонтит.); рл̄θ = 139 – истмѣ. Иі (останні дві літери черв., під колонтит.); ð® = 140 – пакы нар $\bar{w}$ + (під колонтит.); ð®à = 141 – аминь глю̄ (під колонтит.); ð®â = 142 – набогать+; ð®ā = 143 – иосоудать+; ð®ä = 144 – аме хоте+ (під колонтит.); ð®å = 145 – нанежени+; ð®¾ = 146 – время смо+; ð®ç = 147 – ко⁷. вто^к (черв.); ð®è = 148 – насадич+; ð®θ = 149 – па^к. Ипос+

(4 початк. літери черв.; під колонтит.); $\delta^- = 150$ – всѣ оум+; $\delta^- \grave{a} = 151$ – въистинѣ+; $\delta^- \acute{a} = 152$ – хранили+; $\delta^- \bar{a} = 153$ – быти, ноне+ (під колонтит.); $\delta^- \grave{a} = 154$ – в’спать, в+; $\delta^- \acute{a} = 155$ – ѿкоблиз+; $\delta^- \text{¾} = 156$ – кроушиши; $\delta^- \text{ç} = 157$ – вцѣтаго; $\delta^- \grave{e} = 158$ – доднѣто; $\delta^- \theta = 159$ – невъзмо+; $\text{²} \text{з} = 160$ – в’цркви+; $\text{²} \text{з} \grave{a} = 161$ – сна̄ члч^ска; $\text{²} \text{з} \acute{a} = 162$ – менетри+ (під колонтит.); $\text{²} \text{з} \bar{a} = 163$ – ониже из+ (під колонтит.); $\text{²} \text{з} \grave{a} = 164$ – деискъ. и+; $\text{²} \text{з} \acute{a} = 165$ – стоа пра+ (під колонтит.); $\text{²} \text{з} \text{¾} = 166$ – тра въеді+; $\text{²} \text{з} \text{ç} = 167$ – инитѣма+; $\text{²} \text{з} \grave{e} = 168$ – Єже ѿлоу+ (заголовок, черв., під заставк.); $\text{²} \text{з} \theta = 169$ – м², сї. іѡ, ѿ.; $\delta^\circ = 170$ – одесати (перша літера черв.); $\delta^\circ \grave{a} = 171$ – предисл+ (заголовок, черв.); [1] – чистий, на зв. гравюра Луки; $\delta^\circ \acute{a} = 172$ – ѠЛЖКИСТО (в’язь, черв., під заставк.); $\delta^\circ \bar{a} = 173$ – бѣмлѣвж; $\delta^\circ \grave{a} = 174$ – людієжд+ (під колонтит.); $\delta^\circ \acute{a} = 175$ – ицр^ствію (під колонтит.); $\delta^\circ \text{¾} = 176$ – дшѣмоагѣ; $\delta^\circ \text{ç} = 177$ – быхотѣль+; $\delta^\circ \grave{e} = 178$ – иѡ. датира+; $\delta^\circ \theta = 179$ – иоубоаша+; $\delta^\pm = 180$ – имаемоу+ (під колонтит.); $\delta^\pm \grave{a} = 181$ – ибл^свиа сї+; $\delta^\pm \acute{a} = 182$ – отрокы+; $\delta^\pm \bar{a} = 183$ – ютоуити; $\delta^\pm \grave{a} = 184$ – глѣимъ.; $\delta^\pm \acute{a} = 185$ – быстьже; $\delta^\pm \text{¾} = 186$ – симовъ. но+; $\delta^\pm \text{ç} = 187$ – стьотебѣ+; $\delta^\pm \grave{e} = 188$ – исходам+; $\delta^\pm \theta = 189$ – ивъзъпи+ (під колонтит.); $\delta^1 = 190$ – ша донего.; $\delta^1 \grave{a} = 191$ – вома, глѣ.; $\delta^1 \acute{a} = 192$ – скѣа, иіе+; $\delta^1 \bar{a} = 193$ – именемъ; $\delta^1 \grave{a} = 194$ – гнетъ но+; $\delta^1 \acute{a} = 195$ – кнѣм’. въп+; $\delta^1 \text{¾} = 196$ – исхож¹а+ (під колонтит.); $\delta^1 \text{ç} = 197$ – неистз+ (під колонтит.); $\delta^1 \grave{e} = 198$ – на¹оучіте+; $\delta^1 \theta = 199$ – бывшоу, при+; $\bar{c} = 200$ – ирабоу мо+; $c\text{ç} = 201$ – кр^стль по+; $c\text{я} = 202$ – крѣшьеса; $c\text{ѣ} = 203$ – вѣдѣль бы; $c| = 204$ – вѣратвоа (під колонтит.); $c\text{§} = 205$ – ислыша+; $c\text{z} = 206$ – возметса; $c^\circ = 207$ – иврѣзоуне+; $c^a = 208$ – имолиего; $c\theta = 209$ – мнѣ; ісже+; $c\text{«} = 210$ – ипосла и’; $c\text{ѣ} = 211$ – Пристоуп+ (перша літера черв., під колонтит.); $c\text{я} = 212$ – снѡуслч^ск+; $c\text{ѣ} = 213$ – петръже; $c| = 214$ – в’васъ, ит+; $c\text{§} = 215$ – вахоуса; $c\text{z} = 216$ – к’немоуіс.; $c^\circ = 217$ – нараспоу+ (під колонтит.); $c^a = 218$ – ирече. ис+; $c\theta\text{«} = 219$ – хотаопра+; $c\text{я} = 220$ – марїа, яже (під колонтит.); $c\text{я} = 221$ – прїиде спж+; $c\text{я} = 222$ – знаменїа; $c\text{я} = 223$ – томоу гор+; $c\text{я} = 224$ – темно. блю+; $c\text{я} = 225$ – рече емоу.; $c\text{я} = 226$ – оученикв+ (під колонтит.); $c\text{я} = 227$ –

ивл¹чьст+ (під колонтит.); с-è = 228 – нитѣлом¹; с-θ = 229 – вае¹. идѣ; с¹л̄ = 230 – его. атели+; с¹л̄а = 231 – егда оуспри+; с¹л̄в = 232 – смоковні+; с¹л̄г = 233 – авраамлю (під колонтит.); с¹л̄д = 234 – начнете; с¹л̄е = 235 – глужевам¹, (під колонтит.); с¹л̄з = 236 – предъзва+ (під колонтит.); с¹л̄з = 237 – иприше¹; с¹л̄и = 238 – иликіи цр̄ь; с¹л̄θ = 239 – боудетъна+; с[Ⓜ] = 240 – наемник+; с[Ⓜ]а = 241 – молашее+; с[Ⓜ]а̄ = 242 – господи+; с[Ⓜ]а̄ = 243 – работати+ (під колонтит.); с[Ⓜ]а̄ = 244 – ипосли ла+; с[Ⓜ]а̄ = 245 –вмѡре, не+; Ⓜ³/₄ = 246 –моужіи, иже; с[Ⓜ]џ = 247 – иіскоуше+ (під колонтит.); с[Ⓜ]è = 248 – глашеже (під колонтит.); с[Ⓜ]θ = 249 – неправе+ (під колонтит.); с⁻ = 250 – ете едіно+; с⁻а̄ = 251 – днѣвѣск+; с⁻а̄ = 252 – иакопрі+; с⁻а̄ = 253 – коуплюсж+; с⁻а̄ = 254 – вѣер⁵лі+ (під колонтит.); с⁻а̄ = 255 – каменіе+; с⁻³/₄ = 256 – или кто е+; с⁻џ = 257 – ѡбіемъе+ (під колонтит.); с⁻è = 258 – кеварев¹ (під колонтит.); с⁻θ = 259 – сказапри+; с^џ = 260 – вверже. в+ (під колонтит.); с^џа̄ = 261 – вамѣвѣс+; с^џа̄ = 262 – исвѣздах¹; с^џа̄ = 263 – быти, иста+ (під колонтит.); с^џа̄ = 264 – сѡучн̄кы; с^џа̄ = 265 – онже рече; с^џ³/₄ = 266 – давозме+; с^џџ = 267 – надесате, с^џè = 268 – петръже; с^џθ = 269 – ив¹ставше (під колонтит.); с° = 270 – к¹пилатоу.; с°а̄ = 271 – вса¹жена+; с°а̄ = 272 – ивѡини п+; с°а̄ = 273 – стоахж же; с°а̄ = 274 – лица назе+; с°а̄ = 275 – драхла ѡв; с°³/₄ = 276 – инѡж¹аст+; с°џ = 277 – ютемъи+; с°è = 278 – еже ѡіван+ (заголовок, черв., під заставк.); с°θ = 279 – пре¹слѡв+ (заголовок, черв.); с± = 280 – можтеи.; [1] – чист., зі зв. гравюра з Іоанном; с±а̄ = 281 – ѡіѡанна (в'язь, черв., під заставк.); с±а̄ = 282 – вны. ивидѣ+; с±а̄ = 283 – вы невѣс+ (під колонтит.); с±а̄ = 284 – глѣтсас+ (під колонтит.); с±а̄ = 285 – філіппъ, (під колонтит.); с±³/₄ = 286 – пригласи; с±џ = 287 – цр̄ковъ сїа, (під колонтит.); с±è = 288 – в¹цр̄ствіе; с±θ = 289 – имѣмир¹. (під колонтит.); с¹ = 290 – вы сами м+; с¹а̄ = 291 – самаріи+; с¹а̄ = 292 – жена. гї, да+; с¹а̄ = 293 – ичюж¹ахоу+; с¹а̄ = 294 – сѣтвори+; с¹а̄ = 295 – абіежев¹+; с¹³/₄ = 296 – чл̄канеи+; с¹џ = 297 – іс̄, ирече+ (під колонтит.); с¹è = 298 – иізыдоутъ+; с¹θ = 299 – испытаи+; ´ = 300 – хлѣбы, да+; ´а̄ = 301 –

в'гороуед+; $\acute{a}$ = 302 – гл̄ю вамъ (під колонтит.); $\acute{a}$ = 303 – иградоута; $\acute{a}$ = 304 – ноумрwша.; $\acute{a}$ = 305 – его послоу+; $\acute{a}$ = 306 – бѣже близъ; $\acute{c}$ = 307 – съ книги; $\acute{e}$ = 308 – никтоже; $\acute{e}$ = 309 – вма, ѿкоже; $\acute{e}$ = 310 – иты w̄гали+; $\acute{e}$ = 311 – реченик+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 312 – кто же не+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 313 – вавшимъ+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 314 – бысте оубо+; $\acute{e}$ = 315 – съблюде+; $\acute{e}$ = 316 – дн̄ьсть.; $\acute{e}$ = 317 – можетъ чл̄+; $\acute{e}$ = 318 – рѣшажее+; $\acute{e}$ = 319 – видамеи, (під колонтит.); $\acute{e}$ = 320 – тать неп+; $\acute{e}$ = 321 – его послоу+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 322 – ко ты чл̄к̄; $\acute{e}$ = 323 – іс̄, рече. с̄іа; $\acute{e}$ = 324 – стадіи па; $\acute{e}$ = 325 – маріаже; $\acute{e}$ = 326 – иногама; $\acute{e}$ = 327 – пасха іж+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 328 – с'собою, ме+; $\acute{e}$ = 329 – еллини w̄+ (під колонтит.); **тл̄** = 330 – кназьми+; **тл̄а** = 331 – но фарісеи+; **тл̄в** = 332 – Вѣдыіс̄, ѿ+ (перша літера черв.); **тл̄г** = 333 – носѣ. обра+; **тл̄д** = 334 – номочьх+; **тл̄е** = 335 – мою зата+ (під колонтит.); **тл̄з** = 336 – вали, ть^в т+; **тл̄з** = 337 – самъ. ко^в, (три ост. літери черв.); **тл̄и** = 338 – тако тво+ (під колонтит.); **тл̄о** = 339 – съблюдо+; $\acute{e}$ = 340 – ша, иваше; $\acute{e}$ = 341 – въпраша+; $\acute{e}$ = 342 – къw̄цоу; гл̄а+; $\acute{e}$ = 343 – ѿмолю w̄ца; $\acute{e}$ = 344 – ты w̄че оуте+; $\acute{e}$ = 345 – давъзме+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 346 – назъвни^и (під колонтит.); $\acute{e}$ = 347 – спираже.; $\acute{e}$ = 348 – рекъ, тако+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 349 – іждейск^ѣ; $\acute{e}$ = 350 – іждейск+ (під колонтит.); $\acute{e}$ = 351 – чтикр^стоу. (друк черв.); $\acute{e}$ = 352 – чetyреч+ (під черв. колонтит.); $\acute{e}$ = 353 – дн̄ь тоа соу+; $\acute{e}$ = 354 – бѣже нам+; $\acute{e}$ = 355 – Маріаже+ (перша літера черв., під колонтит.); $\acute{e}$ = 356 – почсредѣ.; $\acute{e}$ = 357 – іина зна+ ; $\acute{e}$ = 358 – бо нагъ, и+; $\acute{e}$ = 359 – петръ, ѿко+; $\acute{e}$ = 360 – бывають.; $\acute{e}$ = 361 – СОБОРНИКЪ+ (в'язь, черв., під заставк.); $\acute{e}$ = 362 – ев^ѣ, w̄ма^о, (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 363 – прп^ібнаго+ (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 364 – ев^ѣ, w̄лоу^ѣ, (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 365 – ипрп^ібна+ (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 366 – папы рим^ѣ+; $\acute{e}$ = 367 – б̄гносца.; $\acute{e}$ = 368 – ев^ѣ, w̄ма^о, (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 369 – нашего, ма^ѣ; $\acute{e}$ = 370 – ст̄го ипра+ (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 371 – гл^ѣ, і. иже+ (літ. и черв.); $\acute{e}$ = 372 – ев^ѣ, w̄лоу^ѣ, гл^ѣ, і. (перша літ. черв.); $\acute{e}$ = 373 –

кирика и+; ò°ä = 374 – Успеніє (друк. черв.); ò°â = 375 – Сказаніє (друк. черв. крім перш. літ., під заставк.); ò°¼ = 376 – наоу́, евʸ, (черв.); ò°ç = 377 – че́ еваʸ (перша літ. черв.); ò°è = 378 – пне¹, †. еваʸ (перша літ. черв.); ò°θ = 379 – сре¹ еваʸ (перша літ. черв.); ò± = 380 – пне¹, ѿ. еваʸ (перша літ. черв.); ò±à = 381 – пне¹, zé. еваʸ (перша літ. черв.); ò±â = 382 – сж^ѣ еваʸ ѿлѣ гла^ѣ θ« (перша літ. черв.); ò±ã = 383 – сж^ѣ еваʸ ѿлѣ гла^ѣ ѿѣ (перша літ. черв.); ò±ä = 384 – па́ еваʸ ѿлѣ гла^ѣ 1â (перша літ. черв.); ò±â = 385 – вто́ еваʸ (перша літ. черв.); ò±¼ = 386 – сре¹ еваʸ (перша літ. черв.); ò±ç = 387 – евʸ, ѿма^ѣ, гла^ѣ 1è (перша літ. черв.); ò±è = 388 – стоахоуʸ (перша літ. черв.); ò±θ = 389 – с̄тым¹ точ+; ò¹ = 390 – ѿма^ѣ, гла^ѣ, ѿѣ; ò¹â = 391 – гла^ѣ, -â.; ò¹â = 392 – ина, θ, мъ, ина.; ò¹ã = 393 – Похвално (перша літ. черв.); ò¹ä = 394 – печатати.; ò¹â = 395 – бывайте.

Помилки в нумерації:

- замість арк. ̄â [= 53] надруковано ®â [= 41] (у примірниках Кир.756; Кир.770; Кир.771; Кир.779; Кир.4334п; Кир.5231п, у Кол. Вігта 3 нумерацію зрізано, у примірнику Кир.756 бракує аркуша);

- замість арк ±â [= 82] надруковано ±â [= 85] (Кир.749; Кир.756; Кир.770; Кир.771; Кир.779; Кир.4334п; Кир.5231п; Кол. Вігта 3);

- замість арк. с̄ѣ [= 260] надруковано ѿ^ѣ [= 67] (Кир.749; Кир.756; Кир.770; Кир.771; Кир.779; Кир.4334п; Кир.5231п; Кол. Вігта 3);

- замість арк. ̄ѣ [= 360] надруковано ò̄â [= 355] (примірники Кир.4334п; Кир.5231п. У примірниках Кир.749, Кир.756; Кир.771; Кир.779 – немає помилки в нумерації, у примірниках Кир.770; Кол. Вігта 3 нумерацію заклеєно). Помилка не відзначена в бібліографічних джерелах.

Варіанти набору:

- 1. арк. 3/6 II рах. (Лукьяненко 1993, С. 148):

найсуттєвіші відмінності:

арк. 3, рядок 1: I варіант «іехоні^ѣ» – II варіант «іехоніа»,

арк. 6, рядок 16: I варіант «въ егіпт^ѣ» – II варіант «въ егіптѣ».

арк. 6 зв., рядки 10–11: I варіант «прише¹ // вселиса» – II варіант «прише//дъ вселиса».

I варіант – 5 прим.: Кир.756 (№ 4.2); Кир.771 (№ 4.4); Кир.4334п (№ 4.6); Кир.5131п (№ 4.7); Кол. Вігта 3 (№ 4.8).

II варіант – Кир.770 (№ 4.3), Кир.779 (№ 4.5).

не встановлено за браком аркушів – Кир.749 (№ 4.1).

•2. Варіант червоного друку на арк. 20 II рах. (*Бондар 2007-1*, С. 320):

I варіант – «ре¹ гъ», II варіант – «рече гъ» (співпадають із варіантами паперу):

I варіант – Кир.749 (№ 4.1); Кир.756 (№ 4.2); Кир.770 (№ 4.3); Кол. Вігта 3 (№ 4.8).

II варіант – Кир.771 (№ 4.4); Кир.779 (№ 4.5); Кир.4334п (№ 4.6); Кир.5231п (№ 4.7).

Варіанти паперу за філігранями (співпадають із варіантами червоного друку на арк. 20 II рах.):

I варіант (примірники із сюжетними філігранями) – Кир.749 (№ 4.1); Кир.756 (№ 4.2); Кир.770 (№ 4.3); Кол. Вігта 3 (№ 4.8).

II варіант (примірники без сюжетних філіграней) – Кир.771 (№ 4.4); Кир.779 (№ 4.5); Кир.4334п (№ 4.6); Кир.5231п (№ 4.7).

Примірники: усього відомо 110 примірників (*Гусева 2003*, С. 453). Описано в каталозі 8 примірників: Кир.749 (№ 4.1); Кир.756 (№ 4.2); Кир.770 (№ 4.3); Кир.771 (№ 4.4); Кир.779 (№ 4.5); Кир.4334п (№ 4.6); Кир.5231п (№ 4.7); Кол. Вігта 3 (№ 4.8); та 2 фрагменти: Кир.759(2) (№ 4.9); Кир.762(2) (№ 4.10).

Три примірники – Кир.859, Кир.860, Кол. Попова 56, – переатрибутовані до пізнішого вільнюського видання – Євангелія (без сигнатур) 1600 р. друкарні Мамоничів

Бібліографія видання: *Петров, Бирюк, Золотарь 1958*, С. 21–22; № 22 (6 прим.); *Лабунцев 1979*, С. 25, № 56 (8 прим.); *Галенчанка 1986*, С. 59, № 8; *Лукьяненко 1993*, С. 147–151, № 66; *Гусева 2003*, С. 451–453, № 60; *Шамрай 2005*, С. 87–88; № 110–112 а; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 40, № 19 (8 прим.).

4.1. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

1-й примірник

Кир.749

інв. 4299 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: Арк. 2–9, 1, 9–39, 41–71, 75–101, [1 чист.], 102–277, [1 чист.], 278–280, [1], 281–360, [1 чист.], 361–383, 385–390, 395.

Повнота / дефектність: бракує арк. 1 I рах., 2–8, 40, 72–74, [1 іл.] перед 172, [1 іл.] перед 281, 383, 391–394 II рах., чистих видавничих аркушів після 1 I рах., 104, 167, 171.

Стан збереження: аркуші пошкоджені, забруднені, зі слідами значного замокання, подекуди мікологічного ушкодження (дірки від шашеля на оправі, початкових та кінцевих аркушах). Деякі аркуші з втратами фрагментів, непрофесійно реставровані (арк. 61–65 II рах.).

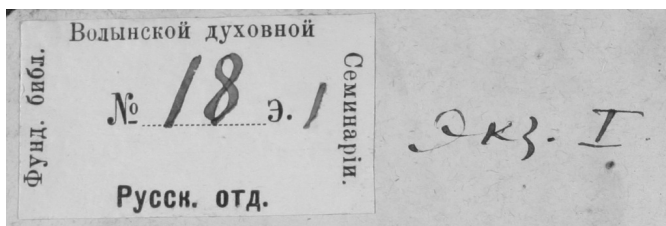
Розміри: блоку книги по оправі 305 x 205 x 86 мм; аркуша 295 x 185 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): I варіант.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенісній:

Печатки, штамп: «ФУНДАМЕНТ. БИБЛИОТЕКА ВОЛЫНСК. ДУХ. СЕМИНАРИИ» (кругла печатка, фіолетове чорнило, арк. 2 I рах.).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», під печаткою підписано «інв. 4299ст» (маленька прямокутна печатка внизу під текстом, арк. 2 зв. I рах., фіолетове чорнило).

«Центрально-наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «інв. 4299ст» (арк. 10 II рах., внизу під текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «н. к. / № 11» (верхній форзац, червоне чорнило, шифр ФБ ВПДС); «№ 11» (арк. 2 I рах., навкіс внизу під текстом, олівець, шифр ФБ ВПДС); «Кир. 749» (верхній форзац, вверху, червоний олівець, внизу те ж само, навкіс олівцем, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «Фунд. библ. / Вольнской духовной / Семинарии. / Русск. отд. / № 18. э. 1» (верхній форзац, наліпка вверху, «18» та «1» вписано чорним чорнилом; поряд із наліпкою чорним чорнилом «экз. I»).

На верхній кришці давніша наліпка із втратами, запис стертий, зверху на ньому «749».

Інші особливості примірника: арк. 2–8, 40, 72–74, 392–394 II рах. замінені рукописними – копію виготовлено на початку XVII ст., відтворено заставки, в'язь, ініціал. Рукопис виконаний двома фарбами – червоним і чорним, із колонтитулами, маргіналіями на берегах. На вставних рукописних арк. 2–8, 40, 72–74, 392–394 II рах. – філіграні Гоздава (схоже на *Каманін, Вітвіцька 1923, № 600, 604, 605, 609 = 1613–1622 pp.*) – арк. 2; Топор у картуші, зверху орел із півмісяцем (схоже на *Лауцявичюс 1967: атлас, № 1706 (1597 p.), № 1713 (1640 p.); Каманін, Вітвіцька 1923, № 568 (1612 p.)*) – арк. 3, 5, 8, 72, 392).

Оправа: картон у коричневій плямистій шкірі (XVIII–XIX ст.). Корінець із тисненням, ушкоджений, на чотири бинти. Обріз позолочений із тисненим орнаментом. Шкіра на корінці частково відокремилася. Оправа і початкові аркуші побиті шашелем. На корінці наліпка зі світлої шкіри «ЕВАНГЕЛІЕ / Новаго Завѣта». Верхній і нижній форзаци із паперу, вірогідно, XVIII ст., із вержерами та понтюзо, однак сюжетні філіграні невидимі.

Філіграні:

•**Труби:** арк. 153, 163, 165, 166, 169, 171, 174, 178, 184, 187, 191, 193, 194, 195, 196, 199, 202, 213, 215, 217, 219, 221, 224, 225, 229, 230, 235, 236, 238, 240, 242, 244, 247, 249, 250, 253, 254, 256, 259, 260, 263, 265, 266, 272, 273, 274, 275, 276, 277, [1] після 277, 281, 282, 283, 285, 289, 290, 292, 294, 301, 303, 304, 305, 308, 310, 311, 313, 315, 316, 324, 376, 386 II рах. = 71.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 10, 14, 23, 24, 25, 31, 34, 42, 49, 52, 54, 55, 57, 61, 62, 63, 69, 70, 71, 75, 76, 83, 85, 87, 91, 93, 95, 99, 100, 103, 105, 106, 114, 116, 117, 118, 121, 125, 126, 132, 139, 140, 146 II рах. = 43.

•**Свєнчиц без картуша:** арк. 12, 21, 22, 29, 33, 41, 81, 96, 131, 133, 135, 141, 144, 152, 155, 158, 164, 379 II рах. = 18.

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. 35, 36, 127, 145, 172, 175, 182, 198, 204, 207, 209, 210, 227, 232, 326, 353, 368, 369, 370, 372 II рах. = 20.

•**Сліта менша в лінійному картуші:** арк. 98, 279, [1] (після 360), 361, 362, 364, 378, 382, 388 II рах. = 9.

•**Кабан:** арк. 3 I рах., 4 I рах., 7 I рах., 328, 355, 359 II рах. = 6.

•**Риба:** арк. 322, 357 II рах. = 2.

•**Абданк під митрою:** арк. 79, 104 II рах. = 2.

- Абданк*: арк. 27, 46 II рах. = 2.
- Ястжембец у картуші під короною*: арк. 122, 150, 186 II рах. = 3.
- Єліта велика під короною*: арк. 44 II рах. = 1.
- Голова блазня*: арк. 395 II рах. = 1.
- Топор без картуша*: арк. 9 I рах., 9 II рах. = 2.
- Остоя*: арк. 385 II рах. = 1.
- Літера S*: арк. 299, 314 II рах. = 2.
- Без філіграні* (пари аркушів): арк. 329/336, 330/335, 331/334, 332/333, 337/344, 338/343, 339/342, 340/341, 345/352, 346/351, 347/350, 348/349 = 12.
- Не встановлено знаків*: арк. [1]/8 I рах., 1/8, 2/7, 3/6, 4/5, 64/72, 73/80, [1] ч. після 104/109, 167/[1 іл.], [1] після 167/[1] після 171, 392/[4], 393/[3], 394/[2] = 13.

Походження: зі збірки Фундаментальної бібліотеки Волинської духовної семінарії (Житомир). Примірник надійшов до ВБУ у 1932 р. в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею (Житомир) (*Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161*).

Бібліографія примірника: *Тихомиров 1889, С. 5, № 11 (42); Перетц 1911, С. 23, 136; Лабунцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 453; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007-1, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19.*

4.2. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

2-й примірник

Кир.756

інв. 4306ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 2–9, 1–15, 17–391.

Повнота / дефектність: бракує арк. 1 I рах., 16 II рах. (замінений арк. з Євангелія 1600 р. – див. нижче); арк. 392–395; усіх чистих видавничих арк. – після 1 I рах., 101, 104, 167, 171, 277, 280, 360.

Стан збереження: задовільний. Аркуші дещо забруднені, зі слідами замочання. Багато аркушів, особливо на початку книги, обрізано і доклеєно новим папером до корінця. Унаслідок чого деякі арк. – 3, 6, 16, 25, 26, 31, 32, 36, 100, – мають менші розміри. Аркуші 206, 209 не тримаються блоку.

Розміри: блоку книги по оправі 318 x 198 x 76 мм; аркуша 289 x 182 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): I варіант.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

Записи: «І по своихъ ро^дстелѣ^х/ а п^дписыва¹ по^д Васи¹евско^в/ Петрѣ Иван^вичѣ, лѣта/ ~~ж~~ъ восьмѣде[сят]ь в^смаго [7088 = 1580] мѣца / ма²та в I [= 30] днь на пама^т / прп^дбнаго ѿца н^ша^т І^ва / списателя листвѣце. на пре/ст^вл¹ бе³ выноса» (поарк. запис, арк. 384–391, внизу під друкованим текстом, чорне згасаюче чорнило).

Екслібрис: збережений із втратами, із тонкого рожевого паперу із зображенням голови однорога: «Paul Schouwal^{*}... / Ex libris comitis... / Б. н. № 22 / Шкапъ № / Полка № / Книга №», «22» вписано вручну. Під ним проглядає інший екслібрис менших розмірів із білого паперу в лінійній рамці.

Печатки, штамп: «Державна публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», під печаткою підписано «430бст» (арк. 1 зв. I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «430б ст» (арк. 9 II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «№ 2879» (верхній форзац, навкіс посередині арк., олівець); «Кир.756» (верхній форзац, навкіс внизу; теж саме – верхній контрфорзац, олівець; сучасний шифр зберігання).

Інші особливості примірника: вклеєно арк. 16 II рах. із вільнюського видання Євангелія без сигнатур друкарні Мамоничів 1600 р., що має значно менші порівняно із сусідніми аркушами розміри – 270 x 169 мм. На звороті аркуша останній рядок дописано таким чином, щоб його текст збігався із виданням 1575 р. Філігрань – Лис у орнаментальному колі – подібна до *Лауцявичюс 1967: атлас*, № 1866 (1593–1594 pp.); № 1867 (1598–1600 pp.).

Арк. 392–395 замінені рукописними, що майстерно імітують друкований текст. На початку і в кінці книги вставлено по 2 чистих

---

* Можливо, екслібрис належав гр. Шувалову Павлові Петровичу (1847–1902) – гвардії-полковнику, флігель-ад'ютанту, державному діячеві, що деякий час був власником містечка Тального – датільніше див. с. 43.

аркуші, аркуш 2 на початку – літерна філігрань ГАМФ, інші – без філіграней.

Оправа: дошки у світло-коричневій шкірі з тисненим геометрично-рослинним орнаментом (XVIII–XIX ст., старообрядницька, московського типу, імітація московських оправ I половини XVII ст.) *. Верхня дошка із тисненням у вигляді двох рамок рослинного орнаменту, вверху і внизу відтиснено в'язю «Книга гл҃емая», посередині кибалковий орнаментований середник. Тиснення на нижній кришці у вигляді поперечних і поздовжніх смужок рослинного орнаменту. Обидві кришки з частковими скосами по краях. Залишки від кріплень двох застібок-пробоїв зі шкіри та жовтого металу. Застібки прибиті кожна двома гвіздками, кріплення – одним. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений чорною та білою нитками. Обріз фарбований коричнево-червоним. На корінці тиснення золотом «Евангѣл». Форзаці із машинного паперу без філіграней.

Філіграні:

•**Труби:** арк. 152, 158, 159, 160, 164, 170, 174, 175, 179, 180, 181, 184, 192, 193, 201, 203, 204, 207, 209, 210, 212, 216, 217, 218, 221, 222, 223, 229, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 245, 246, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 261, 264, 265, 267, 269, 271, 273, 275, 276, 281, 282, 285, 286, 289, 292, 294, 295, 297, 298, 299, 301, 307, 308, 311, 312, 313, 318, 319, 320, 383, 385, 389 II рах. = 75.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 15, 18, 19, 21, 30, 31, 32, 34, 40, 47, 50, 53, 59, 60, 64, 65, 66, 68, 76, 86, 91, 107, 111, 115, 116, 117, 131, 134, 140, 141, 355 II рах. = 31.

•**Свєнчиц без картуша:** арк. 4, 10, 11, 12, 17, 29, 36, 43, 44, 48, 51, 58, 67, 78, 80, 84, 87, 92, 101, 129, 142, 145, 155, 156, 163, 167, 197 II рах. = 27.

•**Підкова маленька з хрестом без картуша:** арк. 4 I рах., 35, 56, 90, 109, 138, 146, 178, 185, 188, 194, 200, 227, 323, 345, 353, 371, 373 II рах. = 18.

•**Єліта в лінійному картуші:** арк. 9, 279, 337, 338, 339, 347, 349, 363, 365, 366, 367, 377, 380, 381 II рах. = 14.

•**Кабан:** арк. 3, 7 I рах., 388 II рах. = 3.

•**Риба:** арк. 341, 359 II рах. = 2.

---

* Подібні оправи мають примірники Кир.4942п, Октоїх (М., 1638); Кол. Вітта 57, Часослов (М., 1652); Кир.2999п, Мінея, липень (б. м. і р. – старообрядн. вид. не раніше 1831 р.) та ін.

- Абданк*: арк. 2, 3 II рах. = 2.
- Абданк під митрою*: арк. 8, 79, 104, 128 II рах. = 4.
- Ястжембец у картуші під короною*: арк. 99, 144, 150, 375 II рах. = 4.
- Єліта велика під короною*: арк. 89, 97, 108 II рах. = 3.
- Топор без картуша*: арк. 9 I рах., 171 II рах. = 2.
- Остоя*: арк. 391 II рах. = 1.
- Літера S*: арк. 316, 325, 374 II рах. = 3.
- Два хрести в картуші під короною*: арк. 322 II рах. = 1.
- Без філіграней* (пари аркушів): арк. 81/88, ?98/102, 119/126, 120/125, 121/124, 122/123, 321/328, 329/336, 330/335, 331/334, 332/333, 346/351, 356/357 II рах. = 13.
- Не встановлено знаків*: арк. [1]/8 I рах., [чист.] після 167/[чист.] після 171, 392/[4 чист.], 393/[3 чист.], 394/[2 чист.], 395/[1 чист.] II рах. = 6.

Походження: у 1923 р. до ВБУ з Тального (зараз місто, райцентр Черкаської обл.) було передано фонди Долгоруківської учительської семінарії, можливо, в їх складі й книжки з місцевої бібліотеки Шувалових (*Дубровіна, Онищенко 1998, С. 74*).

Бібліографія примірника: *Лабынцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 452–453; Шамрай 2005, С. 88, № 112; Бондар 2007-1, С. 310, 316, 320; Немировский 2007-1, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19; Бондар 2010-5, С. 224.*

4.3. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

3-й примірник

Кир.770

інв. 4320 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: 1–9, 1–11, 14–391, 393–395.

Повнота / дефектність: бракує арк. 12–13, 392 II рах.; усіх чистих видавничих арк. після 1 I рах., 101, 104, 167, 171, 277, 280, 360 II рах.

Стан збереження: аркуші обірвані, пошкоджені, забруднені, пожовклі, непрофесійно реставровані, зі слідами замокання. Від арк. 360 втрачено половину, підклеєно іншим папером. Аркуші, особливо в кінці, мають сліди ентомологічного ушкодження – побиті шашелем).

На початку і в кінці книги вставлено по одному чистому аркушу з вержерами та понтюзо, але без сюжетних філіграней.

Розміри: блоку книги по оправі 320 x 225 x 83 мм; аркуша: 303 x 200 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): I варіант.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

Записи: «Лѣта ѿ нарожде^нта Исуса Христа сына Божья // ѿ а:ф:оѿ [= 1579] м^сца маа шостого дня При де²жаве // наасне^шшого его мл^сти корола по¹ского и великого кнѣ^за // литовского Стефа^на княжати Седмигра^дскаго * // и при епископе Володиме²ско® и Бересте^ско® ки² Феодосии ** // повеление® и накладо® п^на Лаврина Богушевича Ивани^кого *** // и ма¹жо^пки его панее Матрены Семеновны Ивани^кое **** // и д^шше^наго ради сво^г спасения придана есть сия книга // Ева^нгелие тетро ку це²кви Бл^гговенения пресвятое Богоро^дицы // ѿ имении свое® ѿчин^по® Иванича^х ***** в повете Володиме²скомъ //... [бракує двох аркушів тексту, які зманено чистими рукописними] // и вси® свѣ^ты® на веки вечные непорушно а не мае^т тое® // книги ниhto ничи® дети и пото^ки н^ши ѿ сее це²кви Божи^и // Бл^гговенения преч^стое ѿ далати а естли бы хто ме¹ // тое Ева^нгелие ѿ це²кви Божи^и ѿ далати то^т маеть / з нами су^дмети пре^д сыно® Божи® на страшно® и нелице//м^ѣрно® суде и ка^д дѣ^ти то чини^и абы несме¹ по^дкля^в вами // свѣ^ты^х ѿ це²кви: ±: а [= 388] иже во Никеи:» (арк. 2–20 II рах., поарк. запис внизу під друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

«Повеление® раба Божия Ла^врина Богушевича п^на // Ивани^кого и ма¹жо^пки его пни^ш Ма^рены Семено^вны // Ивани^кое к

---

* Стефан Баторій (1533–1586) – 1571–1576 рр. – семиградський (трансильванський) князь, з 1576 р. – польський король.

** Феодосій Лазовський (?–1588) – єпископ Холмський і Белзький у 1552–1565 рр., Володимирський та Берестейський у 1565–1580 рр.

*** Іваницький Лаврентій Богушевич (?–1577) – волинський шляхтич, власник Іваничів.

**** Іваницька Мотрона Семенівна (? – не раніше 1590) – дружина Л. Іваницького.

***** В усіх записах йдеться про населений пункт Іваничі – зараз смт Іваничі, райцентр Волинської обл., Україна.

То^с же це²кви Блгвемениа пр^стое Богоро^{ди}цы // придали сосуды
сребрѣныя келе^х сребрѣны^ы // дискосъ и ло^{ку} сре^рѣныя // крестъ
во^двига¹ны^ы древа^{ны}ы^ы рыты^ы сребро^о // ѿправны^ы по^лотисты^ы и не
мае^ты^х сосудо^а // ѿ на^ску^{то} це²кви приданы^х ни^хто ни^{чи} дети
// и пото^оки наши ѿ сее це²кви Божи^ы Благовемениа пр^стое //
ѿдали^{ти} навекъ веко^о непорушно, а естли бы хто мѣ¹ // тые сосуды
сребрѣныя и вшелякие речи це²ковныя ѿ це²кви Божи^ы // ѿдали^{ти}, то^с
мае^т мети с нами с^дъ пре^д сыно^о // Божи^о на страшномъ и
нелице^мр^номъ с^де и чинити того // абы не сме¹ подъ клатвами
святыхъ ште^а // триста и шемъ на деса^а иже в Nikeи» (те ж само,
арк. 106–120 П рах.).

«И к то^с же церкви мы пе²вомененыя з воли Божи^а // надали ку
це²кви Блгвещениа пречистое Богородицы // и инши^х кни^г, которые
книги зособна ка^а даа под име^{не} нши^о // по^дписаны а то^е
меновите: Ева^нгелие шчите¹ное // Апо^столь тетро друку лвовьского,
Пса¹ты² друкованую // Шхта^ы пе²вогласникъ, Шхта^ы патогласникъ, //
Мине^ы дванадцать на двана^дцати мѣ^сяцев // Трев^д постнаа, Трев^д
цве^а наа, шста^а ер^усали^оски^ы // книжка малаа Требникъ зъ
светыцами» (те ж само, арк. 172–180 П рах.).

«[початок запису втрачено через зношеність аркушів, часткове
його заклеювання тощо] спасениа... // к^ш це²кви Благ... // ш имени
свое... //... // рече^а к то^с це²кви приданы^х дети и пото^оци нши^и и
ни^хто ни... // ѿ сее це²кви Божи^ы Благовещениа пр^стое
ѿдали^{ти}... // на векъ векомъ не мае^т а естли бы хто мѣ^{ль} тые звонь
// и вшелякие речи це²ковныя ѿ це²кви Божи^ы ѿдали^{ти} // тот мае^{ти}
мети с нами с^дъ пре^д сыно^о Божи^о // на страшномъ и
нелице^мр^номъ с^де и чинити того абы не сме¹ // по^д клатвами
святыхъ ште^а триста // и шемъ надесять иже в Nikeи» (те ж само,
арк. 281–295 П рах., запис згасающий, подекуди заклеений папером,
напівстертий).

«XVI в. (1575 – марта 30). Евангеліе из церкви с. Иваничъ
Владимиро-Волын. уѣзда. Печатано Петромъ Тимофеевичемъ
Мстиславцемъ. Владимиро-Волынск. братство» (клаптик паперу,
підклеений знизу до арк. 286 зв.).

«Принадлежить церкви села Иваничъ Казанской» (верхній форзац, чорне чорнило, XIX ст.); «издана в 1574–1575» (там само, чорне чорнило).

Печатки, штамп: «Державна публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу підписано «інв. 4320 ст» (арк. [1] зв., посередині, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4320 ст» (чистий арк. після арк. 11 II рах., синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «II, 260 dubl. Экз. 2й» (чистий аркуш на початку книги, чорне чорнило, шифр ВЄД); «№ 10» (там само, синій олівець); «Вол. муз.» (там само, червоний олівець); «№ 5-й» (верхня кришка, на тканині оправи, фіолетове чорнило); «Кир.770» (верхній форзац, вверху, теж саме внизу навкіс, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: на корінці давніша прямокутна наліпка зі згаслим написом.

Інші особливості примірника: замість бракуючих аркушів 12–13 II рах. вставлено чисті – папір XVIII ст. із філігранню герб Роголя в бароковому картуші під короною, вторинний знак – літери «GS», схоже на *Лауцявичюс 1967, атлас*, № 2940 (1736 р.), № 2941 (1792 р.).

Оправа: дошки в коричневій шкірі, зверху обтягнуті зеленим (або зелено-синім) вицвілим оксамитом. Шкіра із тисненням, зокрема, у вигляді тонких візерункових горизонтальних смужок на корінці. Шкіра і оксамит зі значними втратами. На обох кришках сліди від застібок-пробоїв. На оксамиті сліди від металевих прикрас, які не збереглися (великого ромбовидного середника, квадратних наріжників, кріплень до застібок). Корінець на три бинти. Обріз фарбований червоним. На корінці наліпка зі згаслим написом (Волинського науково-дослідного музею з Житомира?).

Філіграні:

•**Труби:** арк. 144, 152, 154, 160, 164, 173, 175, 179, 180, 182, 183, 186, 191, 193, 194, 197, 201, 206, 208, 210, 216, 219, 223, 226, 233, 234, 238, 242, 243, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 256, 258, 260, 263, 265, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 277, 281, 282, 285, 286, 290, 293, 294, 296, 298, 301, 302, 304, 308, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 319, 383, 386 = 69.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 4, 28, 31, 32, 35, 37, 42, 48, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 69, 70, 71, 72, 75, 80, 81, 82, 83, 84,

90, 91, 93, 96, 99, 100, 106, 108, 112, 113, 118, 120, 121, 140, 141, 147, 148 II рах. = 43.

•*Свенциц без картуша*: арк. 2, 10, 18, 20, 22, 24, 27, 34, 40, 43, 74, 76, 104, 119, 128, 129, 131, 142, 151, 156, 167, 170, 196, 379, 385 II рах. = 25.

•*Підкова маленька з хрестом без картуша*: арк. 11, 114, 127, 138, 159, 174, 188, 200, 213, 214, 225, 227, 232, 352, 353, 356, 368, 370, 388 = 19.

•*Єліта в лінійному картуші*: арк. 3, 279, 337, 342, 343, 349, 350, 362, 364, 366, 367, 381, 382 = 13.

•*Кабан*: арк. 2, 3, 5, 8 I рах., 102, 168, 325, 359 = 8.

•*Риба*: арк. 330, 334, 336, 341, 346, 355 = 6.

•*Абданк без митри*: арк. 322 II рах. = 1.

•*Абданк під митрою*: арк. 1 II рах. = 1.

•*Ястжембец у картуші під короною*: арк. 97, 123, 143, 204 =

4.

•*Єліта велика під короною*: арк. 45 = 1.

•*Голова блазня*: арк. 393, 395 = 2.

•*Топор без картуша*: арк. 1 I рах. = 2.

•*Остоя*: арк. 323 = 1.

•*Лодзя* (чотиричасний герб): арк. 235, 239 = 2.

•*Літера S*: арк. 332, 369, 372 = 3.

•*Два хрести*: арк. 321 = 1.

•*без філіграней* (пари аркушів): арк. 162 / 163, 384 / 391 = 2.

•*Не встановлено знаків* (пари аркушів): арк. 12 / 13, [1] після 104 / 109, [1] після 167 / [1] після 171, [1] чист. після 277 / 280, 392 / [1], 394 / [1] = 6.

Походження: примірник зі збірки Володимир-Волинського братства (Володимир-Волинський), потім Волинського єпархіального давньосховища (Житомир). Надійшов до ВБУ у 1932 р. з Житомира в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею (*Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161*).

Бібліографія примірника: *Теодорович 1893, С. 205, № 22; Петров, Бирюк, Золотарь 1958, № 22, С. 21–22 (запис); Лабынцев 1979, С. 25; Голенченко 1988, С. 9; Мицько 1990, С. 10; Гусева 2003, С. 453; Ричков, Луц 2004, С. 163; Шамрай 2005, С. 88–89, № 112 а; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007-1, С. 538; Бондар 2008-1, С. 123–125; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар 2008-4, С. 32–33; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19; Бондар 2010-1, С. 160–161; Бондар 2012-1, С. 24–36.*

4.4. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

4-й примірник

Кир.771

інв. 4321ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань

Формула: арк. 3–9, 1–101, [1 чист.], 102–104, [1 чист.], 105–167, [1 чист.], 168–171, [1 чист.], [1 іл.], 172–277, [1 чист.], 278–280, [1 чист.], [1 іл.], 281–382, 393–395.

Повнота / дефектність: бракує початкових аркушів 1, [1], 2 I рах., 383–392, арк. [1 чист.] після 360.

Стан збереження: поганий, блок книги розбитий, аркуші не тримаються блоку. Аркуші ушкоджені, забруднені, із втратами фрагментів, зі слідами значного замокання. Сліди мікологічного ушкодження. Давня непрофесійна реставрація окремих аркушів. Аркуші 348–349 відокремлені від блоку і значно ушкодженіші порівняно з сусідніми. Аркуші 393–395 відокремлені від блоку.

Розміри: блоку книги по оправі 222 x 70x 55 мм; аркуша 310 x 200 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): II варіант.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Печатки, штамп: «Державна публічна бібліотека УРСР», вручну дописано «інв. 4321ст» (арк. 3 зв. I рах., внизу під друкованим текстом, сине чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «інв. 4321 ст» (арк. 10 II рах., внизу під друкованим текстом, сине чорнило).

Шифри, інші відмітки: «экз. 2-й / н. к. /№ 11» (арк. 3 I рах., вверху над текстом; червоне чорнило, шифр ФБ ВПДС); «Кир.771» (арк. 3 I рах., вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «№ 11 / н. к.» (давня прямокутна наліпка на корінці, червоне чорнило, шифр ФБ ВПДС).

Маргіналії: «Четыре благовѣстія 1575 г. Вильна. Тип. Мамоничей. Издатель Петр Тимофеевич Мстиславецъ. Ф. Ч.» (арк. 3 I рах., вверху над текстом; сине чорнило).

Оправа: оправи бракує, лише незначні залишки шкіри на корінці. Блок книги укріплено за допомогою маленьких клаптиків із

латинським рукописним текстом. Обріз позолочений із тисненим орнаментом. Корінець плетений на три бинти.

Філіграні: примірник надруковано на папері без філіграней.

Походження: зі збірки Фундаментальної бібліотеки Волинської православної духовної семінарії (Житомир). Надійшов до ВБУ у 1932 р. в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею з Житомира (*Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161*).

Бібліографія примірника: *Тихомиров 1889, С. 5, № 11 (43); Перетц 1911, С. 23, 136; Лабынцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 453; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007-1, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19; Бондар 2010-5, С. 220.*

4.5. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

5-й примірник

Кир.779

інв. 4329ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 3–9, 1–101, [1 чист.], 102–104, [1 чист.], 105–171, [1 чист.], 172–280, [1 іл.], 281–360, 369–391.

Повнота / дефектність: бракує початкових аркушів 1, [1], 2 і рах., гравюри із зображенням Марка (арк. [1 іл.] перед 172); арк. 361–368, 392–395, видавничих чистих після 167, 277, 280, 360.

Стан збереження: у 2010 р. у НБУВ примірник було відреставровано й виготовлено нову оправу. До реставрації примірник відзначався поганим збереженням аркушів, особливо початкових та кінцевих, забрудненням, плямами від воску, слідами ентомологічного ушкодження, подекуди непрофесійною реставрацією. Кінцеві аркуші розпадалися на шматки внаслідок деструкції паперу. Блок книги до реставрації був розбитий, аркуші розсипані. Двоаркуш 84–85 до реставрації мав менші порівняно із іншими аркушами розміри.

Розміри: блоку книги по оправі 305 x 230 x 74 мм; аркуша 295 x 195 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): II варіант.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенісній:

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу дописано «інв. 4329 ст» (арк. 3 зв. I рах., арк. 11 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Вол. муз.» (синій олівець; арк. 3 I рах. вверху, чорне чорнило); «II, 260. dubl. экз. 4-й» (там само; чорне чорнило, шифр ВСД); «№ 7-й» (там само, фіолетовий олівець); «№ 10» (арк. 3 I рах. внизу, простий олівець) «Кир.779» (верхній контрфорзац, вверху; арк. 3 I рах., внизу навкіс, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «Четвероєвангеліє. / Вільно, 1575. / Прим. 2-й» на наліпці дописано «921» (простий олівець). Під наліпкою «Вол. муз.». (до реставрації наліпка була приклеєна арк. 3 I рах., тобто на початку книги, після реставрації – до верхнього форзацу).

Маргіналії: в книгу був вкладений клаптик паперу із написом «Четыре благовѣстія / 1575 г./ Издана Петр. Тим. / Мстиславцем в / Вильне. / Книга находилась среди / неопределенных по назв./нию и г. изд. книг. / Ф. Ч.» (чорне чорнило), який підклеєно до нижнього форзацу.

Маргіналії 1860 р. про кількість прочитаного (простий олівець) – на полях арк. 2 II рах., 29, 63, 78 зв., 81, 87, 92, 101, 106, 135, 172, 204, 238–238 зв., 277 зв., 281, 334.

Оправа: сучасна, виготовлена у НБУВ у 2010 р. – дошки в коричневій шкірі. Каптал плетений червоною та білою нитками. Корінець на чотири бинти. До реставрації примірник мав іншу оправу, відокремлену від книги, збереглися лише залишки коричневої шкіри з тисненим орнаментом з верхньої кришки і одна дерев'яна дошка. Обріз фарбований темним.

Філіграні: примірник надруковано на папері без філіграней.

Походження: походить зі збірки Волинського єпархіального давньосховища (Житомир). Надійшов до ВБУ у 1932 р. з Житомира в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею (Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161).

Бібліографія примірника: Лабынцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 453; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19; Бондар 2010-5, С. 220.

4.6. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

**6-й примірник
Кир.4334п**

інв. 16450ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 1–9, 2– 277, [1], 278–280, [1 чист.], 281–360, [1 чист.], 361–395.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує всіх гравюр із зображеннями євангелістів – арк. 1 II рах. (зображення Матвія), 105 (зображення Марка), [1 іл.] перед 172 (зображення Луки), [1 іл.] перед 280 (зображення Іоанна), а також більшості чистих видавничих аркушів – після 1 I рах., 101, 104, 167, 171, 280.

Стан збереження: аркуші забруднені, з плямами, деякі пошкоджені, окремі не тримаються блоку. Сліди ентомологічного ушкодження, особливо на початку та в кінці книги. Окремі аркуші, особливо на початку та в кінці книги, погано тримаються блоку. Аркуші 356–357 дуже пожовклі.

Розміри: блоку книги по оправі 348 x 220 x 74 мм; розміри аркуша 325 x 215 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): II варіант.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант (без сюжетних філіграней).

Провенієнції:

Записи: «Церкви Рождества Прѣстыя Богородицы По[ч]ковской» (арк. 1 I рах., вверху над друкованим текстом).

«Из книг церкви Рождества Пресвятыя Богородици [Ивчковской?] < або Почковской – Н.Б.>» (арк. 1 зв.).

«Сию книгу на „ма рекомую Те́ри Єв҃гліє // купи¹ рабъ божи“
Іѡванъ изъ жоною своею Ѡленою // и² до¹ кою Га⁺кою і Марією за
свое ѡпутение грѣхо³ // и родителе⁴ своихъ всѣхъ // и прида¹ ей до
храму стѣго Архистратига Миха⁵ла // вѣ¹ ними часи. Аби нѣхто не
важи¹ ся ей ѡ того вишепомен⁶о... // храму ѡдалити, а нѣ продати и
нѣяки⁷ ко¹ ве^k лука⁸ ство⁹ // во^sхитити а нѣ по⁺ и нѣ да^k и нѣ ѡ
покри¹⁰ ни^x мои^x // а нѣ ѡт дѣтимохъ. А хто би мѣлъ важитися // ей
ѡдалити ѡ помен⁶ого храму ѡаки⁷ ко¹ ве^k способо¹¹ // ѡ с такови¹² пре^d
нелицеѣрени¹³ судиею на^s трашномъ судѣ // кгда при¹⁴де¹⁵ судити
живи^x и ме² твыхъ // стазатися бѣду // и анафема неха¹⁶ буде¹⁷ прокла¹⁸
ѡ Ѡ[±] [= 388] ѡць // иже во Nikeи и ѡ ма грѣшнаго и недо^sто¹⁹наго
// Ивана // и по²⁰торе и потрете анафематизаю непо^sлу²¹но // А хто
буде¹⁷ на не²² стое Єв҃ліє читати // уклон²³о зпрошу за мене грѣшнаго

Бґа молѣте // дай Бґъ мира и лю^ѣви да буде́ с вами Амѣнь // При сѣченику кере Ѡеодору в ка^Ѡнос^ѣувцѣ на циду^лан^нцехъ // року бґого ҃а· ҃а [= 1661] мѣа фѣвруариа дна ҃¼ [= 26] / иже во стѣихъ ѡца нашего Порфириа» (поаркушний запис, арк. 2–22 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

Екслібрис: «Bibliothèque du Prince E. Lwoff. Arm. 1. Ray 3. № 4» (зв. верхньої кришки оправи, вверху, наклеєний на дошку, цифри вписано вручну чорним чорнилом).

Печатки, штамп: «Центральна наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «16450 ст» (арк. 1 зв. I рах., посередині арк., теж саме – арк. 33 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «16450 ст» (арк. 9 II рах., на зовнішньому березі, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «КДА АХІІ 2/52» (верхній форзац, вверху, чорне чорнило, шифр КДА); «Ее 3365» (арк. 1 I рах., вверху над друкованим текстом; олівець; теж саме, на екслібрисі, шифр КДА); «19.II.1901» (арк. 1 I рах., внизу під друкованим текстом, простий олівець,); «К.4334п» (верхній форзац, вверху, фіолетове чорнило, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: невелика прямокутна наліпка на корінці, вверху, із шифром КДА «Ее 3365. АХІІ 2/52», вписаним чорним чорнилом.

Інші особливості примірника: в кінці книги вставлено чистий аркуш із філігранню Олень без обрамлення – аналогів в альбомах не виявлено.

Оправа: дошки в коричневій шкірі з тисненим орнаментом (сліпе тиснення, кілька тонких орнаментальних рамок та дрібних рослинних елементів), потерта, із втратами фрагментів шкіри. На верхній кришці відтиснено золотом два середники – верхній невеликий ромбовидний, нижній – овальний, вірогідно, із зображенням Ісуса Христа. На нижній кришці овальний середник. Також на кришках оправи сліди від металевих прикрас – великого прямокутного середника, квадратних наріжників, круглих жуковин. Залишки двох застібок зі шкіри та металу. Кріплення застібок (збережене одне із двох) із жовтого металу. Застібки прикріплені гвіздками із білого металу. Дошки обох кришок тріснуті навпіл. Форзацний папір відірваний, збережені лише окремі фрагменти.

Обріз фарбований золотом із тисненим орнаментом. Корінець на три бинти.

Філіграні: примірник надруковано на папері без сюжетних філіграней.

Походження: бл. 1898 р. примірник разом зі частиною стародруків зі збірок Д. Г. Бібікова * та його зятя Є. А. Львова ** надійшов в дарунок Київській духовній академії, тоді як основна частина книг – до бібліотеки Київського університету св. Володимира (Коваль, Афанасьєва 2005, С. 235–236). До ВБУ примірник надійшов 1923 р. у складі збірки КДА.

Бібліографія примірника: *Крыловский 1915*, Т. 5. Вып. 13, № 30008?; *Барвінок 1924*, С. 134; *Попов 1924*, С. 163, № 24; *Лабынцев 1979*, С. 25; *Гусева 2003*, С. 453; *Коваль, Афанасьєва 2005*, С. 236; *Шамрай 2005*, С. 87–88, № 110; *Бондар 2007-1*, С. 310, 320; *Немировский 2007*, С. 538; *Бондар 2008-2*, С. 274; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 40, № 19; *Бондар 2010-5*, С. 220.

4.7 Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

7-й примірник

Кир.5231п

інв. 17398ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: 1–9, 1–171, [1 іл.], 172–280, [1 іл.], 281–395.

Повнота / дефектність: примірник повний, має всі аркуші з друкованим текстом, однак в ньому бракує всіх чистих видавничих аркушів після 1 І рах., 101, 104, 167, 171, 277, 280, 360.

Стан збереження: аркуші пошкоджені, забруднені, із плямами від значного замокання, подекуди зі слідами мікологічного та ентомологічного ушкодження.

Розміри: блоку книги по оправі 34 x 22 x 74 см; аркуша 305 x 195 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): II варіант.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «РокѸ à†ġâ [= 1702] септемвриа -ā [= 23] сіа Євангеліа // до храмѸ СтѸго Спаса в селѸ Ро⁵ла//вичах *** w^dновлена

* Бібіков Д. Г. – див. опис № 1.2.

** Львов Є. О. – див. опис № 1.2.

*** Рославичі – зараз с. Васильківського р-ну Київської обл., Україна.

коштомъ еро®: // Парфеніа Родовича, на то́ ча⁵ економа // Сѣо Софи⁵кого Кіевского.» (поарк. запис, арк. 2–6 II рах., зверху над друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

«Сія // книга // глаголемая // Евангеліе // куплена // рабомъ // божіимъ // Феодоромъ // Гребелкою // 1797-го // года // мая // 20-го до // церкви При- // тицкои * // на // вѣчніе // времена» (арк. 2–20 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

На арк. 2 I рах. – 3 II рах. був запис, який на деяких аркушах вирізано, на деяких – витерто.

У кінці книги на чистому, відокремленому від блоку аркуші записи, які погано читаються: «Дано крестъ дѣла^п зѣбии своеи 7 1/2... / ценою по 18 ко: за рѣбля и 20 ко: о́ работи»; «июня 22д [...] дано золотарѣ Михайлу / сребра своего фунтъ изъ золотымъ а проби десяток гробницъ въ 2 ру... за трѣда три рѣбля».

Печатки, штампн: «Центральна наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «17398 ст» (арк. I I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №» вписано «17398 ст» (арк. 8 зв. II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «С. 239» (верхній форзац, вверху, синій олівець; теж саме, арк. I I рах, вверху над текстом); «ВХVI 2/5» (верхній форзац, посередині, чорне чорнило, шифр КДА); «К.5231п» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: на корінці більша прямокутна вверху, із шифром КДА «ВХVI 2/5», вписаним чорним чорнилом; під нею менша прямокутна, із шифром «С. 239», також вписаним чорним чорнилом.

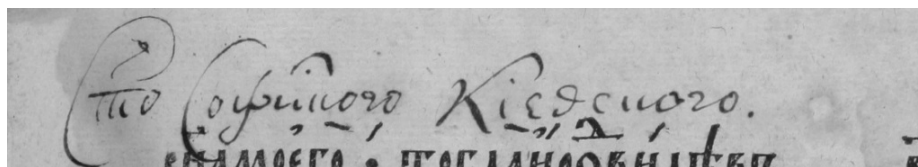
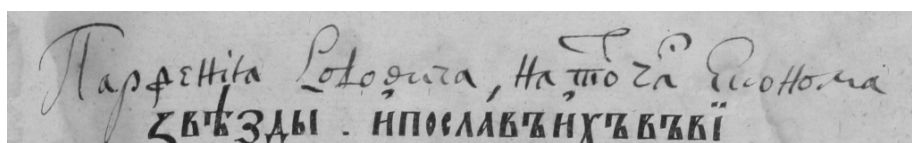
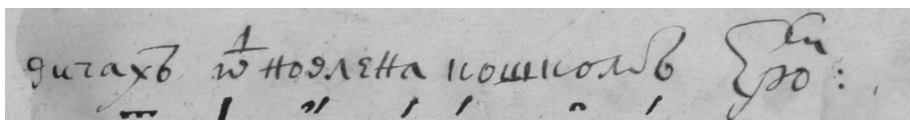
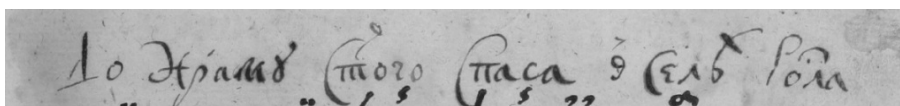
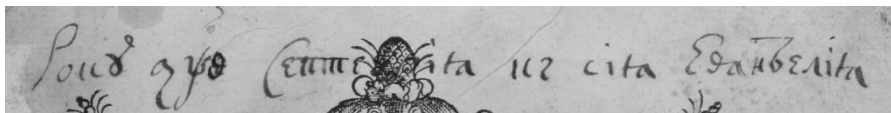
Маргіналії: «Господи помилуй» (верхній форзац, вверху, чорне вицвіле чорнило).

«Евангеліе сіе писано въ Вильнѣ в цар/ствование короля польського, великого князя / Литовського Генриха, при митрополитѣ / Кіевском Іоанѣ Зарецкомъ (слово закреслено) 1575 года / как значитя на послѣднихъ двухъ стра/ницах сего Евангелія –

---

*Церква Миколи Притиска у Києві на Подолі.

этої книгѣ / тепер 307 лѣтъ» (арк. I I рах. зв., під друкованим текстом, фіолетове чорнило, запис 1882 р.)

Евангеліе (Вильнюс, 1575) Кир.5231п (№ 4.7).

Запис П. Родовича (арк. 2–6 II рах.)

Оправа: дошки, обтягнені грубою світлою тканиною (мішковиною) сіро-жовтого кольору, поверх залишки зеленого вицвілого оксамиту. Залишки застібок зі шкіри та металу. Шпеньки із жовтого металу. Корінець на п'ять бинтів. Обріз фарбований золотом з тисненим орнаментом. Обидва форзаци підклеєні аркушами з друкованим текстом, підклеєні текстом до дощок оправи.

Філіграні: примірник надруковано на папері без філіграней.

Походження: примірник надійшов до ВБУ у 1923 р. в складі збірки Київської духовної академії.

Бібліографія примірника: Крыловский 1892, т. 1, вып. 2, С. 250, № 4260 (Евангелие. – Вильно, 1574–1575); Барвінок 1924, С. 134; Попов 1924, С. 163, № 24; Лабынцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 453; Шамрай 2005, С. 88, № 111; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19; Бондар 2010-5, С. 220.

4.8 Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

8-й примірник

Кол. Вігта 3

інв. 1965-372-3

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 1–9, 1–99, 101, 100, [1 чист.], 102–104, [1 чист.], 105–167, [1 чист.], 168–171, [1 іл.], 172–277, [1 чист.], 278–280, [1 чист.], [1 іл.], 281–360–389, 393–395.

Повнота / дефектність: бракує арк. 390–392, а також чистих видавничих після I I рах., 171, 360. Аркуші 100 та 101 переставлені місяцями.

Стан збереження: аркуші пожовклі, zdeформовані, забруднені, ушкоджені, зі слідами воску та плямами від замокання. Сліди ентомологічного ушкодження. Аркуші підклеєні білим та голубим папером унаслідок кількох непрофесійних реставрацій різного часу. Нумерація на багатьох аркушах частково або повністю обрізана.

Розміри: блоку книги по оправі 305 x 200 x 90 мм; аркуша 282 x 178 мм.

Видавничий варіант (червоний друк): I варіант.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенісній:

Записи: давній запис на арк. 395 II рах. заклеєний папером під час непрофесійної реставрації.

Печатки, штамп: «Державна Публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «65–3372–3» (арк. I зв. I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «1965-3372-3» (арк. 8 II рах., внизу під друкованим текстом, сине чорнило).

Шифри, інші відмітки: «3./ 100 р.» (нижній форзац, вверху, простий олівець); «№ счета 21004» (нижній форзац, посередині, простий олівець); «отд. редкой кн.» (нижній форзац, внизу, простий

олівець) – всі помітки стосуються отримання збірки В. О. Вітта у 1965 р.

«Кол. Вітта № 3» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: «Коⁿ г. в во^sкре^s/ и вознесенію на оу^р:» (арк. 167 зв., півустав, посередині аркуша, чорне вицвіле чорнило).

Оправа: дошки у темно-коричневій шкірі з тисненим орнаментом. Орнамент у вигляді кількох рамок – лінійних, хвилястих та із рослинним орнаментом. Середнє поле зверху і знизу має по два прямокутники, розділені смужками навхрест. Середник – ромб, утворений із чотирьох квадратних басм наповнення, такі ж по кутках внутрішньої рамки. Нижня дошка має таке само обрамлення, однак середнє поле розграфлене хрест-навхрест лінійками. Дві застібки-пробої зі шкіри та металу (одну втрачено). Металеві частини із жовтого металу. Застібки прибиті кожна двома гвіздками, шпеньки – одним. Обріз фарбований темно-синім. Корінець на 5 бинтів. Обидва форзаці із машинного паперу без філіграней.

Філіграні:

•**Труби:** арк. 149, 153, 157, 159, 160, 161, 162, [2] після 172, 172, 177, 178, 180, 185, 191, 194, 196, 197, 200, 206, 208, 211, 212, 215, 224, 226, 228, 230, 232, 234, 236, 239, 241, 242, 244, 247, 249, 250, 252, 254, 255, 258, 260, 264, 265, 266, 269, 271, 273, 275, 276, 280, [1] ч. після 280, 282, 283, 284, 288, 289, 290, 291, 293, 298, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 308, 313, 315, 316, 319, 335, 389 II рах. = 74.

•**Топор під короною:** арк. 14, 20, 26, 29, 37, 38, 39, 41, 47, 49, 57, 60, 63, 65, 71, 75, 82, 84, 88, 89, 93, 94, 101, [1] чист. (після 104); 106, 118, 119, 121, 122, 125, 130, 137, 147, 148 II рах. = 34.

•**Свєнчиц без картуша:** арк. 5, 8, 10, 18, 22, 24, 30, 32, 33, 51, 53, 55, 59, 67, 68, 73, 76, 86, 112, 113, 129, 135, 136, 155, 158, 169 II рах. = 26.

•**Підкова** маленька з хрестом без картуша: арк. 5 I рах., 90, 97, 115, 127, 128, 138, 175, 184, 190, 195, 201, 210, 214, 218, 225, 227, 278, 323, 346, 360, 365, 370, 371, 374, 375 II рах. = 26.

•**Сліта у лінійному картуші:** арк. 361, 363, 367, 377, 378, 380, 383, 388 II рах. = 8.

•**Кабан:** арк. 1, 2, 6, 8 I рах.; 98, 325, 333, 354 II рах. = 8.

•**Риба:** арк. 327, 329, 331, 357, 358 II рах. = 5.

•**Абданк:** арк. 2, 13, 46 II рах. = 3.

•**Абданк** у колі під митрою: арк. 6, 74, 110 II рах. = 3.

•**Ястжембец** у картуші під короною: арк. [1] після 100, 143, 181 II рах. = 3.

•**Єліта** у орнаментованому картуші під короною: арк. 44, 108 II рах. = 2.

•**Голова блазня**: арк. [1] (після 167); 395 II рах. = 2.

•**Топор** без картуша: арк. 168 II рах. = 1.

•**Остоя**: арк. 384 II рах. = 1.

•**без філіграні** (пари аркушів): арк. 9/16, 321/328, 337/344, 338/343, 339/342, 340/341, 345/352, 347/350, 348/349 II рах. = 9.

•**не встановлено знаків** (пари аркушів): арк. 385/390, 392/[4], 393/[3], 394/[2] = 4.

Походження: примірник походить з московської збірки В. О. Вітта*, придбаної у його нащадків у 1965 р.

Бібліографія примірника: Мальшев 1965, С. 384; Лабунцев 1979, С. 25; Гусева 2003, С. 453; Бондар 2007-1, С. 310, 320; Немировский 2007, С. 538; Бондар 2008-2, С. 274; Бондар, Кисельов 2008, С. 40, № 19.

4.9. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

9-й примірник, фрагмент

Кир.759(2)

інв. 4309ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 9, 16, 278, 279 II рах. = 4.

Повнота / дефектність: дві пари аркушів, що вставлені у примірник, де переважають аркуші Євангелія із сигнатурами (Вільнюс: Друкарня Мамоничів, 1600), а також вставлені аркуші Євангелія без сигнатур (Вільнюс: Друкарня Мамоничів, 1600) та невідомого друку, таким чином утворюючи повнотекстове Євангеліє.

Розміри аркуша: 312 x 196 мм.

Філіграні:

•**Топор у картуші під короною**: арк. 9 II рах. = 1.

•**Підкова маленька з хрестом без картуша**: арк. 278 II рах. = 1.

Походження: походить зі збірки Волинського єпархіального давньосховища (Житомир). Надійшов до ВБУ у 1932 р. з Житомира

---

*Вітт В. О. – див. примітку до № 1.3.

в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею (Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161).

Бібліографія примірника: Бондар 2007-1, С. 316; Бондар 2007-2, С. 36, 43–44; Бондар 2010-1, С. 162–163.

4.10. Євангеліє. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

10-й примірник, фрагмент

Кир.762(2)

інв. 4312ст(2)

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: чотири арк. 1 (Матвій), 105 (Марко), [1] після 171 (Лука), [1] після 280 (Іоанн) II рах.

Повнота / дефектність: чотири гравюри із зображеннями євангелістів Луки, Марка, Матвія та Іоанна, вставлені у примірник Біблії (Острог, 1581) Кир.762 – див. опис № 9.7.

Стан збереження: аркуші ушкоджені, із втратами фрагментів, папір зношений, давня непрофесійна реставрація шляхом підклейки. Стан їх збереження значно гірший, ніж аркушів примірника Біблії, у який їх вставлено.

Розміри аркуша: 288 x 188 мм.

Інші особливості примірника: гравюри розфарбовані акварельними фарбами у темно-зелений, яскраво-червоний, коричнево-червоний та жовтий кольори.

Філіграні: гравюри Марка (арк. 105), Луки (арк. [1] після 171) та Іоанна (арк. [1] після 280) мають однакові філіграні Ястжембец (Підкова з хрестом) у округлому картуші із завитками – *Лауцявичюс 1967:* атлас, № 2685 (1595, 1598 р.); № 2687 (1596, 1599 р.). Аркуш із гравюрою із зображенням Матвія (I I рах.) без філіграні.

Походження: див. опис № 9.7.

Бібліографія примірника: Бондар 2005-1, С. 219–220; Бондар 2007-1, С. 317; Бондар 2010-5, С. 226–230.

Псалтир. Вільнюс: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1576. 2°.

Примірники Кир.5549п, Кол. Вітта 4 виявилися виданням бл. 1600 р.

Бібліографія: Попов 1924, С. 163, № 25; Лабынцев 1979, С. 26 № 58; Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 22, № 23 (в усіх публікаціях описане як видання 1576 р.).

5. Новий Завіт і Псалтир = Книга Новаго Завѣта, в неїже напереді псалмы блаженнаго Давида пророка и царя. – Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1580.

Назва за титулом: «Книга Новаго Завета. В ней же напереді псалмы блаженнаго Давида пророка и царя».

Організація видання: формула видання [1–4], [1–489], [1] = 494 арк. Формат 8°. Фоліація кириличними цифрами вверху аркуша на зовнішньому березі під титулом, перед цифрами слово «ли^{с^о}». Сигнатури кириличними цифрами на лицевій стороні першого аркуша зошита внизу під друкованим текстом праворуч. Зошити [1]⁴, 1⁸–61⁸, 62² = усього 63. Колонтитули вверху над текстом з обох боків аркуша, без елементів художнього оформлення, надруковані чорною фарбою. Кустодів немає.

Характеристика друку: рядків – 30, 24; шрифти (10 рядків) – 42, 50, 86 мм. Дзеркало набору 120 x 56 мм. Друк двома фарбами в два прогони.

Художнє оформлення: форта (тит. аркуш), ілюстрації (герб В. К. Острозького – арк. [1] зв. I рах.; друкарська марка І. Федорова – арк. [1] зв. III рах.), заставки (36 із 6-и дощок), кінцівки (38 із 9-и форм).

Заставки – арк. 97, 144, 145, 175 зв., 225, 226, 262, 263, в'язь, ініціали (29 з 13-и дощок), виливні прикраси. 310 зв., 316, 321 зв., 325 зв., 331, 332, 333 зв., 336 зв., 356, 374 зв., 387, 394, 400 зв., 406, 416, 419, 425, 429 зв., 432, 434, 448, 470, 482.

Кінцівки (виливні прикраси) – арк. [4] I рах., 142 зв., 144 зв., 175, 225зв., 262, 262 зв., 315, 330 зв., 333, 334 зв., 335 зв., 354зв., 355 зв., 373 зв., 356зв., 400, 405, 415, 419, 419 зв., 424, 424 зв., 428 зв., 429, 431 зв., 433, 433 зв., 469зв., 481зв., 487.

Ініціали – арк. 97, 145, 226, 263, 310 зв., 316, 321 зв., 325 зв., 331, 332, 333 зв., 336 зв., 356, 374 зв., 387, 394, 400 зв., 406, 416, 419, 425, 429 зв., 432, 434, 447 зв., 448, [1] III рах.

В'язь – арк. 97, 144, 145, 175 зв., 225, 226, 262, 263, 310 зв., 316, 321 зв., 325 зв., 331, 332, 333 зв., 336 зв., 356, 374 зв., 387, 394, 400 зв., 406, 416, 419, 425, 429 зв., 432, 434, 448, 470, 482.

Вихідні відомості: Начата и совершена / бысть, сїя книга Новаго За/вѣта. повѣленіемъ бл҃го/ч^стиваго кн̄са Константина / Константиновича, нареченна^ѣ / въ стомъ кр̄тїенїи Василїа / кнж̄ати острозскаго воеводы / кїевскаго. Маршалка земли / волыньскїе старосты владиме²/скаго, и прочаа. въ бг̄осїса/емо® градѣ его ѿчизно® Острозѣ / много грѣшнымъ Іоанномъ / Ѳеодоровымъ сн̄омъ з Мо/сквы. в лѣто ѿ созда/нїа мирѣ, $\text{ѣ}^{\text{©}}$ [= 7000] ѿ во/плотенїа же сп^сте/ла нашего / Іс̄ Х̄а. / ѣ , Ѡ , ± [= 1580] (арк. 489); Іоаннъ, Ѳеодоровичъ. / [друкарська марка] /печатникъ, з Москвы» (арк. 489 зв.).

Склад видання: тит. аркуш, Герб кн. В. К. Острозького – зв. титулу, Передмова Івана Федорова «Г҃ нашем҃ Іс҃ Х҃ гл҃ом҃» – арк. [2–4]; Псалтир «Двѣда пр̄рока и цр̄їа пѣснь к̄аѠ ѣ », колонтитул «Ѳалтырь» – арк. 1–85; Вибранї молитви і піснї – арк. 85 зв.–93; Євангелїя від Матвія, Марка, Луки, Іоанна, колонтитул «Євлїе» – арк. 93 зв.–262; Апостол – арк. 262–437; «Апокалиѳис с̄тго Івана Ѳеолога», колонтитул «с̄тго Іоанна апокалиѳисъ» – арк. 438–469; «Соборникъ ѿ тимъ м^сцамъ» – арк. 470–481; «Сказанїе главам євѣгскїм ѡтрнїмъ» – арк. 482–489; Післямова «Б҃га бл҃гаго бл҃гагостїю чл̄колюбіемъ... начата и совершена бысть, сїа книга Новаго За/вѣта...» – арк. [1]; друкарська марка Івана Федорова – арк. [1] зв.

Початкові слова аркушів: [1] – Книга но+ (титул, назва, друк черв.); [2] – Г҃ нашем҃; [3] – выше нашеа; [4] – бытїнское; ѣ = 2 – ДВДАПРО+ (заголовок, в'язь, друк черв., під заставк.); ѣ = 2 – неоубоиса; ѣ = 3 – есмь. исц+; ! = 4 – аже ты ос+; § = 5 – оскверн+; z = 6 – гѣ есть; с+; © = 7 – Схрани+; ^a = 8 – Аже гла гвї; Ѡ = 9 – ѿискѣше+; « = 10 – просвѣта+; ѣ́ = 11 – лице ихъ; ѣ̀ = 12 – обладае+; ѣ̇ = 13 – наоучить; !́ = 14 – вѣтаинѣ; §́ = 15 – сътраса+; ź = 16 – моимъ зѣ+; ©́ = 17 – ср¹цемъ; ^á = 18 – іелишат+; Ѡ« = 19 – вљюдехъ; ѣ = 20 – иостави; ѣ̀ = 21 – останцы; ѣ̇ = 22 – имъ, скажи+; ѣ̈ = 23 – изати и. д+; ѣ̉ = 24 – ивѣскѣю; ѣ̊ = 25 – инезабы+; ѣ̋ = 26 – вѣвѣкъ, и+; ѣ̌ = 27 – ихвала т+; ѣ̍ = 28 – иземлю р+; ѣ̎ = 29 – моа оцысти; ѣ̏ = 30 – ѿко въ оуни+ ; ѣ̐ = 31 –

словеса; $\bar{\text{лв}}$ = 32 – идаже до+; $\bar{\text{лг}}$ = 33 –ивъзаль+; $\bar{\text{лд}}$ = 34 – оубиваете; $\bar{\text{ле}}$ = 35 – члкъ, иср+; $\bar{\text{лз}}$ = 36 – раждеже+; $\bar{\text{лз}}$ = 37 – домꙋ раз+; $\bar{\text{ли}}$ = 38 – невъсхи+; $\bar{\text{лѠ}}$ = 39 – море, ивса; $\textcircled{\text{а}}$ = 40 – мышꙋ твою; $\textcircled{\text{а}}$ = 41 – въмалѣ не+; $\textcircled{\text{а}}$ = 42 – превыше; $\textcircled{\text{а}}$ = 43 – Вѣдомъ въ+; $\textcircled{\text{а}}$ = 44 – непозна+; $\textcircled{\text{а}}$ = 45 – сѣло. иже; $\textcircled{\text{а}}$ = 46 – вѣрꙋкы в+; $\textcircled{\text{а}}$ = 47 – ипросвѣ+; $\textcircled{\text{е}}$ = 48 – вѣвѣкъ. и; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 49 – вѣсхожде+; $\bar{\text{}}$ = 50 – давъзвесе+; $\bar{\text{а}}$ = 51 – ѡресши д+; $\bar{\text{а}}$ = 52 – рꙋкꙋ его.; $\bar{\text{а}}$ = 53 – смꙋтихо+; $\bar{\text{а}}$ = 54 – заоутра; $\bar{\text{а}}$ = 55 – блже члкъ; $\bar{\text{а}}$ = 56 – прѣимѣте; $\bar{\text{а}}$ = 57 – Гѣ въцрѣи+; $\bar{\text{е}}$ = 58 – ꙗко исче+; $\bar{\text{Ѡ}}$ = 59 – нивѣвѣ в+; $\textcircled{\text{а}}$ = 60 – горы высо+; $\textcircled{\text{а}}$ = 61 – проданъ; $\textcircled{\text{а}}$ = 62 – нипоманꙋ+; $\textcircled{\text{а}}$ = 63 – своимъ. и+; $\textcircled{\text{а}}$ = 64 – въприста+; $\textcircled{\text{а}}$ = 65 – вѣгрѣхъ.; $\textcircled{\text{а}}$ = 66 – Исповѣм+; $\textcircled{\text{а}}$ = 67 – овни ихл+; $\textcircled{\text{а}}$ = 68 – прѣдѣбных; $\textcircled{\text{а}}$ = 69 – Блжѣни н+; $\textcircled{\text{а}}$ = 70 – мое вѣст+; $\textcircled{\text{а}}$ = 71 – смириль; $\textcircled{\text{а}}$ = 72 – твоихъ не+; $\textcircled{\text{а}}$ = 73 – ѡклеве+; $\textcircled{\text{а}}$ = 74 – твоемꙋ и+; $\textcircled{\text{а}}$ = 75 – помногꙋ; $\textcircled{\text{а}}$ = 76 – трапезы; $\textcircled{\text{а}}$ = 77 – напрѣтлѣ; $\textcircled{\text{е}}$ = 78 – блꙋвите; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 79 – въздаан+; $\textcircled{\text{а}}$ = 80 – стобою, а+; $\textcircled{\text{а}}$ = 81 – [гѣ]храни; $\textcircled{\text{а}}$ = 82 – мои избѣа+; $\textcircled{\text{а}}$ = 83 – животно; $\textcircled{\text{а}}$ = 84 – слово его; $\textcircled{\text{а}}$ = 85 – въ тѣмꙋпа+; $\textcircled{\text{а}}$ = 86 – въ[бѣсѣ]хъ; $\textcircled{\text{а}}$ = 87 – икозли; $\textcircled{\text{а}}$ = 88 – ипомогꙋ+; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 89 – Гѣ оуслыша+; $\textcircled{\text{а}}$ = 90 – наземли; $\textcircled{\text{а}}$ = 91 – ꙗко праве+; $\textcircled{\text{а}}$ = 92 – огненыи; $\textcircled{\text{а}}$ = 93 – пѣснь прес+; $\textcircled{\text{а}}$ = 94 – отрꙋдови+; $\textcircled{\text{а}}$ = 95 – ѠЕОѠИЛА+ (заголовок, в'язь, під заставк.); $\textcircled{\text{а}}$ = 96 – два наде+; $\textcircled{\text{а}}$ = 97 – ѠМА ѠЕА (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); $\textcircled{\text{е}}$ = 98 – прѣимети; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 99 – плачити+; $\textcircled{\text{а}}$ = 100 – Тогда иѣ; $\textcircled{\text{а}}$ = 101 – боламаа; $\textcircled{\text{а}}$ = 102 – речеть и+; $\textcircled{\text{а}}$ = 103 – блꙋвите; $\textcircled{\text{а}}$ = 104 – глꙋю вамъ.; $\textcircled{\text{а}}$ = 105 – изати сꙋ+; $\textcircled{\text{а}}$ = 106 – храминѣ; $\textcircled{\text{а}}$ = 107 – Влѣзшꙋ+; $\textcircled{\text{е}}$ = 108 – млꙋти хо+; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 109 – неимꙋта; $\textcircled{\text{е}}$ = 110 – ихъ. ибꙋде+; $\textcircled{\text{а}}$ = 111 – пославъ; $\textcircled{\text{а}}$ = 112 – Вса мене п+; $\textcircled{\text{а}}$ = 113 – есть хѣ снѣ; $\textcircled{\text{а}}$ = 114 – ѡнꙋ дꙋже; $\textcircled{\text{а}}$ = 115 – глꙋювамъ, ꙗ+; $\textcircled{\text{а}}$ = 116 – Ипристꙋ+; $\textcircled{\text{а}}$ = 117 – Вто время; $\textcircled{\text{а}}$ = 118 – И вѣтавже; $\textcircled{\text{а}}$ = 119 – любодѣа+; $\textcircled{\text{а}}$ = 120 – расꙋжда+; $\textcircled{\text{а}}$ = 121 – дꙋшꙋ свою; $\textcircled{\text{а}}$ = 122 – рѣша. поч+; $\textcircled{\text{а}}$ = 123 – ишедъ ите+; $\textcircled{\text{а}}$ = 124 – предасть; $\textcircled{\text{а}}$ = 125 – хотеша с+; $\textcircled{\text{а}}$ = 126 – свое, иди.; $\textcircled{\text{а}}$ = 127 – наме вама; $\textcircled{\text{е}}$ = 128 – или ѡчлкъ; $\textcircled{\text{Ѡ}}$ = 129 – Нѡвѣтавъ; $\textcircled{\text{а}}$ = 130 – даже

дос+; **р̄ла** = 131 – см̄ритса; **р̄лв** = 132 – квамъ пр+; **р̄лг** = 133 – даневъз+; **р̄лд** = 134 – тать пр̄и+; **р̄ле** = 135 – талантъ,; **р̄лз** = 136 – взалкахъ; **р̄лѣ** = 137 – асолило+; **р̄ли** = 138 – едінъ $\bar{w}$ +; **р̄лѳ** = 139 – оузрѣ его; $\bar{d}^{\circ}$ = 140 – что оубо с+; $\bar{d}^{\circ}\grave{a}$ = 141 – испониже; $\bar{d}^{\circ}\hat{a}$ = 142 – $\bar{i}\bar{c}$ рѣхъ в+; $\bar{d}^{\circ}\tilde{a}$ = 143 – Еже $\bar{w}$ мар+; $\bar{d}^{\circ}\ddot{a}$ = 144 – ПРЕ^dСЛО+ (заголовок, в'язь, під заставк.); $\bar{d}^{\circ}\acute{a}$ = 145 – $\bar{w}$ М^cРКАС+ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); $\bar{d}^{\circ}\frac{3}{4}$ = 146 – власть и+; $\bar{d}^{\circ}\zeta$ = 147 – раслабле+; $\bar{d}^{\circ}\grave{e}$ = 148 – Ібысть ми+; $\bar{d}^{\circ}\theta$ = 149 – даимѣть; $\bar{d}^-$ = 150 – иостава+; $\bar{d}^-\grave{a}$ = 151 – вници, спа.; $\bar{d}^-\hat{a}$ = 152 – накончи+; $\bar{d}^-\tilde{a}$ = 153 – тѣ ниєді+; $\bar{d}^-\ddot{a}$ = 154 – ше¹ оуѣк+; $\bar{d}^-\acute{a}$ = 155 – ипрешед+; $\bar{d}^-\frac{3}{4}$ = 156 – извнѣ вхо+; $\bar{d}^-\zeta$ = 157 – въздавъ; $\bar{d}^-\grave{e}$ = 158 – иархієреи,; $\bar{d}^-\theta$ = 159 – видѣ наро+; $^2\bar{z}$ = 160 – гл̄а. оучите+; $^2\bar{z}\grave{a}$ = 161 – пѣсти мѣ+; $^2\bar{z}\hat{a}$ = 162 – гл̄ати ѣже; $^2\bar{z}\tilde{a}$ = 163 – наме кто; $^2\bar{z}\ddot{a}$ = 164 – амелиже; $^2\bar{z}\acute{a}$ = 165 – лице мѣрие; $^2\bar{z}\frac{3}{4}$ = 166 – его $\bar{g}\bar{a}$, и $\bar{w}$; $^2\bar{z}\zeta$ = 167 – претерпѣ+; $^2\bar{z}\grave{e}$ = 168 – но невпра+; $^2\bar{z}\theta$ = 169 – егда е пію; $\bar{d}^{\circ}$ = 170 – вси архі+; $\bar{d}^{\circ}\grave{a}$ = 171 – таше и еді+; $\bar{d}^{\circ}\hat{a}$ = 172 – $\bar{w}$ стоати+; $\bar{d}^{\circ}\tilde{a}$ = 173 – идѣтема; $\bar{d}^{\circ}\ddot{a}$ = 174 – опосланіи; $\bar{d}^{\circ}\acute{a}$ = 175 – Воуничиже+; $\bar{d}^{\circ}\frac{3}{4}$ = 176 – $\bar{w}$ ЛѢКІСТОЕ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); $\bar{d}^{\circ}\zeta$ = 177 – ибѣша лю+; $\bar{d}^{\circ}\grave{e}$ = 178 – сѣтвори; $\bar{d}^{\circ}\theta$ = 179 – взыдеже; $\bar{d}^{\pm}$ = 180 – сѣтвори+; $\bar{d}^{\pm}\grave{a}$ = 181 – понтїис+; $\bar{d}^{\pm}\hat{a}$ = 182 – телесны+; $\bar{d}^{\pm}\tilde{a}$ = 183 – ивъзвра+; $\bar{d}^{\pm}\ddot{a}$ = 184 – Исхож¹а+; $\bar{d}^{\pm}\acute{a}$ = 185 – въсвѣдѣ+; $\bar{d}^{\pm}\frac{3}{4}$ = 186 – наризѣ ве+; $\bar{d}^{\pm}\zeta$ = 187 – иисцѣла+; $\bar{d}^{\pm}\grave{e}$ = 188 – еже есть; $\bar{d}^{\pm}\theta$ = 189 – Ибысть; $\bar{d}^1$ = 190 – прїидебо; $\bar{d}^1\grave{a}$ = 191 – Изыде сѣ+; $\bar{d}^1\hat{a}$ = 192 – имь. гдѣ е+; $\bar{d}^1\tilde{a}$ = 193 – всѣмь. ре+; $\bar{d}^1\ddot{a}$ = 194 – рекоша е+; $\bar{d}^1\acute{a}$ = 195 – рече петръ; $\bar{d}^1\frac{3}{4}$ = 196 – ипотреб+; $\bar{d}^1\zeta$ = 197 – Слѣшали; $\bar{d}^1\grave{e}$ = 198 – въздамъ; $\bar{d}^1\theta$ = 199 – бѣсѣ изъ+; $\bar{c}$ = 200 – атеботѣ+; $c\zeta$ = 201 – оуслыши +; c^{α} = 202 – нетрѣжда+; $c\psi$ = 203 – $\bar{w}$ него. ог+; $c|$ = 204 – иедѣгѣ; $c\mathcal{S}$ = 205 – иневѣсхо+; cZ = 206 – изыиди с+; c° = 207 – обрѣтет; c^a = 208 – Глашеже икъ+; $c\theta$ = 209 – его гнои+; $c\ll$ = 210 – идѣтѣ емѣ; $c\mathcal{E}$ = 211 – Глашеже ипри+; $c^{\alpha}\acute{e}$ = 212 – слышавъ; $c\mathcal{E}\acute{e}$ = 213 – гѣ да® ни+; $c|\acute{e}$ = 214 – рекоста.; $c\mathcal{S}\acute{e}$ = 215 – емѣ. дѣла+; $cZ\acute{e}$ = 216 – исподоб+; $c^{\circ}\acute{e}$ = 217 – ивл¹камь,; $c^a\acute{e}$ = 218 – Приближа+; $c\theta\ll$ = 219 – симоне, се; $c\bar{\gamma}$ = 220 – сѣдаше пе+; $c\bar{\gamma}\grave{a}$ = 221 – его кѣпи+; $c\bar{\gamma}\hat{a}$

= 222 – гла̄ аметы; с-ā = 223 – Петръже; с-ä = 224 – оубоавше+; с-â = 225 – ПРЕ¹СЛО+ (заголовок, в'язь, під заставк.); с-¼ = 226 – **ŪIŪANA** (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); с-ç = 227 – помнѣ., иже; с-è = 228 – видѣхѣта; с-θ = 229 – самабо вѣ+; с̄л̄ = 230 – икр^сташе.; с̄ла̄ = 231 – сеи. итои; с̄л̄в̄ = 232 – вѣроваша; с̄л̄г̄ = 233 – прихождѣ; с̄л̄д̄ = 234 – мое нѣсть; с̄л̄е̄ = 235 – оучицыже; с̄л̄з̄ = 236 – ги всегда; с̄л̄з̄ = 237 – снѣсе. не+; с̄лӣ = 238 – іоудее глѹ+; с̄л̄θ̄ = 239 – дѣхъ стѣи.; с[Ⓢ] = 240 – іс̄ ирече; с[Ⓢ]à = 241 – азъ еже ви+; с[Ⓢ]â = 242 – И мимо иды.; с[Ⓢ]ã = 243 – ирече. ате; с[Ⓢ]ä = 244 – имѣть. азъ; с[Ⓢ]â = 245 – творю, ате; [Ⓢ]¼ = 246 – ивсакъ жи+; с[Ⓢ]ç = 247 – лѣтѣтомѣ.; с[Ⓢ]è = 248 – Фарісее+; с[Ⓢ]θ = 249 – ивъзлюби+; с⁻ = 250 – въздвиже; с⁻à = 251 – никтоже; с⁻â = 252 – иннѣ рѣхъ; с⁻ã = 253 – ивась иж+; с⁻ä = 254 – его въпра+; с⁻â = 255 – даль еси; с⁻¼ = 256 – азъ есмь.; с⁻ç = 257 – злодѣи, не+; с⁻è = 258 – іоудееже; с⁻θ = 259 – ѿвоинько+; с̄з̄ = 260 – възмѣ его.; с̄з̄à = 261 – имѣ. вѣврет+; с̄з̄â = 262 – поедіно+; с̄з̄ã = 263 – **ДѢИНИАС**+ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); с̄з̄ä = 264 – слѣжбы сеа; с̄з̄â = 265 – тѣ, есть бѣ; с̄з̄¼ = 266 – каждо ва+; с̄з̄ç = 267 – бѣ ѿць на+; с̄з̄è = 268 – назарел.; с̄з̄θ = 269 – иглѣхъ сло+; с[∘] = 270 – наап^слы.; с[∘]à = 271 – неможетъ; с[∘]â = 272 – и ѿрода т+; с[∘]ã = 273 – ѿвиса имѣ; с[∘]ä = 274 – ѿлица ѿць; с[∘]â = 275 – время влѣ+; с[∘]¼ = 276 – рече. молю; с[∘]ç = 277 – има мое п+; с[∘]è = 278 – вѣставже; с[∘]θ = 279 – емѣ дѣхъ, се; с± = 280 – въздви+; с±à = 281 – ѿкоже ина+; с±â = 282 – сѣтвориже; с±ã = 283 – послаша; с±ä = 284 – иѣсмь азъ.; с±â = 285 – радовахѣ+; с±¼ = 286 – но ѿити ко+; с±ç = 287 – искѣшае+; с±è = 288 – тѣ. іоудеже; с±θ = 289 – Быстьже; с¹ = 290 – молахѣ и+; с¹à = 291 – оученіе то+; с¹â = 292 – ѿтѣдѣ, ип+; с¹ã = 293 – х̄а̄ іса̄. гла̄^а.; с¹ä = 294 – опѣти гни.; с¹â = 295 – вѣтворже; с¹¼ = 296 – оузы мене; с¹ç = 297 – прійдох+; с¹è = 298 – всѣхъ всю+; с¹θ = 299 – гониши. ли+; ´ = 300 – глава, -ã.; ´à = 301 – еже имаші; ´â = 302 – живѣтимъ; ´ã = 303 – пріятъ из+; ´ä = 304 – оумѣжеса; ´â = 305 – даже идо+; ´¼ = 306 – послати; ´ç = 307 – павель по+; ´è = 308 – поволѣже; ´θ = 309 – быти вѣм+; ´é = 310 – сказаніе; ðçé = 311 – сице ибѣ+; ðçé = 312 – вамъ, итї+; ð¼é = 313 –

правама+; ò|é = 314 – иплачите+; ò§é = 315 – дапоестъ; òZé = 316 –
 СОБОРЪНОЕ (заголовок, в'язь, під заставк.); ò®é = 317 – вѣроваш+;
 ò^³é = 318 – но истроп+; ´θé = 319 – неоубоите+; ò¬ = 320 –
 приобта+; ò¬à = 321 – Сказаніе; ò¬â = 322 – въздръжа+; ò¬ã = 323 –
 съжегъ, ра+; ò¬ä = 324 – ходате, и+; ò¬å = 325 – сказѸа то+; ò¬¾ =
 326 – иживотъ; ò¬ç = 327 – ꙗко позна+; ò¬è = 328 – невидѣ е+; ò¬θ =
 329 – иннѣ въми+; тл̄ = 330 – кто естъ; тл̄а = 331 – иглитихъ; тл̄в =
 332 – Сказаніе іоаннова; тл̄г = 333 – Конє, с+; тл̄д = 334 – исїи,
 сонїа; тл̄е = 335 – Сказаніе, иже; тл̄з = 336 – доволенъ; тл̄з = 337 –
 сьоутвер+; тл̄н = 338 – бжїе разѸ+; тл̄θ = 339 – акоже ес+; ò® = 340
 – ѿзакона; ò®à = 341 – извѣстнѸ; ò®â = 342 – ате бо еді+; ò®ã =
 343 – сьгрѣши®; ò®ä = 344 – оубо, бысть; ò®å = 345 – вѣвасъ. т+;
 ò®¾ = 346 – вмѣнихо®; ò®ç = 347 – славы сво+; ò®è = 348 – коле
 кра+; ò®θ = 349 – стъ то ивѣ+; ò⁻ = 350 – мѸдрѣст+; ò⁻à = 351 –
 оубо оурокъ; ò⁻â = 352 – ради. Точїю; ò⁻ã = 353 – радости; ò⁻ä =
 354 – споспѣш+; ò⁻å = 355 – Сказаніе; ò⁻¾ = 356 – ККОРИНѠ®
 (заголовок, в'язь, під заставк.); ò⁻ç = 357 – іеллино®.; ò⁻è = 358 –
 акоже дѸо+; ò⁻θ = 359 – истажѸса, и+; ´ž = 360 – іс хā, събра+; ´žà =
 361 – тѣло же не+; ´žâ = 362 – спсеши з; ´žã = 363 – время жи+;
 ´žä = 364 – насъ бо ра+; ´žå = 365 – Но невѣм+; ´ž¾ = 366 –
 причата+; ´žç = 367 – акого іс; ´žè = 368 – носего ра+; ´žθ = 369 –
 Братїе, ег+; ò° = 370 – Братїе, не+; ò°à = 371 – братїамъ; ò°â = 372 –
 обычаа б+; ò°ã = 373 – Ѡ мл^стѣни; ò°ä = 374 – Сказаніе; ò°å = 375
 – Б^слвень; ò°¾ = 376 – намои дшѸ; ò°ç = 377 – но ако довол+; ò°è =
 378 – авитса. п+; ò°θ = 379 – иразѸме+; ò± = 380 – Сицева оу+;
 ò±à = 381 – свѣдѣте+; ò±â = 382 – македона+; ò±ã = 383 – ате кто
 на+; ò±ä = 384 – даоне® же; ò±å = 385 – такава ч+; ò±¾ = 386 –
 Третицею; ò±ç = 387 – иносказа+; ò±è = 388 – плоти ик+; ò±θ = 389
 – анеѠязыкъ; ò¹ = 390 – или припо+; ò¹à = 391 – им^сца ив+; ò¹â =
 392 – възбрани; ò¹ã = 393 – вѣчныи. до+; ò¹ä = 394 – КЪЕФЕСЕ+
 (заголовок, в'язь, під заставк.); ò¹å = 395 – испльне+; ò¹θ = 396 –
 вмалѣ, оне+; ò¹θ = 397 – нѣсь, дане+; ò¹θ = 398 – заны. при+; ò¹θ =
 399 – оба вѣпл+; ȳ = 400 – ивѣрень; уѸ = 401 – вѣвсакой; у^α = 402 –

атели кро+; уѣ = 403 – равно дѣ+; у| = 404 – неже ате; у§ = 405 – ѿмакедо+; уz = 406 – таже къѿцѣ; у[⊙] = 407 – прежде в+; у^а = 408 – идабѣде+; ѿθ = 409 – инеобрѣ+; у« = 410 – Цѣлѣетъ; уѣ = 411 – въстаюм+; у^ѣ = 412 – лихо има+; у^ѣ = 413 – вашѣ, дане+; у|^ѣ = 414 – оумершаа; у^ѣ = 415 – г^анашого; уz^ѣ = 416 – КЪСОЛѢНЕ+ (заголовок, в'язь, під заставк.); у[⊙] = 417 – беззако+; у^а = 418 – дапосра+; ѿθ^ѣ = 419 – КТИМОФЕЮ [ПОСЛАНІЕ... ѣе] (заголовок, в'язь, під заставк.); у^а = 420 – давоинъ; у^а = 421 – внимаюте[⊙]; у^а = 422 – дапре^дс+; у^а = 423 – чиста съ+; у^а = 424 – невысоко; у^а = 425 – КТИМОФЕЮ [ПОСЛАНІЕ... ѣе] (заголовок, в'язь, під заставк.); у^а = 426 – бѣдѣтъ ии+; у^а = 427 – члѣцы само+; у^а = 428 – наста. по+; у^а = 429 – исего оуч+; у^а = 430 – прп^дбнѣ; у^а = 431 – избранны.; у^а = 432 – въслѣже+; у^а = 433 – обидѣ те+; у^а = 434 – КЪЕВРЕѢМЪ (заголовок, в'язь, під заставк.); . у^а = 435 – вѣнчалъ; у^а = 436 – Блюдетѣ; у^а = 437 – развѣгрѣ+; у^а = 438 – иволчець.; у^а = 439 – орѣте его; у[⊙] = 440 – исемѣ, еже; у[⊙] = 441 – съврѣши+; у[⊙] = 442 – оубо быша; у[⊙] = 443 – колицѣ м+; у[⊙] = 444 – въкаако+; у[⊙] = 445 – иефѣаи, о+; у[⊙] = 446 – въздаеть; у[⊙] = 447 – дрѣзаяти[⊙]; у[⊙] = 448 – АПОКАЛИПШИ⁵ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); у[⊙] = 449 – сѣаетъ в+; у^а = 450 – оученіе ни+; у^а = 451 – глѣть стѣи; у^а = 452 – облечены.; у^а = 453 – иживотны+; у^а = 454 – з[⊙] естїи; у^а = 455 – вкрови а+; у^а = 456 – область; у^а = 457 – ногѣ свою; у^а = 458 – възрадѣ; у^а = 459 – ислыша; у^а = 460 – ѿземла; у^а = 461 – итои има+; у^а = 462 – исполне; у^а = 463 – игоры не+; ѿ^а = 464 – гра¹ естѣ+; ѿ^а = 465 – сташа, ив+; ѿ^а = 466 – огнень, и+; у^а = 467 – сѣтаа на+; у^а = 468 – ивысокѣ; ѿ^а = 469 – гѣ. бѣ стѣ; у[⊙] 70 – СОБОРНИКЪ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); у[⊙] = 471 – Сѣбо; повѣ+ (перше слово черв.); у[⊙] = 472 – Стго ап⁵ла иев+ (перша літера черв.); у[⊙] = 473 – Стго ѿца іѡа+ (перша літера черв.); у[⊙] = 474 – Стѣх м¹, фврса (перша літера черв.); у[⊙] = 475 – за¹, счи. еѣ^ѣ; у[⊙] = 476 – Пр¹п ѿца, (перша літера черв.); у[⊙] = 477 – Стгомчн кондрата (перша літера черв.); у[⊙] = 478 – Стѣнно мчнѣ, (перша літера черв.); у[⊙] = 479 – Стго м¹,

Лукъана, (перша літера черв.); у± = 480 – Сѡборъ ст̄го (перша літера черв.); у±à = 481 – Ст̄го еѡпла (перша літера черв.); у±â = 482 – КАЗАНІЕ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); у±ã = 483 – ап^сль за¹ ®ä; у±ä = 484 – В че⁷ ап^сль за¹ (перша літера черв.); у±å = 485 – Н¹ла, |é (друк черв.); у±¾ = 486 – В сре¹ ап^сль за¹ с⁷θ (перша літера черв.); у±ç = 487 – [Не¹ла] -θ еѡ^ѡ оу⁷ р©; у±è = 488 – не встановлено; у±θ = 489 – не встановлено; [1] – Б̄га бл̄гаго (перша літера – ініціал).

Помилки в нумерації:

- арк. 216 = сзé позначено як сéz;
- арк. 217 = с©é позначено як сé©.

Примірники: відомо 89 примірників (Гусева 2003, С. 562).
Описано один примірник збірки НБУВ Кол. Вігта 6 (№ 5.1).

Бібліографія видання: Петров, Бирюк, Золотарь 1958 – немає; Каменева, Гусева 1976, С. 11–12, № 2; Лабынцев 1979, С. 27, № 71 (1 прим.); Запаско, Ісаєвич 1981–1984, С. 26, № 10; Лосиевский 1987, С. 18–25; Ісаєвич, Фрис 1993, С. 28–33; Лукьяненко 1993, С. 162–164, № 75; Гусева 2003, С. 561–563, № 77 (1 прим.); Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 437 (1 прим.).

5.1. Новий Завіт і Псалтир. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1580.

1-й примірник

Кол. Вігта 6

інв. 1965-3372-6

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 2–175, 177–485.

Повнота / дефектність: бракує арк. [1–4] I рах., арк. 1, 176, 486–490 II рах., [1] III рах.

Стан збереження: аркуші поживклі, забруднені, зі слідами замокання, ушкоджені, деякі відокремлені від блоку. Давня непрофесійна реставрація, особливо в кінці книги, зокрема, укріплення аркуша біля корінця за допомогою синього паперу. Сильно обрізані береги, внаслідок чого у більшості аркушів зрізані фоліація, колонтитули та сигнатури.

Розміри: блоку книги по оправі 150 x 92 x 80 мм; аркуша 131 x 80 мм.

Провенісній:

Печатки, штамп: «Державна Публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «65-3372-6» (зв. верхнього контрфорзацу, посередині, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № » вписано «65-3372-6» (арк. 18 II рах., вертикально на зовнішньому березі, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кол. Витта / № 6» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: помітки на полях – арк. 18, 22, 22 зв., 25 зв., 29, 97, 225 зв., 226, 234; позначки типу «вказуючого перста» – арк. 18.

Інші особливості примірника: арк. 1 II рах. та 2 кінцеві замінені рукописними. Початковий рукописний аркуш XIX–XX ст., із заставкою рослинного орнаменту, виконаною пером чорним чорнилом, під нею подана в'яззю назва. Рукопис виконано півуставом чорним чорнилом. Кінцеві рукописні аркуші давнішого походження, виконані уставом червоним та чорним чорнилом. У кінці рукописний текст прикрашено кінцівкою.

Намальована вручну чорним чорнилом кінцівка на арк. 144 зв.

Оправа середини XX ст. – дошки, обтягнені червоним оксамитом. Форзаци із паперу середини XX ст. Обріз фарбований темним. Каптал плетений червоною ниткою. Корінець на три бинти. Кришка відокремлена від блоку. Корінець під кришкою підклеєний шматком газети «Комсомольская правда» від 17 березня 1959 р.

Походження: примірник походить зі збірки В. О. Вітта*, придбаной у його нащадків у 1965 р.

Бібліографія: Мальшев 1965, С. 384; Немировский 1974, С. 116; Лабынцев 1979, С. 27; Немировский 1983-1, С. 14, № 9; Немировский 1983-2, С. 101, № 9; Ісаєвич 1989, С. 157; Бондар 1998, С. 22; Гусєва 2003, С. 563; Немировский 2007-1, С. 291, 538, 593; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 437; Немировский 2010, С. 20.

6. Біблія = Библия, сирѣч книги Ветхаго и Новаго Завѣта по языку словенску. – Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

*Вітт В. О. – див. примітку до № 1.3.

Назва за титулом: Библия, сирѣч книги Ветхаго и Новаго Завѣта по языку словенску.

Організація видання: [1–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78 = 628 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами вверху праворуч над набірною шпальтою під титлом, перед цифрою ёё⁵. Сигнатур немає. Зошити 1⁸2⁶–90⁶91⁸92⁶–104⁶ = усього 104. Кустодів немає.

Зачала позначені кіноварними індексами на полях книги.

Характеристика друку: рядків 50, 62, 28, 20; шрифти (10 рядків) – 51, 48, 84, 120 мм. Дзеркало набору 247 x 140 мм. Друк двома шпальтами. Колонтитули вверху над текстом, без елементів художнього оформлення, надруковані чорною фарбою.

Художнє оформлення: форта, ілюстрації (герб В. К. Острозького – арк. [1] зв., друкарська марка І. Федорова – арк. 78 або 78 зв. IV рах.), заставки (81 заставку з 16 дощок), кінцівки (70 кінцівок із 17 дощок), в'язь, ініціали (1339 ініціалів), виливні прикраси.

Заставки – [2](2) I рах., 1, 25, 44 зв., 59, 79 зв., 97, 109 зв., 121 зв., 123, 140, 153 зв., 170 зв., 185, 199, 216 зв., 221 зв., 228, 235 зв., 249, 253 зв., 260, 265 II рах., 1, 29 зв., 41, 45, 47, 54, 71, 93 зв., 119 зв., 122, 125 зв., 150, 159 зв., 163, 164, 167, 167 зв., 168 зв., 170 зв., 171 зв., 172 зв., 173 зв., 174 зв., 179 III рах., 1, 15, 25 зв. IV рах., 2, 17, 27, 44, 56 зв. V рах., 1, 17, 18 зв., 20 зв., 22, 24, 24 зв.(2), 26, 32 зв., 39, 43, 45 зв., 47 зв., 49 зв., 51 зв., 53, 54, 56, 57 зв., 58 зв., 59, 64, 72, 75 зв., 78(2) VI рах.

Кінцівки – [2] зв., [3] зв., [8] I рах., 25, 59, 97, 109, 121, 123, 140, 153, 184 зв., 198 зв., 216 зв., 221, 228, 235 зв., 248 зв., 253 зв., 260, 264 зв. II рах., 41, 44 зв., 46 зв., 53 зв., 93 зв., 119 зв., 122, 149 зв., 162 зв., 164, 166 зв., 167, 168, 171, 174(2), 178 зв., 180(2) III рах., 15, 30 зв.(2) IV рах., 1 зв., 16 зв., 26 зв., 43, 56, 56 зв. V рах., 16 зв., 20 зв., 22, 23 зв., 24(2), 25, 32 зв., 38 зв., 43, 45, 47 зв., 49, 49 зв., 51(2), 53 зв., 55 зв., 57, 58 зв., 63 зв., 71(2), 78, 78 зв. VI рах.

В'язь – 1, 25, 44 зв., 59, 79 зв., 97, 109 зв., 121 зв., 123, 140, 153 зв., 170 зв., 185, 199, 216 зв., 221 зв., 228, 235 зв., 249, 253 зв., 260, 265 II рах., 1, 29 зв., 41, 45, 47, 54, 71, 93 зв., 119 зв., 122, 125 зв., 150, 159 зв., 163, 164, 167, 167 зв., 168 зв., 170 зв., 171 зв., 172 зв., 173 зв., 174 зв., 179 III рах., 1, 15, 25 зв., 30 зв.(2) IV рах., 2, 17, 27, 44, 56 зв. V рах., 1, 17, 18 зв., 20 зв., 22, 24, 24 зв.(2), 26,

32 зв., 39, 43, 45 зв., 47 зв., 49 зв., 51 зв., 53, 54, 56, 57 зв., 58 зв., 59, 64, 72, 75 зв. VI рах.

Виливні прикраси – арк. 185, 198 зв., 199, 228, 248 зв., 253 зв., 260, 265 II рах., 71, 125 зв., 150, 159 зв., 167 зв., 167 зв., 171, 171 зв., 173 зв., 174, 180 III рах., 1, 25 зв. IV рах., 17, 21 зв., 24 зв., 25 зв., 53, 59, 64 VI рах.

Ініціали – [2](2), [4] I рах., 1, 1 зв., 2(2), 2 зв., 3, 3 зв.(2), 4, 4 зв.(2), 5, 5 зв.(2), 6, 6 зв., 7, 7 зв., 8, 8 зв., 9, 9 зв.(2), 10 зв., 11, 12, 12 зв., 13, 13 зв., 14, 15, 15 зв.(2), 16 зв.(2), 17 зв., 18, 18 зв., 19(2), 20, 20 зв., 21 зв., 22, 22 зв., 23, 23 зв., 24, 24 зв., 25, 25 зв.(2), 26, 26 зв., 27, 27 зв., 28, 28 зв., 29, 30(2), 31, 31 зв., 32, 32 зв., 33(2), 33 зв., 34, 34 зв., 35, 35 зв., 36, 36 зв., 37, 37 зв., 38, 38 зв., 39 зв., 40(2), 40 зв., 41, 42, 42 зв., 43, 43 зв.(2), 44, 44 зв.(2), 45(2), 46(2), 46 зв., 47 зв., 48(2), 48 зв., 49 зв.(2), 50 зв., 51 зв., 52, 53, 53 зв.(2), 54 зв., 55(2), 55 зв., 56 зв.(2), 57 зв., 58 зв., 59, 60, 60 зв., 61, 62, 62 зв., 63, 64 зв.(2), 65, 65 зв., 66, 66 зв., 67, 67 зв., 68 зв., 69, 69 зв., 70, 70 зв., 71, 71 зв., 72, 72 зв., 73, 73 зв., 74, 74 зв., 75, 75 зв., 76, 76 зв., 77 зв., 78, 78 зв., 79, 79 зв., 80, 80 зв., 81, 82, 82 зв., 83, 83 зв., 84, 84 зв., 85, 85 зв., 86 зв.(2), 87, 87 зв., 88, 88 зв., 89, 89 зв.(2), 90, 90 зв., 91, 91 зв., 92, 92 зв.(2), 94, 94 зв., 95, 95 зв., 96 зв., 97(2), 97 зв., 98, 98 зв.(2), 99, 99 зв., 100, 101, 101 зв., 102 зв.(2), 103, 103 зв., 104, 104 зв., 105(2), 105 зв., 106 зв.(2), 107 зв., 108, 108 зв., 109 зв., 110, 110 зв., 111, 111 зв., 112, 112 зв., 113, 114, 115(2), 116, 116 зв.(2), 117, 117 зв., 118 зв.(2), 119, 120, 120 зв., 121 зв.(2), 122, 122 зв., 123, 123 зв., 124 зв., 125(2), 125 зв., 126, 126 зв., 127, 127 зв., 128, 128 зв., 129, 129 зв., 130 зв., 131, 131 зв., 133, 133 зв., 134, 134 зв., 135, 135 зв., 136, 136 зв., 137 зв., 138(2), 138 зв., 139, 139 зв., 140, 140 зв., 141, 142(2), 142 зв., 143, 143 зв., 144(2), 144 зв., 145, 145 зв., 146 зв., 147 зв., 148, 148 зв., 149, 150, 151, 151 зв., 152, 152 зв., 153, 153 зв., 154 зв., 155 зв., 156 зв., 157, 157 зв., 158 зв., 159, 160, 160 зв., 161 зв., 162 зв., 163 зв., 164 зв., 165, 165 зв., 166 зв.(2), 167 зв., 168, 169, 169 зв., 170 зв., 171, 171 зв., 172, 172 зв., 173, 174, 174 зв., 175, 175 зв., 176 зв., 177, 177 зв.(2), 178, 179, 179 зв., 180, 181, 181 зв., 182, 182 зв., 183, 183 зв., 184, 185, 185 зв., 186, 186 зв., 187, 187 зв., 188, 189(2), 190(2), 191, 191 зв.(2), 192, 192 зв., 193, 193 зв.(2), 194, 194 зв., 195, 195 зв.(2), 196, 196 зв., 197, 197 зв., 198, 199(2), 199 зв., 200, 200 зв.(2), 201 зв., 202, 202 зв., 203, 203 зв., 204(2), 204 зв., 205(2), 205 зв., 206, 206 зв.(2), 207 зв., 208(2), 208 зв., 209, 210, 210 зв.(2), 211, 212, 212 зв., 213, 213 зв., 214, 215, 215 зв., 216, 216 зв., 217, 217 зв.(2), 218, 218 зв., 219, 219 зв., 220, 220 зв., 221 зв.(2), 222, 222 зв., 223, 223 зв., 224, 224 зв., 225, 226, 226 зв.(2),

227 зб., 228, 229, 229 зб., 230, 231, 232, 233(2), 234 зб., 235 зб., 236, 237, 237 зб., 238 зб., 239, 240, 241, 242, 243, 243 зб., 244 зб., 245, 246, 246 зб., 247 зб., 249(2), 249 зб., 250, 250 зб.(2), 251, 251 зб.(2), 252(2), 252 зб., 253(2), 253 зб., 254(2), 254 зб.(2), 255 зб.(2), 256, 257(2), 257 зб., 258, 258 зб., 259(2), 259 зб., 260, 260 зб., 261, 261 зб., 262 зб., 263(2), 263 зб., 264, 265(2), 265 зб., 266(2), 266 зб.(2), 267(2), 267 зб., 268(2), 268 зб.(2), 269(2), 269 зб.(2), 270(2), 270 зб.(2), 271(2), 271 зб.(3), 272, 272 зб.(2), 273, 273 зб.(2), 274, 274 зб.(2), 275(2), 275 зб., 276(2), 276 зб. II рax., 1 зб.(4), 1 зб.(3), 2(2), 2 зб.(5), 3(3), 3 зб., 4(3), 4 зб.(3), 5(3), 5 зб.(3), 6(2), 6 зб.(2), 7(2), 7 зб., 8(3), 8 зб.(3), 9(3), 9 зб.(3), 10(2), 10 зб.(3), 11(3), 11 зб.(3), 12(3), 12 зб.(3), 13, 13 зб.(2), 14(2), 14 зб.(2), 15(3), 16(3), 16 зб.(3), 17(3), 17 зб.(2), 18(2), 18 зб.(3), 19, 19 зб.(4), 20(2), 20 зб.(2), 21, 21 зб., 22, 22 зб.(4), 23(5), 23 зб., 24, 24 зб., 25(2), 25 зб.(7), 26(5), 26 зб.(4), 27(3), 27(4), 28(2), 28 зб.(5), 29(2), 29 зб.(2), 30, 30 зб.(2), 31, 31 зб.(2), 32, 32 зб., 33, 33 зб.(2), 34, 34 зб., 35(2), 35 зб., 36, 36 зб.(2), 37, 37 зб., 38, 38 зб.(2), 39, 39 зб.(2), 40, 40 зб., 41, 41 зб., 42(2), 42 зб.(2), 43, 43 зб.(2), 44(2), 44 зб., 45(2), 45 зб.(3), 46(2), 46 зб., 47(2), 47 зб.(2), 48, 48 зб.(2), 49, 49 зб.(2), 50, 50 зб., 51(2), 51 зб., 52, 52 зб., 53, 53 зб., 54(2), 54 зб.(2), 55(2), 55 зб., 56(2), 56 зб., 57(2), 57 зб., 58(2), 58 зб.(2), 59, 59 зб.(2), 60, 60 зб., 61, 61 зб.(2), 62, 62 зб.(2), 63, 63 зб.(2), 64, 64 зб.(2), 65(2), 65 зб., 66, 66 зб., 67(2), 67 зб., 68(2), 68 зб., 69, 69 зб.(2), 70, 70 зб., 71, 71 зб.(2), 72(2), 73(2), 73 зб., 74(2), 74 зб., 75(2), 75 зб., 76(2), 76 зб.(2), 77, 77 зб.(3), 78, 78 зб.(2), 78-2(2), 78-2 зб., 79, 79 зб., 80, 80 зб., 81(2), 81 зб., 82, 82 зб., 83(2), 83 зб., 84, 84 зб.(2), 85, 85 зб., 86(2), 86 зб., 87, 87 зб.(2), 88(2), 88 зб., 89(2), 89 зб.(2), 91, 91 зб.(2), 92(2), 92 зб., 93, 93 зб., 94, 94 зб., 95, 95 зб., 96, 96 зб., 97, 97 зб.(2), 98, 98 зб., 99, 99 зб., 100, 100 зб., 101(2), 101 зб., 102, 102 зб., 103(2), 103 зб., 104 зб.(2), 105, 105 зб., 106, 106 зб., 107, 107 зб., 108, 109, 109 зб., 110, 110 зб., 111, 111 зб., 112(2), 112 зб., 113, 113 зб.(2), 114 зб.(2), 115(2), 116, 116 зб., 117 зб., 118 зб., 119 зб., 120, 121, 121 зб., 122(2), 122 зб., 123, 123 зб., 124(2), 125 зб., 126(2), 126 зб., 127(2), 127 зб., 128, 128 зб.(2), 129, 129 зб., 130, 130 зб., 131(2), 132, 132 зб., 133, 133 зб., 134 зб., 135, 135 зб., 136 зб., 137(2), 137 зб., 138, 138 зб., 139, 139 зб., 140, 140 зб., 141 зб., 142(2), 143, 143 зб., 144, 144 зб., 145 зб., 146(2), 147, 147 зб., 148, 148 зб., 149, 150(2), 151, 152 зб., 153 зб., 154, 154 зб., 155, 155 зб., 156 зб.(2), 157 зб.(2), 158 зб., 159 зб.(2), 160(2), 160 зб.(3), 161(2), 161 зб., 162(3), 162 зб., 163(2), 163 зб., 164, 164 зб.(2), 165, 165 зб.(2), 166(2), 166 зб., 167, 167 зб.(3), 168, 168 зб.(2), 169(2), 169 зб.(2), 170, 170 зб.(2), 171, 171 зб.(2), 172, 172 зб.(2), 172 зб.(2), 173, 173 зб.(2), 174 зб.(2),

175(2), 175 зв.(2), 176(2), 176 зв., 177(2), 177 зв.(2), 178, 179(2), 179 зв., 180 III рах., 1, 1 зв., 2 зв., 3 зв., 4 зв., 5 зв., 6 зв., 7, 7 зв., 9, 10, 11 зв., 12, 13, 14, 14 зв., 15, 15 зв., 16, 17, 18, 18 зв., 19, 20, 20 зв., 21, 22, 22 зв., 23 зв.(2), 24 зв., 25 зв., 26, 26 зв., 27 зв., 28, 29, 30 IV рах., 1, 2(2), 2 зв.(2), 3, 4, 4 зв.(2), 5, 5 зв., 6, 6 зв., 7 зв., 8, 8 зв., 9, 9 зв., 10, 10 зв., 11, 11 зв., 12, 12 зв., 13 зв., 14, 14 зв., 15 зв., 16 зв., 17(2), 17 зв., 18, 18 зв., 19, 19 зв., 20 зв., 21, 21 зв., 22, 23, 23 зв., 24, 24 зв., 25 зв., 26, 26 зв., 27, 28, 28 зв., 29, 29 зв., 30, 31, 31 зв., 32 зв., 33 зв., 34, 35, 36, 36 зв., 37, 37 зв., 38, 38 зв., 39, 39 зв., 40 зв., 41, 41 зв., 42 зв., 43, 44, 44 зв., 45, 45 зв., 46, 46 зв., 47 зв., 48 зв., 49, 49 зв., 50, 51, 51 зв., 52, 52 зв., 53, 53 зв., 54, 54 зв., 55, 55 зв., 56 зв. V рах., 1, 1 зв., 2, 2 зв., 3, 3 зв., 4, 4 зв., 5 зв., 6, 6 зв., 7, 7 зв., 8 зв.(2), 9 зв., 10, 10 зв., 11, 11 зв., 12, 13, 13 зв., 14, 14 зв., 15, 15 зв., 16, 16 зв., 17(2), 17 зв., 18(2), 18 зв.(2), 19, 19 зв., 20(2), 20 зв.(2), 21, 21 зв.(2), 22(2), 22 зв., 23, 23 зв., 24(3), 24 зв.(3), 25, 26, 26 зв.(2), 27, 27 зв., 28(2), 28 зв., 29, 29 зв., 30, 30 зв., 31(2), 31 зв., 32, 32 зв., 33(2), 33 зв.(2), 34(2), 35(2), 35 зв., 36, 36 зв.(2), 37, 37 зв., 38, 38 зв., 39(2), 39 зв.(2), 40, 40 зв.(2), 41(2), 41 зв., 42(2), 42 зв., 43(2), 43 зв.(2), 44, 44 зв., 45(2), 45 зв.(2), 46, 46 зв.(2), 47, 47 зв.(2), 48, 48 зв., 49, 49 зв.(2), 50, 50 зв.(2), 51, 51 зв.(2), 52(2), 52 зв.(2), 53(2), 53 зв.(2), 54, 54 зв.(3), 55, 55 зв., 56(2), 56 зв.(2), 57, 57 зв.(2), 58(2), 58 зв.(2), 59(2), 59 зв.(2), 60(2), 60 зв.(2), 61, 61 зв.(2), 62, 63, 63 зв., 64(2), 64 зв., 65, 65 зв., 66(2), 66 зв., 67(2), 67 зв.(2), 68, 68 зв.(2), 69(2), 69 зв., 70, 70 зв., 71, 78(2) VI рах.

Склад видання: титул – арк. [1] I рах.; герб кн В. К. Острозького та вірші на герб – зв. титулу; Перша передмова «Бже ѿче вседръжителю превѣчныи...» (паралельно грецькою і церковнослов'янською мовами) – арк. [2–2 зв.] I рах., «О нашем же изволеніи» – арк. [2 зв.–3 зв.] I рах.; друга передмова «Пре¹словіе къ блѣговѣрномѹ и православному всакаго чина во^ораста же и сана читателеви» – арк. [4–7] I рах., Вірш «Всакаго чина православныи читателю...» – арк. [7–7 зв.] I рах.; Зміст («Послѣдѣ^е сиче радовыи чин^н его же съдръжить книга Библиа ветхаго и новаго завта. Оглавленіе книг^н новаго завѣта») – арк. [8–8з в.] I рах., «Первыи книги Моисіювы Бытіа» – арк. 1–25 II рах.; «Вторыи книги Моисіювы Исходъ» – арк. 25–44 II рах.; «Третіи книги Моисіевы Левітъ» – арк. 44 зв.–59 II рах.; «Четвертыи книги Моисіевы числа» – арк. 59–79 зв. II рах.; «Патыи книги Моисіевы Вторы^а зако^н» – арк. 79 зв.–97 II рах.; «Книга Ісуса сѣна Навина» – арк. 97–109 II рах.; «Книга судеи іилвых» арк. 109 зв. – 121 II рах.; «Книга Руѡъ» –

арк. 121 зв. – 123 II рах.; «Первыи книги цар^ств» – арк. 123–140 II рах.; «Вторыи книги цар^ств» – арк. 140–153 зв. II рах.; «Третие книги ца^ств» – арк. 153 зв.–170 II рах.; «Четвертыи книги цр^ств» – арк. 170–184 зв. II рах.; «Первыи книги паралепомено» – арк. 185–198 II рах.; «Вторыи книги паралиюмено» – арк. 199–216 зв. II рах.; «Первыи книги ездры» – арк. 216 зв.–221 II рах.; «Книга Неемиа» – арк. 221 зв.–228 II рах.; «Вторыи книги ездры» – арк. 228–235 зв. II рах.; «Третие книги ездры» – арк. 235–248 зв. II рах.; «Книга Оовіа» – арк. 249–253 зв. II рах.; «Книга ЮдиѠъ» – арк. 253 зв.–260 II рах.; «Книга ЕсѠерь» – арк. 260–264 зв. II рах.; «Книга Іувъ» – арк. 265–276 зв. II рах.; «Двѡда пррѡка и црѡа пѡснь» – арк. 1–29 III рах.; «Зачало притъчамъ Соломонимъ» – арк. 29 зв. – 41 III рах.; «Книга Еклесиа^с сире¹ цркѡи и ц²а Соломона» – арк. 41–44 зв. III рах.; «Книга Пѡснь пѡсней црѡа Соломона» – арк. 45–46 зв. III рах.; «Книга пре®дрость Соломона» – арк. 47–53 зв. III рах.; «Книга пре®дрость Исѡса сѡна С[і]рахова» – арк. 54–70 зв. III рах.; «Ісаиа пррѡкъ» – арк. 71–93 III рах.; «Иеремиа прорѡкъ» – арк. 93 зв.–119 III рах.; «Плачь Иеремиевъ» – арк. 119 зв.–122 III рах.; «Варѡ прорѡкъ» – арк. 122–125 III рах.; «Иезекеиль прорѡкъ» – арк. 125 зв.–149 зв. III рах.; «Даніиль прорѡкъ» – арк. 150–159 III рах.; «Иисиа прорѡкъ» – арк. 159 зв.–162 зв. III рах.; «Ивиль прорѡкъ» – арк. 163–164 III рах.; «Амосъ прорѡкъ» – арк. 164–166 зв. III рах.; «Авдиа прорѡкъ» – арк. 167 III рах.; «Івна прорѡкъ» – арк. 167 зв.–168 III рах.; «Михел прорѡкъ» – арк. 168 зв.–170 III рах.; «Наѡмъ прорѡкъ» – арк. 170 зв.–171 III рах.; «Авваѡмъ прорѡкъ» – арк. 171 зв.–172 III рах.; «Софониа прорѡкъ» – арк. 172 зв.–173 III рах.; «Аггеи прорѡкъ» – арк. 173 зв.–174 III рах.; «Захариа прорѡкъ» – арк. 174 зв.–178 III рах.; «Малахиа прорѡкъ» – арк. 179–180 III рах.; «Перьвые книги Макавеискіе» – арк. 1–15 IV рах.; «Вторие кнѡги Макавеискіе» – арк. 15–25 IV рах.; «Третие книги Макавеискіе» – арк. 25 зв.–30 IV рах.; «Ѡеофилакѡа архіеп^спа Блѡгарьскаго пре¹словіе, еже ѡ МатѠеа сѡга ева^гліа» – арк. 1 V рах.; «Ѡ² МатѠеа, сѡбе блѡговѡствованіе» – арк. 2–17 V рах.; «Пре¹словіе, еже ѡ Марка сѡга е^гліа» – арк. 17 V рах.; «Ѡ² Марка, сѡбе блѡговѡствованіе» – арк. 17–26 зв. V рах.; «Предисловіе, еже ѡ Лѡки сѡга ева^гліа» – арк. 26 зв. V рах.; «Ѡ² Лѡкѡ сѡбе блѡговѡствованіе» – арк. 27–

43 V рах., «Предисловіе, еже ѿ Иоанна, стаго ева^ѣліа» – арк. 43 V рах., «Ѡ Іоанна, стѣе блговѣствованіе» – арк. 44–56 зв. V рах., «Сказаніе дѣаніи апѣльских писана стымъ ап^сломъ і еу^ѣлистомъ Лѣкою» – арк. 56 зв. V рах., «Дѣаніа стѣ апѣль списана стымъ апѣсвл® и еуглїсто® Лѣкою» – арк. 1–16 зв. VI рах., «Сказаніе съборнаго посланіа Іаковла» арк. 16 зв. VI рах., «Соборное посланіе Іаковле» – арк. 17–18 VI рах., «Сказаніе соборномъ Петровъ посланію первомъ» – арк. 18 зв.; «Соборное посланіе Петрово» – арк. 18 зв.–20 зв. VI рах., «Сказаніе соборномъ посланію Петровъ ѱ [=2]-мъ» – арк. 20 зв. VI рах., «Соборное посланіе Петрово второе» – арк. 20 зв.–21 зв. VI рах., «Сказаніе съборномъ посланію Іоанновъ первомъ» – арк. 21 зв.–22 VI рах. «Соборное посланіе Іоанново» – арк. 22–24 VI рах., «Сказаніе съборномъ посланію Іоанновъ второмъ» – арк. 24 VI рах., «Соборное посланіе Іоанново второе» – арк. 24 VI рах., «Сказаніе Іоаннова третїаго посланїа» – арк. 24 VI рах., «Соборное посланіе Іоанново Ѵ [=3]-е» – арк. 24 зв.; «Сказаніе съборномъ посланію Іюдинъ» – арк. 24 зв.; «Соборное посланіе Іюдино» – арк. 24 зв.–25 VI рах., «Сказаніе иже римланомъ посланію стаго ап^сла Павла» – 25–25 зв. VI рах., «К^{ри}лано® посланіе стѣо ап^стла Павла» – арк. 26–32 VI рах., «Сказаніе еже к коринѣомъ посланіе стаго ап^сла Павла Ѡ [=1]-е» – арк. 32–32 зв. VI рах.; «К^{ри} коринѣомъ посланіе стѣо ап^сла Павла Ѡ [=1]-е» – арк. 32 зв.–38 зв. VI рах., «Сказаніе еже к коринѣомъ посланіе стаго ап^сла Павла ѱ [=2]-е» – арк. 38 зв. VI рах., «К^{ри} коринѣомъ посланіе стаго ап^сла Павла ѱ [=2]-е» – арк. 39–43 VI рах., «Сказаніе иже къ галатомъ[†] посланіе стѣо ап^сла Павла» – 43 VI рах., «Къ галатомъ посланіе стѣо ап^сла Павла» – арк. 43–45 VI рах., «Сказаніе иже къ ефесеомъ посланію стаго ап^сла Павла» – арк. 45–45 зв. VI рах., «Къ ефесеомъ посланіе стѣо ап^сла Павла» – арк. 45 зв.–47 зв. VI рах., «Сказаніе иже къ филипписеомъ посланію стѣо ап^сла Павла» – арк. 47 зв. VI рах., «Къ фїлипписїомъ посланіе стѣо ап^сла Павла» – арк. 47 зв.–49 VI рах., «Сказаніе колласанскомъ посланію стаго ап^сла Павла» – арк. 49 зв. VI рах., «Къ коласаемъ посланіе стѣо апостола Павла» – арк. 49 зв.–51 VI рах., «Сказаніе еже к солѣнаномъ первому посланію стаго ап^сла Павла» – 51 VI рах., «Къ солѣненомъ посланіе стѣо ап^сла Павла» – арк. 51 зв.–

52 зв. VI рах., «Сказаніє иже к солѹнаномъ второмѹ посланію ст҃аго ап̄сла Павла» – 52 зв. VI рах., «Къ солѹненомъ посланіє ст҃го ап̄сла Павла ꙗ [= 2]-е» – арк. 53–53 зв. VI рах., «Сказаніє еже к Тимоѹею перваго посланія ст҃аго ап̄сла Павла» – 53 зв.–54 VI рах., «Къ Тимоѹею посланіє ст҃аго ап̄сла Павла» – арк. 54–56 VI рах., «Сказаніє иже к Тимоѹею второмѹ посланію ст҃го ап̄сла Павла» – арк. 56 VI рах., «Къ Тимоѹею посланіє ст҃аго ап̄сла Павла ꙗ [= 2]-е» – арк. 56–57 VI рах., «Сказаніє иже къ Титѹ посланію ст҃аго ап̄сла Павла» – арк. 57 зв.–58 VI рах., «Къ Титѹ посланіє ст҃го ап̄сла Павла» – арк. 57 зв.–58 VI рах., «Сказаніє иже къ Філімонѹ посланію ст҃аго ап̄сла Павла» – арк. 58 зв. VI рах., «Къ Філімонѹ посланіє ст҃го ап̄сла Павла» – арк. 58 зв. VI рах., «Сказаніє еврейском посланію ст҃аго ап̄сла Павла» – арк. 59 VI рах., «Къ евремъ посланіє ст҃го ап̄сла Павла» – арк. 59–63 VI рах., «Аполиѳис ст҃го Иоанна Ѳеωлога» – арк. 64 зв.–71 VI рах., «Соборникъ ꙗѣ [= 12] тимъ м̄цамъ» – арк. 72 зв.–75 VI рах., «Сказаніє глава® еѵ®ски® ѹтрѣнімъ ап̄ломъ і еѵ®ліамъ извѣстно седмицамъ всего лѣта, въ ст҃ѹю великѹю н̄длю пасхы» – арк. 75 зв.–78 VI рах., Післямова (один або інший варіант) – арк. 78 зв. VI рах.

Початкові слова аркушів: [1] – БИБЛІА (черв.); [2] – Ѳεέ πάτερ; [3] – ичл̄колю+; [4] – ПРЕДСЛЮ+ (заголовок); [5] – но сіе ѡн+; [6] – соблазны; [7] таково с+; [8] – Послѣдѹ+ (заголовок); 1 II рах. – ПЕРВЫИ+ (заголовок, в'язь, черв.); ꙗ = 2 II рах. – И бѣста о+ (перша літера ініціал); Ѥ = 3 II рах. – Ибысть в+; † = 4 II рах. – исковче+; § = 5 II рах. – дасозиж+; Z = 6 II рах. – адамань+; © = 7 II рах. – сѣменемъ; ^a = 8 II рах. – мѹжа тїи; θ = 9 II рах. – небоиса.; « = 10 II рах. – азъ живѹ; ϕé = 11 II рах. – Нектань+; ꙗѣ = 12 II рах. – ивасемать; Ѥé = 13 II рах. – ирече ꙗко; †é = 14 II рах. – дасмотрю; §é = 15 II рах. – братїи св+; Zé = 16 II рах. – тоа земля; ©é = 17 II рах. – ивасема^{н̄.}; ^aé = 18 II рах. – коша вонь; Ѳ« = 19 II рах. – вѣтемници; † = 20 II рах. – ипре¹вс+; †à = 21 II рах. – и ате ли; †â = 22 II рах. – ийзыиде+; †ã = 23 II рах. – снимъ въ+; †ä = 24 II рах. – іаковъ де+; †å = 25 II рах. – идомы ва+; †¼ = 26 II рах. – огньнѣи; †ç = 27 II рах. – невѣмъ г̄а; †è = 28 II рах. – Съзваже+; †θ = 29 II рах. – инеѡп̄с+; †л̄ = 30 II рах. – ихъ. Ирече+; †ла = 31 II рах. – се законь; †лв = 32 II рах. –

кѣмонсїю; $\bar{\lambda}\bar{r}$ = 33 II рах. – хлѣба на+; $\bar{\lambda}\bar{d}$ = 34 II рах. – $\bar{w}\bar{v}\bar{f}\bar{c}$ аеша+;
 $\bar{\lambda}\bar{e}$ = 35 II рах. – да $\bar{w}$ дасть; $\bar{\lambda}\bar{s}$ = 36 II рах. – наквасть; $\bar{\lambda}\bar{z}$ = 37 –
 37 II рах. – $\bar{w}$ него да+; $\bar{\lambda}\bar{n}$ = 38 II рах. – до, р, широко+; $\bar{\lambda}\bar{\theta}$ = 39 II рах. –
 ове наол+; $\bar{\circ}$ = 40 II рах. – рече $\bar{g}\bar{b}$ къ+; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 41 II рах. – твоємѣ, да+;
 $\bar{\circ}\bar{a}$ = 42 II рах. – $\bar{g}\bar{l}\bar{a}$ книмъ.; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 43 II рах. – дѣло шве+; $\bar{\circ}\bar{a}$ =
 44 II рах. – иразворы+; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 45 II рах. – дасанесь+; $\bar{\circ}\bar{q}$ = 46 II рах. –
 ꙗкоже $\bar{w}\bar{e}$ +; $\bar{\circ}\bar{c}$ = 47 II рах. – ивесь тѣ+; $\bar{\circ}\bar{e}$ = 48 II рах. – инаризы; $\bar{\circ}\bar{\theta}$
 = 49 II рах. – исїа даа+; $\bar{r}$ = 50 II рах. – плоти жи+; $\bar{r}\bar{a}$ = 51 II рах. – и
 посемъ; $\bar{r}\bar{a}$ = 52 II рах. – сѣдло ост+; $\bar{r}\bar{a}$ = 53 II рах. – козла $\bar{w}$; $\bar{r}\bar{a}$ =
 54 II рах. – непослѣ+; $\bar{r}\bar{a}$ = 55 II рах. – земли, ꙗже; $\bar{r}\bar{q}$ = 56 II рах. –
 въвремѣ+; $\bar{r}\bar{c}$ = 57 II рах. – нивѣ твою; $\bar{r}\bar{e}$ = 58 II рах. – инебѣде+; $\bar{r}\bar{\theta}$
 = 59 II рах. – вътои днь; $\bar{z}$ = 60 II рах. – ипопогла+; $\bar{z}\bar{a}$ = 61 II рах. –
 вса $\bar{m}\bar{z}$ же; $\bar{z}\bar{a}$ = 62 II рах. – иподомом; $\bar{z}\bar{a}$ = 63 II рах. – ради, адрѣ+;
 $\bar{z}\bar{a}$ = 64 II рах. – $\bar{z}$, и $\bar{\lambda}$ сикль; $\bar{z}\bar{s}$ = 65 II рах. – чесоради; $\bar{z}\bar{z}$ =
 66 II рах. – почто не+; $\bar{z}\bar{\circ}$ = 67 II рах. – в $\bar{\circ}$ днїи. И+; $\bar{z}\bar{r}$ = 68 II рах. –
 или вътре+; $\bar{z}\bar{\theta}$ = 69 II рах. – осемъ да+; $\bar{\circ}$ = 70 II рах. – левннно+; $\bar{\circ}\bar{a}$
 = 71 II рах. – весь сои+; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 72 II рах. – люди сїа; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 73 II рах. –
 твоего.и+; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 74 II рах. – соими ма+; $\bar{\circ}\bar{a}$ = 75 II рах. – присное.; $\bar{\circ}\bar{q}$
 = 76 II рах. – надшѣ св+; $\bar{\circ}\bar{c}$ = 77 II рах. – изъегуп+; $\bar{\circ}\bar{e}$ = 78 II рах. –
 $\bar{w}$ финона; $\bar{\circ}\bar{\theta}$ = 79 II рах. – оубивша+; $\bar{\pm}$ = 80 II рах. – $\bar{w}$ братиша; $\bar{\pm}\bar{a}$ =
 81 II рах. – иізбихо $\bar{\circ}$; $\bar{\pm}\bar{a}$ = 82 II рах. – въвсѣ; $\bar{\pm}\bar{a}$ = 83 II рах. –
 изаповѣ+; $\bar{\pm}\bar{a}$ = 84 II рах. – ате сиа б+; $\bar{\pm}\bar{a}$ = 85 II рах. – дѣсцѣ ка+;
 $\bar{\pm}\bar{c}$ = 86 II рах. – призвати; $\bar{\pm}\bar{c}$ = 87 II рах. – Се $\bar{v}$ въско+; $\bar{\pm}\bar{e}$ =
 88 II рах. – исполне+; $\bar{\pm}\bar{\theta}$ = 89 II рах. – заповѣд+; $\bar{1}$ = 90 II рах. –
 насѣано; $\bar{1}\bar{a}$ = 91 II рах. – твои естъ; $\bar{1}\bar{a}$ = 92 II рах. – право, ип+; $\bar{1}\bar{a}$
 = 93 II рах. – нѣтїи пр+; $\bar{1}\bar{a}$ = 94 II рах. – Ибѣдетъ; $\bar{1}\bar{a}$ = 95 II рах. –
 обратит+; $\bar{1}\bar{q}$ = 96 II рах. – невѣдаша.; $\bar{1}\bar{c}$ = 97 II рах. – илю.кто; $\bar{1}\bar{e}$ =
 98 II рах. – ибѣдетъ; $\bar{1}\bar{\theta}$ = 99 II рах. – $\bar{g}\bar{b}$ $\bar{b}\bar{v}$ юр+; $\bar{2}$ = 100 II рах. –
 ибысть ꙗ+; $\bar{2}\bar{a}$ = 101 II рах. – то гда съ+; $\bar{2}\bar{a}$ = 102 II рах. – ийлѣ
 снимъ; $\bar{2}\bar{a}$ = 103 II рах. – исреды де+; $\bar{2}\bar{a}$ = 104 II рах. – наме бо е+;
 $\bar{2}\bar{a}$ = 105 II рах. – Ибыша жре+ (перша літера – ініціал); $\bar{2}\bar{q}$ =
 106 II рах. – иеѣерь и+; $\bar{2}\bar{c}$ = 107 II рах. – вшемѣ хе+; $\bar{2}\bar{e}$ = 108 II рах.
 – данеизб+; $\bar{2}\bar{\theta}$ = 109 II рах. – $\bar{w}$ цы ваши; $\bar{2}\bar{e}$ = 110 II рах. – инокр $\bar{s}$ т+;

ḏḥé = 111 II рах. – исчрева; ḏḥé = 112 II рах. – живѣтаа; ḏḥé = 113 II рах. – ете людіе; ḏḥé = 114 II рах. – исѣде вдо+; ḏḥé = 115 II рах. – людіе сто+; ḏḥé = 116 II рах. – аммонь. И+; ḏḥé = 117 II рах. – въженѣ. И+; ḏḥé = 118 II рах. – огонь, инеоу+; 2ḥé = 119 II рах. – иже назе+; ḏḥ = 120 II рах. – еа на, ѣе, ча+; ḏḥ-à = 121 II рах. – вѣили. Е+; ḏḥ-â = 122 II рах. – блг^іть п+; ḏḥ-â = 123 II рах. – иѡплеме; ḏḥ-ä = 124 II рах. – лѣта пра+; ḏḥ-â = 125 II рах. – И бысть во+ (перша літера – ініціал); ḏḥ-¼ = 126 II рах. – Ивъзложи+; ḏḥ-ç = 127 II рах. – Ибѣмѣжъ; ḏḥ-è = 128 II рах. – азъ есмь; ḏḥ-θ = 129 II рах. – немолити+; ḥḏ = 130 II рах. – итіи, ибы+; ḥḏ = 131 II рах. – ѡаммали+; ḥḏ = 132 II рах. – сомною в+; ḥḏ = 133 II рах. – пооубіен+; ḥḏ = 134 II рах. – ибысть и+; ḥḏ = 135 II рах. – ѡнелѣже; ḥḏ = 136 II рах. – и сѣде въ; ḥḏ = 137 II рах. – иисѣтво+; ḥḏ = 138 II рах. – богомъ чѣ+; ḥḏ = 139 II рах. – и глаша е+; ḥḏ = 140 II рах. – падша въ; ḥḏ-à = 141 II рах. – женіа ми+; ḥḏ-â = 142 II рах. – иприложи+; ḥḏ-â = 143 II рах. – Иста кіо+; ḥḏ-â = 144 II рах. – иѡ^амали+; ḥḏ-â = 145 II рах. – ипѣмѣта.; ḥḏ-¼ = 146 II рах. – присно п+; ḥḏ-ç = 147 II рах. – къ гѣ бѣ с+; ḥḏ-è = 148 II рах. – иавіаѣа+; ḥḏ-θ = 149 II рах. – тако напа+; ḥḏ = 150 II рах. – раба тво+; ḥḏ-à = 151 II рах. – еда ѣди ѣа+; ḥḏ-â = 152 II рах. – ибишаса; ḥḏ-â = 153 II рах. – мѣжи. Иаве+; ḥḏ-â = 154 II рах. – итого ро+; ḥḏ-â = 155 II рах. – иприбли+; ḥḏ-¼ = 156 II рах. – клатвы г+; ḥḏ-ç = 157 II рах. – внеѣали+; ḥḏ-è = 158 II рах. – лѣпы^а наче+; ḥḏ-θ = 159 II рах. – И бысть е+ (перша літера – ініціал); 2ḥ = 160 II рах. – егѣпе с+; 2ḥ-à = 161 II рах. – въхрамъ; 2ḥ-â = 162 II рах. – ипріидо+; 2ḥ-â = 163 II рах. – спаше съ+; 2ḥ-ä = 164 II рах. – слово чл+; 2ḥ-â = 165 II рах. – аманіта+; 2ḥ-¼ = 166 II рах. – иагабаѣа+; 2ḥ-ç = 167 II рах. – себѣ пѣть; 2ḥ-è = 168 II рах. – Ипотрѣсѣ; 2ḥ-θ = 169 II рах. – задшѣего; ḥḏ = 170 II рах. – предѣсто+; ḥḏ-à = 171 II рах. – И бысть в+ (перша літера – ініціал); ḥḏ-â = 172 II рах. – ѡнихъ, и п+; ḥḏ-â = 173 II рах. – Иразгнѣ+; ḥḏ-ä = 174 II рах. – гѣви ксемѣ.; ḥḏ-â = 175 II рах. – Ихождаше; ḥḏ-¼ = 176 II рах. – ипоѣаша с+; ḥḏ-ç = 177 II рах. – иодаи за+; ḥḏ-è = 178 II рах. – ѣѣ, лѣ цр+; ḥḏ-θ =

179 II рах. – въ ѱ̄, лѣто; ѿ± = 180 II рах. – сѣденіе; ѿ±â = 181 II рах.
 – асврїнс+; ѿ±â = 182 II рах. – ісаїа пр+; ѿ±â = 183 II рах. – ѿже азъ
 и+; ѿ±â = 184 II рах. – внего мѣ+; ѿ±â = 185 II рах. – ПЕРВЫИ К+
 (заголовок, під заставк.); ѿ±¼ = 186 II рах. – роди офла+; ѿ±ç =
 187 II рах. – Иходиша; ѿ±è = 188 II рах. – сѣна мѣсі+; ѿ±θ = 189 II рах.
 – кнаси во+; ѿ¹ = 190 II рах. – и аминада+; ѿ¹â = 191 II рах. – Тїйже
 прї+ (перша літера – ініціал); ѿ¹â = 192 II рах. – наинопле+; ѿ¹â =
 193 II рах. – пре¹лице+; ѿ¹â = 194 II рах. – Ипрїидо+; ѿ¹â =
 195 II рах. – господи+; ѿ¹¼ = 196 II рах. – надавъ, и+; ѿ¹ç =
 197 II рах. – надъ сок+; ѿ¹è = 198 II рах. – икамиръ; ѿ¹θ = 199 II рах.
 – ВТОРЫИ К+ (заголовок, під заставк.); с̄ = 200 II рах. – притычѣ+;
 сç = 201 II рах. – вѣстахъ; с̄ = 202 II рах. – что сѣтво+; сѣ =
 203 II рах. – ими же вѣ+; с̄ | = 204 II рах. – Егдаже оу+ (перша літера
 ініціал); сѣ = 205 II рах. – ипадоша; сz = 206 II рах. – И бысть ио+
 (перша літера ініціал); с̄ = 207 II рах. – прїидоша; с^а = 208 II рах. –
 стропти+; с̄ = 209 II рах. – поставле+; с« = 210 II рах. – Ивъвремя;
 сѣ = 211 II рах. – плѣнь и в+; с^а = 212 II рах. – іезекїа; сѣ =
 213 II рах. – пораздѣ+; с̄ | = 214 II рах. – рѣкою мо+; сѣ = 215 II рах.
 – своихъ. w̄+; сz = 216 II рах. – невиннѣи; с̄ = 217 II рах. – иныхъ,
 ѣ.; с^а = 218 II рах. – іоудеис+; сθ« = 219 II рах. – вѣвсе сѣ+; с- =
 220 II рах. – три дни, и+; с-â = 221 II рах. – имѣніе е+; с-â =
 222 II рах. – ипрїидо+; с-â = 223 II рах. – близь ихъ; с-â = 224 II рах.
 – Ивъдни; с-â = 225 II рах. – ѿже неоуго+; с-¼ = 226 II рах. – закона
 т+; с-ç = 227 II рах. – зехримъ; с-è = 228 II рах. – сиовомъ; с-θ =
 229 II рах. – истъвори; с̄ | = 230 II рах. – словеса с+; с̄ | = 231 II рах.
 – ивсѣмъ с+; с̄ | = 232 II рах. – питѣ и пи+; с̄ | = 233 II рах. – до®
 гнь т+; с̄ | = 234 II рах. – сновъ іи+; с̄ | = 235 II рах. – єдінаго; с̄ | =
 236 II рах. – роптасте; с̄ | = 237 II рах. – число тв+; с̄ | = 238 II рах.
 – его онже; с̄ | = 239 II рах. – аггль иж+; с̄ | = 240 II рах. – нбо
 изем+; с̄ | = 241 II рах. – ѿко лѣчши; с̄ | = 242 II рах. – иже рѣкою;
 с̄ | = 243 II рах. – Ибысть е+ (перша літера ініціал); с̄ | =
 244 II рах. – нанеи иви+; с̄ | = 245 II рах. – постави; с̄ | =
 246 II рах. – оставле+; с̄ | = 247 II рах. – Ивъстане+; с̄ | =
 248 II рах. – бѣдѣть в+; с̄ | = 249 II рах. – Книга θо+; с̄ | =

250 II рах. – ӯрѣшиши; с̄̀à = 251 II рах. – товіа аг+; с̄̀â = 252 II рах.
 – вѣси бо са+; с̄̀ā = 253 II рах. – млтвѣ тв+; с̄̀ä = 254 II рах. –
 догоръ е+; с̄̀â = 255 II рах. – вѣсхоте+; с̄̀¼ = 256 II рах. – кѣбрани;
 с̄̀ç = 257 II рах. – дапоите+; с̄̀è = 258 II рах. – исіа помы+; с̄̀θ =
 259 II рах. – ахіоръ г+; с̄̀ž = 260 II рах. – людіе ве+; с̄̀žà = 261 II рах. –
 вѣласти+; с̄̀žâ = 262 II рах. – идѣже по+; с̄̀žā = 263 II рах. – днесъ.
 Ире+; с̄̀žä = 264 II рах. – оклевета+; с̄̀žā = 265 II рах. – КНИГА
 ѠБЪ+ (заголовок, під заставк.); с̄̀ž¼ = 266 II рах. – бывають; с̄̀žç =
 267 II рах. – стрѣжа. жи+; с̄̀žè = 268 II рах. – вѣземлю; с̄̀žθ =
 269 II рах. – лице, ис+; с̄̀° = 270 II рах. – неправе+; с̄̀°à = 271 II рах.
 – ихитрос+; с̄̀°â = 272 II рах. – огоръчи+; с̄̀°ā = 273 II рах. – ѡко
 смѣртъ; с̄̀°ä = 274 II рах. – инепасти; с̄̀°â = 275 II рах. – дѣль его.; с̄̀°¼
 = 276 II рах. – премѣдро+; ç = 1 III рах. – ДѢДАПРО+ (заголовок,
 в'язъ, черв., під заставк.); ð = 2 III рах. – Гї гѣ нашъ.; ¥ = 3 III рах. –
 инеѡмѣта+; † = 4 III рах. – оумдраа м+; § = 5 III рах. – ради блѣт+; Z
 = 6 III рах. – смѣтиса; © = 7 III рах. – поскреже; ª = 8 III рах. – Рѣхъ,
 сѣх+; ð = 9 III рах. – предомн+; « = 10 III рах. – Слышите; çé =
 11 III рах. – вѣстѣде+; ðé = 12 III рах. – кленахѣ.; ¥é = 13 III рах. –
 многѣ, цѣрь; †é = 14 III рах. – силѣ твою; §é = 15 III рах. – Вѣдомъ в+
 (перша літера ініціал); Zé = 16 III рах. – Стѣнницы; ©é = 17 III рах. –
 гї бѣ силъ+; ªé = 18 III рах. – високапа; θ« = 19 III рах. – Блаженъ; ꞑ
 = 20 III рах. – Бї, оуслы+ (перша літера ініціал); ꞑà = 21 III рах. –
 ѡязыка; ꞑâ = 22 III рах. – ѡкопіан+; ꞑā = 23 III рах. – нанѣси и; ꞑä
 = 24 III рах. – свѣдѣнїи; ꞑâ = 25 III рах. – ипривле+; ꞑ¼ = 26 III рах. –
 всѣе вамъ; ꞑç = 27 III рах. – ѡковѣкъ; ꞑè = 28 III рах. – поуныво+;
 ꞑθ = 29 III рах. – оцѣри сво+; ¯ = 30 III рах. – ши. ѡкогѣ; ¯а =
 31 III рах. – теченїа; ¯в = 32 III рах. – силныхъ; ¯г = 33 III рах. –
 праведна+; ¯д = 34 III рах. – бываеъ; ¯е = 35 III рах. – исправла+;
 ¯ѕ = 36 III рах. – веселїе; ¯з = 37 III рах. – призове+; ¯и = 38 III рах.
 – когда оут+; ¯θ = 39 III рах. – иесть стѣ+; ® = 40 III рах. – небыти
 оу+; ®à = 41 III рах. – опоны сѣ+; ®â = 42 III рах. – Вѣмъ го+
 (перша літера ініціал); ®ā = 43 III рах. – ѡкобысѣ+; ®ä = 44 III рах. –
 срѣцы ви+; ®â = 45 III рах. – КНИГА ПѢ+ (заголовок, в'язъ, під

заставк.); ®¼ = 46 III рах. – иоупіите+; ®ç = 47 III рах. – КНИГА ПЕ+ (заголовок, в'язь, під заставк.); ®è = 48 III рах. – ате пости+; ®θ = 49 III рах. – мнитса п+; ¯ = 50 III рах. – вѣжатаго; ¯à = 51 III рах. – враго® б+; ¯â = 52 III рах. – ѡсегоже; ¯ã = 53 III рах. – неизбѣж+; ¯ä = 54 III рах. – КНИГА ПРЕ+ (заголовок, в'язь, під заставк.); ¯å = 55 III рах. – вселитса; ¯¾ = 56 III рах. – Сѣть ли ти; ¯ç = 57 III рах. – Премѣдро+ (перша літера ініціал); ¯è = 58 III рах. – лице тихо,; ¯θ = 59 III рах. – пре¹нимъ; ̣ = 60 III рах. – пр⁵но бѣ+; ̣ç = 61 III рах. – класа не+; ̣а = 62 III рах. – вредъже; ̣ѣ = 63 III рах. – ѡвръгоша; ̣| = 64 III рах. – потреба,; ̣§ = 65 III рах. – славы ли+; ̣Z = 66 III рах. – инепрез+; ̣® = 67 III рах. – вино имѣ+; ̣¯ = 68 III рах. – наземли; ̣̄ = 69 III рах. – велїи г̄ъ; ° = 70 III рах. – шиша пре+; °à = 71 III рах. – ІСАИИ® ПРО+ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); °â = 72 III рах. – имаши, ста+; °ã = 73 III рах. – И бысть в+ (перша літера ініціал); °ä = 74 III рах. – онемъ. ип+; °å = 75 III рах. – смиренно+; °¾ = 76 III рах. – ѡца твое+; °ç = 77 III рах. – саваоѣ; °è = 78 III рах.(1) – тѣлаюте; °è = 78 III рах.(2) – обидимы; °θ = 79 III рах. – ѡже къадѣ; ± = 80 III рах. – ѡко очи т+; ±à = 81 III рах. – ѡтрсааи; ±â = 82 III рах. – землю св+; ±ã = 83 III рах. – ісаїа къ+; ±ä = 84 III рах. – емѣже ес+; ±å = 85 III рах. – Сеи рече+; ±¾ = 86 III рах. – комѣма, оу+; ±ç = 87 III рах. – знои, нис+; ±è = 88 III рах. – и нечистъ.; ±θ = 89 III рах. – ивсако д+; ¹à = 91 III рах. – сѣглаша; ¹â = 92 III рах. – прозове ; ¹ã = 93 III рах. – іер⁵лимѣ; ¹ä = 94 III рах. – ты же пре+; ¹å = 95 III рах. – обачевѣ+; ¹¾ = 96 III рах. – ѡвръгоша+; ¹ç = 97 III рах. – оукрасти; ¹è = 98 III рах. – своего да+; ¹θ = 99 III рах. – оуха свое+; ² = 100 III рах. – иизведе+; ²à = 101 III рах. – иизбавлю; ²â = 102 III рах. – сосѣдъ и+; ²ã = 103 III рах. – м̄ти моѣ, да+; ²ä = 104 III рах. – г̄ъ праве+; ²å = 105 III рах. – окр⁵тъ е+; ²¾ = 106 III рах. – извѣрь по+; ²ç = 107 III рах. – с̄на кл̄лї+; ²è = 108 III рах. – мнѣ ефрѣ+; ²θ = 109 III рах. – іоудѣ. Ин+; ²è = 110 III рах. – каждо бра+; ³çé = 111 III рах. – ѡже вѣпи+; ³аé = 112 III рах. – цр̄ь иоумо+; ³ѣé = 113 III рах. – иприведо+; ³|é = 114 III рах. – се азъ при+; ³§é = 115 III рах. – кнемѣ, ѡ+; ³Zé = 116 III рах. – сѣсего+; ³®é =

117 III рах. – ипотомъ; δ^{ae} = 118 III рах. – свои. обѣ+; $2\theta^e$ =
 119 III рах. – ивса кна+; δ^{-} = 120 III рах. – ипогибо+; δ^{-a} =
 121 III рах. – людемъ, пѣ+; $\delta^{-\hat{a}}$ = 122 III рах. – молитва; $\delta^{-\bar{a}}$ =
 123 III рах. – насъ. И $\bar{w}$ v+; $\delta^{-\ddot{a}}$ = 124 III рах. – срама, ии+; $\delta^{-\grave{a}}$ =
 125 III рах. – како оубо; $\delta^{-\frac{3}{4}}$ = 126 III рах. – видѣніе; $\delta^{-\zeta}$ =
 127 III рах. – ирече къ+; $\delta^{-\grave{e}}$ = 128 III рах. – ипокрые+; $\delta^{-\theta}$ =
 129 III рах. – инеобра+; $\rho\bar{l}$ = 130 III рах. – и слово в+; $\rho\bar{l}a$ =
 131 III рах. – сътвори+; $\delta^{-\hat{a}}$ = 132 III рах. – понеже не+; $\rho\bar{l}g$ =
 133 III рах. – очи свои.; $\rho\bar{l}d$ = 134 III рах. – исѣботы; $\rho\bar{l}e$ =
 135 III рах. – пре¹ними.; $\rho\bar{l}s$ = 136 III рах. – дша моа $\bar{w}$ +; $\rho\bar{l}z$ =
 137 III рах. – члѣчъ, исто+; $\rho\bar{l}n$ = 138 III рах. – твоихъ бы+; $\rho\bar{l}\theta$ =
 139 III рах. – азъ бо да+; δ° = 140 III рах. – ср¹це его; $\delta^{\circ}a$ =
 141 III рах. – оумретъ.; $\delta^{\circ}\hat{a}$ = 142 III рах. – Изавѣтаю; $\delta^{\circ}\bar{a}$ =
 143 III рах. – вашего до+; $\delta^{\circ}\ddot{a}$ = 144 III рах. – пр^oркъ ии+; $\delta^{\circ}\grave{a}$ =
 145 III рах. – наеламъ; $\delta^{\circ}\frac{3}{4}$ = 146 III рах. – идвѣ две+; $\delta^{\circ}\zeta$ =
 147 III рах. – И обрати (перша літера – ініціал); $\delta^{\circ}\grave{e}$ = 148 III рах. –
 храма ст+; $\delta^{\circ}\theta$ = 149 III рах. – кѣмрю ве+; δ^{-} = 150 III рах. –
 ДАНІИЛЬ (заголовок, в'язъ, під заставк.); $\delta^{-}a$ = 151 III рах. –
 вперси, и+; $\delta^{-}\hat{a}$ = 152 III рах. – доконца; $\delta^{-}\bar{a}$ = 153 III рах. –
 измѣни +; $\delta^{-}\ddot{a}$ = 154 III рах. – иегда въ+; $\delta^{-}\grave{a}$ = 155 III рах. –
 преднимъ.; $\delta^{-}\frac{3}{4}$ = 156 III рах. – тѣбе. Гѣже; $\delta^{-\zeta}$ = 157 III рах. – кромѣ
 вла+; $\delta^{-\grave{e}}$ = 158 III рах. – дмтеръ св+; $\delta^{-\theta}$ = 159 III рах. – оумретъ; 2ζ
 = 160 III рах. – иподнемъ; $2\zeta a$ = 161 III рах. – развѣті+; $2\zeta\hat{a}$ =
 162 III рах. – потреби+; $2\zeta\bar{a}$ = 163 III рах. – ИВИЛЬ ПРО+
 (заголовок, в'язъ, під заставк.); $2\zeta\ddot{a}$ = 164 III рах. – галилеа; $2\zeta\grave{a}$ =
 165 III рах. – ате неиме+; $2\zeta\frac{3}{4}$ = 166 III рах. – своихъ. ѿ+; $2\zeta\zeta$ =
 167 III рах. – АБДИИ ПРО+; $2\zeta\grave{e}$ = 168 III рах. – повѣдан+; $2\zeta\theta$ =
 169 III рах. – истлѣсте; δ° = 170 III рах. – или чесо; $\delta^{\circ}a$ = 171 III рах.
 – W граде к+ (перша літера ініціал); $\delta^{\circ}\hat{a}$ = 172 III рах. – ѿдрева въ+;
 $\delta^{\circ}\bar{a}$ = 173 III рах. – аммони ѿ+; $\delta^{\circ}\ddot{a}$ = 174 III рах. – ризы его.; $\delta^{\circ}\grave{a}$ =
 175 III рах. – ѿлица сѣ+; $\delta^{\circ}\frac{3}{4}$ = 176 III рах. – И бысть въ+ (перша
 літера ініціал); $\delta^{\circ}\zeta$ = 177 III рах. – вино, ис+; $\delta^{\circ}\grave{e}$ = 178 III рах. –
 речеть. нѣ+; $\delta^{\circ}\theta$ = 179 III рах. – МАЛАХИИ (заголовок, в'язъ, під

заставк.); ђ± = 180 III рах. – инеимѹть; ђ = 1 IV рах. – ПЕРВЫЕ К+ (заголовок, в'язь, під заставк.); ђ = 2 IV рах. – сѹть стар+; ѹ = 3 IV рах. – вѹцр^ств+; † = 4 IV рах. – иноплеме+; § = 5 IV рах. – имакеде+; Z = 6 IV рах. – тѣмь нѣц+; © = 7 IV рах. – страны, ^а = ѡ+; 8 IV рах. – пѣть иже; ѳ̄ = 9 IV рах. – іонаѳанъ; « = 10 IV рах. – тако. Ипо+; ђé = 11 IV рах. – димитрїи; ђé = 12 IV рах. – бдѣти, ибы+; ѹé = 13 IV рах. – идабѹде+; †é = 14 IV рах. – перфирѹ; §é = 15 IV рах. – се есть м+; Zé = 16 IV рах. – іеремїа; ©é = 17 IV рах. – данеког+; ^аé = 18 IV рах. – ѡко прох+; ѳ̄é = 19 IV рах. – знанїа, в+; † = 20 IV рах. – слобахъ; †à = 21 IV рах. – сквернии; †â = 22 IV рах. – сопѣснь+; †ã = 23 IV рах. – имѣюти съ+; †ä = 24 IV рах. – волеюже; †å = 25 IV рах. – образомъ; †¾ = 26 IV рах. – оставла+; †ç = 27 IV рах. – вѣвсѣ', ра+; †è = 28 IV рах. – дозападъ; †θ = 29 IV рах. – мѣсто съ+; †̄ = 30 IV рах. – мл^сть свою; ђ = 1 V рах. – Ѳеофила+; ђ = 2 V рах. – ѠМатѳеа (заголовок, черв., в'язь, під заставк.); ѹ = 3 V рах. – кнемѹ ис+; † = 4 V рах. – Внѣмлѣте+ (перша літера ініціал); § = 5 V рах. – азъприше+; Z = 6 V рах. – бѣсы изго+; © = 7 V рах. – Исѣ члѣкъ; ^а = 8 V рах. – врагъчлѣ+; ѳ̄ = 9 V рах. – чтѹтъма.; « = 10 V рах. – пре де, иоу+; ђé = 11 V рах. – кнемѹдѣ+; ђé = 12 V рах. – припѣти,+; ѹé = 13 V рах. – подѣлом+; †é = 14 V рах. – вѣсть. ни+; §é = 15 V рах. – постави+; Zé = 16 V рах. – ѡкодиви+; ©é = 17 V рах. – Пре¹сло+; ^аé = 18 V рах. – вдомъ твои.; ѳ̄é = 19 V рах. – иже назем+; † = 20 V рах. – нелицы а+; †à = 21 V рах. – никогоже; †â = 22 V рах. – трыплювы; †ã = 23 V рах. – невѣста; †ä = 24 V рах. – се¹мьбра+; †å = 25 V рах. – ипрѣтах+; †¾ = 26 V рах. – архиерее+; †ç = 27 V рах. – Ѡлѹкї ст+ (заголовок, в'язь, під заставк.); †è = 28 V рах. – Быстьже; †θ = 29 V рах. – изтвори; †̄ = 30 V рах. – емѹглѣ, гї.; †а = 31 V рах. – ѡкоже оучи+; †в = 32 V рах. – Изыде сѣ+; †г = 33 V рах. – начатъпре+; †д = 34 V рах. – възнесы+; †е = 35 V рах. – всетѣлю; †¾ = 36 V рах. – за¹, з⁰. / вса+; †з = 37 V рах. – искѹсити; †и = 38 V рах. – неже ѡза+; †θ = 39 V рах. – Речеже+; © = 40 V рах. – помышла+; ©à = 41 V рах. – вса сїа бѹ+; ©â = 42 V рах. – глѣши. Пи+; ©ã = 43 V рах. – ниде сни+; ©ä = 44 V рах. – ѠІѠАННА (заголовок,

в'язь, під заставк.); $\textcircled{a}$ = 45 V рах. – имже самъ; $\textcircled{\frac{3}{4}}$ = 46 V рах. – шаса, ивы; $\textcircled{\text{C}}$ = 47 V рах. – брать си+; $\textcircled{e}$ = 48 V рах. – внародѣ+; $\textcircled{\theta}$ = 49 V рах. – вае́ вдо+; $\bar{\text{~}}$ = 50 V рах. – ницы, но не+; $\bar{\text{a}}$ = 51 V рах. – внего. ип+; $\bar{\text{a}}$ = 52 V рах. – оумыхъ ва+; $\bar{\text{a}}$ = 53 V рах. – невѣсть; $\bar{\text{a}}$ = 54 V рах. – азжета по+; $\bar{\text{a}}$ = 55 V рах. – егоже лю+; $\bar{\frac{3}{4}}$ = 56 V рах. – емѣ. гѣ. ты; C = 1 VI рах. – Дѣянїа с+ (заголовок, в'язь, черв., під заставк.); a = 2 VI рах. – твердо оу+; Y = 3 VI рах. – его же по+; I = 4 VI рах. – намѣсто; S = 5 VI рах. – Филиппъ+; Z = 6 VI рах. – иже бѣ ра+; $\textcircled{e}$ = 7 VI рах. – разсѣжда+; a = 8 VI рах. – даде и $\textcircled{e}$ въ+; $\bar{\theta}$ = 9 VI рах. – тїи. Прише+; $\llcorner$ = 10 VI рах. – къпавлѣ+; $\text{C}\acute{e}$ = 11 VI рах. – рекъ, ѣко; $\text{a}\acute{e}$ = 12 VI рах. – съвѣкѣпи+; $\text{Y}\acute{e}$ = 13 VI рах. – Изве¹ въ+; $\text{I}\acute{e}$ = 14 VI рах. – егоже об+; $\text{S}\acute{e}$ = 15 VI рах. – что писа+; $\text{z}\acute{e}$ = 16 VI рах. – ша сажен+; $\textcircled{e}$ = 17 VI рах. – СОБОРНОЕ (заголовок, в'язь, під заставк.); $\text{a}\acute{e}$ = 18 VI рах. – лжите на+; $\bar{\theta}\acute{e}$ = 19 VI рах. – оне $\textcircled{e}$ же сп+; ~ = 20 VI рах. – Гла^н. I . за¹; $\text{~}\grave{\text{a}}$ = 21 VI рах. – сицево о+; $\text{~}\grave{\text{a}}$ = 22 VI рах. – иприсно; $\text{~}\grave{\text{a}}$ = 23 VI рах. – онъ праве+; $\text{~}\grave{\text{a}}$ = 24 VI рах. – Сказанїе; $\text{~}\grave{\text{a}}$ = 25 VI рах. – оубтемѣ; $\text{~}\frac{3}{4}$ = 26 VI рах. – КРИ^н ЛНО^н (заголовок, в'язь, під заставк.); $\text{~}\text{C}$ = 27 VI рах. – наносаи; $\text{~}\grave{\text{e}}$ = 28 VI рах. – Что оубо ре+; $\text{~}\theta$ = 29 VI рах. – иставлѣн+, $\bar{\text{a}}$ = 30 VI рах. – Гла^н, $\text{C}\acute{e}$.; $\bar{\text{a}}$ = 31 VI рах. – оубо законѣ; $\bar{\text{a}}$ = 32 VI рах. – диса она+; $\bar{\text{a}}$ = 33 VI рах. – Изнегоже; $\bar{\text{a}}$ = 34 VI рах. – ве хїи к+; $\bar{\text{a}}$ = 35 VI рах. – хоте́ по+; $\bar{\text{a}}$ = 36 VI рах. – свобода; $\bar{\text{a}}$ = 37 VI рах. – всемѣ вѣ+; $\bar{\text{a}}$ = 38 VI рах. – всаческаа.; $\bar{\text{a}}$ = 39 VI рах. – Ккорин θ + (заголовок, в'язь, під заставк.); $\textcircled{e}$ = 40 VI рах. – нно блго+; $\textcircled{\text{a}}$ = 41 VI рах. – мтенїе. въ+; $\textcircled{\text{a}}$ = 42 VI рах. – Атебысте; $\textcircled{\text{a}}$ = 43 VI рах. – юже гѣ да¹+; $\textcircled{\text{a}}$ = 44 VI рах. – ѿслѣхав+; $\textcircled{\text{a}}$ = 45 VI рах. – несте по+; $\textcircled{\frac{3}{4}}$ = 46 VI рах. – противле+; $\textcircled{\text{C}}$ = 47 VI рах. – Блѣдже, и+; $\textcircled{e}$ = 48 VI рах. – всегда въ+; $\textcircled{\theta}$ = 49 VI рах. – сіе дамѣ+; $\bar{\text{~}}$ = 50 VI рах. – иневиди+; $\bar{\text{a}}$ = 51 VI рах. – дабывает+; $\bar{\text{a}}$ = 52 VI рах. – братїе о+; $\bar{\text{a}}$ = 53 VI рах. – списавшѣ; $\bar{\text{a}}$ = 54 VI рах. – прочее оу+; $\bar{\text{a}}$ = 55 VI рах. – ѣже бгѣсъ+; $\bar{\frac{3}{4}}$ = 56 VI рах. – Сказанїе иже; $\bar{\text{C}}$ = 57 VI рах. – житїю, при+; $\bar{\text{e}}$ = 58 VI рах. – Гла^н, a . Ты; $\bar{\theta}$ = 59 VI рах. – Сказанїе ев+; z

= 60 VI рах. – ате глась; ǰā = 61 VI рах. – починʼ ме+; ǰâ = 62 VI рах. – Тѣмже вхо+; ǰã = 63 VI рах. – обратиша; ǰä = 64 VI рах. – Апокалиѳ+ (заголовок, в'язь, під заставк.); ǰâ = 65 VI рах. – ѿко малʼ; ǰz = 66 VI рах. – движима.; ǰ© = 67 VI рах. – ни w̄ волх+; ǰ̄ = 68 VI рах. – Творити; ǰθ = 69 VI рах. – набрань; ° = 70 VI рах. – жите^а, ра+; °à = 71 VI рах. – Показами+ (перша літера – ініціал); °â = 72 VI рах. – септеврїи. (друк черв.); °ã = 73 VI рах. – декебрїи. (друк черв.); °ä = 74 VI рах. – февраль. (друк черв.); °å = 75 VI рах. – іюль. / θ Ст+ (перше слово – друк черв.); °¼ = 76 VI рах. – Всре^і ап^л (перша літера черв.); °ç = 77 VI рах. – Вче^і ап^л (перша літера черв.); °è = 78 VI рах. (I варіант – 1580 р.) – О лавтодó+; (II варіант – 1581 р.) – Ев^ѣліе, м.

Помилки в нумерації:

- арк. 63 позначено як к, тобто 60, замість кâ;
- арк. 2 IV рах. замість â позначено як â;
- арк. 59 IV рах. замість ̄θ позначено як ̄, тобто 50 (Кир.652);

Особливості набору номерів – крапка біля номера 200.

Варіанти друку та оформлення: (Зернова 1947, С. 92–96).

Варіанти паперу (за філігранями) (Бондар 2010-4; Бондар 2011-2).

I варіант (переважають знаки *Ястжембец у картуші під короною* та *Топор у картуші під короною*) – 4 примірники: Кир.651 (№ 6.4), Кир.764 (№ 6.9), Кир.766 (№ 6.11), Кир.788 (№ 6.12).

II варіант (переважають знаки *Підкова маленька без картуша* та *Топор під півмісяцем без картуша*) – 12 примірників: Кир.646 (№ 6.1), Кир.648 (№ 6.2), Кир.649 (№ 6.3), Кир.652 (№ 6.5), Кир.686 (№ 6.6), Кир.762 (№ 6.7), Кир.763 (№ 6.8), Кир.834 (№ 6.13), Кир.955 (№ 6.14), Кол. Вігта 7 (№ 6.16), Соф.13а (№ 6.17), Соф.13б (№ 6.18).

Змішані примірники I–II варіантів (суміжні варіанти, в яких арк. 1–8 та 1–278 перших двох рахунків належать до I варіанту, наступні аркуші – до II варіанту) – 2 примірники: Кир.765 (№ 6.10), Кир.4476п (№ 6.15).

Примірники: відомо 400 примірників (Гусева 2003, С. 593–594). Описано 18 примірників збірки НБУВ – Кир.646 (№ 6.1), Кир.648 (№ 6.2), Кир.649 (№ 6.3), Кир.651 (№ 6.4); Кир.652 (№ 6.5);

Кир.686 (№ 6.6), Кир.762 (№ 6.7), Кир.763 (№ 6.8), Кир.764 (№ 6.9), Кир.765 (№ 6.10), Кир.766 (№ 6.11), Кир.788 (№ 6.12), Кир.834 (№ 6.13), Кир.955 (№ 6.14), Кир.4476п (№ 6.15), Кол. Вітга 7 (№ 6.16), Соф.13а (№ 6.17), Соф.13б (№ 6.18).

Примірник Кир.647 у 1966 р. був переданий Національній парламентській бібліотеці України, примірник Кир.650 у 1972 р. був переданий Києво-Печерському державному заповіднику для фондів новостворюваного Музею книги та книгодрукування (Київ) та примірник Кол. Вітга 8 – Центральній науковій бібліотеці АН Грузинської РСР.

Бібліографія видання: Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 23, № 24 (14 прим.); Каменева, Гусева 1976, С. 11–12, № 3; Лабынцев 1979, С. 28–29, № 78 (14 прим.); Запаско, Ісаєвич 1981–1984, С. 27, № 13; Лосиевский 1987, С. 26–45, № 5.1–5.6; Ісаєвич, Фрис 1993, С. 34–56; Лукьяненко 1993, С. 169–177, № 80; Гусева 2003, С. 588–594; № 83 (18 прим.); Шамрай 2005, С. 66–69, № 66–73а; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438.

6.1. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

1-й примірник

Кир.646

інв. 4196 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–23, 67–70, 72–77.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує 8 початк. нн. арк. та арк. 24–66, 71, 78 VI рах. Арк. 176 та 192 II рах. підшиті зворотом.

Стан збереження: аркуші пожовклі, з плямами та слідами замокання. Значна кількість аркушів ушкоджена, підклеєна. При підклейці вручну поновлено втрачений текст на арк. 1–59 II рах., 67–70, 72–77 VI рах. Найбільш ушкоджені початкові та кінцеві аркуші. Сліди ентомологічного ушкодження.

Розміри: блоку книги по оправі – 311 x 215 x 89 мм; аркуша 286 x 183 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): бракує аркуша.

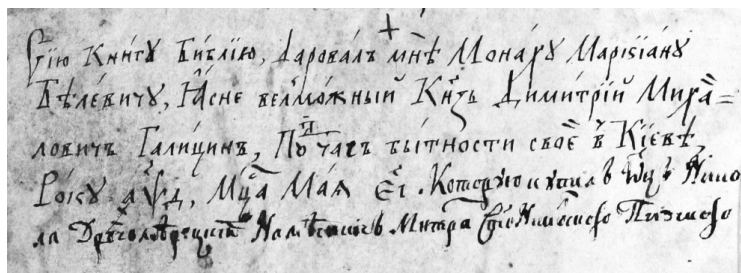
Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 4, 15, 20б, 21.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Сію книгѸ Библію даровалъ мнѸ монахѸ МаркіанѸ / Белевичу, ꙗсне велможный кнѸзь Димитрій МихаѸлович ГалицинѸ *, по^д часѸ бытности своеѸ в КіевѸ, / РокѸ ꙗѸѸд [= 1704] МѸца Маа єї» (верх. форзац, посередині, чорне чорнило, запис продовжується іншим почерком), – «КоторѸю кѸпиль ѿць Нико/ла ДрагомѸрецькій наместникѸ мнѸра СтоНико¹ского Пивского **».

«Сію КнигѸ Библію Даровалъ мнѸ МонахѸ МаркіанѸ, / ꙗсне велможный КнѸзь Димитрій Михайлович ГалицинѸ, / по¹ часѸ бытности своей в КіевѸ, РокѸ ꙗѸѸд, [= 1704] МѸца Маа єї дна» (арк. 25–27 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

Біблія (Острог, 1581). Кир.646 (№ 6.1)
Запис М. Белевича на верхньому форзаці

«Азь МонахѸ Маркіан^п... иже сию / книгѸ Библюю... еродіаконѸ ЛазарѸ за ... / до изволеніа его сію книгѸ держати ... / сію книгѸ ѿкъ... всее время... мо/настырь [П]лскій... на /по смерти его да бѸдетъ /до рѸкою власною ... / рокѸ ꙗѸѸс [= 1706] мѸ: фебр: /дна сѸго / Никифора / монахѸ / Маркіан^п П:М:П: / К:Ѹ:П: / Б: [Л?]]» (арк. 29 III рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило. Запис замазаний чорним чорнилом, проте деякі слова відчитуються).

«ѠѸо/на/сей/ ВѸ/ко/въ» (чорне чорнило, багаторазово повторений поаркушний запис скрепою через всю книжку).

Печатки, штамп: «Кіевского Пустынно Никольского монастыра Библиотека» (арк. 5 II рах., вверху над текстом, овальна, фіолетове чорнило).

* Голіцин Дмитро Михайлович (1665–1737) – князь, російський державний і політичний діяч, київський генерал-губернатор 1711–1718 р., з 1718 р. – сенатор, 1726–1730 р. – член Верховної таємної ради.

** Пивський (Пивгородський) Миколаївський монастир – смт. Гродизьк Глобинського р-ну Полтавської обл., Україна.

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «4196 ст» (верхній форзац, внизу, фіолетове чорнило, така ж – арк. 31 зв. II рах., внизу під друкованим

текстом).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», вписано «4196 ст» (арк. I II рах.).

Шифри, інші відмітки: «Г. II / № А / Г. О. 16» (верх. форзац, чорне чорнило); «I 1/1» (див. наліпка на корінці); «№ 5-й» (закреслено – арк. I I рах., вверху над текстом, чорне чорнило), «№ 7» (там само, внизу під текстом біля корінця, навкіс, простий олівець); «Кир. 646» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: 1. прямокутна наліпка вверху на корінці в голубій рамці, на ній вписано чорним чорнилом шифр «1 1/1» відділу рукописів Пустинно-Микільського монастиря, розмір 28 x 40 мм, під нею давніша наліпка із рукописним шифром.

2. прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу із сучасним шифром «646», розмір 21 x 30 мм.

Маргіналії: «Конецъ Ев⁹ліамъ ѿ Ев⁹листовъ списан⁹и» (арк. 56 IV рах.).

«лледо, ксено, суфа, в⁹іюѣа» (нижній форзац, посередині, чорне чорнило).

Інші особливості примірника: вставлено три рукописні аркуші з текстом після арк. 23 VI рах., та один рукописний арк. між 70 та 72 VI рах. Філіграні – арк. [1], [3] після 23 VI рах. – Кувшинчик із однією ручкою, у наверхі з підковою (чи півмісяцем) – типу *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 516 (1632 р.), № 517 (1632 р.), № 520 (1632 р.).

Оправа: дошки у коричневій шкірі з тисненням. Тиснення на обох кришках у вигляді лінійних рамок, невеликих ромбовидних середників, заповнених рослинним орнаментом та невеликих розеток по куткам внутрішніх рамок кришок та на корінці. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений білою ниткою. Залишки двох

застібок зі шкіри та металу. Обріз фарбований коричнево-сірим (позолота).

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 8 II рах., 9 II рах., 12 II рах., 13 II рах., 14 II рах., 15 II рах., 19 II рах., 20 II рах., 22 II рах., 26 II рах., 27 II рах., 30 II рах., 32 II рах., 34 II рах., 55 II рах., 73 II рах., 90 II рах., 92 II рах., 93 II рах., 96 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 102 II рах., 105 II рах., 115 II рах., 118 II рах., 119 II рах., 123 II рах., 125 II рах., 126 II рах., 146 II рах., 148 II рах., 150 II рах., 152 II рах., 154 II рах., 156 II рах., 158 II рах., 160 II рах., 162 II рах., 164 II рах., 165 II рах., 168 II рах., 175 II рах., 177 II рах., 179 II рах., 181 II рах., 185 II рах., 187 II рах., 188 II рах., 189 II рах., 197 II рах., 200 II рах., 201 II рах., 204 II рах., 205 II рах., 207 II рах., 209 II рах., 211 II рах., 214 II рах., 215 II рах., 222 II рах., 224 II рах., 225 II рах., 228 II рах., 232 II рах., 233 II рах., 234 II рах., 235 II рах., 238 II рах., 239 II рах., 241 II рах., 244 II рах., 245 II рах., 247 II рах., 250 II рах., 253 II рах., 254 II рах., 256 II рах., 261 II рах., 263 II рах., 264 II рах., 266 II рах., 270 II рах., 271 II рах., 273 II рах., 21 III рах., 26 III рах., 31 III рах., 33 III рах., 41 III рах., 46 III рах., 47 III рах., 48 III рах., 51 III рах., 59 III рах., 61 III рах., 62 III рах., 64 III рах., 69 III рах., 74 III рах., 94 III рах., 95 III рах., 96 III рах., 98 III рах., 99 III рах., 106 III рах., 120 III рах., 125 III рах., 129 III рах., 131 III рах., 133 III рах., 136 III рах., 137 III рах., 139 III рах., 140 III рах., 142 III рах., 148 III рах., 154 III рах., 160 III рах., 163 III рах., 164 III рах., 170 III рах., 174 III рах., 175 III рах., 176 III рах., 177 III рах., 18 IV рах., 23 IV рах., 26 IV рах., 27 IV рах., 30 IV рах., 11 V рах., 41 V рах., 16 VI рах., 67 VI рах., 70 VI рах., 73 VI рах., 75 VI рах. = 138.

•Топор під півмісяцем без картуша: арк. 1 II рах., 2 II рах., 4 II рах., 31 II рах., 37 II рах., 38 II рах., 39 II рах., 43 II рах., 44 II рах., 46 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 54 II рах., 56 II рах., 57 II рах., 61 II рах., 62 II рах., 63 II рах., 68 II рах., 70 II рах., 72 II рах., 74 II рах., 76 II рах., 81 II рах., 83 II рах., 84 II рах., 86 II рах., 131 II рах., 133 II рах., 141 II рах., 143 II рах., 170 II рах., 171 II рах., 1 III рах., 4 III рах., 5 III рах., 7 III рах., 8 III рах., 10 III рах., 14 III рах., 16 III рах., 18 III рах., 20 III рах., 22 III рах., 24 III рах., 25 III рах., 28 III рах., 40 III рах., 50 III рах., 54 III рах., 58 III рах., 71 III рах., 72 III рах., 76 III рах., 78 III рах., 79 III рах., 80 III рах., 83 III рах., 88 III рах., 89 III рах., 97 III рах., 103 III рах., 109 III рах., 112 III рах., 113 III рах., 116 III рах., 117 III рах., 123 III рах., 127 III рах., 150 III рах., 152 III рах., 158 III рах.,

162 III рах., 165 III рах., 171 III рах., 4 IV рах., 5 IV рах., 11 IV рах., 19 IV рах., 1 V рах., 2 V рах., 4 V рах., 9 V рах., 12 V рах., 13 V рах., 16 V рах., 17 V рах., 21 V рах., 25 V рах., 28 V рах., 29 V рах., 32 V рах., 36 V рах., 45 V рах., 47 V рах., 48 V рах., 49 V рах., 51 V рах., 55 V рах., 3 VI рах., 5 VI рах., 6 VI рах., 7 VI рах., 8 VI рах., 9 VI рах., 13 VI рах., 22 VI рах. = 107.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 174 II рах., 183 II рах., 193 II рах., 196 II рах., 218 II рах., 219 II рах., 248 II рах., 267 II рах., 272 II рах., 35 III рах., 42 III рах., 60 III рах., 156 III рах. = 13.

•**Єліта у лінійному картуші:** арк. 19 V рах., 23 V рах., 39 V рах., 42 V рах., 52 V рах., 23 VI рах. = 6.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 127 II рах., 129 II рах., 134 II рах., 136 II рах., 139 II рах. = 5.

•**Новіна:** арк. 104 II рах., 108 II рах., 112 II рах., 113 II рах., 114 II рах. = 5.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками:** арк. 88 II рах., 17 VI рах. = 2.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 86 III рах., 6 IV рах., 9 IV рах. = 3.

•**Орел без картуша:** арк. 104 III рах., 121 III рах. = 2.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 7 IV рах., 15 IV рах., 22 IV рах. = 3.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 14 IV рах. = 1.

•**Гоздава без картуша:** арк. 33 V рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** арк. 1/8, 2/7, 3/6, 4/5 I рах., 146/149 II рах. (фальц), 19/24, 25/30, 26/29, 27/28, 31/36, 32/35, 33/34, 37/42, 38/41, 39/40, 43/48, 44/47, 45/46, 49/54, 50/53, 51/52, 55/60, 56/59, 57/58, 61/66, 62/65, 63/64, 68/71, 74/77 VI рах. = 29.

•**зайві знаки:** арк. 21/22 III рах. (зошит 56).

Підклеєні на фальц аркуші: 146/149 II рах.

Походження: примірник походить зі збірки Пивського Миколаївського монастиря, потім Київського Пустинно-Микільського монастиря. У складі збірки останнього надійшов до ВБУВ.

Бібліографія примірника: Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Лабьнцев 1979, С. 29; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205, 207; Ісаєвич 1989, С. 162; Лабьнцев, Лудина 1989, С. 14; Шамрай 1993, С. 50; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 146, 151–152; Немировский 2005, С. 130 (монастир помилково названо Пустинно-Могилянським); Шамрай 2005, С. 66, № 66; Немировский 2007-1, С. 314, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438;

Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

Рукописні каталоги: *Опис Київського Пустинно-Микільського монастиря 1769 р.* – арк. 30, де зазначено під № 2 «Библия ... ветхая без заглавія», під № 3 «весма ветхая ... без показания года»; *Опис Київського Пустинно-Микільського монастиря 1787 р.* – арк. 91, № 1 «без указания года печати печерской». Можливо, йдеться саме про острозьку Біблію, примірники якої без вихідних відомостей часто вважали виданнями Києво-Печерської друкарні.

№ 6.2. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

2-й примірник

Кир.647

інв. 4197 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 11–12, 9–10, 13–115, 120–252, 254, 257–276 II рах., 1–2, 5–180 III рах., 1–30 IV рах., 1–56 V рах., 1–63 VI рах.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує 8 початк. нн.арк. та арк. 1–8, 116–119, 253, 255–256 II рах., 3–4 III рах., 64–78 VI рах. Арк. 9, 10 та 11–12 II рах. переставлені місцями.

Стан збереження: аркуші пошкоджені, забруднені, із плямами, непрофесійна реставрація, сліди значного замокання, горіння, ентомологічного ушкодження.

Розміри: блоку книги по оправі 311 x 220 x 114 мм; аркуша 290 x 189 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): бракує аркуша.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 14, 20а, 26.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

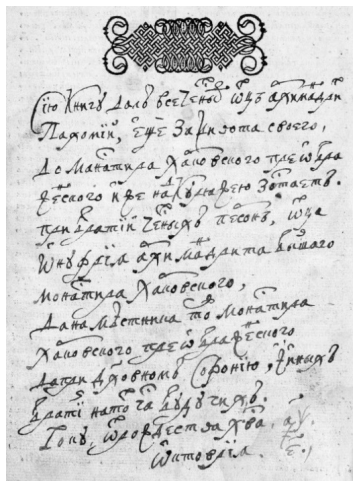
Записи: арк. 9–32 II рах. – вигасаючий запис, від якого можна прочитати лише окремі слова «Миха[й]лова» – арк. 10, «сиа» – арк. 11, 13, «книга» – арк. 12, 14; на арк. 16–32 II рах. – ретельно замазаний чорним чорнилом.

«Мона⁵тира Ха²ковско⁰го.» (арк. 25 II рах., між рядками тексту).

«Мона⁵тира Ха²ковско⁰го Превбраже⁰ско⁰го» (арк. 97 II рах., посередині арк.; 123 II рах., посередині арк.; 29 III рах., внизу арк.).

«Сіа книга Быблѣа е⁵ мона⁵тира / Ха²ковско⁰го Превбраже⁰ско⁰го, / а надана всече⁵нымъ а²хима⁰ дрито⁰ / Пахоміємъ / в мона⁵тирь Ха²ковскіѣ иже / на¹ Кѣряжею зо⁵таеть» (арк. 1 зв. V рах., під друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

«Сію книгѸ даль всече^сный ѿць а² хима дри / Пахомій, еме за живота своего, до мана^стира Ха²ковского Превбра/же ского иже на¹ Куряжею зо^стаеть / при братіи че^стнхъ пе²сонь, ѿца / УнѸфрїа а² хима дрита бы^а шаго / мона^стира Ха²ковского, / да намѣстника то мона^стира / Ха²ковского Превбраже ского / да при дхѸвномъ Софонїю јннхъ / братїѸ на то^а ча^с бѸдѸчихъ. / РокѸ ѿ рождества Х^сва ✠аѸ [= 1700] / ѡктоврїа § [= 5]» (арк. 43 зв. V рах., під друкованим текстом, чорне чорнило).

Біблія (Острог, 1581). Кир.647 (№ 6.2) Вкладний запис до Курязького Преображенського монастиря (арк. 43 зв. V рах.)

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», поряд підписано «інв. 4197ст» (арк. 12 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«БІБЛІОТЕКА / Академії Наук / УРСР» (арк. 11/12, 25 II рах., 63 VI рах.).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «інв. 4197ст» (арк. 26 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило; нижній форзац, вверху, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «№ 40 а» (верх. форзац, посередині, навкіс, простий олівець); «S1 40 а» (перш. чист. арк. на поч. кн., вверху, простий олівець); «№ 1б» (закреслено, перш. чист. арк. на поч. книги, простий олівець); «№ 1» (там само, також друг. чист. арк. на поч. книги, олівець); «Кир.647» (верх. форзац, вверху,

фіолетове чорнило, сучасний шифр зберігання); «58/36-40[1?]» (нижній контрфорзац, вверху, простий олівець). Вірогідно, це актовий номер надходження примірника до колекції у 1958 р.

Наліпки: прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу із сучасним шифром «647», розмір 21 x 31 мм.

Маргіналії: потекстові коментарі на полях дрібним почерком чорним чорнилом – арк. 21, 28–28 зв., 29, 30 зв., 31, 34–34 зв., 35 зв., 47–47 зв., 190–190 зв. Здебільшого маргіналії ретельно замазані чорним чорнилом – арк. 32 зв., 33, 40–40 зв., 42 зв., 48–48 зв., 52, 55, 57зв., 58, 59, 62–62 зв., 63, 66–66 зв., 67–67 зв., 68, 69, 71–71 зв., 72 зв., 73, 74 зв., 76–76 зв., 77 зв., 78, 88–88 зв., 89, 90–90 зв., 91, 93 зв., 95 зв., 96зв., 103 зв., 108 зв., 109–109 зв., 110–110 зв., 111 зв., 113, 114, 115–115 зв., 128 зв., 131 зв., 132 зв., 140 зв., 141 зв., 145, 154 зв., 156, 156 зв., 164, 166 зв., 168 зв.–168 зв., 169–169 зв., 171, 172 зв., 173–173 зв., 174, 176, 180, 181–181 зв., 182, 183–183 зв., 184, 195, 198, 199 зв., 206, 207–207 зв., 209–209 зв., 210, 215 зв., 233 зв., 236 зв., 262 II рах., 109, 111–111 зв., 144, 152 зв., 153 зв., 154 зв., 155, 157 зв., 158 III рах., 5 IV рах.

Інші особливості примірника: на початку книги вставлено 2, в кінці 3 чистих аркуші паперу ХІХ–ХХ ст. без філіграней. Між арк. 2 та 5 III рах. вставлено 2 чисті аркуші. Філігрань – Якір у бароковому орнаментованому картуші під короною, верхня частина розділена на 2 поля із двома гербами, – подібна до *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 1437 (1691 р.), С. 202; *Лауцявичюс 1967*: текст, С. 194. Такий само герб зображено у філігранях *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 1435 (1679 р.), № 1436 (1678, 1681 р.), № 1434 (1689 р.). *Лауцявичюс 1979*, С. 106, зазначено, що знак зображає герб прусського походження.

Оправа: дошки у коричневій шкірі з орнаментальним тисненням у вигляді смужок із завитками та лінійок. Тиснення на корінці. Корінець на чотири бинти. Залишки двох застібок зі шкіри та металу. Кожна із застібок прибита кількома гвіздками. Обріз фарбований темно-синім.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 9 II рах., 12 II рах., 16 II рах., 17 II рах., 18 II рах., 19 II рах., 21 II рах., 23 II рах., 26 II рах., 27 II рах., 30 II рах., 32 II рах., 33 II рах., 90 II рах., 94 II рах., 95 II рах., 96 II рах., 97 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 106 II рах., 115 II рах., 121 II рах., 124 II рах., 129 II рах., 131 II рах., 132 II рах., 133 II рах., 134 II рах., 136 II рах., 141 II рах., 143 II рах., 144 II рах., 145 II рах., 146 II рах., 148 II рах., 153 II рах., 155 II рах.,

156 II рах., 157 II рах., 158 II рах., 159 II рах., 163 II рах., 167 II рах.,
169 II рах., 172 II рах., 178 II рах., 179 II рах., 180 II рах., 182 II рах.,
187 II рах., 191 II рах., 195 II рах., 197 II рах., 198 II рах., 199 II рах.,
201 II рах., 203 II рах., 206 II рах., 207 II рах., 210 II рах., 213 II рах.,
216 II рах., 217 II рах., 218 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 228 II рах.,
229 II рах., 230 II рах., 231 II рах., 235 II рах., 236 II рах., 237 II рах.,
242 II рах., 243 II рах., 246 II рах., 248 II рах., 250 II рах., 252 II рах.,
257 II рах., 260 II рах., 261 II рах., 264 II рах., 266 II рах., 270 II рах.,
274 II рах., 276 II рах., 1 III рах., 5 III рах., 8 III рах., 12 III рах.,
13 III рах., 15 III рах., 17 III рах., 19 III рах., 20 III рах., 25 III рах.,
27 III рах., 29 III рах., 31 III рах., 33 III рах., 39 III рах., 41 III рах.,
42 III рах., 48 III рах., 51 III рах., 57 III рах., 59 III рах., 66 III рах.,
76 III рах., 77 III рах., 78(2) III рах., 84 III рах., 85 III рах., 93 III рах.,
98 III рах., 121 III рах., 129 III рах., 131 III рах., 132 III рах.,
133 III рах., 144 III рах., 147 III рах., 150 III рах., 156 III рах.,
159 III рах., 164 II рах., 169 III рах., 175 III рах., 178 III рах.,
19 IV рах., 20 IV рах., 27 IV рах., 29 IV рах., 30 IV рах., 2 V рах.,
10 V рах., 12 V рах., 16 VI рах., 18 VI рах., 28 VI рах., 29 VI рах.,
30 VI рах., 31 VI рах., 32 VI рах., 37 VI рах., 38 VI рах., 39 VI рах.,
44 VI рах., 46 VI рах., 48 VI рах., 57 VI рах., 61 VI рах., 63 VI рах.
155.

•Топор під півмісяцем без картуша: арк. 31 II рах.,
38 II рах., 39 II рах., 42 II рах., 44 II рах., 45 II рах., 48 II рах.,
50 II рах., 51 II рах., 54 II рах., 56 II рах., 57 II рах., 60 II рах.,
61 II рах., 63 II рах., 65 II рах., 67 II рах., 69 II рах., 71 II рах.,
74 II рах., 76 II рах., 78 II рах., 82 II рах., 83 II рах., 84 II рах.,
170 II рах., 44 III рах., 46 III рах., 50 III рах., 55 III рах., 65 III рах.,
67 III рах., 69 III рах., 71 III рах., 99 III рах., 103 III рах., 105 III рах.,
109 III рах., 110 III рах., 111 III рах., 115 III рах., 118 III рах.,
119 III рах., 136 III рах., 140 III рах., 141 III рах., 146 III рах.,
153 III рах., 155 III рах., 158 III рах., 162 III рах., 166 III рах.,
168 III рах., 170 III рах., 171 III рах., 179 III рах., 2 IV рах., 4 IV рах.,
17 IV рах., 18 IV рах., 4 V рах., 6 V рах., 11 V рах., 16 V рах.,
17 V рах., 18 V рах., 19 V рах., 23 V рах., 29 V рах., 31 V рах.,
35 V рах., 39 V рах., 42 V рах., 43 V рах., 44 V рах., 46 V рах.,
49 V рах., 53 V рах., 55 V рах., 2 VI рах., 4 VI рах., 10 VI рах.,
11 VI рах., 12 VI рах., 21 VI рах., 24 VI рах., 52 VI рах. = 87.

•Юноша під митрою менший: арк. 122 II рах., 181 II рах.,
215 II рах., 219 II рах., 267 II рах., 272 II рах., 10 III рах., 35 III рах.,
54 III рах., 63 III рах., 81 III рах., 34 V рах., 38 V рах., 51 V рах.,
1 VI рах. = 15.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** 78(1) III рах., 86 III рах. = 2.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками вузчий:** арк. 88 II рах., 17 VI рах. = 2.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками ширший:** арк. 53 VI рах., 54 VI рах., 55 VI рах., 56 VI рах. = 4.

•**Новіна:** арк. 103 II рах., 104 II рах., 110 II рах., 112 II рах., 166 II рах. = 5.

•**Орел без картуша:** арк. 107 III рах., 122 III рах., 124 III рах. = 3.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. 91 III рах., 92 III рах., 16 IV рах. = 3.

•**Козел у картуші під короною більший:** арк. 86 II рах. = 1.

•**Козел у картуші без корони менший:** арк. 79 III рах., 10 IV рах., 11 IV рах., 12 IV рах., 21 IV рах. = 5.

•**Топор у картуші навкіс під короною:** арк. 6 IV рах. = 1.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 183 II рах. = 1.

•**Єліта у лінійному картуші:** арк. 21 V рах., 20 VI рах. = 2.

•**Кабан:** арк. 190 II рах. = 1.

•**Гоздава без картуша:** арк. 27 V рах., 30 V рах. = 2.

•**Свенциц у картуші під короною:** арк. 137 III рах. = 1.

•**Свенциц без картуша:** арк. 34 VI рах. = 1.

•**Ангел:** арк. 102 III рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах., 4/5 I рах., 1/6 II рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах., 8/11 II рах., 116/119 II рах., 117/118 II рах., 253/258 II рах., 255/256 II рах., 2/5 III рах., 3/4 III рах., 21/22 III рах. (фальц), 62/65 III рах., 67/72 III рах., 68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах., 75/76 VI рах. = 22.

•**Не вистачає знаку:** 21/22 III рах.

Походження примірника не встановлене, окрім відомостей про перебування у збірці Харківського Курязького Преображенського монастиря.

Бібліографія примірника: *Лабынцев* 1979, С. 29; *Мацюк* 1981, С. 30; *Немировский* 1983-1, С. 17, № 12; *Немировский* 1983-2, С. 102, № 12; *Шамрай* 1985, С. 205, 208; *Ісаєвич* 1989, С. 162; *Лабынцев, Лудина* 1989, С. 14; *Шамрай* 1993, С. 49–50; *Бондар* 1998, С. 22; *Гусева* 2003, С. 593; *Бондар* 2004-2, С. 151–152; *Шамрай* 2005, С. 67, № 68; *Немировский* 2007-1, С. 538; *Бондар* 2008-3, С. 394; *Бондар, Кисельов* 2008, С. 106, № 438; *Бондар* 2010-4, С. 294, 295, 298, 300; *Немировский* 2010, С. 23; *Бондар* 2011-2, С. 180–181, 186.

6.3. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

3-й примірник

Кир.648

інв. 4198 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 62, 65, 194–198, 200–203, 199, 240, 272–276 II рах., 1–3, 5–6, 4, 7–96, 98–108, 97, 109–180 III рах.; 1–30 IV рах.; 1–56 V рах.; 1–35, 37–41, 43–47, 49–53 VI рах.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує арк. [1–8] I рах.; 1–61, 63–64, 66–193, 204–239, 241–271 II рах.; 1, 116–119 III рах.; 36, 42, 48, 54–78 VI рах.

Стан збереження: примірник був відреставрований у НБУВ у 2003 р. До того часу блок книги був розбитий, аркуші пошкоджені, дуже обрізані береги. Плями від чорнила на арк. 119 III рах.

Розміри: блоку книги по оправі 275 x 198 x 52 мм; аркуша 268 x 175 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено за браком аркуша.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 18, 19, 21, 26.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», під печаткою дописано «інв. 4198ст» (арк. 65 зв. II рах., на внутрішньому березі, вертикально; арк. 2 III рах., на внутрішньому березі, вертикально; зображення печатки майже втрачено при реставрації).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4198 ст» (арк. 194 II рах., на внутрішньому березі, вертикально).

На останньому рукописному аркуші круглий штамп «дЕз.».

Шифри, інші відмітки: «Кир.648» (верх. форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: «Антиω^x, Епvфанъ были цари римскіа / которые много зло чиниль жидом побожным», «W̄ которого римси терпять правоверный прикладом ωны^x за причиною злых w̄ нашего /роду» (арк. 180 зв. III рах. (чистий), посередині арк., червоне чорнило).

Помітки на полях червоним чорнилом – арк. 45–46, 98–106, 97 III рах., арк. 1 IV рах., 12 V рах., 17–23, 26–28 VI рах.

Помітки на полях коричневим чорнилом – арк. 57, 61, 88, 96, 105, 108, 109, 112, 120, 123 зв., 160 зв. III рах. 27 зв., 30 IV рах., 52, 54 V рах.

Інші особливості примірника: рукописні вставки тексту – один аркуш між арк. 41 та 43 VI рах., один аркуш між арк. 47 та 49 VI рах., та 17 аркушів у кінці книги після арк. 53 VI рах. Аркуші написані коричневим чорнилом однаковим почерком XVII – початку XVIII ст. Текст розміщений двома шпальтами, прикрашений ініціальними літерами, на арк. [14] – заставка перед початком «Апокаліпсису». Текст «Апокаліпсису» без кінця, до глави 11. Філіграні однотипні на всіх аркушах, мають вигляд кола, в яке вписано літеру «V», над колом літера «W» (або вписано «J», над колом «M»), – аналогів в альбомах знайти не вдалося, у загальних рисах схоже на *Каманін 1923*, № 1046 (1657–1659 pp.), № 1049 (1661 p.), № 1056 (1697 p.), № 1057 (1697 p.).

Оправа: сучасна, із картону, обтягнутого коричневою неорнаментованою шкірою, виготовлена 2003 р. Корінець на п'ять бинтів. Форзаци із сучасного паперу з філігранями. Обріз фарбований темним.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 197 II рах., 198 II рах., 199 II рах., 201 II рах., 203 II рах., 240 II рах., 276 II рах., 9 III рах., 13 III рах., 14 III рах., 15 III рах., 19 III рах., 22 III рах., 23 III рах., 34 III рах., 36 III рах., 41 III рах., 44 III рах., 48 III рах., 49 III рах., 53 III рах., 56 III рах., 66 III рах., 70 III рах., 71 III рах., 73 III рах., 76 III рах., 88 III рах., 121 III рах., 123 III рах., 129 III рах., 132 III рах., 146 III рах., 148 III рах., 161 III рах., 166 III рах., 170 III рах., 174 III рах., 175 III рах., 176 III рах., 177 III рах., 12 IV рах., 23 IV рах., 26 IV рах., 5 V рах., 10 V рах., 12 V рах., 16 VI рах., 18 VI рах., 26 VI рах., 28 VI рах., 30 VI рах., 31 VI рах., 35 VI рах., 37 VI рах., 40 VI рах., 41 VI рах., 43 VI рах., 44 VI рах., 45 VI рах., 51 VI рах. = 61.

•Топор під півмісяцем без картуша: арк. 62 II рах., 2 III рах., 4 III рах., 11 III рах., 12 III рах., 25 III рах., 27 III рах., 29 III рах., 40 III рах., 46 III рах., 51 III рах., 58 III рах., 60 III рах., 64 III рах., 65 III рах., 77 III рах., 87 III рах., 89 III рах., 97 III рах., 99 III рах., 101 III рах., 103 III рах., 105 III рах., 112 III рах., 113 III рах., 114 III рах., 118 III рах., 135 III рах., 139 III рах., 140 III рах., 141 III рах., 150 III рах., 152 III рах., 154 III рах., 157 III рах., 160 III рах., 164 III рах., 168 III рах., 171 III рах., 14 IV рах., 18 IV рах., 24 IV рах., 27 IV рах., 30 IV рах., 1 V рах., 3 V рах.,

11 V рах., 15 V рах., 17 V рах., 18 V рах., 19 V рах., 20 V рах.,
26 V рах., 31 V рах., 33 V рах., 35 V рах., 37 V рах., 40 V рах.,
46 V рах., 47 V рах., 48 V рах., 49 V рах., 50 V рах., 52 V рах.,
54 V рах., 1 VI рах., 2 VI рах., 3 VI рах., 8 VI рах., 9 VI рах.,
12 VI рах., 22 VI рах., 23 VI рах., 24 VI рах. = 74.

•*Юноша (Агнець) менший під митрою*: арк. 195 II рах.,
272 II рах., 273 II рах., 32 III рах., 42 III рах., 116 III рах., 120 III рах.,
151 III рах., 41 V рах. = 9.

•*Абданк у лінійному картуші без завитків*: арк. 94 III рах.,
3 IV рах., 6 IV рах., 10 IV рах., 15 IV рах. = 5.

•*Абданк у лінійному картуші із завитками*: арк. 17 VI рах.,
53 VI рах. = 2.

•*Козел у картуші без корони*: арк. 72 III рах., 78(2) III рах.,
11 IV рах., 21 IV рах. = 4.

•*Свенциц у картуші під короною*: арк. 137 III рах.,
138 III рах. = 2.

•*Свенциц без картуша*: арк. 34 VI рах. = 1.

•*Орел без картуша*: арк. 82 III рах., 107 III рах., 125 III рах.,
2 IV рах. = 4.

•*Лебідь у картуші без корони*: арк. 80 III рах., 95 III рах.,
96 III рах. = 3.

•*Гоздава*: арк. 27 V рах., 30 V рах. = 2.

•*Єліта у лінійному картуші*: арк. 21 V рах. = 1.

•*Остоя*: арк. 131 III рах. = 1.

•*не встановлено знаків* (пари аркушів): арк. 1/8 I рах.,
2/7 I рах., 3/6 I рах., 4/5 I рах., 1/6 I рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах.,
7/12 II рах., 8/11 II рах., 9/10 II рах., 13/18 II рах., 14/17 II рах.,
15/16 II рах., 19/24 II рах., 20/23 II рах., 21/22 II рах., 25/30 II рах.,
26/29 II рах., 27/28 II рах., 31/36 II рах., 32/35 II рах., 33/34 II рах.,
37/42 II рах., 38/41 II рах., 39/40 II рах., 43/48 II рах., 44/47 II рах.,
45/46 II рах., 49/54 II рах., 50/53 II рах., 51/52 II рах., 55/60 II рах.,
56/59 II рах., 57/58 II рах., 61/66 II рах., 63/64 II рах., 67/72 II рах.,
68/71 II рах., 69/70 II рах., 73/78 II рах., 74/77 II рах., 75/76 II рах.,
79/84 II рах., 80/83 II рах., 81/82 II рах., 85/90 II рах., 86/89 II рах.,
87/88 II рах., 91/96 II рах., 92/95 II рах., 93/94 II рах., 97/102 II рах.,
98/101 II рах., 99/100 II рах., 103/108 II рах., 104/107 II рах.,
105/106 II рах., 109 / 114 II рах., 110/113 II рах., 111/112 II рах.,
115/120 II рах., 116/119 II рах., 117/118 II рах., 121/126 II рах.,
122/125 II рах., 123/124 II рах., 127/ 132 II рах., 128/131 II рах.,
129/130 II рах., 133/138 II рах., 134/137 II рах., 135/136 II рах.,
139/144 II рах., 140/143 II рах., 141/142 II рах., 145/ 150 II рах.,

146/149 II рах., 147/148 II рах., 151/156 II рах., 152/155 II рах.,
153/154 II рах., 157/162 II рах., 158/161 II рах., 159/160 II рах., 163/
168 II рах., 164/167 II рах., 165/166 II рах., 169/174 II рах.,
170/173 II рах., 171/172 II рах., 175/180 II рах., 176/179 II рах.,
177/178 II рах., 181/ 186 II рах., 182/185 II рах., 183/184 II рах.,
187/192 II рах., 188/191 II рах., 189/190 II рах., 205/210 II рах.,
206/209 II рах., 207/208 II рах., 211/ 216 II рах., 212/215 II рах.,
213/214 II рах., 217/222 II рах., 218/221 II рах., 219/220 II рах.,
223/228 II рах., 224/227 II рах., 225/226 II рах., 229/ 234 II рах.,
230/233 II рах., 231/232 II рах., 236/239 II рах., 237/238 II рах.,
241/246 II рах., 242/245 II рах., 243/244 II рах., 247/252 II рах., 248/
251 II рах., 249/250 II рах., 253/258 II рах., 254/257 II рах.,
255/256 II рах., 259/264 II рах., 260/263 II рах., 261/262 II рах.,
265/270 II рах., 266/ 269 II рах., 267/268 II рах., 1/6 III рах.,
20/23 III рах., 49/54 VI рах., 55/60 VI рах., 56/59 VI рах.,
57/58 VI рах., 61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах.,
67/72 VI рах., 68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах.,
74/77 VI рах., 75/76 VI рах. = 145.

Походження примірника не встановлене.

Бібліографія примірника: *Лабынцев 1979*, С. 29; *Мацюк 1981*, С. 33;
Немировский 1983-1, С. 17, № 12; *Немировский 1983-2*, С. 102, № 12; *Ісаєвич 1989*,
С. 162; *Гусева 2003*, С. 593; *Бондар 2004-2*, С. 151–152; *Немировский 2007-1*,
С. 538; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 106, № 438; *Бондар 2010-4*, С. 294, 295, 300;
Немировский 2010, С. 23; *Бондар 2011-2*, С. 180–181, 186.

6.4. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова,
1581.

4-й примірник

Кир.651

інв. 4201 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1, 5–7, 4, 3, 8, 2], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–
78.

Повнота / дефектність: примірник повний. Аркуші I рах.
вставлені не по порядку.

Стан збереження: титул пошкоджений, із втратами
фрагментів, кілька разів реставрований, підклеєний, гравірована
рамка титульного аркуша обведена чорним чорнилом. Аркуші дещо
ушкоджені, забруднені, залиті чорнилом. Численні невеликі плями
бруду та чорнила. На арк. 25 II рах, 193 II рах, 16 зв.–17 III рах.,
5 IV рах., 31–32 V рах. плями від коричневого чорнила. На останніх

аркушах давня непрофесійна реставрація. Сліди мікологічного ушкодження.

Розміри: блоку книги по оправі 318 x 201 x 98 мм, аркуша 298 x 186 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 9, 18, 19, 21 б.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

Записи: «Ех libris Callixti Czeretenka» (арк. 1, 65 II рах., на нижньому березі під друкованим текстом), 97 II рах. (посередині аркуша між друкованим текстом).

«Callixti Czeretenka» (арк. 121 II рах., на нижньому березі під друкованим текстом).

«Сіа библіа мн^стра Сто'міха^ло^ско Кієвовыдѣицького вставтая^с то/мѣ жъ мн^стрѣ по поко^нно^о Ка^листѣ Черетенкѣ Іє^монасѣ выдубицькомѣ» (арк. 71 зв. VI рах., внизу аркуша, чорне чорнило).

«Изъ Библіотеки // Кієвской // духовной // академії» (кілька разів повторено на початку книги – арк. [1–4] I рах., [5–8] I рах.– 1 II рах., 2–6 II рах.; 25–29 II рах.,

45–50 II рах., 59–64 II рах., 80–85 II рах., 2–6 IV рах., 17–21 IV рах., 31–34 IV рах., 43–48 IV рах., 64–68 VI рах. (вверху над друкованим текстом, чорне чорнило).

Печатки, штамп: «Кієвской Духовной Академії Библіотека» (овальна печатка, синє чорнило – арк. [1] (титул), [2] I рах., 228 II рах., 43 зв. IV рах., 71 зв. VI рах.; арк. 78 зв. VI рах.).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР» (внизу дописано «інв. 4201ст» (арк. [1] зв. I рах. (зв. титулу), внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «інв. 4201ст» (арк. 8 II рах., внизу під текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «1.1.№ 12» (верх. форзац, верх. контрфорзац, чорне чорнило, шифр КДС); «1.1.12» (зв. верх. контрфорзацу, чорне чорнило, шифр КДС); «А II/33» (верх. форзац, двічі, чорне чорнило, шифр КДА); «Сл. 651»

(верх. форзац, посередині, фіолетове чорнило); «Кир.651» (верх. форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: 1. характерна наліпка на корінці вверху з шифром КДА, більш ніж наполовину втрачена, читається «[А]П 2/33... 20», розмір 35 x 65 мм;

2. прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці і синьої смужкою, внизу із сучасним шифром «647», розмір 21 x 31 мм.

Маргіналії: помітки на полях, підкреслення в тексті. Помітки і потекстові коментарі на полях – арк. 100 II рах., 125 зв. II рах., 270 II рах.; 272 зв. II рах., 275 зв. II рах., 29 зв. – 30 III рах., 32 зв. III рах., 35 зв. III рах., 38 III рах., 56 зв. III рах., 62 III рах., 66 III рах., 71 III рах., 72 III рах., 74 III рах., 80 зв. III рах., 88 III рах., 92 III рах., 97 III рах., 108 III рах., 114 III рах., 115 III рах., 159 III рах., 161 III рах., 165 III рах.

Арк. 147 III рах. – «Таковое писаніе свѣто и избрано естъ».

Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Беринди у примірнику Біблії (Острог, 1581). Кир.651 (№ 6.4)

Інші особливості примірника: вставні аркуші ілюстрацій – Матвій (між арк. 1 та 2 IV рах., перед початком Євангелія від Матвія); Марко (між арк. 16 та 17 IV рах., перед початком Євангелія від Марка); Лука (між арк. 26 та 27 IV рах., перед початком Євангелія від Луки). Гравюри із зображенням Іоанна немає. Аркуші з зображеннями євангелістів нещодавно були відреставровані. Всі гравюри розфарбовані з використанням яскраво-червоного,

бордового, синього, зеленого та жовтого кольорів. Арк. 44 V рах. – заставка підфарбована червоним кольором*.

Філіграні вставних гравюр: аркуш із зображенням Матвія – Топор під півмісяцем у бароковому обрамленні, зверху орел (схоже в загальних рисах на *Лауцявичюс 1967: атлас*, № 1706–1709 (1597–1609) або *Каманін 1923*, № 567–577 (1617–1630 pp.) та Рава (аркуш із зображенням Луки) – *Лауцявичюс 1967: атлас*, № 1133 (1615 p.).

Оправа (київська, КПЛ?, XVIII ст.): дошки в коричневій плямистій шкірі з тисненням золотом і сліпим тисненням, ушкоджена, із втратами шкіри, особливо на корінці. На верхній кришці тиснення у вигляді кибалкового середника із Розп'яттям Ісуса Христа і чотирма передстоячими, та рамкою по краю з кількох лінійок та смужки із рослинним орнаментом. Нижня кришка – горизонтальні та вертикальні смужки із рослинним та геометричним орнаментом. Корінець на чотири бинти. Шкіра на корінці частково втрачена. Сліди двох застібок зі шкіри та металу. Каптал плетений сірою ниткою. Обріз фарбований червоним крапчастим. Обидва форзаци із паперу із водяними знаками, вірогідно, XVIII ст. у вигляді літер «ІА».

Філіграні:

•Ястжембец у картуші під короною: арк. 10 II рах., 21 II рах., 25 II рах., 29 II рах., 33 II рах., 53 II рах., 72 II рах., 83 II рах., 84 II рах., 86 II рах., 87 II рах., 90 II рах., 91 II рах., 93 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 105 II рах., 118 II рах., 119 II рах., 123 II рах., 126 II рах., 163 II рах., 165 II рах., 172 II рах., 173 II рах., 174 II рах., 175 II рах., 176 II рах., 178 II рах., 182 II рах., 186 II рах., 190 II рах., 238 II рах., 239 II рах., 248 II рах., 48 III рах., 67 III рах., 68 III рах., 95 III рах., 103 III рах., 109 III рах., 112 III рах., 115 III рах., 118 III рах., 127 III рах., 16 IV рах., 30 IV рах., 1 V рах., 4 V рах., 5 V рах., 9 V рах., 11 V рах., 12 V рах., 14 V рах., 16 V рах., 18 V рах., 22 V рах., 23 V рах., 24 V рах., 25 V рах., 26 V рах., 28 V рах., 32 V рах., 34 V рах., 36 V рах., 38 V рах., 39 V рах., 46 V рах., 47 V рах., 48 V рах., 50 V рах., 53 V рах., 54 V рах., 56 V рах., 3 VI рах., 5 VI рах., 6 VI рах., 7 VI рах., 9 VI рах., 11 VI рах., 15 VI рах., 17 VI рах., 18 VI рах., 19 VI рах., 21 VI рах., 23 VI рах., 26 VI рах., 28 VI рах., 30 VI рах., 31 VI рах., 32 VI рах., 34 VI рах., 37 VI рах., 38 VI рах., 40 VI рах., 44 VI рах., 46 VI рах., 48 VI рах., 49 VI рах., 53 VI рах., 58 VI рах., 59 VI рах., 62 VI рах.,

---

* Про походження гравюр із зображеннями євангелістів див. с. 49–50.

63 VI рах., 66 VI рах., 69 VI рах., 71 VI рах., 72 VI рах., 76 VI рах.,
77 VI рах. = 110.

•**Ястжембец у картуші під митрою:** арк. 122 II рах.,
188 II рах., 192 II рах., 194 II рах., 196 II рах., 202 II рах., 203 II рах.,
205 II рах., 226 II рах., 228 II рах., 231 II рах., 258 II рах., 267 II рах.,
270 II рах., 32 III рах., 39 III рах., 47 III рах., 51 III рах., 70 III рах.,
81 III рах., 105 III рах., 121 III рах., 122 III рах., 124 III рах.,
133 III рах., 135 III рах., 140 III рах., 145 III рах., 154 III рах.,
155 III рах., 157 III рах., 160 III рах., 164 III рах., 174 III рах.,
3 IV рах. = 35.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 4 II рах., 5 II рах.,
6 II рах., 13 II рах., 17 II рах., 23 II рах., 28 II рах., 31 II рах.,
32 II рах., 37 II рах., 39 II рах., 41 II рах., 43 II рах., 44 II рах.,
46 II рах., 52 II рах., 54 II рах., 55 II рах., 58 II рах., 59 II рах.,
64 II рах., 65 II рах., 66 II рах., 70 II рах., 71 II рах., 74 II рах.,
75 II рах., 78 II рах., 82 II рах., 95 II рах., 97 II рах., 235 II рах.,
244 II рах., 252 II рах., 266 II рах., 276 II рах., 41 III рах., 55 III рах.,
66 III рах., 85 III рах., 98 III рах., 147 III рах., 8 IV рах., 23 IV рах. =
44.

•**Новіна:** арк. 109 II рах., 157 II рах., 167 II рах., 193 II рах.,
204 II рах., 206 II рах., 208 II рах., 211 II рах., 212 II рах., 218 II рах.,
219 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 230 II рах., 242 II рах., 249 II рах.,
256 II рах., 259 II рах., 261 II рах., 45 III рах., 49 III рах., 50 III рах.,
74 III рах., 86 III рах., 91 III рах., 93 III рах., 110 III рах., 119 III рах.,
18 IV рах., 19 IV рах., 26 IV рах. = 31.

•**Леварт:** арк. 1 I рах., 7 I рах., 254 II рах., 272 II рах.,
273 II рах., 65 III рах., 76 III рах., 78 III рах., 78(2) III рах., 79 III рах.,
97 III рах., 130 III рах., 137 III рах., 139 III рах., 141 III рах.,
149 III рах., 151 III рах., 161 III рах., 165 III рах., 168 III рах.,
172 III рах., 173 III рах., 176 III рах., 177 III рах., 180 III рах.,
12 IV рах., 14 IV рах., 28 IV рах. = 28.

•**Козел у картуші під короною:** арк. 8 I рах., 8 II рах.,
12 II рах., 16 II рах., 104 II рах., 108 II рах., 112 II рах., 113 II рах.,
120 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 138 II рах., 139 II рах., 140 II рах.,
142 II рах., 145 II рах., 148 II рах., 149 II рах., 160 II рах., 161 II рах.,
184 II рах. = 21.

•**Підкова маленька без картуша:** арк. 129 II рах., 131 II рах.,
132 II рах., 151 II рах., 152 II рах., 153 II рах., 241 II рах., 1 III рах.,
2 III рах., 4 III рах., 12 III рах., 13 III рах., 14 III рах., 16 III рах.,
20 III рах., 22 III рах., 24 III рах., 26 III рах., 27 III рах., 30 III рах. =
20.

•**Юноша більший під короною:** арк. 6 I рах., 19 II рах., 214 II рах., 222 II рах., 260 II рах., 11 III рах., 31 III рах., 33 III рах., 37 III рах., 37 V рах., 60 VI рах. = 11.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 58 III рах., 59 III рах., 63 III рах., 89 III рах., 107 III рах., 128 III рах., 21 IV рах. = 7.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. 10 IV рах. = 1.

•**Топор у картуші навкіс:** арк. 100 III рах., 1 IV рах., 2 IV рах. = 3.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 9 III рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** арк. 51/52 VI рах. (арк. 52 – фальц), 71/78 VI рах. (арк. 78 – фальц) = 2.

•**не вистачає знаків:** арк. 51/52 VI рах. (арк. 52 – фальц), 71/78 VI рах. (арк. 78 – фальц) = 2.

Походження: зі збірки Києво-Видубицького Михайлівського монастиря, пізніше Київської духовної семінарії, потім Київської духовної академії. До ВБУ надійшов 1923 р. у складі збірки Київської духовної академії.

Бібліографія примірника: *Крыловский 1890*, Т. 1, вып. 1, С. 5, № 36; *Перетц 1916*, С. 198, № 1; *Барвінок 1924*, С. 134, 144; *Попов 1924*, С. 163, № 26; *Маслов 1925*, С. 20, № 65; *Лабынцев 1979*, С. 29; *Мацюк 1981*, С. 30; *Немировский 1983-1*, С. 17, № 12; *Немировский 1983-2*, С. 102, № 12; *Шамрай 1985*, С. 205, 208; *Исаевич 1989*, С. 162; *Лабынцев, Лудина 1989*, С. 14; *Бондар 1998*, С. 22; *Гусева 2003*, С. 593; *Шамрай 2005*, С. 69, № 72 а; *Бондар 2004-2*, С. 145, 147, 151–152; *Бондар 2005-1*, С. 217–218; *Бондар 2005-2*, С. 39–44; *Немировский 2005*, С. 121; *Бондар 2006*, С. 11, 15–18; *Бондар 2007-3*, С. 97, 102–105; *Немировский 2007-1*, С. 195, 212 (фото запису), 538; *Бондар 2008-3*, С. 394; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 106, № 438; *Бондар 2010-1*, С. 159; *Бондар 2010-4*, С. 294, 295, 300; *Бондар 2010-5*, С. 231–232; *Немировский 2010*, С. 23; *Бондар 2011-2*, С. 180–181, 186.

Рукописні каталоги: *Опис майна Києво-Видубицького монастиря 1787 р.*, арк. 11?, № 1–2 (2 прим.).

6.5. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

5-й примірник

Кир.652

інв. 4240ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1], [8], [2–7], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: примірник повний, у першому рахунку арк. [8] вміщено після титулу.

Стан збереження: титульний аркуш пошкоджений, підклеєний, із втратами фрагментів. Примірник зі слідами

замокання, на деяких аркушах деструкція паперу внаслідок мікологічного ушкодження. Ентомологічне ушкодження.

Розміри: блоку книги по оправі 324 x 212 x 106; аркуша 311 x 202 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): I–II варіант – дві кінцівки – 1580 та 1581 рр.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 4, 12, 13, 17, 21, 27.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Biblichec[ae] Zyrowiēnsis Ord[inis] Basil[ii] M[agni]» (арк. [1] рах. = титул, між датою видання та нижньою частиною рамки, чорне чорнило).

«Его млѣть.../ Книги рѣскіе Василя Зѣковича» (арк. [4] зв. I рах; посередині аркуша, чорне вицвіле чорнило).

«З книгъ монастыра Жыровицкога чинѣ Сѣго Василіа Великого» (арк. I II рах., вверху над друкованим текстом, чорне чорнило).

«Василе»» (арк. 36 II рах., вверху над друкованим текстом поряд із колонтитулом, червоне чорнило).

«Сиа: // книга: // єсть: // з Библиотеки // монастыра: // Жыровицкога *: // чинѣ: // Сѣго: // Василіа: // Велікаго // 1758: // Аппо: // подпісана:» (арк. 20–33 II рах., літери великого розміру, під друкованим текстом, чорне чорнило).

«дна а^нгу^ста /року 1^ä [= 1594] / Zwirsował Wasili Zieńko/wicz ręka własna» (арк. 149 III рах., під друкованим текстом, червоне чорнило).

«...дна авгу^ста року 1^ä [= 1594] ви²//шова¹ е сеи Василе» Зѣнкеви¹ // рукою вла^сною» (арк. 159 III рах., внизу під друкованим текстом, червоне чорнило).

«Вси пророки зви²шова¹ъ Василе» Зѣнкеви¹ / рукою вла^сною» (арк. 180 III рах., під друкованим текстом, червоне чорнило).

«В се» книзе новаго завѣта виршы дла бо²гдога зна»/деньа мѣсць а Василе» сы^н Ивано^н Зѣнковича / рѣкою моею вла^сною пописа¹, и© и^ншими кни/гами зъследилъ, а гдѣ несогла^сно познамено//ва¹. Ско^нчи¹ ви²шы нова⁹ завѣта году по / рожествѣ

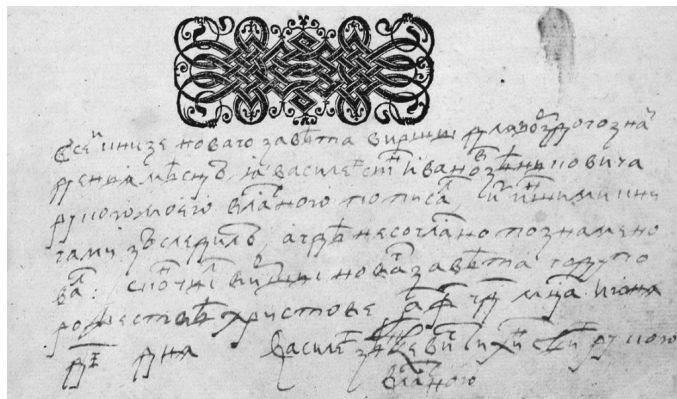
---

* Жировицький Успенський монастир (зараз с. Жировичі Слонимського району Гродненської обл., Білорусь).

Христове à¶÷ä [= 1594] м^сца иуна / |é [= 14] дна Василе^с Зѣ^нкевич
Тихи^нски^с рукою / власною» (арк. 71 VI рах., внизу під друкованим
текстом, червоне чорнило).

«Wirszuiąc te księgi, zmazałem ich potrosze /
A tam czynił z omyłki, przetocie też prosze /
Surowego ganienia czytaczui moi drogi /
I łaiania niech nie mam, wszak to nie drzech srogi /
Ludziom łacna omyłka, proźnobyś sztrosował /
jeszcze i to masz wiedzieć, zem mecn[o] zepsował /

Wasili Iwano^{wicz} Zieńkowicz ręką wła/sną / roku 1594 dnia 14
czzerwca / w Podoro[zku] * pisał» (арк. 71 зв. VI рах., вверху, червоне
чорнило – див. іл. на с. 29).

Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Запис В. Зенкевича (арк. 71 VI рах.)

Печатки, штамп: «Бібліотека Київського Університета
Св. Володимира» – титул, внизу, овальна велика, фіолетове чорнило;
така ж сама, зв. титулу, синє чорнило, така ж сама – верх.
контрфорзац, фіолетове чорнило; така ж сама – арк. [2] II рах.; синє
чорнило; та ж сама, арк. 153 зв. II рах., синє чорнило; 224 II рах.,
синє чорнило.

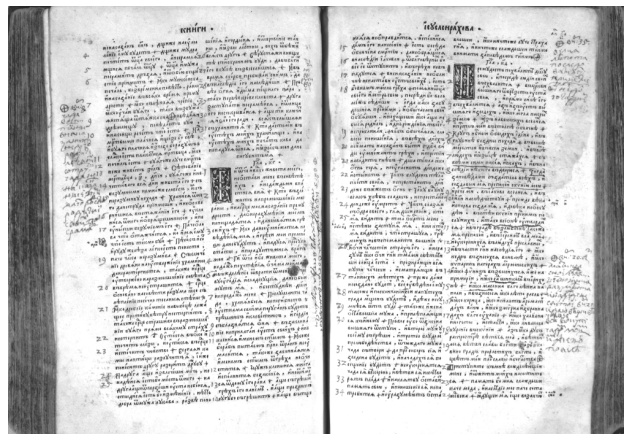
«Bibliotheca Universitatis Sl. Vladimiri» (зв. титулу, посередині
вертикально, овальна менша, чорне чорнило).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу дописано
«інв. 4202 ст» (арк. [1] зв. I рах., внизу під друкованим текстом,
фіолетове чорнило).

* Подорозьк – містечко Волоковиського р-ну Гродненської обл., Білорусь.

(арк. 97–109 II рах.); Книна судей Илевих (арк. 109 зв. – 121 II рах.); Книга Руф (арк. 121 зв. – 123 II рах.); Перші книги царств (арк. 123–140 II рах.); Другі книги Царств (арк. 140–153 зв. II рах., частково не розділені глави 6–7); Треті книги царств (арк. 153 зв.–170 II рах.); Четверті книги царств (арк. 170–184 зв. II рах.); Перші книги Паралепоменон (арк. 185–198 II рах.); Другі книги Паралепоменон (арк. 199–216 зв. II рах.); Перші книги Єздри (арк. 216 зв.–221 II рах., крім глави 2); Книга Неємія (арк. 221 зв.–228 II рах.; крім глави 12); Книга Іов (арк. 265–276 зв. II рах.; з глави 9 нумерація червоним чорнилом); Діяння св. апостолів (арк. 1–16 VI рах., починаючи з глави 7 цифри написані червоним), Апокаліпсис (арк. 64 зв.–71 VI рах.).

Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Потекстові коментарі

Розділені кириличними цифрами, червоним чорнилом – Псалтир (арк. 1–29 III рах.); Євангеліє від Матвія (арк. 2–17 V рах., з глави 19 починаються арабські цифри), Соборне послання Якова (арк. 17–18 VI рах.), Соборне послання Петра (арк. 18 зв.–20 VI рах.), Соборне послання Петра друге (арк. 20 зв.–21 VI рах.), Соборні послання Іоаннові (арк. 22–24 VI рах.), Соборне послання Іудине (арк. 24 зв.–25 VI рах.); Послання св. апостола Павла до римлян (арк. 26–32 VI рах.), Послання св. апостола Павла до коринфян (арк. 32 зв.–38 VI рах.), Послання св. апостола Павла до коринфян друге (арк. 39–43 VI рах.), Послання св. апостола Павла до галатів (арк. 43 зв.–45 VI рах.), Послання св. апостола Павла до ефесян (арк. 45 зв.–47 VI рах.); Послання св. апостола Павла до филип'ян (арк. 47 зв.–49 VI рах.), Послання св. апостола Павла до колосян (арк. 49 зв.–51 VI рах.), Послання св. апостола Павла до

солунян (арк. 51 зв.–53 VI рах.), Послання св. апостола Павла до солунян друге (арк. 53 зв.–54 VI рах.), Послання св. апостола Павла до Тимофія (арк. 54–56 VI рах.), Послання св. апостола Павла до Тимофія друге (арк. 56–57 VI рах.); Послання св. апостола Павла до Тита (арк. 57 зв. VI рах.), Послання св. апостола Павла до Тита (арк. 58 зв. VI рах.), Послання св. апостола Павла до до євреїв (арк. 59 зв.–63 зв. VI рах.).

Розділені арабськими цифрами, червоним чорнилом – Другі книги Єздри (арк. 228–235 зв. II рах.); Треті книги Єздри (арк. 235–248 зв. II рах.); Книга Товія (арк. 249–253 II рах.); Притчі Соломона (арк. 29 зв. – 41 III рах.); Книга Еклезіаст (арк. 41–44 зв. III рах.); Книги Пісні Пісней (арк. 45–46 зв. III рах.); Книга Премудрості Соломона (арк. 47–53 зв. III рах.); Книга пророка Ісайї (арк. 71–93 III рах.); Книга пророка Іеремії (арк. 93 зв.–119 III рах.), Плач Іеремії (арк. 119 зв.–122 III рах.), Книга пророка Варуха (арк. 122–125 III рах.), Книга пророка Іезеїла (арк. 125 зв.–149 зв. III рах.), Книга пророка Даниїла (арк. 150–159 III рах.), Книга пророка Іосії (арк. 159 зв.–162 зв. III рах.), Книга пророка Іоїля (арк. 163–164 III рах.), Книга пророка Амоса (арк. 164–166 зв. III рах.), Книга пророка Авдія (арк. 167 III рах.), Книга пророка Іони (арк. 167 зв.–168 III рах.), Книга Міхея пророка (арк. 168 зв.–170 III рах.), Книга пророка Наума (арк. 170 зв.–171 III рах.), Книга пророка Аввакума (арк. 171 зв.–172 III рах.), Книга пророка Софонії (арк. 172 зв.–173 III рах.), Книга пророка Аггії (арк. 173 зв.–174 III рах.), Книга пророка Захарії (арк. 174 зв.–178 III рах.), Книга пророка Малахії (арк. 179–180 III рах.); Перші книги Макавейські (арк. 1–15 IV рах.), Другі книги Макавейські (арк. 15–25 IV рах.), Передмова до Євангелія від Марка (арк. 17 V рах.), Євангеліє від Марка (арк. 17–26 зв. V рах.), Передмова до Євангелія від Луки (арк. 26 зв. V рах.), Євангеліє від Луки (арк. 27–43 V рах.); Передмова до Євангелія від Іоанна (арк. 43 V рах.), Євангеліє від Іоанна (арк. 44–56 зв. V рах.).

Не розділені на версети – Книга Юдиф (арк. 253–260 II рах.); Книга Есфір (арк. 260–264 зв. II рах.); Книги Ісуса Сірахова (арк. 54–70 зв. III рах.); Треті книги Макавейські (арк. 25 зв.–30 IV рах.), Передмова до Євангелія від Матвія (арк. 1 V рах.); Сказання Діянням св. апостолів (арк. 56 V рах.), «Сказаніє иже римляномъ посланію стаго ап^{ла} Павла» (25 VI рах.).

Інші особливості примірника: на початку книги аркуш, відокремлений від блоку, має менші розміри порівняно з сусідніми, філігрань «1841», нижній контрфорзац «А. Гончаров». Перший із

аркушів, якими доповнено автентичні аркуші острозької Біблії із кінцівками, має водяний знак «J. C. / Troszcza / 1832» (Мацюк 1964, С. 193, № 521). Другий аркуш – великий знак, від якого видно верхівку картуша із завітками.

Оправа: дошки в шкірі. Монтована із кількох типів шкіри – коричневої з тисненням на верхній кришці (первісна), світлого пергамену на корінці і на нижній дошці. На корінці шкіра монтована червоним. Тиснення верхньої кришки – смужки рослинного орнаменту різної товщини, кибалкові наріжники з євангелістами, овальний середник із Ісусом Христом і написом кириличним шрифтом по колу. У верхній частині рамки відтиснено назву книги «Біблія словенські». Шкіра на оправі потерта, ушкоджена, із втратами фрагментів, зі слідами незначного ентомологічного ушкодження. Дві застіжки (кріплення) із жовтого металу на верхній кришці, із темно-коричневої шкіри та темного металу (пізніші) із втратами фрагментів. Обріз фарбований темно-синім. Первісна оправа із коричневої шкіри, можливо, виготовлена в Острозі*.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 4 I рах., 6 I рах., 7 I рах., 8 I рах., 9 II рах., 11 II рах., 12 II рах., 13 II рах., 16 II рах., 17 II рах., 22 II рах., 23 II рах., 24 II рах., 25 II рах., 26 II рах., 28 II рах., 32 II рах., 33 II рах., 90 II рах., 91 II рах., 93 II рах., 95 II рах., 100 II рах., 101 II рах., 102 II рах., 118 II рах., 119 II рах., 120 II рах., 123 II рах., 125 II рах., 126 II рах., 133 II рах., 136 II рах., 137 II рах., 145 II рах., 146 II рах., 147 II рах., 160 II рах., 161 II рах., 162 II рах., 172 II рах., 173 II рах., 175 II рах., 176 II рах., 178 II рах., 185 II рах., 186 II рах., 188 II рах., 189 II рах., 192 II рах., 194 II рах., 195 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 208 II рах., 211 II рах., 214 II рах., 215 II рах., 217 II рах., 224 II рах., 226 II рах., 228 II рах., 229 II рах., 232 II рах., 236 II рах., 237 II рах., 240 II рах., 241 II рах., 243 II рах., 245 II рах., 250 II рах., 252 II рах., 254 II рах., 256 II рах., 258 II рах., 259 II рах., 262 II рах., 263 II рах., 265 II рах., 266 II рах., 267 II рах., 272 II рах., 273 II рах., 276 II рах., 13 III рах., 21 III рах., 31 III рах., 32 III рах., 34 III рах., 38 III рах., 47 III рах., 48 III рах., 52 III рах., 57 III рах., 59 III рах., 66 III рах., 68 III рах., 69 III рах., 74 III рах., 88 III рах., 95 III рах., 96 III рах., 118 III рах., 119 III рах., 122 III рах., 126 III рах., 130 III рах., 134 III рах., 135 III рах.,

---

* Для місцевих оправ характерні й подібні прямокутні металеві застіжки зі світлого металу – такі ж на двох примірниках острозького видання «Книги о поспичтві» Василя Великого 1594 р. збірки НБУВ (Кир.656, Кир.744).

138 III рах., 142 III рах., 147 III рах., 163 III рах., 164 III рах.,
170 III рах., 175 III рах., 177 III рах., 14 IV рах., 18 IV рах.,
19 IV рах., 21 IV рах., 23 IV рах., 25 IV рах., 26 IV рах., 2 V рах.,
9 V рах., 32 V рах., 26 VI рах., 28 VI рах., 30 VI рах., 32 VI рах.,
34 VI рах., 36 VI рах., 38 VI рах., 40 VI рах., 42 VI рах., 45 VI рах.,
62 VI рах., 64 VI рах., 66 VI рах., 68 VI рах., 70 VI рах., 72 VI рах.,
76 VI рах. = 145.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 4 II рах., 5 II рах.,
6 II рах., 31 II рах., 39 II рах., 41 II рах., 42 II рах., 46 II рах.,
47 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 55 II рах.,
56 II рах., 58 II рах., 61 II рах., 63 II рах., 65 II рах., 69 II рах.,
71 II рах., 72 II рах., 73 II рах., 74 II рах., 76 II рах., 79 II рах.,
82 II рах., 83 II рах., 86 II рах., 131 II рах., 141 II рах., 143 II рах.,
151 II рах., 154 II рах., 2 III рах., 4 III рах., 6 III рах., 7 III рах.,
10 III рах., 11 III рах., 14 III рах., 15 III рах., 19 III рах., 23 III рах.,
28 III рах., 29 III рах., 30 III рах., 39 III рах., 42 III рах., 50 III рах.,
54 III рах., 65 III рах., 73 III рах., 75 III рах., 84 III рах., 97 III рах.,
100 III рах., 101 III рах., 103 III рах., 104 III рах., 105 III рах.,
110 III рах., 112 III рах., 114 III рах., 115 III рах., 132 III рах.,
139 III рах., 143 III рах., 149 III рах., 150 III рах., 151 III рах.,
154 III рах., 155 III рах., 157 III рах., 158 III рах., 159 III рах.,
166 III рах., 169 III рах., 171 III рах., 179 III рах., 1 IV рах., 5 IV рах.,
8 IV рах., 27 IV рах., 1 V рах., 4 V рах., 7 V рах., 11 V рах., 17 V рах.,
18 V рах., 20 V рах., 24 V рах., 25 V рах., 28 V рах., 29 V рах.,
31 V рах., 33 V рах., 37 V рах., 38 V рах., 43 V рах., 46 V рах.,
47 V рах., 49 V рах., 50 V рах., 54 V рах., 1 VI рах., 3 VI рах.,
5 VI рах., 7 VI рах., 8 VI рах., 13 VI рах., 14 VI рах., 20 VI рах.,
22 VI рах., 24 VI рах., 60 VI рах. = 116.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками ширший:**
арк. 88 II рах. (незроз.), 22 V рах., 39 V рах., 44 VI рах., 48 VI рах.,
50 VI рах., 51 VI рах., 54 VI рах., 59 VI рах. = 9.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 67 III рах.,
86 III рах., 94 III рах., 3 IV рах. = 4.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 174 II рах.,
198 II рах., 199 II рах., 209 II рах., 220 II рах., 221 II рах., 233 II рах.,
251 II рах., 45 III рах., 60 III рах., 64 III рах., 9 VI рах. = 12.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 129 II рах.,
132 II рах., 144 II рах., 152 II рах., 163 II рах., 164 II рах., 166 II рах. =
7.

•**Новіна:** арк. 103 II рах., 107 II рах., 109 II рах., 110 II рах.,
111 II рах. = 5.

•*Козел без корони*: арк. 78(2) III рах., 10 IV рах., 12 IV рах., 16 IV рах. = 4.

•*Орел без картуша*: арк. 82 III рах., 124 III рах. = 2.

•*Єліта у лінійному картуші*: арк. 53 V рах., 16 VI рах. = 1.

•*Єліта у овальному картуші*: арк. 16 VI рах. = 1.

•*Ангел*: арк. 105 II рах. = 1.

•*Лебідь без корони*: арк. 80 III рах. = 1.

•*Остоя*: арк. 128 III рах. = 1.

•*Літера S*: арк. 58 VI рах. = 1.

•*Гоздава*: арк. 16 V рах. = 1.

•*Не встановлено знаків*: арк. 183/184 II рах., 73/78, 74/77 VI рах. = 3.

•*Пари аркушів без філіграні*: арк. 183/184 II рах. (фальцу немає).

Походження: в складі збірки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського (1732–1798) був придбаний після його смерті у його нащадків у 1805 р. для Волинського ліцею у Кременці. У 1834 р. разом зі збіркою Волинського ліцею був переданий до новоствореного Київського університету св. Володимира (*Колесник 1988*, С. 18, 15). До ВБУ надійшов 1927 р. у складі збірки Київського університету (*Дубровіна, Онищенко 1998*, С. 156–157).

Бібліографія примірника: Каманин 1899, С. 12; Барвінок 1924, С. 145; Попов 1924, С. 163, № 26; Немировський 1974, С. 139; Немировський 1978, С. 63; Лабынцев 1979, С. 29; Мацюк 1981, С. 30; Немировський 1983-1, С. 17, № 12; Немировський 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205–206, 208; Лабынцев, Лудина 1989, С. 13, 14; Ісаєвич 1989, С. 162 (фото запису на арк. 71 VI рах.); Шамрай 1993, С. 48–49; Бондар 1998, С. 22; Ковальчук, Бондар, Кисельов 2001, С. 48–51; Гусева 2003, С. 590, 593; Бондар 2004-2, С. 141–143, 151–153; Бондар 2005-2, С. 39–44; Немировський 2005, С. 114; Шамрай 2005, С. 66, № 67; Немировський 2007-1, С. 193–194, 538; Бондар 2008-3, С. 394–395; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2009-2, С. 160–166; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировський 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186; Бондар 2011-3, С. 443.

Рукописні каталоги: Каталог бібліотеки С. А. Понятовського. Т. 2. – Арк. 15.

6.6 Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

6-й примірник

Кир.686

інв. 4236 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: примірник повний.

Стан збереження: незначне ушкодження аркушів. Є пожовклі аркуші, плями внаслідок забруднення та замокання. Окремі аркуші погано тримаються блоку.

Розміри: блоку книги по оправі 308 x 198 x 85 см; аркуша 297 x 189 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.), рукописне відтворення післямови 1580 р. (див. «Інші особливості примірника»).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 18, 19, 20а.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: великий запис скорописом був розміщений на останньому аркуші книги, однак він заклеєний аркушем із рукописною післямовою.

Екслібрис: «Bibliothèque / du / prince E. Lwoff. / Arm. 1. / Ray. 3. / № 11» (верхній форзац, вверху, шифри вписано вручну синім олівцем, розмір 74 x 66 мм).

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу дописано «інв. 4236ст» (арк. [1] зв. I рах. – зв. титулу, внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4236 ст» (арк. 9 II рах., внизу під текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Ее 3351» (верхній форзац, вверху, чорне чорнило, теж саме – арк. [1] рах. – титул, вверху, простий олівець); «АХІІ2/45» (верхній форзац, посередині, чорне чорнило), «№ 14» (верхній контрфорзац, внизу, простий олівець, теж саме – титул); «Кир.686» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: «Смотр. Толстой, № 22ст» (верх. форзац, синій олівець).

«Въ лѣто сѣ-а [= 7221 = 1713] ма²та въ з [= 6] †» (арк. 179 III рах., під друкованим текстом, чорне чорнило).

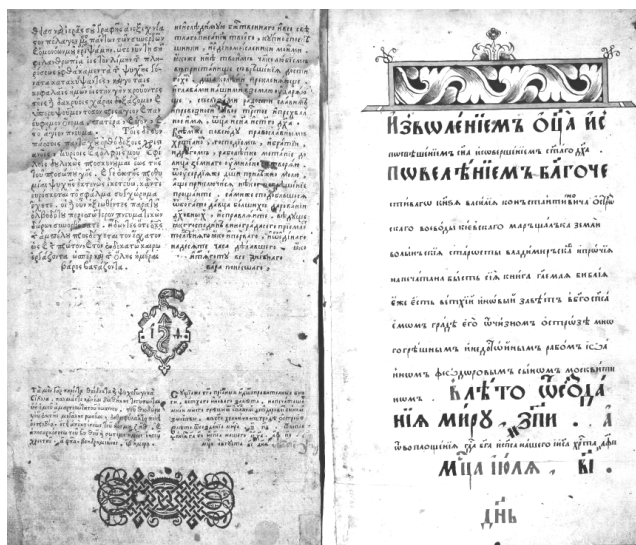
«Гдѣ Бгъ мой» (арк. 180 зв. III рах., внизу на чистій сторінці)

«у- ли⁵то⁶ после» (там само).

«у¹ ли⁵то⁶» (арк. 30 зв. IV рах., внизу під текстом).

«¶і ¾ л⁵то⁶» (арк. 56 V рах., внизу під текстом).

Помітки на полях дрібним акуратним почерком чорним згасаючим чорнилом на арк. 10 II рах., 12 II рах., 14 II рах., 15 II рах., 17 зв. II рах., 18 II рах., 19 II рах., 20 зв. II рах., 21 II рах., 22 II рах., 62 III рах. (зри), 11 IV рах.; червоним чорнилом – арк. 245 II рах.

Біблія (Острог, 1581). Кир.686 (№ 6.6).
Розворот аркушів із друкованою та рукописною кінцівками

Інші особливості примірника: у кінці книги вставлено рукописну післямову, що повторює текст друкованої 1580 р. Рукопис виконано наприкінці XVI – на початку XVII ст. Оформлено кольоровою заставкою із рослинним орнаментом, текст – чорним і червоним. Письмо – акуратний каліграфічний півустав. Аркуш продубльований на інший аркуш паперу, тому не видно філіграней.

Арк. 77 VI рах. підклеєний біля корінця смужкою рукопису, написаного скорописом XVII ст. чорним та червоним чорнилом.

Обидва форзаци – папір XVIII ст. Вторинну частину знаку видно на верхньому контрфорзаці – подібна до знаку № 94 – *Клепиков 1978, № 94 (1772 р.)*. Первинну частину знаку не видно. Папір виробництва фабрики Миколи Кішкіна у Серпухові.

Підклеєні на фальц аркуші: арк. 74 II рах., 76 II рах.

Оправа (непервісна суцільношкіряна – шкіра, метал (латунь?), гравірування): дошки, поволочені червоно-коричневою шкірою, оздоблені сліпим тисненням та металевими гравійованими накладками. На обох дошках тиснені кибалкові середники та

наріжники, несиметрично нанесені на шкіру. Навколо середників квітковий орнамент із окремих клейм. По краю рамки з кількох смужок вузьких накаток різної товщини з рослинним та геометричним візерунком. На обох дошках по чотири металевих наріжники-жуковини із жовтого металу (латунь?), оздоблені дрібним рослинним гравіруванням. Аналогічно вкомпоновані стилістично подібні металеві накладки для застібок. Обріз позолочений із тисненим орнаментом. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений червоною та зеленою нитками.

Філіграні:

•Підкова маленька з хрестом без картуша: арк. 1 I рах., 5 I рах., 6 I рах., 7 I рах., 8 II рах., 9 II рах., 12 II рах., 13 II рах., 15 II рах., 17 II рах., 22 II рах., 23 II рах., 24 II рах., 26 II рах., 28 II рах., 30 II рах., 34 II рах., 35 II рах., 85 II рах., 91 II рах., 92 II рах., 94 II рах., 100 II рах., 101 II рах., 102 II рах., 116 II рах., 118 II рах., 120 II рах., 123 II рах., 125 II рах., 126 II рах., 127 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 134 II рах., 136 II рах., 138 II рах., 140 II рах., 142 II рах., 146 II рах., 147 II рах., 150 II рах., 152 II рах., 153 II рах., 156 II рах., 159 II рах., 161 II рах., 162 II рах., 163 II рах., 165 II рах., 167 II рах., 169 II рах., 172 II рах., 173 II рах., 175 II рах., 176 II рах., 178 II рах., 183 II рах., 185 II рах., 187 II рах., 188 II рах., 190 II рах., 196 II рах., 199 II рах., 201 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 206 II рах., 207 II рах., 211 II рах., 213 II рах., 217 II рах., 220 II рах., 221 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 230 II рах., 231 II рах., 234 II рах., 236 II рах., 238 II рах., 243 II рах., 245 II рах., 246 II рах., 249 II рах., 254 II рах., 256 II рах., 258 II рах., 259 II рах., 260 II рах., 262 II рах., 265 II рах., 266 II рах., 274 II рах., 276 II рах., 1 III рах., 3 III рах., 5 III рах., 7 III рах., 11 III рах., 14 III рах., 16 III рах., 18 III рах., 19 III рах., 20 III рах., 22 III рах., 26 III рах., 27 III рах., 30 III рах., 32 III рах., 34 III рах., 36 III рах., 38 III рах., 48 III рах., 49 III рах., 58 III рах., 59 III рах., 60 III рах., 77 III рах., 80 III рах., 85 III рах., 86 III рах., 91 III рах., 93 III рах., 95 III рах., 100 III рах., 109 III рах., 115 III рах., 118 III рах., 123 III рах., 131 III рах., 134 III рах., 135 III рах., 142 III рах., 143 III рах., 144 III рах., 149 III рах., 160 III рах., 163 III рах., 165 III рах., 167 III рах., 169 III рах., 175 III рах., 178 III рах., 4 IV рах., 13 IV рах., 19 IV рах., 20 IV рах., 22 IV рах., 30 IV рах., 3 V рах., 12 V рах., 13 V рах., 31 V рах., 35 V рах., 43 V рах., 3 VI рах., 6 VI рах., 25 VI рах., 27 VI рах., 29 VI рах., 34 VI рах., 36 VI рах., 37 VI рах., 40 VI рах., 41 VI рах., 43 VI рах., 46 VI рах., 47 VI рах., 62 VI рах., 63 VI рах.,

66 VI рах., 70 VI рах., 71 VI рах., 73 VI рах., 74 VI рах., 75 VI рах.,
78 VI рах. = 180.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 4 II рах., 5 II рах.,
6 II рах., 31 II рах., 40 II рах., 41 II рах., 42 II рах., 44 II рах.,
45 II рах., 48 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 54 II рах., 55 II рах.,
57 II рах., 59 II рах., 61 II рах., 64 II рах., 65 II рах., 67 II рах.,
68 II рах., 69 II рах., 73 II рах., 74 II рах., 76 II рах., 81 II рах.,
83 II рах., 84 II рах., 39 III рах., 42 III рах., 44 III рах., 45 III рах.,
53 III рах., 62 III рах., 64 III рах., 66 III рах., 67 III рах., 70 III рах.,
71 III рах., 75 III рах., 78 III рах., 102 III рах., 105 III рах., 108 III рах.,
110 III рах., 111 III рах., 116 III рах., 127 III рах., 138 III рах.,
148 III рах., 150 III рах., 153 III рах., 155 III рах., 156 III рах.,
161 III рах., 162 III рах., 171 III рах., 173 III рах., 179 III рах.,
3 IV рах., 6 IV рах., 26 IV рах., 27 IV рах., 9 V рах., 24 V рах.,
38 V рах., 40 V рах., 42 V рах., 53 V рах., 13 VI рах., 55 VI рах. = 71.

•**Юноша менший під митрою:** арк. 197 II рах., 198 II рах.,
215 II рах., 228 II рах., 235 II рах., 248 II рах., 252 II рах., 267 II рах.,
272 II рах., 9 III рах., 5 V рах., 6 V рах., 11 V рах., 32 VI рах. = 14.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками:** арк. 88 II рах.,
2 VI рах., 8 VI рах., 16 VI рах., 19 VI рах., 21 VI рах., 50 VI рах.,
54 VI рах., 56 VI рах. = 9.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 84 III рах.,
10 IV рах., 16 IV рах. = 3.

•**Єліта в лінійному картуші:** арк. 15 V рах., 17 V рах.,
22 V рах., 28 V рах., 29 V рах., 30 V рах., 33 V рах., 44 V рах.,
46 V рах., 50 V рах., 54 V рах., 10 VI рах., 12 VI рах., 14 VI рах.,
20 VI рах. = 15.

•**Новіна:** арк. 104 II рах., 108 II рах., 111 II рах., 113 II рах.,
114 II рах. = 5.

•**Козел у картуші під короною:** арк. 89 II рах. = 1.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 78(2) III рах., 82 III рах.,
11 IV рах., 12 IV рах., 17 IV рах. = 5.

•**Ангел:** арк. 106 II рах., 98 III рах., 72 VI рах. = 3.

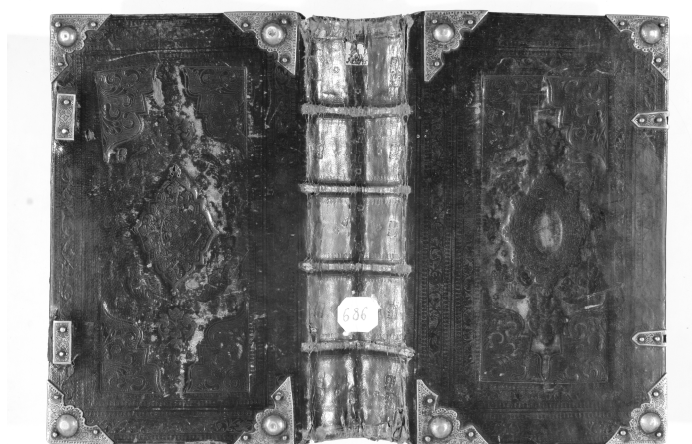
•**Орел без картуша:** арк. 107 III рах., 125 III рах., 126 III рах.,
129 III рах. = 4.

•**Топор маленький без картуша навкіс:** арк. 144 II рах.,
186 II рах. = 2.

•**Гоздава без картуша:** арк. 20 V рах. = 1.

•**Літера S під короною:** арк. 57 VI рах. = 1.

Походження: бл. 1898 р. примірник разом зі частиною стародруків зі збірки Д. Г. Бібікова* та Є. А. Львова** надійшов у дарунок Київській духовній академії, тоді як основна частина книг з цих збірок – до бібліотеки Київського університету св. Володимира (Коваль, Афанасьєва 2005, С. 235–236). До ВБУ надійшов 1932 р. у складі збірки КДА (Дубровіна, Онищенко 1998, С. 155).

Біблія (Острог, 1581). Кир.686 (№ 6.6). Оправа примірника

Бібліографія примірника: Крыловский 1915, Т. 5, вып. 13, С. 6, № 29955; Барвінок 1924, С. 134; Попов 1924, С. 163, № 26; Маслов 1925, С. 20, № 63; Лабынцев 1979, С. 29; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205, 208; Ісасвич 1989, С. 163; Лабынцев, Лудина 1989, С. 14; Бондар 1998, С. 22; Гусєва 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 151, 153; Коваль, Афанасьєва 2005, С. 236; Немировский 2007-1, С. 480, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186, 189.

6.7. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

7-й примірник

Кир.762

інв. 4312 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань

Формула: арк. [1–8], 1–276, 1–180, 1–24, 1–56, 1–78.

* Бібіков Д. Г. – див. опис № 1.2.

** Львов Є. О. – див. опис № 1.2.

Повнота / дефектність: бракує арк. 25–30 IV рах., що замінені рукописними.

Стан збереження: аркуші пошкоджені, пожовклі, з плямами та слідами значного замокання. Титульний аркуш пошкоджений, підклеєний, із втратами фрагментів. Блок книги розбитий, початкові аркуші не тримаються блоку. Багато аркушів ушкоджено, подекуди давня непрофесійна реставрація.

Розміри: блоку книги по оправі 287 x 198 x 94 мм; аркуша 279 x 190 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант – 1581 р.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 5, 6, 13, 17, 27.

Варіант (за філігранями): II варіант (окремі аркуші I варіанту).

Провенієнції:

Записи: «З бібліотеки Кієво Печерскїа Лавры» (наклейка на тит. аркуші, під друкованим текстом, чорне чорнило, рука А. Тарасевича).

«Post obitum Antonij Tarasewicz * venit in n[ost]ris Libror[um] Bibliothecae Pecziariensis» (на тит. аркуші, внизу під рамкою, рука А. Тарасевича).

На початкових арк. великий вкладний запис, заклеєний або обрізаний, подекуди читається: арк. 6 II рах. – «иже во с̄ты́ ...»; арк. 7 II рах. – «за ѿпущение грѣхо^в свои́ предков»; арк. 8 II рах. – «...на имя Библиа»; арк. 9 II рах. – «не мае́ николи ѿдаліна быти ѿ то^в»; арк. 10 II рах. – «це²кви Боже^в ве¹ными часы»; арк. 11 II рах. – «а хто бы ме^а сию книгу ѿдалити»; арк. 12 II рах. – «ѿ ѿбители иже во с̄ты́ ...».

Печатки, штампи: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», підписано «інв. 4312 ст» (арк. [1] зв. I рах. – зв. титулу, внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4312 ст» (арк. 9 II рах., на зовнішньому березі вертикально, синє чорнило).

---

* Тарасевич Антоній (світське ім'я Олександр) (бл. 1640–1727) – визначний український гравер, чернець КПЛ. Прийняв чернечий постриг у КПЛ, обіймав посаду керівника лаврської друкарні, був намісником підпорядкованого Лаврі Брянського Свенського монастиря, з 1718 р. намісник КПЛ.

Шифри, інші відмітки: «П/3» (перший чистий аркуш на початку книги, вверху, простий олівець); «Кир.762» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання); «762» (напис на корінці внизу, чорне чорнило).

Наліпки: «І [2]/10 / Г.П – 3» (характерна наліпка на корінці із шифром бібліотеки КПЛ, верхню частину наліпки втрачено, розмір 40 x 56 мм).

Маргіналії: помітки на полях у вигляді хрестиків, позначок «NB», підкреслень у тексті чорним чорнилом.

Інші особливості: арк. 249 II рах. – заставку розфарбовано зеленим, червоним, жовтим кольорами.

Після арк. 25 IV рах. вставлені 6 аркушів із рукописним текстом чорним чорнилом, на арк. [1], [3], [6] філіграні Голова блязня (середина XVII ст.). Зображено блязня у шапці із двома китицями, комірець із п'ятьма китицями, внизу три кулі. Філігрань схожа в загальних рисах на *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 2564–2565 (1646, 1650 р.); *Гераклитов 1963*, № 1260 (без літери, 1665 р.).

Біблія (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7). Вставні рукописні аркуші

У примірник вставлено чотири ілюстрації із зображеннями євангелістів, відтиснуті із дошок, використаних у вільнюському Євангелії 1575 р. П. Мстиславця – три із них вміщені на початку відповідних Євангелій (Матвій – між арк. 1 та 2 V рах., Марко – між арк. 17 та 18 V рах., Лука – між арк. 27 та 28 V рах.), Іоанн – після «Послання Іоаннового» у складі Апостола – між арк. 23 та 24 VI рах. Аркуші з зображеннями євангелістів ушкоджені, з втратами

фрагментів. Гравюри розфарбовані акварельними фарбами в темно-зелений, яскраво-червоний, коричнево-червоний та жовтий кольори. Ці аркуші описані в каталозі окремо під № 8.10.

Оправа: (XVIII–XIX ст.) картон, обтягнутий зелено-чорним мармуровим папером. Корінець зі світло-коричневої шкіри, значно ушкоджений, із втратами шкіри, на чотири бинти. На корінці тиснення «БИБЛІЯ». Верхня кришка відокремлена від блоку. Обріз фарбований темним. Форзаци із білого машинного паперу без філіграней XIX–XX ст.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 2 I рах., 4 I рах., 6 I рах., 8 I рах., 7 II рах., 8 II рах., 10 II рах., 13 II рах., 14 II рах., 16 II рах., 19 II рах., 21 II рах., 23 II рах., 27 II рах., 29 II рах., 30 II рах., 32 II рах., 33 II рах., 73 II рах., 90 II рах., 91 II рах., 94 II рах., 95 II рах., 97 II рах., 99 II рах., 101 II рах., 105 II рах., 117 II рах., 119 II рах., 120 II рах., 124 II рах., 126 II рах., 127 II рах., 129 II рах., 131 II рах., 142 II рах., 144 II рах., 151 II рах., 154 II рах., 155 II рах., 173 II рах., 174 II рах., 175 II рах., 178 II рах., 179 II рах., 190 II рах., 191 II рах., 192 II рах., 197 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 208 II рах., 212 II рах., 214 II рах., 223 II рах., 225 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 235 II рах., 236 II рах., 237 II рах., 241 II рах., 253 II рах., 255 II рах., 257 II рах., 259 II рах., 260 II рах., 261 II рах., 269 II рах., 270 II рах., 273 II рах., 275 II рах., 276 II рах., 1 III рах., 2 III рах., 4 III рах., 19 III рах., 22 III рах., 23 III рах., 27 III рах., 29 III рах., 30 III рах., 31 III рах., 33 III рах., 35 III рах., 37 III рах., 38 III рах., 43 III рах., 47 III рах., 49 III рах., 52 III рах., 57 III рах., 64 III рах., 73 III рах., 75 III рах., 115 III рах., 123 III рах., 125 III рах., 129 III рах., 131 III рах., 132 III рах., 135 III рах., 137 III рах., 141 III рах., 143 III рах., 144 III рах., 147 III рах., 149 III рах., 154 III рах., 156 III рах., 163 III рах., 167 III рах., 169 III рах., 178 III рах., 180 III рах., 19 IV рах., 23 IV рах., 38 V рах., 26 VI рах., 28 VI рах., 30 VI рах., 31 VI рах., 34 VI рах., 35 VI рах., 37 VI рах., 39 VI рах., 41 VI рах., 63 VI рах., 65 VI рах., 67 VI рах., 68 VI рах., 70 VI рах., 76 VI рах., 77 VI рах. = 135.

•Топор під півмісяцем: арк. 2 II рах., 3 II рах., 6 II рах., 36 II рах., 37 II рах., 40 II рах., 41 II рах., 44 II рах., 46 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 52 II рах., 53 II рах., 56 II рах., 57 II рах., 60 II рах., 64 II рах., 65 II рах., 66 II рах., 67 II рах., 69 II рах., 71 II рах., 74 II рах., 75 II рах., 79 II рах., 80 II рах., 81 II рах., 86 II рах., 140 II рах., 7 III рах., 10 III рах., 11 III рах., 16 III рах., 17 III рах., 18 III рах., 45 III рах., 53 III рах., 56 III рах., 62 III рах.,

68 III рах., 70 III рах., 72 III рах., 77 III рах., 81 III рах., 82 III рах.,
83 III рах., 97 III рах., 101 III рах., 103 III рах., 107 III рах.,
110 III рах., 111 III рах., 114 III рах., 117 III рах., 119 III рах.,
150 III рах., 155 III рах., 157 III рах., 159 III рах., 161 III рах.,
166 III рах., 170 III рах., 171 III рах., 176 III рах., 4 IV рах., 8 IV рах.,
13 IV рах., 14 IV рах., 2 V рах., 3 V рах., 6 V рах., 7 V рах., 8 V рах.,
10 V рах., 13 V рах., 14 V рах., 15 V рах., 22 V рах., 25 V рах.,
26 V рах., 27 V рах., 33 V рах., 35 V рах., 36 V рах., 43 V рах.,
46 V рах., 47 V рах., 54 V рах., 55 V рах., 2 VI рах., 4 VI рах.,
6 VI рах., 7 VI рах., 10 VI рах., 11 VI рах., 16 VI рах., 17 VI рах.,
18 VI рах., 19 VI рах., 22 VI рах., 23 VI рах. = 101.

•**Юноша більший під короною:** 157 II рах., 217 II рах.,
232 II рах., 53 VI рах. = 4.

•**Юноша менший під митрою:** арк. 125 II рах., 171 II рах.,
193 II рах., 195 II рах., 199 II рах., 209 II рах., 216 II рах., 230 II рах.,
267 II рах., 39 III рах., 55 III рах. = 11.

•**Новіна:** арк. 107 II рах., 108 II рах., 109 II рах., 110 II рах.,
111 II рах., 218 II рах., 219 II рах., 245 II рах., 250 II рах., 86 III рах.,
94 III рах., 96 III рах. = 12.

•**Козел у картуші під короною:** арк. 136 II рах., 137 II рах.,
138 II рах., 146 II рах., 148 II рах., 150 II рах., 160 II рах., 161 II рах. =
8.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 100 III рах., 12 IV рах.,
21 IV рах. = 3.

•**Абданк у картуші із завитками:** арк. 87 II рах., 56 V рах.,
66 VI рах. = 3.

•**Абданк у картуші без завитків:** арк. 6 IV рах., 9 IV рах.,
15 IV рах. = 3.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 163 II рах.,
165 II рах., 167 II рах. = 3.

•**Єліта у лінійному картуші:** арк. 20 V рах., 24 V рах.,
40 V рах., 42 V рах., 53 V рах. = 5.

•**Ястжембец у бароковому картуші під короною:**
арк. 184 II рах., 185 II рах., 186 II рах., 244 II рах., 248 II рах.,
95 III рах., 44 VI рах., 45 VI рах., 48 VI рах., 49 VI рах., 51 VI рах.,
56 VI рах., 57 VI рах., 60 VI рах. = 14.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 252 II рах., 66 III рах.,
85 III рах. = 3.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 89 III рах. = 1.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. 2 IV рах. = 1.

•**Орел без картуша:** арк. 106 III рах., 126 III рах. = 2.

- *Свенциц у катуші під короною*: арк. 133 III рах. = 1.
- *не встановлено знаків*: арк. 25/30 IV рах., 26/29 IV рах., 27/28 IV рах., 73/78 VI рах. = 4.
- *Немає знаку*: арк. 73/78 VI рах. (78 VI рах. – фальц) = 1.

Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Мстиславця у примірнику Біблії (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7)

Походження: примірник надійшов до ВБУ у складі бібліотеки Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія примірника: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, № 40, С. 5; Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Маслов 1925, С. 20, № 66; Лабынцев 1979, С. 29; Ісаєвич 1983, С. 104; Мацюк 1981, С. 30; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205–206, 208; Ісаєвич 1989, С. 162 (фото запису); Лабынцев, Лудина 1989, С. 13, 14; Шамрай 1993, С. 49; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 144, 147, 151, 153; Бондар 2005-1, С. 219–220; Немировский 2005, С. 119, 162; Шамрай 2005, С. 69, № 73а; Бондар 2006, С. 11–14; Бондар 2007-3, С. 97–100; Немировский 2007-1, С. 195, 220 (фото запису), 317, 538, 708; Шамрай 2007, С. 183; Бондар 2008-3, С. 394, 395; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Бондар 2010-5, С. 230–231; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.8. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

8-й примірник

Кир.763

інв. 4313ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 12–62, 65–222, 224–276, 1–180, 1–30.

Повнота / дефектність: бракує початку, кількох аркушів у середині та всіх аркушів п'ятого та шостого рахунків.

Стан збереження: аркуші пожовклі, ушкоджені, реставровані, зі слідами значного замокання. Багато аркушів зі значними втратами. На багатьох аркушах внаслідок мікологічного ушкодження деструкція паперу.

Розміри: блоку книги по оправі 318 x 206 x 94 мм; аркуша 286 x 185 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено за браком післямови.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 9, 17, 20б.

Варіант (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Сіа книга глголемаа Бу[!]блеа / сѣннаго їереа Алеѣета пре® / витера града Ко⁵ницѣ * а дзіє/кана ключа Сашковскаго/ Їгорлицкого ** и всего побе/режа пересторога дѣовнаго / санѣ, и во все® речій подобнихъ / изѣчителѣ», далі під віньєткою продовження запису: «Ї нѣгде не муси ѡдаленна бѣ/ти жадни® способо® а нѣ шалвѣрст/вомѣ еѣ жажити невозможе / ѡ него токмо в благїи / способѣ», під ним ще одна рукописна віньєтка (чистий арк. [3], вставлений на початку книги, чорне чорнило).

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», підписано «інв. 4313 ст» (рукоп. арк. 1 зв. на початку книги, внизу під текстом).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4313 ст» (арк. [1] чистий на початку книги, внизу, синє чорнило; арк. [17] з рукописним текстом на початку книги, внизу, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «III, № 8» (верхній форзац, вверху навкіс, простий олівець); «II/8» (другий чистий арк. на початку книги, вверху, простий олівець); «Кир.763» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу, із сучасним шифром «763», розмір 23 x 34 мм.

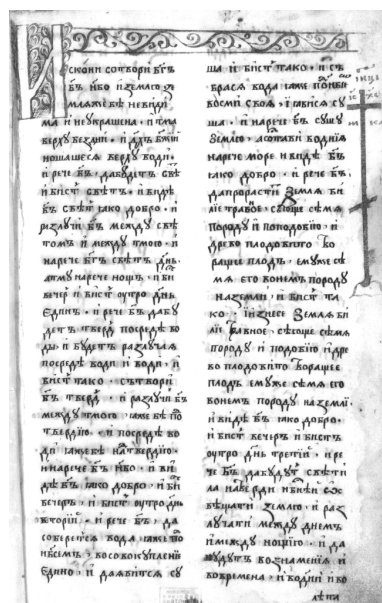
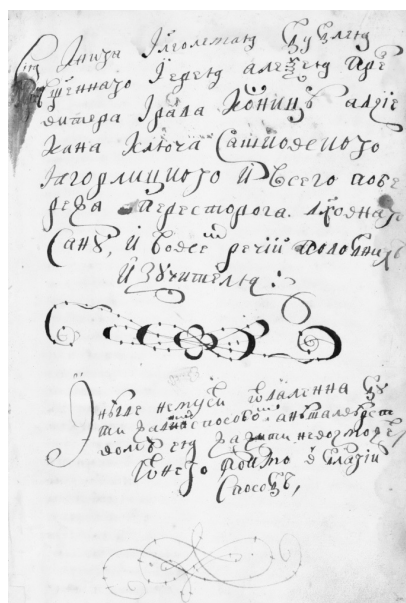
Маргіналії: численні потекстові коментарі на берегах, подекуди із двох-трьох рядків.

---

* Косниця – або с. Велика Кісниця Ямпільського р-ну Вінницької обл., або с. Кісниця Крижопільського р-ну Вінницької обл.

** Ягорлик – село у Дубосарському районі Молдови (Придністров'я).

Інші особливості примірника: на початку книги 2 чисті аркуші, 1 аркуш із власницьким записом (див.) та 31 аркуш рукописного тексту, початок «Искони сотвори Бгъ», що відповідає початковому тексту острозької Біблії. Рукописний текст розміщений у дві шпальти, на початку прикрашений намальованою тим же чорнилом заставкою, орнаментованим ініціалом «И» та хрестом на зовнішньому березі. По тексту великі літери – ломбарди, написані червоним чорнилом. Філіграні паперу рукописного тексту – Поштар (середина XVIII ст.), Чотирикутний хрест із розширеними кінцями в округлому картуші із обрамленням під короною (І половина XVIII ст.) – типу *Лауцявичюс 1967*: атлас, № 1756 (1711 р.), № 1769 (1748 р.).

Біблія (Острог, 1581). Кир. 763 (№ 6.8).

Власницькі записи (арк. [3]) та рукописне відтворення тексту

Один чистий аркуш на початку книги – філігрань Аламода із підписами зверху «Bresslauer» та знизу «Allamode Parreer» (сер. XVIII ст.). Замість бракуючого арк. 223 II рах. вставлено чистий аркуш зі знаком Аламода. У кінці книги один чистий аркуш, також філігрань Аламода.

Оправа (середина XVIII ст, КПЛ): дошки у коричневій шкірі. Тиснення у вигляді рамки із рослинним орнаментом та кибалкових середників на обох кришках. У середнику верхньої кришки –

зображення Розп'яття Ісуса Христа із чотирма передстоячими (тиснення золотом), у середнику нижньої кришки – Богородиця з Антонієм та Феодосієм Печерськими. Корінець на чотири бинти, із тонкими тисненими смужками рослинного орнаменту. Невеликі металеві залишки від двох застібок. Обріз фарбований синім. На обох форзацних аркушах по кілька червоних плям від сургуча, зі слідами приклеювання до них аркушів паперу, яких зараз немає.

Філіграні:

•**Підкова маленька без картуша:** арк. 12 II рах., 14 II рах., 15 II рах., 18 II рах., 20 II рах., 21 II рах., 24 II рах., 25 II рах., 29 II рах., 32 II рах., 33 II рах., 38 II рах., 73 II рах., 90 II рах., 92 II рах., 94 II рах., 96 II рах., 99 II рах., 101 II рах., 102 II рах., 105 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 138 II рах., 140 II рах., 141 II рах., 144 II рах., 151 II рах., 152 II рах., 154 II рах., 157 II рах., 160 II рах., 161 II рах., 163 II рах., 164 II рах., 170 II рах., 172 II рах., 177 II рах., 179 II рах., 180 II рах., 181 II рах., 185 II рах., 187 II рах., 188 II рах., 190 II рах., 194 II рах., 196 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 204 II рах., 205 II рах., 212 II рах., 213 II рах., 222 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 228 II рах., 231 II рах., 238 II рах., 239 II рах., 240 II рах., 241 II рах., 244 II рах., 245 II рах., 252 II рах., 253 II рах., 254 II рах., 260 II рах., 261 II рах., 264 II рах., 266 II рах., 267 II рах., 273 II рах., 276 II рах., 33 III рах., 35 III рах., 36 III рах., 47 III рах., 49 III рах., 52 III рах., 53 III рах., 57 III рах., 65 III рах., 66 III рах., 69 III рах., 71 III рах., 74 III рах., 81 III рах., 83 III рах., 91 III рах., 94 III рах., 95 III рах., 99 III рах., 101 III рах., 109 III рах., 116 III рах., 118 III рах., 120 III рах., 121 III рах., 129 III рах., 131 III рах., 134 III рах., 136 III рах., 143 III рах., 145 III рах., 160 III рах., 163 III рах., 165 III рах., 169 III рах., 173 III рах., 175 III рах., 177 III рах., 179 III рах., 3 IV рах., 14 IV рах., 18 IV рах., 23 IV рах., 24 IV рах., 25 IV рах., 26 IV рах., 27 IV рах. = 121.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 36 II рах., 37 II рах., 40 II рах., 45 II рах., 47 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 55 II рах., 58 II рах., 59 II рах., 65 II рах., 66 II рах., 70 II рах., 71 II рах., 72 II рах., 75 II рах., 77 II рах., 79 II рах., 81 II рах., 83 II рах., 86 II рах., 131 II рах., 147 II рах., 1 III рах., 4 III рах., 5 III рах., 7 III рах., 8 III рах., 9 III рах., 16 III рах., 17 III рах., 18 III рах., 20 III рах., 21 III рах., 24 III рах., 28 III рах., 29 III рах., 38 III рах., 40 III рах., 48 III рах., 59 III рах., 60 III рах., 63 III рах., 73 III рах., 75 III рах., 86 III рах., 88 III рах., 102 III рах., 105 III рах., 107 III рах., 108 III рах., 111 III рах., 113 III рах., 139 III рах., 142 III рах., 146 III рах., 148 III рах.,

152 III рах., 154 III рах., 156 III рах., 161 III рах., 162 III рах.,
167 III рах., 172 III рах., 5 IV рах., 6 IV рах., 8 IV рах. = 69.

•*Абданк у картуші без завитків*: арк. 67 III рах., 89 III рах.,
10 IV рах. = 3.

•*Абданк у картуші із завитками*: арк. 88 II рах. = 1.

•*Юноша менший під митрою*: арк. 28 II рах., 207 II рах.,
209 II рах., 216 II рах., 218 II рах., 219 II рах., 230 II рах., 234 II рах.,
250 II рах., 251 II рах., 255 II рах., 265 II рах., 272 II рах., 25 III рах.,
37 III рах., 45 III рах. = 16.

•*Новіна*: арк. 103 II рах., 104 II рах., 110 II рах., 111 II рах.,
114 II рах., 165 II рах., 198 II рах. = 7.

•*Козел у картуші без корони*: арк. 82 III рах., 127 III рах.,
12 IV рах., 15 IV рах. = 4.

•*Топор маленький навкіс без картуша*: арк. 115 II рах.,
116 II рах., 117 II рах., 123 II рах., 125 II рах., 126 II рах., 127 II рах.,
130 II рах., 146 II рах., 150 II рах., 169 II рах., 183 II рах. = 12.

•*Орел без картуша*: арк. 122 III рах., 123 III рах., 21 IV рах. =
3.

•*Свєнциц у картуші під короною*: арк. 138 III рах. = 1.

•*Не встановлено знаків*: арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах.,
4/5 I рах., 1/6 II рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах., 8/11 II рах., 9/10 II рах.,
63/64 II рах., 1/6 V рах., 2/5 V рах., 3/4 V рах., 7/12 V рах.,
8/11 V рах., 9/10 V рах., 13/18 V рах., 14/17 V рах., 15/16 V рах.,
19/24 V рах., 20/23 V рах., 21/22 V рах., 25/30 V рах., 26/29 V рах.,
27/28 V рах., 31/36 V рах., 32/35 V рах., 33/34 V рах., 37/42 V рах.,
38/41 V рах., 39/40 V рах., 43/48 V рах., 44/47 V рах., 45/46 V рах.,
49/56 V рах., 50/55 V рах., 51/54 V рах., 52/53 V рах., 1/6 VI рах.,
2/5 VI рах., 3/4 VI рах., 7/12 VI рах., 8/11 VI рах., 9/10 VI рах.,
13/18 VI рах., 14/17 VI рах., 15/16 VI рах., 19/24 VI рах.,
20/23 VI рах., 21/22 VI рах., 25/30 VI рах., 26/29 VI рах.,
27/28 VI рах., 31/36 VI рах., 32/35 VI рах., 33/34 VI рах.,
37/42 VI рах., 38/41 VI рах., 39/40 VI рах., 43/48 VI рах.,
44/47 VI рах., 45/46 VI рах., 49/54 VI рах., 50/53 VI рах.,
51/52 VI рах., 55/60 VI рах., 56/59 VI рах., 57/58 VI рах.,
61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах., 67/72 VI рах.,
68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах.,
75/76 VI рах. = 77.

Походження: примірник надійшов до ВБУ у складі бібліотеки
Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія примірника: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, № 40, С. 5;
Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Лабынцев 1979, С. 29;

Немировский 1983-1, С. 17, № 12; *Немировский 1983-2*, С. 102, № 12; *Шамрай 1985*, С. 205; *Исаевич 1989*, С. 162; *Гусева 2003*, С. 593; *Немировский 2005*, С. 119; *Шамрай 2005*, № 69, С. 67–68; *Бондар 2004-2*, С. 151, 153; *Немировский 2007-1*, С. 538; *Бондар 2008-3*, С. 394; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 106, № 438; *Бондар 2010-4*, С. 294, 295, 300; *Немировский 2010*, С. 23; *Бондар 2011-2*, С. 180–181, 186.

6.9. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

9-й примірник

Кир.764

інв.4314ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. 2–209, 212–276, 1–31, 36–180, 1–30, 1–56, 1–74, 78.

Повнота / дефектність: бракує аркушів на початку, в середині та в кінці книги. Незначні залишки відірваних аркушів 32–35 III рах.

Стан збереження: аркуші пошкоджені, підклеєні, подекуди забруднення, плями, сліди замокання.

Розміри: блоку книги по оправі 310 x 212 x 84 мм; аркуша 290 x 190 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 20б.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

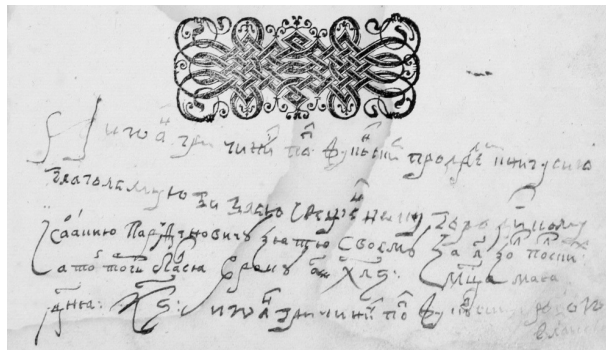
Записи: «Іѣ Ива^п Гричини¹ по[±] Жукѣ^пски^{а*} прода^е® книгу сию / глаголемую Библию све[»]ен^пику Городи^скому^{**} / Исаакию Парѣновичѣ зятю своемѣ за ѿ [= 30] зо¹ по¹ски^х / а то^с то²гъ ста^сса в рокѣ ѣ^аѣ^{3/4} [= 1636] мѣца маѣ / дня ѣ^{3/4} [= 26] Ива^п Гричини¹ по[±] Жукѣ^пски^а рѣкою / власною» (арк. 71 VI рах. внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

«Библиѣ // устро® скаа // напечата рокѣ ѣ^аѣ^{3/4} [= 1581] // [...витерто] // мѣца августѣ ѣ^е [= 12] дня // в землѣ воли^пско[»] // повеленіемъ Ко^пста^птина // наречен^паго во стѣмъ // кременіи

* Можливо, с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл., Україна.

** Можливо, с. Городище Зборівського р-ну Тернопільської обл., Україна.

Василіа // благо^дтію Бжїєю // Кнї^а шстро^оскїи // воевода Киевскїй
// Ма²шалоць воли^пскїи» (арк. 2–12 II рах., внизу під друкованим
текстом, чорне чорнило).

Біблія (Острог, 1581). Кир.764 (№ 6.9).
Власницький запис (арк. 71 VI рах.)

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», підписано «інв. 4314ст» (арк. 2 зв. II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4314ст» (арк. 18 II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «№ 19. р 26.» (верх. форзац, вверху, чорне чорнило); «II, № 7» (верх. форзац, вверху, навкіс, простий олівець), «№ 53» (виправлено на 51, верх. форзац, посередині, чорне чорнило); «II/2» (верх. контрфорзац, вверху, простий олівець, шифр збірки КПЛ); «№ 51» (закреслено, верх. контрфорзац, посередині, чорне чорнило); «Кир.764» (верх. форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: характерна прямокутна наліпка збірки КПЛ із білого паперу в блакитній рамці вверху на корінці із шифром «I 2/10. / Г.П – [2?]», із втратами фрагментів, розмір 54 x 42 мм; прямокутна наліпка зі зрізаними кутами, на корінці внизу, із сучасним шифром «764», розмір 23 x 33 мм.

Маргіналії: «500 тисящ и 1, и, 400, 30» (нижн. форзац, вверху, чорне чорнило).

Коментарі до тексту на берегах чорним чорнилом: арк. 119 зв. II рах., 120 зв. II рах., арк. 121 II рах., арк. 219 зв. II рах., арк. 229 зв. II рах., арк. 230 зв. II рах., арк. 240–240 зв. II рах. Помітки на полях чорним чорнилом: арк. 55 II рах., 65 зв. II рах., 98 II рах.,

145 зв. II рах., 16 IV рах., Наліпки на полях із маргіналіями: арк. 190 II рах., 195 II рах., Арк. 71 зв. VI рах., червоне чорнило – 12 рядків покажчик євангельських читань. Маргіналії, позначення типу «NB», підкреслення тексту червоним чорнилом: арк. 2 II рах., 47 зв. II рах., 56 II рах., 66 зв. II рах., 31–31 зв. III рах., 16 зв. V рах., 26 V рах., 26 зв. V рах., 42 зв. V рах., 43 V рах., 55–55 зв. V рах., 56 V рах., 71 зв. IV рах. Підкреслення тексту чорним або червоним чорнилом: арк. 67 II рах., 71 II рах., 72 II рах., 77 зв. II рах., 143 II рах., 206 зв. II рах., 262 II рах. Виправлення тексту червоним чорнилом: арк. 42 зв. – 43 IV рах., 55–56 IV рах.

Оправа: дошки у світло-коричневій крапчастій шкірі, з тисненою тоненькою рамкою із 2-3 лінійок по краю на обох кришках та на корінці (XVIII ст., київська, палітурні КПЛ?)*. Корінець на чотири бинти. На корінці тиснення «БІБЛІЯ». Дві застібки зі шкіри та металу, частково із втратами. Обріз фарбований червоним крапчастим. Форзаци із сірого паперу з вержерами та понтюзо. Застібки прикріплені двома гвіздками із квіткоподібними шляпками. Гравіровані шпеньки із жовтого металу. Каптал плетений сірою ниткою.

Філіграні:

•Ястжембец у картуші під короною: арк. 10 II рах., 21 II рах., 25 II рах., 29 II рах., 33 II рах., 46 II рах., 53 II рах., 72 II рах., 79 II рах., 80 II рах., 86 II рах., 87 II рах., 90 II рах., 93 II рах., 96 II рах., 99 II рах., 101 II рах., 106 II рах., 110 II рах., 117 II рах., 121 II рах., 122 II рах., 124 II рах., 132 II рах., 157 II рах., 165 II рах., 168 II рах., 170 II рах., 172 II рах., 174 II рах., 176 II рах., 177 II рах., 180 II рах., 184 II рах., 185 II рах., 190 II рах., 236 II рах., 238 II рах., 244 II рах., 25 IV рах., 2 V рах., 3 V рах., 6 V рах., 8 V рах., 9 V рах., 12 V рах., 13 V рах., 16 V рах., 17 V рах., 19 V рах., 21 V рах., 23 V рах., 26 V рах., 27 V рах., 30 V рах., 31 V рах., 32 V рах., 33 V рах., 39 V рах., 41 V рах., 44 V рах., 46 V рах., 48 V рах., 49 V рах., 51 V рах., 52 V рах., 55 V рах., 1 VI рах., 4 VI рах., 5 VI рах., 10 VI рах., 11 VI рах., 16 VI рах., 17 VI рах., 18 VI рах., 20 VI рах., 22 VI рах., 24 VI рах., 27 VI рах., 29 VI рах., 30 VI рах., 31 VI рах., 32 VI рах., 33 VI рах., 38 VI рах., 39 VI рах., 42 VI рах., 43 VI рах., 46 VI рах., 47 VI рах., 49 VI рах., 50 VI рах., 51 VI рах., 52 VI рах., 55 VI рах., 58 VI рах., 59 VI рах. = 97.

---

* Ідентичні оправи примірників № 6.17 та № 6.18.

•**Підкова маленька без картуша:** арк. 246 II рах., 248 II рах., 1 III рах., 2 III рах., 4 III рах., 7 III рах., 8 III рах., 16 III рах., 17 III рах., 18 III рах., 20 III рах., 24 III рах., 25 III рах., 28 III рах., 29 III рах., 32 III рах., 33 III рах., 36 III рах., 39 III рах., 44 III рах., 46 III рах., 48 III рах., 51 III рах., 53 III рах., 59 III рах., 62 III рах., 63 III рах., 68 III рах., 70 III рах., 75 III рах., 81 III рах., 88 III рах., 89 III рах., 98 III рах., 117 III рах., 121 III рах., 124 III рах., 130 III рах., 131 III рах., 132 III рах., 19 IV рах., 23 IV рах. = 42.

•**Ястжембец у картуші під митрою:** арк. 191 II рах., 192 II рах., 196 II рах., 197 II рах., 201 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 225 II рах., 228 II рах., 231 II рах., 253 II рах., 267 II рах., 270 II рах., 133 III рах., 136 III рах., 143 III рах., 145 III рах., 154 III рах., 155 III рах., 158 III рах., 160 III рах., 162 III рах., 164 III рах. = 23.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 13 II рах., 17 II рах., 19 II рах., 23 II рах., 27 II рах., 32 II рах., 36 II рах., 38 II рах., 40 II рах., 42 II рах., 44 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 51 II рах., 56 II рах., 58 II рах., 60 II рах., 61 II рах., 62 II рах., 64 II рах., 68 II рах., 69 II рах., 73 II рах., 76 II рах., 77 II рах., 81 II рах., 92 II рах., 97 II рах., 235 II рах., 252 II рах., 266 II рах., 271 II рах. = 32.

•**Козел у картуші під короною:** арк. 11 II рах., 16 II рах., 103 II рах., 104 II рах., 112 II рах., 115 II рах., 128 II рах., 129 II рах., 133 II рах., 134 II рах., 135 II рах., 139 II рах., 140 II рах., 141 II рах., 147 II рах., 149 II рах., 150 II рах., 151 II рах., 153 II рах., 155 II рах., 158 II рах., 160 II рах., 179 III рах. = 23.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 16 IV рах., 78(2) III рах., 79 III рах. = 3.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 41 III рах., 49 III рах., 55 III рах., 58 III рах., 61 III рах., 77 III рах., 92 III рах., 93 III рах., 95 III рах., 96 III рах., 97 III рах., 100 III рах., 104 III рах., 108 III рах., 110 III рах., 112 III рах., 114 III рах., 119 III рах., 120 III рах., 3 IV рах., 8 IV рах., 18 IV рах. = 22.

•**Новіна:** арк. 109 II рах., 116 II рах., 164 II рах., 207 II рах., 209 II рах., 211 II рах., 212 II рах., 219 II рах., 221 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 233 II рах., 242 II рах., 250 II рах., 255 II рах., 259 II рах., 261 II рах., 26 IV рах. = 18.

•**Леварт:** арк. 257 II рах., 274 II рах., 275 II рах., 137 III рах., 139 III рах., 142 III рах., 148 III рах., 149 III рах., 151 III рах., 165 III рах., 168 III рах., 169 III рах., 170 III рах., 171 III рах., 178 III рах., 180 III рах., 27 IV рах. = 17.

- Юноша більший під короною:** арк. 186 II рах., 204 II рах., 214 II рах., 217 II рах., 263 II рах., 42 V рах., 7 VI рах. = 7.
- Агнець менший під митрою:** арк. 9 III рах., 42 III рах. = 2.
- Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. арк. 72 III рах., 87 III рах., 6 IV рах., 10 IV рах. = 4.
- Лебідь у картуші під короною:** арк. 14 IV рах. = 1.
- Лебідь у картуші без корони:** арк. 2 IV рах. = 1.
- Орел без картуша:** арк. 78(1) III рах., 125 III рах., 7 IV рах., 21 IV рах. = 3.
- Ангел:** арк. 106 III рах. = 1.
- Літера S у картуші під короною:** арк. 193 II рах. = 1.
- Не встановлено знаків:** арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах., 4/5 I рах., 1/6 II рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах., 7/12 II рах., 21/22 III рах., 61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах., 67/72 VI рах., 68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах., 75/76 VI рах. = 18.
- Зайвий знак:** зошит 100 (арк. 50/51 VI рах.).
- На парі арк. 21/22 III рах.** немає знаку.

Походження: примірник надійшов до ВБУ в складі бібліотеки Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія примірника: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, № 40, С. 5; Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Лабунцев 1979, С. 29; Мацюк 1981, С. 30; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205, 207, 208; Ісаєвич 1989, С. 162; Лабунцев, Лудина 1989, С. 14; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 144, 151, 153; Немировский 2005, С. 119, 155; Шамрай 2005, С. 68, № 70; Шамрай 2006, С. 67; Немировский 2007-1, С. 195, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-1, С. 159; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.10. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

10-й примірник

Кир.765

інв.4315ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: Арк. 8–276, 1–180, 1–24, 1–56, 1–60.

Повнота / дефектність: бракує 16 початкових, арк. 24–30 IV рах. та 18 кінцевих аркушів.

Стан збереження: аркуші, особливо початкові та кінцеві, ушкоджені, забруднені, реставровані. Давня непрофесійна реставрація – на початковому аркуші іншим папером підклеєно

береги книги. Значне ентомологічного ушкодження – дірки від шашеля на кришках оправи, початкових і кінцевих аркушах.

Розміри: блоку книги по оправі 319 x 222 x 84 мм; аркуша 287 x 189 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено – бракує аркушів.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 20б.

Варіант паперу (за філігранями): I–II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Сиа книга глѣмаа // Библиа надана е^с // мною грѣшны^е рабомъ Бѣжи^и // Іаково^е Глу^о ковски^и і ма^л жон^и е^г Ирины // на манасты^и Меле^е ки^и Р^д пр^с той Бѣ^ы // за игумена на то^е ча^с бы^а ша^г Калистрата // котораа книга не мае^т ѿ то^г мнѣстра ? // ѿходѣ въ^н ными часы по проклати^и // сты^и и в ... // року а̇ і̇ а̇ [= 1645] Іако^е Глу^о ковски^и» (арк. 15 зв. – 20 II рах., внизу під друкованим текстом, коричневе чорнило, запис згасаючий).

Печатки, штампи: «ФУНДАМЕНТ. БИБЛИОТЕКА ВОЛЫНСК. ДУХ. СЕМИНАРИИ» (кругла печатка, арк. 8 II рах., у верхньому кутку, фіолетове чорнило).

«Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», підписано «інв. 4315ст» (арк. 2 зв. II рах., внизу під друкованим текстом).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4315ст» (арк. 25 II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Н. к. / № 5-й» (верхній форзац, вверху, червоне чорнило, позначка ФБ ВПДС); «экз. 3-й» (верхній форзац, поруч із наліпкою, чорне чорнило, позначка ФБ ВПДС); «Кир.765» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «Фунд. библи. / Волынской духовной / Семинарии. / Русск. отд. / № 1. э. 3» (верхня кришка оправи, вверху; така ж на верхньому форзаці вверху, цифри вписано вручну).

Маргіналії: «Безъ листовъ 8+8 (въ начал... / и 18^{ти} последних.» (верхній форзац, вверху, чорне чорнило).

---

*Мильчанський Різдвабогородицький монастир (зараз с. Мильча Дубенського р-ну Рівненської обл.).

Невеликі вставки в текст із кількох слів, місце вставки позначено хрестиком, червоне чорнило: арк. 36–36зв. II рах., 40 II рах., 41 II рах., 167 зв. II рах., 36 VI рах.

Короткі потекстові коментарі: арк. 145 II рах., 6 III рах., 31 зв. III рах., 40 зв. III рах., 41 III рах., 42 III рах., 46 зв. III рах., 91 III рах., 27–27зв. IV рах.

Помітки на полях «NB», чорне чорнило: арк. 68 II рах., 72 II рах., 82 II рах., 95 зв. II рах., 140 II рах., 258 зв. II рах.

Помітки на полях у вигляді вказуючого перста: арк. 49 III рах.

Підкреслення тексту чорним: арк. 140 зв. II рах., 169 зв. II рах., 4 зв. III рах., 40зв. III рах., 41 III рах., 45–45зв. III рах., 46 III рах., 56 III рах., 61–67 III рах., 70 III рах., 78 III рах., 83 III рах., 100 III рах., 141 III рах., 151 III рах., 152 III рах., 153 III рах., 51 IV рах.

Підкреслення тексту червоним: арк. 23 IV рах.

Розфарбовані червоним ініціали: арк. 7 зв. III рах., 8–8 зв. III рах., 10 III рах., 11 III рах., 13 III рах., 25 зв. III рах.

Оправа: картон у коричневій плямистій шкірі, зі значними слідами ентомологічного ушкодження. Тиснення тільки на корінці у вигляді смужок та прямокутних віньеток. Обидві кришки не тримаються корінця. Корінець на шість бинтів. На корінці відтиснено «БМБЛІА / ВЕТХЛГО И НОВАГ... ЗАВЪТА» (з помилками). Корінець на чотири бинти. Обріз фарбований червоним. Папір обох форзаців із вержерами та понтюзо, але без сюжетних філіграней.

Філіграні:

•Ястжембец у картуші під короною: арк. 10 II рах., 21 II рах., 25 II рах., 29 II рах., 33 II рах., 46 II рах., 53 II рах., 72 II рах., 79 II рах., 80 II рах., 86 II рах., 87 II рах., 90 II рах., 93 II рах., 96 II рах., 99 II рах., 101 II рах., 106 II рах., 110 II рах., 117 II рах., 121 II рах., 122 II рах., 124 II рах., 132 II рах., 157 II рах., 165 II рах., 168 II рах., 170 II рах., 172 II рах., 174 II рах., 176 II рах., 177 II рах., 180 II рах., 184 II рах., 185 II рах., 190 II рах., 236 II рах., 238 II рах., 244 II рах., 25 IV рах., 2 V рах., 3 V рах., 6 V рах., 8 V рах., 9 V рах., 12 V рах., 13 V рах., 16 V рах., 17 V рах., 19 V рах., 21 V рах., 23 V рах., 26 V рах., 27 V рах., 30 V рах., 31 V рах., 32 V рах., 33 V рах., 39 V рах., 41 V рах., 44 V рах., 46 V рах., 48 V рах., 49 V рах., 51 V рах., 52 V рах., 55 V рах., 1 VI рах., 4 VI рах., 5 VI рах., 10 VI рах., 11 VI рах., 16 VI рах., 17 VI рах., 18 VI рах., 20 VI рах., 22 VI рах., 24 VI рах., 27 VI рах., 29 VI рах., 30 VI рах., 31 VI рах., 32 VI рах., 33 VI рах., 38 VI рах.,

39 VI рах., 42 VI рах., 43 VI рах., 46 VI рах., 47 VI рах., 49 VI рах.,
50 VI рах., 51 VI рах., 52 VI рах., 55 VI рах., 58 VI рах., 59 VI рах. =
97.

•*Підкова маленька без картуша*: арк. 246 II рах., 248 II рах.,
1 III рах., 2 III рах., 4 III рах., 7 III рах., 8 III рах., 16 III рах.,
17 III рах., 18 III рах., 20 III рах., 24 III рах., 25 III рах., 28 III рах.,
29 III рах., 32 III рах., 33 III рах., 36 III рах., 39 III рах., 44 III рах.,
46 III рах., 48 III рах., 51 III рах., 53 III рах., 59 III рах., 62 III рах.,
63 III рах., 68 III рах., 70 III рах., 75 III рах., 81 III рах., 88 III рах.,
89 III рах., 98 III рах., 117 III рах., 121 III рах., 124 III рах.,
130 III рах., 131 III рах., 132 III рах., 19 IV рах., 23 IV рах. = 42.

•*Ястжембец у картуші під митрою*: арк. 191 II рах.,
192 II рах., 196 II рах., 197 II рах., 201 II рах., 203 II рах., 205 II рах.,
225 II рах., 228 II рах., 231 II рах., 253 II рах., 267 II рах., 270 II рах.,
133 III рах., 136 III рах., 143 III рах., 145 III рах., 154 III рах.,
155 III рах., 158 III рах., 160 III рах., 162 III рах., 164 III рах. = 23.

•*Топор у картуші під короною*: арк. 13 II рах., 17 II рах.,
19 II рах., 23 II рах., 27 II рах., 32 II рах., 36 II рах., 38 II рах.,
40 II рах., 42 II рах., 44 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 51 II рах.,
56 II рах., 58 II рах., 60 II рах., 61 II рах., 62 II рах., 64 II рах.,
68 II рах., 69 II рах., 73 II рах., 76 II рах., 77 II рах., 81 II рах.,
92 II рах., 97 II рах., 235 II рах., 252 II рах., 266 II рах., 271 II рах. =
32.

•*Козел у картуші під короною*: арк. 11 II рах., 16 II рах.,
103 II рах., 104 II рах., 112 II рах., 115 II рах., 128 II рах., 129 II рах.,
133 II рах., 134 II рах., 135 II рах., 139 II рах., 140 II рах., 141 II рах.,
147 II рах., 149 II рах., 150 II рах., 151 II рах., 153 II рах., 155 II рах.,
158 II рах., 160 II рах., 179 III рах. = 23.

•*Козел у картуші без корони*: арк. 16 IV рах., 78(2) III рах.,
79 III рах. = 3.

•*Топор під півмісяцем без картуша*: арк. 41 III рах.,
49 III рах., 55 III рах., 58 III рах., 61 III рах., 77 III рах., 92 III рах.,
93 III рах., 95 III рах., 96 III рах., 97 III рах., 100 III рах., 104 III рах.,
108 III рах., 110 III рах., 112 III рах., 114 III рах., 119 III рах.,
120 III рах., 3 IV рах., 8 IV рах., 18 IV рах. = 22.

•*Новіна*: арк. 109 II рах., 116 II рах., 164 II рах., 207 II рах.,
209 II рах., 211 II рах., 212 II рах., 219 II рах., 221 II рах., 227 II рах.,
229 II рах., 233 II рах., 242 II рах., 250 II рах., 255 II рах., 259 II рах.,
261 II рах., 26 IV рах. = 18.

•*Леварт*: арк. 257 II рах., 274 II рах., 275 II рах., 137 III рах.,
139 III рах., 142 III рах., 148 III рах., 149 III рах., 151 III рах.,

165 III рах., 168 III рах., 169 III рах., 170 III рах., 171 III рах.,
178 III рах., 180 III рах., 27 IV рах. = 17.

•**Юноша (Агнець) більший під короною:** арк. 186 II рах.,
204 II рах., 214 II рах., 217 II рах., 263 II рах., 42 V рах., 7 VI рах. = 7.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 9 III рах.,
42 III рах. = 2.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:**
арк. арк. 72 III рах., 87 III рах., 6 IV рах., 10 IV рах. = 4.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 14 IV рах. = 1.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. арк. 2 IV рах. = 1.

•**Орел без картуша:** арк. 78(1) III рах., 125 III рах., 7 IV рах.,
21 IV рах. = 3.

•**Ангел:** арк. 106 III рах. = 1.

•**Літера S у картуші під короною:** арк. 193 II рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах., 3/6 I рах.,
4/5 I рах., 1/6 II рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах., 7/12 II рах., 21/22 III рах.,
61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах., 67/72 VI рах.,
68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах.,
75/76 VI рах. = 18.

•**Зайвий знак:** зошит 100 (арк. 50/51 VI рах.).

•**На парі арк. 21/22 III рах.** немає знаку.

Походження: примірник зі збірки Фундаментальної бібліотеки Волинської православної духовної семінарії (Житомир). Надійшов до ВБУ у 1932 р. в складі масиву книжок Волинського науково-дослідного музею (Житомир) (Дубровіна, Онищенко 1998, С. 160–161).

Бібліографія примірника: Тихомиров 1889, С. 4, № 5 (9 – 3-й прим.); Перетц 1911, С. 23, 136; Лабунцев 1979, С. 29; Мацюк 1981, С. 30; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 208; Ісаєвич 1989, С. 162; Лабунцев, Лудина 1989, С. 14; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 144, 151, 153; Немировский 2005, С. 121, 128, 156; Немировский 2007-1, С. 170, 195, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-1, С. 158; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.11 Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

11-й примірник

Кир.766

інв. 4316ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [2–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: бракує титульного аркуша.

Стан збереження: аркуші ушкоджені, деякі дуже забруднені, із плямами, подекуди зі слідами значного замокання. Сліди ентомологічного ушкодження дощок оправи та аркушів (дірки від шашеля). Початкові аркуші відокремлені від блоку. Давня непрофесійна реставрація, особливо початкових та кінцевих аркушів.

Розміри: блоку книги по оправі 317 x 220x 97 мм; аркуша 298 x 188 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 27.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

Записи: «Ex catalogo librorum [Th...] (два слова замарано) / [...] Manu propria 1651 8 Yunij» (арк. [3] зв. I рах., посередині під друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

«У Дунаевъ * ѡ ѿ² марцѣ ѡсѣнню^а золотихъ че² воними / © золоты^х Ивасеви малареви у Дунаевѣ да¹ ѿ^а / Быблею ѿ^а выкупил копу позычилъ у Болотни^{**} / у дому мой^а у поморян^пского^{***} попа узѣ¹ ѿ^а / по^а тритѣ золотого и ѡда¹ ѿ^а ѡцу ѡстафію / Вѣцѣнъкому. А та[?] чини^а всего на быблей / ѳ« [= 19] золотых и Ѱé [= 15] грошій» (арк. [8] зв. I рах., чорне чорнило); під ним запис із п'яти рядків кириличного тексту, який не відчитується; під ним «...ѡј Гь Си Андреи».

«Рокѡ божо...[втрата паперу] воплощения // ѡ: :ѡ :ѡ: [= 1642] // сию книгѡ рекомѡю // библею сирѣчь Книгѡ ве^а хаго // и новаго завѣт[а] // кѡпилъ ей ра^ѣ божи Ма^а веи Гѡсачокъ // и^а жоною своєю Анъною // а въ иноче^ско^а чину звано Анъгелина // и сыномъ своимъ Анътономъ Ишаномъ // кѡпивъ ей за золоти^х чотирьдесѣть // [слова витерто] // ѡ мѣстѣ ѡзѣръно^{****} а в мае^а ности // ве¹ можлиаго пана его мо^сцѣ пана Иѡѡба // Собе^сцкаго^{*****} воеводи рѡского //

* Дунаїв – с. Перемишлянського р-ну Львівської обл., Україна.

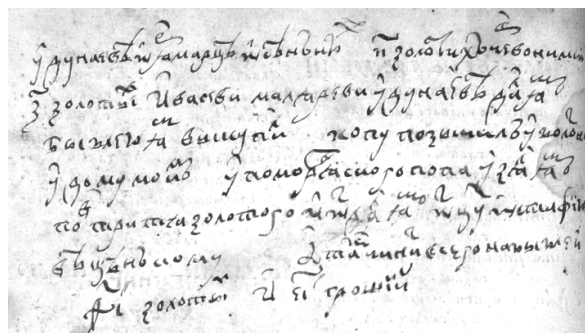
** Болотня – с. Перемишлянського р-ну Львівської обл., Україна.

*** Поморяни – смт. Золочівського р-ну Львівської обл., Україна.

**** Озерна – с. Зборівського р-ну Тернопільської обл., Україна.

***** Собеський Якуб (1588/1590–1646) – магнат, державний діяч, дипломат Речі Посполитої, белзький воевода з 1638 р., руський воевода з 1641 р.,

старосты Кра^сноста^ского и Йворо^сского // за приво^до^д и за
 стара^нем ѿца КѸрили^свичь // пре^двитере^д стѣи и живонача^но^с
 Троици // ѿда^д Сию книгѸ // вѣчными часы а х^о бы мѣль //
 нава дение^д диаво^лски^д сию книгѸ [виртерто] // [виртерто] лю^д
 свѣтеникъ лю^д // диаконъ или диакъ лю^д свѣтениче^ски сынъ //
 или ѿки ко^лвекъ при^дта це^кковныи лю^д теж и приател // ѿки^с лю^д
 те и сынъ которыи то с^таки^д // хочѸ сѸ^д мѣти пре^дстра^сшны^д и
 нелицемѣрны^д // сѸдию и не приа^таю его в си^с вѣкъ // и в бѸдѸти^с
 аминъ а по моѿи смерти // пови^нны бѸдѸ дѣти мои до шправы дати
 // и заплатити ѿкъ того буде^д потреба // по^дписавана мѣа апрѣла во
 два^дцати^д де^д // многогрѣшны^с ра^д и недостоны^с Йвсифъ //
 Пре^дрими^ский * рѸкою своею» (арк. 1–32 II рах., поарк. запис внизу
 під друкованим текстом, чорне чорнило).

Біблія (Острог, 1581). Кир.766 (№ 6.11).
 Власницький запис (арк. [8] зв. I рах.)

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», внизу дописано «інв. 4316 ст» (арк. [2] зв. I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4316ст» (арк. 10 зв. II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

краківський каштелян з 1646 р., батько польського короля Яна III Собеського (1629–1696).

* Передремірський Йосиф – можливо, родич Федора Передремірського, що у II половині XVII ст. був старостою Печерського містечка у Києві.

Шифри, інші відмітки: «Г.П–4» (верхній контрфорзац вверху; теж саме – арк. [2] I рах. вверху, простий олівець, шифр КПЛ); «Кир.766» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: характерна прямокутна наліпка збірки КПЛ на корінці вверху із білого паперу в блакитній рамці, із шифром «I 2/10, Г.П–4», розмір 52 x 45 мм, із втратами фрагментів; прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу, із сучасним шифром «766», розмір 24 x 34 мм.

Маргіналії: «Бо бранън® воеводѣ [і побѣ?]» (арк. 97 II рах., внизу під текстом, чорне вицвіле чорнило).

«Вусіе быто у смазано в smolie / niepowiaday со się Dzie w skolie» (арк. 155 II рах., внизу під текстом, чорне вицвіле чорнило).

«Ротос моіа од рана» (арк. 17 IV арк., внизу під текстом, чорне чорнило).

Помітки на полях: «przeczy Solomona» (арк. 31 зв. III рах.).

Оправа: дошки у коричнево-червоній шкірі із тисненням, на верхній кришці у вигляді рамки та маленького тисненого золотом середника. На нижній кришці тиснення у вигляді горизонтальних та вертикальних смужок із чоловічими профільними зображеннями в овальних медальйонах у рослинному обрамленні. Давніша оправа (можливо, острозька?), що реставрована на корінці іншою шкірою світло-коричневого кольору. Наліпка на корінці із темнішої шкіри із тисненням «Біблія». Сліди двох застібок. Корінець на п'ять бинтів. Обріз фарбований темним. Обидва форзаци із паперу ХХ ст. без філіграней.

Філіграні:

•Ястжембец у картуші під короною: арк. 10 II рах., 21 II рах., 25 II рах., 29 II рах., 34 II рах., 53 II рах., 72 II рах., 83 II рах., 84 II рах., 90 II рах., 94 II рах., 96 II рах., 100 II рах., 101 II рах., 118 II рах., 119 II рах., 123 II рах., 125 II рах., 126 II рах., 127 II рах., 165 II рах., 168 II рах., 169 II рах., 171 II рах., 173 II рах., 177 II рах., 179 II рах., 180 II рах., 185 II рах., 186 II рах., 190 II рах., 236 II рах., 237 II рах., 244 II рах., 2 III рах., 4 III рах., 6 III рах., 7 III рах., 9 III рах., 11 III рах., 16 III рах., 18 III рах., 19 III рах., 21 III рах., 23 III рах., 29 III рах., 30 III рах., 33 III рах., 39 III рах., 44 III рах., 48 III рах., 67 III рах., 68 III рах., 92 III рах., 108 III рах., 109 III рах., 111 III рах., 115 III рах., 118 III рах., 15 IV рах., 30 IV рах., 1 V рах., 3 V рах., 5 V рах., 8 V рах., 10 V рах., 12 V рах., 14 V рах., 16 V рах., 18 V рах., 20 V рах., 21 V рах., 24 V рах.,

25 V пах., 27 V пах., 29 V пах., 31 V пах., 34 V пах., 35 V пах.,
38 V пах., 40 V пах., 44 V пах., 46 V пах., 48 V пах., 51 V пах.,
53 V пах., 55 V пах., 56 V пах., 2 VI пах., 4 VI пах., 6 VI пах.,
7 VI пах., 8 VI пах., 9 VI пах., 15 VI пах., 17 VI пах., 18 VI пах.,
22 VI пах., 23 VI пах., 24 VI пах., 25 VI пах., 27 VI пах., 29 VI пах.,
31 VI пах., 33 VI пах., 35 VI пах., 37 VI пах., 38 VI пах., 40 VI пах.,
43 VI пах., 44 VI пах., 46 VI пах., 49 VI пах., 50 VI пах., 51 VI пах.,
56 VI пах., 57 VI пах., 60 VI пах., 61 VI пах., 62 VI пах., 64 VI пах.,
67 VI пах., 70 VI пах., 71 VI пах., 73 VI пах., 76 VI пах., 77 VI пах. =
127.

•**Ястжембец у картуші під митрою:** арк. 188 II пах.,
192 II пах., 195 II пах., 197 II пах., 202 II пах., 203 II пах., 210 II пах.,
226 II пах., 228 II пах., 231 II пах., 253 II пах., 265 II пах., 267 II пах.,
39 III пах., 44 III пах., 51 III пах., 69 III пах., 80 III пах., 105 III пах.,
121 III пах., 122 III пах., 121 III пах., 122 III пах., 124 III пах.,
127 III пах., 136 III пах., 140 III пах., 145 III пах., 152 III пах.,
153 III пах., 159 III пах., 162 III пах., 164 III пах., 3 IV пах. = 34.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 3 II пах., 5 II пах.,
6 II пах., 14 II пах., 18 II пах., 23 II пах., 28 II пах., 32 II пах.,
36 II пах., 37 II пах., 38 II пах., 40 II пах., 45 II пах., 47 II пах.,
48 II пах., 51 II пах., 54 II пах., 55 II пах., 56 II пах., 58 II пах.,
65 II пах., 66 II пах., 68 II пах., 70 II пах., 76 II пах.,
77 II пах., 78 II пах., 81 II пах., 88 II пах., 89 II пах., 92 II пах.,
102 II пах., 235 II пах., 247 II пах., 269 II пах., 276 II пах., 41 III пах.,
55 III пах., 61 III пах., 88 III пах., 100 III пах., 8 IV пах., 20 IV пах. =
43.

•**Новіна:** арк. 109 II пах., 164 II пах., 183 II пах., 193 II пах.,
204 II пах., 206 II пах., 208 II пах., 212 II пах., 216 II пах., 220 II пах.,
221 II пах., 224 II пах., 229 II пах., 233 II пах., 242 II пах., 248 II пах.,
249 II пах., 256 II пах., 259 II пах., 262 II пах., 31 III пах., 32 III пах.,
45 III пах., 49 III пах., 50 III пах., 74 III пах., 87 III пах., 91 III пах.,
94 III пах., 113 III пах., 119 III пах., 13 IV пах., 24 IV пах., 26 IV пах.
= 34.

•**Леварт:** арк. 154 II пах., 160 II пах., 254 II пах., 274 II пах.,
275 II пах., 73 III пах., 75 III пах., 78 III пах., 79 III пах., 97 III пах.,
129 III пах., 137 III пах., 141 III пах., 144 III пах., 147 III пах.,
149 III пах., 151 III пах., 158 III пах., 166 III пах., 168 III пах.,
169 III пах., 171 III пах., 173 III пах., 175 III пах., 177 III пах.,
12 IV пах., 14 IV пах., 28 IV пах. = 28.

•**Козел у картуші під короною:** арк. 11 II пах., 12 II пах.,
16 II пах., 64 II пах., 103 II пах., 107 II пах., 112 II пах., 113 II пах.,

120 II рах., 128 II рах., 129 II рах., 133 II рах., 134 II рах., 135 II рах.,
139 II рах., 141 II рах., 143 II рах., 146 II рах., 147 II рах., 150 II рах.,
151 II рах., 152 II рах., 157 II рах., 161 II рах., 176 III рах. = 25.

•*Лебідь у картуші під короною*: арк. 58 III рах., 59 III рах.,
64 III рах., 84 III рах., 107 III рах., 131 III рах., 9 IV рах., 21 IV рах. =
8.

•*Юноша (Агнець) більший під короною*: арк. 213 II рах.,
217 II рах., 260 II рах., 14 III рах., 42 III рах., 65 III рах., 42 V рах. = 7.

•*Підкова маленька без картуша*: арк. 5 I рах., 6 I рах.,
7 I рах., 8 I рах., 241 II рах. = 5.

•*Топор у картуші навкіс під короною*: арк. 1 IV рах.,
5 IV рах. = 2.

•*Топор під півмісяцем без картуша*: арк. 101 III рах. = 1.

Походження: примірник надійшов до ВБУ в складі бібліотеки
Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія примірника: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, № 40, С. 5 (зазначено
шифр у збірці КДА I 1/11, а не I 2/10, як на книзі, і під цим шифром 7 примірників
Біблії 1581 р.); *Барвінок* 1924, С. 138; *Попов* 1924, С. 163, № 26; *Лабынцев* 1979,
С. 29; *Немировский* 1983-1, С. 17, № 12; *Немировский* 1983-2, С. 102, № 12;
Шамрай 1985, С. 205, 207; *Ісаєвич* 1989, С. 162–163; *Гусева* 2003, С. 593;
Немировский 2005, С. 119, 155; *Шамрай* 2005, С. 68–69, № 71; *Бондар* 2004-2,
С. 144, 151, 153; *Шамрай* 2006, С. 67; *Немировский* 2007-1, С. 195, 538;
Бондар 2008-3, С. 394; *Бондар, Кисельов* 2008, С. 106, № 438; *Бондар* 2010-4,
С. 294, 295, 300; *Немировский* 2010, С. 23; *Бондар* 2011-2, С. 180–181, 186;
Бондар 2011-3, С. 444.

6.12 Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова,
1581.

12-й примірник

Кир.788

інв. 11850ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [2–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–74, 76–78.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує титулу
та арк. 75–76 VI рах., замінених рукописними, що імітують
друкований текст.

Стан збереження: аркуші пожовклі, ушкоджені, забруднені,
із плямами, слідами замокання. Давня непрофесійна реставрація,
зокрема, початкові аркуші підклеєно інакшим папером. Початкові та
кінцеві аркуші відділяються від блоку.

Розміри: блоку книги по оправі 312 x 220 x 97 мм; аркуша
295 x 194 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.).
Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 20а.

Варіант паперу (за філігранями): I варіант.

Провенієнції:

Записи: «Сію // Кнігу // Глаголемю // Біблію // Куплена // цѣною // за рубле' ѿ [= 31] //... // Јванъ // ир^омонахъ // Йрославскі^о * // Купиль // ей // в презвітера // Урадивского // Стефана // Бачков^окого // при Стефану // Коптѣ // ѡкт[о]вриа Ѣ [= 11] // рокѣ 1738» (поарк. запис, арк. 44 зв.–64 зв. II рах., по нижньому полю на звороті аркушів, чорне вицвіле чорнило).

«...целась сево пане Леонти дародею мо.. / [Про] залиценю ѡслѣдѣ ихън...ро/ здоровѣа боро...» (арк. 180 III рах., внизу під друкованим текстом, чорне вицвіле чорнило).

На арк. 2 зв. IV рах. внизу під друкованим текстом витерто великий запис.

Печатки, штамп: «Державна / Публічна / БІБЛІОТЕКА / УРСР», вписано «інв. 11850ст» (арк. [2] I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «інв. 11850 ст» (арк. 10 II рах., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «III / № 6» (верхній форзац, вверху навкіс, простий олівець); «№ 18 (закресл. 14) р. 26» (верхній форзац, вверху, чорне чорнило); «Кир.788» (верхній форзац, вверху, фіолетове чорнило, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: прямокутна наліпка на корінці вверху із шифром «I, 2/10», розмір 30 x 22 мм; прямокутна наліпка зі зрізаними кутами на корінці внизу, із сучасним шифром «788», розмір 24 x 33 мм.

Маргіналії: численні невеликі записи та помітки на полях – арк. 1–9, 12, 14, 21, 22, 30, 31, 36, 66, 72 зв., 79, 85, 99, 166 зв., 172–172 зв., 275–275 зв. II рах., 30–38, 40 зв., 71–75, 78(1) зв., 78(2), 79, 83, 84, 86 зв., 87, 88, 91–93, 99–99 зв., 108, 150 зв.–152 зв., 156, 163, 168–169 зв., 172, 177–178 III рах.; у тому числі й червоним чорнилом – арк. 1–5, 7, 9, 12 II рах. Є підкреслення в тексті – арк. 6, 33 зв., 34, 83 зв., 124, 131, 161, 176 зв., 197 зв., 220, 266 зв.,

---

* Вірогідно, йдеться про Ярослав – місто, повітовий центр Підкарпатського воєводства, Польща.

270 II рах., 36 зв., 37 зв., 40 зв., 54 зв., 56 зв., 57, 62, 68 зв., 69, 71, 72 зв., 85, 131 III рах., 7зв. IVрах.; помітки «NB» – арк. 161 II рах., 131 III рах., «зри» – 228 зв., 243 зв. II рах. Арк. 1–16 VI рах. (Апостол) – маргіналії червоним чорнилом, півустав.

Арк. 56 зв. IVрах. – записи типу проби пера «Початок м⁸рости богатиса Б҃га» (вертикально, повторено двічі), «Сыну змолодости...»

Арк. 71 VI рах. – записи типу проби пера «шабла моя на татарове»; «Зачало», «Dodomu pzidzie», «Зачало прмѣдрости Страхъ Г^сднь», «Początek Mądrości boiazn Panska», «Зачало прмѣдрости», «Początek Mądrości Nabyway», «Inityum Sapiętya Tymor Domini».

Інші особливості примірника: після арк. 74 VI рах. вставлено два рукописні аркуші, що відтворюють текст острозької Біблії. Рукопис виконано в два стовпчики чорним та червоним чорнилом. На першому із аркушів філігрань у вигляді літер МК у картуші під короною.

Обидва форзаци підклеєні друкованими аркушами із текстом панегірика польською та латинською мовою*, присвяченого Афанасію Шептицькому**.

Оправа: дошки в коричневій шкірі з тисненням. Верхня кришка із тисненням у вигляді рамки по краю із рослинним орнаментом, в рамці кибалкові наріжники із зображеннями чотирьох євангелістів, ромбовидний середник із сюжетом Розп'яття Ісуса Христа із двома передстоячими в колі. Навколо середника орнаментальні прикраси у вигляді віньеток із квіток різних розмірів. Нижня кришка розграфлена вертикальними та горизонтальними смугами, заповненими рослинним орнаментом та неорнаментованими. Корінець на три бинти. Залишки металевих частин двох застібок-пробоїв. Застібки прикріплені кожна невеликою металевою пластинкою, кожна з яких прибита двома

---

* До якого саме видання належать ці аркуші, встановити не вдалося – перші десятиліття XVIII ст. Можливо, це панегірик Й. Нарольського – J. Narolski. *Meta infulati honoris illustrissimo Athanasio Szeptycki Episcopo Leopoliensi demonstrata.* – Львів: Друкарня Трійці, 1716 р. (*Запаско, Ісаєвич 1981-1984* – т. 2.1; С. 30, № 919; *Estreicher K. Bibliografia polska.* – Krakow, 1909. – Т. 23, S. 43).

** Афанасій Шептицький (1686–1746) – український церковний діяч, в 1729–1746 р. митрополит Київський, Галицький і Всієї Руси греко-католицької церкви. З 1715 р. унівський архімандрит, потім Львівський греко-католицький єпископ. У тексті панегірика згадується Варлаам Шептицький (1647–1715) – церковний діяч, дяцько Афанасія Шептицького та його протектор.

64 VI рах., 67 VI рах., 68 VI рах., 69 VI рах., 73 VI рах., 77 VI рах. = 127.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 3 II рах., 5 II рах., 6 II рах., 17 II рах., 18 II рах., 19 II рах., 20 II рах., 28 II рах., 31 II рах., 32 II рах., 40 II рах., 41 II рах., 42 II рах., 45 II рах., 47 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 52 II рах., 55 II рах., 56 II рах., 58 II рах., 61 II рах., 64 II рах., 65 II рах., 68 II рах., 70 II рах., 74 II рах., 76 II рах., 81 II рах., 92 II рах., 97 II рах., 240 II рах., 247 II рах., 266 II рах., 276 II рах., 21 III рах., 41 III рах., 51 III рах., 60 III рах., 61 III рах., 81 III рах., 88 III рах., 1 IV рах., 8 IV рах., 23 IV рах. = 45.

•**Ястжембец у картуші під митрою:** арк. 122 II рах., 191 II рах., 192 II рах., 194 II рах., 196 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 223 II рах., 226 II рах., 232 II рах., 265 II рах., 268 II рах., 35 III рах., 39 III рах., 47 III рах., 70 III рах., 105 III рах., 121 III рах., 124 III рах., 125 III рах., 135 III рах., 138 III рах., 143 III рах., 145 III рах., 152 III рах., 153 III рах., 160 III рах., 167 III рах., 4 IV рах. = 30.

•**Козел більший під короною:** арк. 7 I рах., 8 II рах., 12 II рах., 16 II рах., 103 II рах., 107 II рах., 112 II рах., 120 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 133 II рах., 136 II рах., 137 II рах., 139 II рах., 142 II рах., 143 II рах., 146 II рах., 148 II рах., 150 II рах., 151 II рах., 154 II рах., 155 II рах., 158 II рах., 159 II рах., 184 II рах. = 25.

•**Новіна:** арк. 114 II рах., 164 II рах., 198 II рах., 206 II рах., 208 II рах., 215 II рах., 216 II рах., 220 II рах., 221 II рах., 227 II рах., 233 II рах., 234 II рах., 237 II рах., 242 II рах., 250 II рах., 251 II рах., 256 II рах., 259 II рах., 261 II рах., 31 III рах., 46 III рах., 50 III рах., 74 III рах., 86 III рах., 91 III рах., 94 III рах., 110 III рах., 119 III рах., 13 IV рах., 19 IV рах., 26 IV рах. = 31.

•**Леварт:** арк. 6 I рах., 257 II рах., 272 II рах., 273 II рах., 54 III рах., 76 III рах., 78(1) III рах., 82 III рах., 83 III рах., 102 III рах., 130 III рах., 134 III рах., 142 III рах., 144 III рах., 146 III рах., 148 III рах., 151 III рах., 161 III рах., 163 III рах., 165 III рах., 172 III рах., 173 III рах., 174 III рах., 178 III рах., 179 III рах., 180 III рах., 12 IV рах., 17 IV рах., 27 IV рах. = 29.

•**Агнець більший під короною:** арк. 5 I рах., 78 II рах., 126 II рах., 204 II рах., 213 II рах., 222 II рах., 260 II рах., 27 III рах., 33 III рах., 37 III рах., 62 III рах., 42 V рах., 61 VI рах. = 13.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 56 III рах., 57 III рах., 63 III рах., 84 III рах., 104 III рах., 128 III рах., 10 IV рах., 22 IV рах. = 8.

•**Топор у картуші навкіс під короною:** арк. 98 III рах., 100 III рах., 2 IV рах. = 3.

•**Підкова маленька без картуша:** арк. 241 II рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** арк. 1/8 I рах., 51/52 VI рах., 75/76 VI рах. = 3.

•**Зайвий знак:** зошит 51 (арк. 21/22 III рах.), арк. 21 III рах. = 1.

Підклеєні на фальц аркуші: арк. 21 III рах.

Походження: примірник надійшов до ВБУ в складі бібліотеки Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, С. 5, № 40; Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Маслов 1925, С. 20, № 64; Лабунцев 1979, С. 29; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205; Ісаєвич 1989, С. 163; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 151, 153; Немировский 2005, С. 119, 155; Шамрай 2005, С. 69, № 72; Шамрай 2006, С. 67; Немировский 2007-1, С. 195, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186, 189.

6.13. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

13-й примірник

Кир.834

інв. 31521 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [2–7], 1–276, 1–180, 1–30, 12–56, 1–25, 30–39, 41–47, 49.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує титулу, початкових аркушів та аркушів п'ятого шостого рахунків, у тому числі кінцевих.

Стан збереження: плями від замокання, сліди забруднення, горіння. Дірки внаслідок ентомологічного ушкодження початкових аркушів. Втрати фрагментів аркушів на початку та в кінці книги. Давня непрофесійна реставрація, переважно початкових аркушів. На аркушах 123–127 II рах. сліди горіння. Арк. 123, 124 II рах., 1 III рах. із втратами фрагментів, доклеєні папером із відновленим текстом. Кінцеві аркуші 25, 30–39, 41–47, 49 VI рах. відокремлені від блоку, ушкоджені, потріпані, частина з них збережена у фрагментах.

Розміри: блоку книги 302 x 205 x 75 мм (немає оправи); аркуша 302 x 190 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено за браком аркушів.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 11, 14, 17, 21, 22.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Печатки, штампи: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «31521 ст» (арк. [2] I рах., на зовнішньому березі вертикально; арк. 10 II рах., на нижньому березі під текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «А П2/3[3]» (арк. [2] I рах., остання цифра кількаразово виправлялася, читається нечітко, шифр КДА); «Аа 1296⁽²⁾ / 1885. XII. 23» (арк. [2] I рах., чорне чорнило, шифр КДА); «Кир.834» (арк. [2], вверху, фіолетове чорнило, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: на корінці залишки великої наліпки із частково збереженими написами «№ 2-й» (синій олівець), «Аа 1296⁽²⁾» (шифр КДА).

Маргіналії: потекстові коментарі: арк. 3 II рах., 6 II рах., 8 II рах., 20 II рах., 21 зв. II рах., 22 II рах., 25 II рах., 34 II рах., 62 II рах., 83 II рах., 122 зв. II рах., 158 зв. II рах., 171 II рах., 174 II рах., 181 зв. II рах., 214 зв. II рах., 219 зв. II рах., 236 зв. II рах., 240 II рах., 242 зв. II рах., 252 зв. II рах., 253 II рах., 254 зв. II рах., 270 II рах., 3 III рах., 31–31 зв. III рах., 32 III рах., 40 III рах., 42 III рах., 43 III рах., 45 III рах., 48 зв. III рах., 49 III рах. (черв.), 54 III рах., 55 III рах., 57 III рах., 61 III рах., 65 зв. III рах., 72 III рах., 73 зв. III рах., 75 III рах., 76 III рах., 83 III рах., 85 III рах., 86 зв. III рах., 88 III рах., 91 III рах., 92 III рах., 93 III рах., 98 III рах., 108 III рах., 123 зв. III рах., 129 III рах., 131 III рах., 153 III рах., 156 зв. III рах. (у тому числі і червоним), 169 зв. III рах., 172 III рах., 38 зв. IV рах., 49 IV рах., 9 зв. V рах., 12 V рах., 18 V рах., 49 V рах., 52 V рах., 9 зв. VI рах., 12 VI рах., 18 VI рах., 23 зв. VI рах., 31 VI рах. (черв.).

Підкреслення по тексту: арк. 3 зв.–8 II рах., 18 II рах., 24–26 II рах., 36 зв. II рах., 41 II рах., 62 II рах., 81 II рах., 83 II рах., 93 II рах., 94 II рах., 122 II рах., 158 II рах., 167 зв. II рах., 236 зв. II рах., 238 II рах., 266 II рах., 267 II рах., 270 II рах., 273 II рах., 275 зв. II рах., 3 III рах., 9 III рах., 39 III рах., 43–43 зв. III рах., 45 III рах., 49 III рах., 64 зв. III рах., 69 III рах., 88 III рах., 91 III рах., 95 III рах., 104 III рах., 131 III рах., 132 III рах., 133 III рах., 145 зв. III рах., 146 III рах., 156 зв. III рах., 19 IV рах., 23 IV рах., 28 V рах., 37 V рах., 39–39 зв. V рах., 9 зв. VI рах.

Помітки на полях, у тому числі типу «NB»: арк. 8 II рах., 30 II рах., 149 II рах., 158 II рах., 181 зв. II рах., 266 II рах., 268 II рах., 38 зв. III рах., 40 III рах., 41 III рах., 45 III рах., 64 зв. III рах., 85 зв. III рах., 86 зв. III рах., 98 III рах., 103 зв. III рах., 153 зв. III рах., 163 зв. III рах., 164 III рах., 19 зв. IV рах., 5 VI рах., 12 VI рах.

Виправлення в тексті: арк. 34 II рах., 73 II рах., 94 II рах., 158 II рах., 270 II рах., 31–31 зв. III рах., 32 III рах., 42 III рах., 45 III рах., 63 III рах., 89 зв. III рах., 92 III рах., 94 зв. III рах., 98 III рах., 108 III рах., 133 III рах., 141 III рах., 155 III рах., 156 зв. III рах., 173 III рах., 23 IV рах., 28 V рах., 24 VI рах.

Оправа: втрачено обидві кришки, збережено незначні залишки темно-коричневої шкіри на корінці. Корінець на три бинти. Каптал плетений білою ниткою. Обріз фарбований сіро-коричневим (позолота).

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 4 I рах., 6 I рах., 7 II рах., 9 II рах., 11 II рах., 14 II рах., 15 II рах., 18 II рах., 19 II рах., 21 II рах., 23 II рах., 25 II рах., 26 II рах., 27 II рах., 34 II рах., 35 II рах., 89 II рах., 90 II рах., 93 II рах., 95 II рах., 96 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 102 II рах., 106 II рах., 115 II рах., 116 II рах., 117 II рах., 124 II рах., 126 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 132 II рах., 133 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 140 II рах., 142 II рах., 144 II рах., 145 II рах., 147 II рах., 149 II рах., 152 II рах., 153 II рах., 156 II рах., 157 II рах., 158 II рах., 160 II рах., 163 II рах., 167 II рах., 176 II рах., 177 II рах., 182 II рах., 190 II рах., 191 II рах., 192 II рах., 196 II рах., 198 II рах., 201 II рах., 203 II рах., 204 II рах., 207 II рах., 210 II рах., 211 II рах., 214 II рах., 220 II рах., 222 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 228 II рах., 232 II рах., 233 II рах., 234 II рах., 235 II рах., 236 II рах., 238 II рах., 241 II рах., 243 II рах., 245 II рах., 247 II рах., 248 II рах., 256 II рах., 257 II рах., 258 II рах., 259 II рах., 262 II рах., 263 II рах., 265 II рах., 266 II рах., 276 II рах., 31 III рах., 32 III рах., 34 III рах., 39 III рах., 42 III рах., 43 III рах., 50 III рах., 51 III рах., 54 III рах., 60 III рах., 62 III рах., 74 III рах., 89 III рах., 115 III рах., 121 III рах., 125 III рах., 130 III рах., 131 III рах., 20 IV рах., 24 IV рах., 10 V рах., 12 V рах., 13 VI рах., 25 VI рах., 31 VI рах., 35 VI рах., 38 VI рах., 39 VI рах., 42 VI рах., 45 VI рах. = 120.

•Топор під півмісяцем без картуша: арк. 2 I рах., 2 II рах., 3 II рах., 6 II рах., 31 II рах., 37 II рах., 38 II рах., 40 II рах., 43 II рах., 45 II рах., 47 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 54 II рах., 55 II рах., 58 II рах., 59 II рах., 61 II рах., 62 II рах., 64 II рах., 68 II рах.,

70 II рах., 72 II рах., 73 II рах., 75 II рах., 77 II рах., 80 II рах.,
82 II рах., 84 II рах., 170 II рах., 171 II рах., 4 III рах., 5 III рах.,
6 III рах., 8 III рах., 9 III рах., 12 III рах., 13 III рах., 16 III рах.,
17 III рах., 19 III рах., 21 III рах., 23 III рах., 28 III рах., 30 III рах.,
41 III рах., 44 III рах., 46 III рах., 58 III рах., 59 III рах., 63 III рах.,
68 III рах., 70 III рах., 72 III рах., 76 III рах., 78 III рах., 81 III рах.,
82 III рах., 83 III рах., 85 III рах., 97 III рах., 99 III рах., 101 III рах.,
103 III рах., 106 III рах., 107 III рах., 110 III рах., 112 III рах.,
114 III рах., 117 III рах., 124 III рах., 132 III рах., 3 IV рах., 14 IV рах.,
28 IV рах., 29 IV рах., 30 IV рах., 4 V рах., 6 V рах., 11 V рах.,
13 V рах., 15 V рах., 17 V рах., 20 V рах., 24 V рах., 25 V рах.,
26 V рах., 27 V рах., 31 V рах., 34 V рах., 35 V рах., 37 V рах.,
39 V рах., 43 V рах., 45 V рах., 47 V рах., 49 V рах., 54 V рах.,
55 V рах., 1 VI рах., 2 VI рах., 3 VI рах., 7 VI рах., 9 VI рах.,
11 VI рах., 19 VI рах., 21 VI рах. = 107.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками вузчий:**
арк. 88 II рах. = 1.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками ширший:**
арк. 29 III рах., 34 VI рах., 43 VI рах. = 3.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 87 III рах.,
93 III рах., 6 IV рах., 9 IV рах. = 4.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 125 II рах.,
169 II рах., 175 II рах., 194 II рах., 209 II рах., 212 II рах., 250 II рах.,
267 II рах., 272 II рах., 273 II рах., 119 III рах., 13 IV рах., 5 V рах.,
38 V рах. = 14.

•**Новіна:** арк. 103 II рах., 104 II рах., 110 II рах., 112 II рах.,
114 II рах., 166 II рах., 218 II рах. = 7.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 8 IV рах., 12 IV рах.,
22 IV рах. = 3.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. арк. 61 III рах., 92 III рах.,
96 III рах., 2 IV рах., 16 IV рах. = 5.

•**Леварт:** арк. 137 III рах., 139 III рах., 141 III рах.,
148 III рах., 149 III рах., 156 III рах., 161 III рах., 165 III рах.,
168 III рах., 169 III рах., 172 III рах., 173 III рах., 178 III рах.,
179 III рах., 180 III рах. = 15.

•**Ястжембец у картуші під митрою:** арк. 136 III рах.,
138 III рах., 140 III рах., 150 III рах., 152 III рах., 154 III рах.,
157 III рах., 159 III рах., 164 III рах. = 9.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 181 II рах.,
183 II рах. = 2.

•*Єліта у лінійному картуші*: арк. 22 V рах., 53 V рах., 16 VI рах., 17 VI рах., 23 VI рах. = 5.

•*Не встановлено знаків*: арк. 1/8 I рах., 26/29 VI рах., 27/28 VI рах., 44/47 VI рах., 49/54 VI рах., 50/53 VI рах., 51/52 VI рах., 55/60 VI рах., 56/59 VI рах., 57/58 VI рах., 61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах., 67/72 VI рах., 68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах., 75/76 VI рах. = 19.

Походження: до ВБУ примірник надійшов 1923 р. у складі збірки Київської духовної академії.

Бібліографія примірника: Крыловский 1890, Т. 1, вып. 1, С. 5, № 36; Барвінок 1924, С. 134; Попов 1924, С. 163, № 26; Лабьнцев 1979, С. 29; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Исаевич 1989, С. 163; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 151, 153; Немировский 2005, С. 121; Немировский 2007-1, С. 195, 538; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.14. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

14-й примірник

Кир.955

інв. 1986-998-1

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: примірник повний, однак деякі аркуші збережені у фрагментах.

Стан збереження: аркуші забруднені, із плямами, слідами значного замокання, горіння. Титульний аркуш та деякі початкові та кінцеві аркуші пошкоджені, частково втрачені, розсипаються. Три початкові аркуші, арк. 2–19 IV рах. та кінцеві арк. 66–78 IV рах. відокремлені від блоку, із втратами значних фрагментів. Подекуди непрофесійна реставрація – арк. 13 III рах., 18 III рах., 19 III рах. Блок книги zdeформований. Сліди ентомологічного ушкодження (дірки від жучка) на кришках оправи і на кінцевих аркушах.

Розміри: блоку книги по оправі 320 x 227 x 120 мм; аркуша 295 x 181 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): II варіант (1581 р.).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 4, 27.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенісній:

Записи: поаркушний запис, згасаючий, розташований через кілька аркушів: арк. 17 II рах. – «Сию книгу библию», арк. 25 II рах. – не відчитується; арк. 33 II рах. – «Ива́ Заха^{2è}а сн̄ъ»; арк. 41 II рах. – «продаѣ бл̄го^мте̄ скому ст̄еннику»; арк. 49 II рах. – «Деме̄ тиану...»; арк. 57 II рах. – «а по¹писа^ѣ я Ива́ Заха²че[нко]»; арк. 65 II рах. – своєю р҃кою».

Печатки, штапи: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «86–998–1» (верхній форзац, посередині, фіолетове чорнило; теж саме – арк. 10 II рах. на нижньому березі; фіолетове чорнило).

«Центральна / наукова бібліотека / АН УРСР / Акт № 19 / № 10», вписано «86–998–1» (арк. [8] I рах., 9 II рах., на нижньому березі, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.646(15)» (верхній форзац, вверху, синій фломастер, колишній шифр зберігання відділу стародруків); «Кир.955» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Маргіналії: помітки на полях різного часу: арк. 32 зв., 34, 36 зв., 38 зв., 40, 42, 49, 52, 52 зв., 53, 54, 54 зв., 55 зв., 62 зв., 65, 65 зв., 67, 68 зв., 69, 70–73, 74 зв., 87 зв., 92 зв., 115, 116 зв., 118 зв., 142 зв., 145, 157 зв., 158 зв., 161 зв., 166 зв., 173, 203, 210, 221, 221 зв., 225, 227 зв., 229 зв., 234, 234 зв., 236 зв., 237 зв., 238, 238 зв., 240–241, 242, 243, 248, 249 II рах, 1, 5, 13 зв., 36, 37 зв., 38 зв., 39, 43, 44, 47 зв., 51, 54 зв., 55, 55 зв., 56, 57–58зв., 59 зв., 60 зв., 61 зв., 62–67, 71 зв., 80, 80 зв., 89 зв., 90, 91 зв., 100 зв., 101 зв., 107 зв., 109, 113, 117 зв., 122, 122 зв., 124, 126 зв., 128 зв., 131 зв., 132 зв., 135, 135 зв., 137 зв., 141–142, 155 зв., 156 зв., 163 зв., 165 зв., 166 зв., 169, 169 зв., 174 зв.–176 зв., 179 III рах., 2 зв., 3 зв., 4 зв., 7зв., 8, 18 зв., 19, 23 IV рах., 24, 25, 34 зв., 38, 38 зв., 50 V рах., 7 зв., 11, 12, 30 VI рах.

Текст поділений на версети: арк. 55 зв.–56 III рах., нумерація версетів позначена червоним.

Інші особливості примірника: на березі залишки червоного сургуча – арк. 202 зв. II рах.

Оправа: дошки із коричнево-чорної шкіри із тисненим орнаментом. На верхній кришці тиснення у вигляді рамки із кількох лінійок та смужки рослинного орнаменту. По центру кибалковий ромбовидний середник і чотири прикраси по куткам внутрішньої рамки. Нижня кришка без тиснення. Втрати шкіри на корінці.

Залишки двох застібок зі шкіри та жовтого металу. Зверху обидва кріплення застібок прибиті кожне двома гвіздками різних розмірів. Оправа відокремлена від блоку книги. Корінець на чотири бинти. Каптал плетений світлою ниткою. Значне ушкодження шашелем дощок оправи, особливо нижньої кришки.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 1 I рах., 2 I рах., 5 I рах., 6 I рах., 9 II рах., 11 II рах., 12 II рах., 13 II рах., 15 II рах., 17 II рах., 22 II рах., 23 II рах., 24 II рах., 25 II рах., 27 II рах., 29 II рах., 32 II рах., 34 II рах., 37 II рах., 38 II рах., 90 II рах., 91 II рах., 94 II рах., 95 II рах., 100 II рах., 101 II рах., 102 II рах., 123 II рах., 126 II рах., 127 II рах., 128 II рах., 130 II рах., 133 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 142 II рах., 143 II рах., 144 II рах., 146 II рах., 148 II рах., 150 II рах., 151 II рах., 152 II рах., 153 II рах., 157 II рах., 158 II рах., 160 II рах., 163 II рах., 164 II рах., 165 II рах., 171 II рах., 173 II рах., 174 II рах., 178 II рах., 179 II рах., 180 II рах., 185 II рах., 186 II рах., 187 II рах., 189 II рах., 191 II рах., 193 II рах., 194 II рах., 195 II рах., 203 II рах., 204 II рах., 208 II рах., 210 II рах., 212 II рах., 214 II рах., 216 II рах., 220 II рах., 221 II рах., 222 II рах., 223 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 230 II рах., 231 II рах., 238 II рах., 239 II рах., 240 II рах., 243 II рах., 245 II рах., 246 II рах., 248 II рах., 249 II рах., 253 II рах., 256 II рах., 257 II рах., 260 II рах., 262 II рах., 264 II рах., 269 II рах., 274 II рах., 276 II рах., 2 III рах., 3 III рах., 6 III рах., 11 III рах., 12 III рах., 13 III рах., 14 III рах., 16 III рах., 19 III рах., 20 III рах., 22 III рах., 25 III рах., 27 III рах., 29 III рах., 33 III рах., 36 III рах., 39 III рах., 41 III рах., 47 III рах., 48 III рах., 52 III рах., 53 III рах., 54 III рах., 56 III рах., 57 III рах., 69 III рах., 71 III рах., 76 III рах., 78 III рах., 84 III рах., 88 III рах., 105 III рах., 115 III рах., 125 III рах., 128 III рах., 133 III рах., 136 III рах., 137 III рах., 139 III рах., 143 III рах., 146 III рах., 147 III рах., 163 III рах., 165 III рах., 169 III рах., 176 III рах., 177 III рах., 180 III рах., 12 IV рах., 13 IV рах., 19 IV рах., 23 IV рах., 2 V рах., 26 VI рах., 28 VI рах., 32 VI рах., 36 VI рах., 37 VI рах., 38 VI рах., 40 VI рах., 43 VI рах., 46 VI рах., 62 VI рах., 63 VI рах., 67 VI рах., 70 VI рах., 71 VI рах., 73 VI рах., 75 VI рах., 77 VI рах. = 167.

•Топор під півмісяцем: арк. 1 II рах., 4 II рах., 5 II рах., 36 II рах., 40 II рах., 46 II рах., 47 II рах., 48 II рах., 49 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 56 II рах., 58 II рах., 60 II рах., 64 II рах., 65 II рах., 66 II рах., 70 II рах., 71 II рах., 72 II рах., 74 II рах., 76 II рах., 78 II рах., 79 II рах., 81 II рах., 83 II рах., 42 III рах., 45 III рах., 55 III рах., 65 III рах., 66 III рах., 74 III рах., 78 III рах.,

91 III рах., 92 III рах., 93 III рах., 97 III рах., 98 III рах., 107 III рах.,
108 III рах., 109 III рах., 111 III рах., 113 III рах., 118 III рах.,
119 III рах., 121 III рах., 127 III рах., 142 III рах., 150 III рах.,
151 III рах., 153 III рах., 155 III рах., 158 III рах., 160 III рах.,
162 III рах., 167 III рах., 172 III рах., 173 III рах., 1 IV рах., 8 IV рах.,
10 IV рах., 4 V рах., 6 V рах., 7 V рах., 8 V рах., 9 V рах., 16 V рах.,
17 V рах., 18 V рах., 23 V рах., 24 V рах., 27 V рах., 29 V рах.,
31 V рах., 32 V рах., 33 V рах., 37 V рах., 39 V рах., 44 V рах.,
45 V рах., 48 V рах., 51 V рах., 53 V рах., 55 V рах., 56 V рах.,
1 VI рах., 3 VI рах., 5 VI рах., 7 VI рах., 11 VI рах., 13 VI рах.,
14 VI рах., 15 VI рах., 19 VI рах., 20 VI рах., 21 VI рах. = 96.

•**Абданк**: арк. 88 II рах., 86 III рах., 4 IV рах., 21 V рах.,
25 VI рах., 47 VI рах., 52 VI рах., 53 VI рах., 54 VI рах., 55 VI рах.,
59 VI рах., 66 VI рах. = 12.

•**Агнець**: арк. 122 II рах., 202 II рах., 209 II рах., 247 II рах.,
265 II рах., 267 II рах., 275 II рах., 10 III рах., 64 III рах., 38 V рах.,
10 VI рах. = 11.

•**Новіна**: арк. 89 II рах., 103 II рах., 107 II рах., 110 II рах.,
112 II рах., 114 II рах., 26 IV рах. = 7.

•**Козел**: арк. 67 III рах., 79 III рах., 100 III рах., 2 IV рах.,
16 IV рах. = 5.

•**Топор навкіс маленький без картуша**: арк. 115 II рах.,
116 II рах., 118 II рах. = 3.

•**Лебідь**: арк. 80 III рах., 17 IV рах. = 2.

•**Орел без картуша**: арк. 123 III рах., 21 IV рах. = 2.

•**Ангел**: арк. 106 II рах. = 1.

•**Леварт**: арк. 27 IV рах. = 1.

Підклесні на фальц аркуші: арк. 168 II рах., 7 III рах.,
24 III рах., 30 III рах., 31 III рах., 36 III рах., 37 III рах., 2 V рах.,
18 V рах.?

Походження примірника не встановлене.

Бібліографія примірника: Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 151, 154;
Немировський 2007-1, С. 538; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-
4, С. 294, 295, 300; Немировський 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.15. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова,
1581.

15-й примірник

Кир.4476п

інв. 16609 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: примірник повний.

Стан збереження: титул підклеєний аркушем паперу, на якому надруковано рамку із кількох смужок виливних прикрас, характерну для видань Києво-Печерської лаври кінця XVII–XVIII ст. Аркуші пожовклі, із плямами від бруду, слідами замокання. Окремі аркуші на початку та в кінці книги пошкоджені, непрофесійно реставровані світлішим папером, втрачений текст на арк. [3], [4] і рах. частково поновлено вручну.

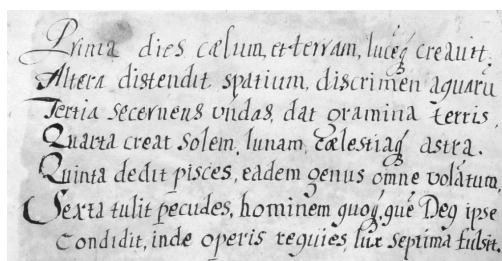
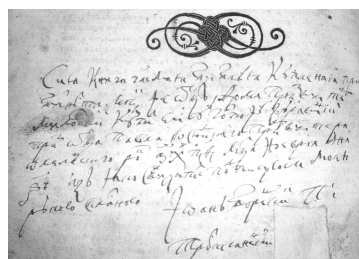
Розміри: блоку книги по оправі 310 x 210 x 92 мм; аркуша 294 x 192 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): I варіант (1580 р.).

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 6, 9, 17, 20б, 21, 22.

Варіант паперу (за філігранями): I–II варіант.

Провенісції:

Біблія (Острог, 1581). Кир.4476п (№ 6.15). Записи

Записи: «Сїа книга іє² м: Іоаникіа Сенюти * / намѣ⁵тника Сѣо Софѣ³ского К: М: / 1703 /» дописано тут же тим самим почерком дещо темнішим чорнилом «І҃҃҃мена Сѣо Ми^х: золо¹ Кіе² / пото⁸»

* Сенютович Іоанікій (світське ім'я Йосиф, ?–1729), український церковний діяч, намісник Києво-Софійського монастиря, ігумен Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, архімандрит Києво-Печерської лаври (1715–1729).

Архима^пдрити С^то Печерскаго Кіевскаго в ро^т 171[5?]]» (титульний аркуш, півустав, внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

«Сиа Библиа моа власнаа //...и р^укою своєю подпис^ю //... Новоселе^ск[ий] * // пре^е вите² Ж^уравицьки': ** // і жоны мое' // Оеодоры // бо то моа власнаа // книга прин^уснаа // киверецкой *** / поп^твны» (арк. 1–7 II рах., згасаючий запис чорним чорнилом внизу під друкованим текстом).

«Сиа книга гл^емаа Библиа к^упленаа при / [бы^ти] мое' же ѿць Оома пре^е вите² / Мило^ски'**** к^упи¹ ей ѿ го^спож^т Ж^урави^ко' / пре^е ѿца Павла Усни^каго / пре^е вitera У[м?]еле^пскаго ***** ро^к x.à. i.θ [= 1689] м^тца ноевріа дна/ zé [= 16] аз^б ѿко свидете¹ подписуюси моею / р^укою вла^сною Јван^тъ Боре^ки' П:/ Тро^стяне^ки ***** ...» (арк. 1 IV рах., під друкованим текстом, чорне чорнило).

Печатки, штамп: «Бібліотека Кієво-Печерской лавры» (овальна печатка, верхній контрфорзац, внизу, арк. [1] I рах. вверху, [2] I рах. внизу, 71 VI рах. внизу, 78 VI рах. внизу, фіолетове чорнило).

«Центральна наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «16609ст» (арк. [2] I рах., внизу, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «16609 ст» (арк. 9 II рах., внизу, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «П № 1» (верхній форзац, навкіс, простий олівець), «П–1» (верхній контрфорзац, посередині, простий олівець); «П/1» (тит. арк. вверху, простий олівець); «К.4476п» (верхній форзац, вверху, фіолетове чорнило, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: «I 2/10, Г.П–1» (характерна прямокутна наліпка на корінці, біла, в тонкій блакитній рамці, із шифром збірки КПЛ, розмір 56 x 42 мм, із втратами фрагментів).

* Вірогідно, с. Новосілки Маневицького р-ну Волинської обл., Україна.

** Журавичі – с. Ківерцівського р-ну Волинської обл., Україна.

*** Ківерці – райцентр Волинської обл., Україна.

**** Вірогідно, с. Милуші (Миловші) Луцького р-ну Волинської обл., Україна

***** Вірогідно, с. Омельне Ківерцівського р-ну Волинської обл., Україна, за радянських часів до 1992 р. мало назву Макаревичі.

***** Тростянець – с. Ківерцівського р-ну Волинської обл., Україна.

Маргіналії: «до патріаршества всеросійскаго / за 8 лѣтъ» (титул, під друкованим текстом, чорне чорнило).

По тексту впродовж усієї книжки численні вставки слів, підкреслення, коментарі на полях. Увесь біблійний текст поділений на версети.

Обидва форзаці списані дрібним почерком чорним чорнилом записами богословського змісту, – верхній форзац та контрфорзац латинським, грецьким та кириличним текстом, нижній форзац та зворот контрфорзацу – латинським текстом. Почерк той самий, що і в потекстових маргінальних записах (можливо, почерк архімандрита КПЛ Іоанікія Сенютовича).

Латинський вірш, арк. [8 зв.] I рах.

«Prima dies caelum, et terram, luce[]* creavit

Altera distendit spatium, discrimen aquarū

Tertia seceruens undas, dat gramina terris,

Quarta creat solem lunam, caelestia[]*astra.

Quinta dedit pisces, eadem genus omne volatum,

Sexta tulit pecudes, hominem quo[]*que Deq̄ ipse

Condidit, inde operis tequies, lux septima fulsit.

Оправа (XVII–XVIII ст., КПЛ?): дошки в чорній шкірі з тисненням. Тиснення золотом на верхній дошці у вигляді великого кибалкового середника із сюжетом Розп'яття Ісуса Христа з чотирма передстоячими, кибалкових наріжників із зображеннями чотирьох євангелістів із символами, та двох тонких рамок орнаменту. Нижня кришка розграфлена на горизонтальні та вертикальні смуги зі сліпим тисненням у вигляді овальних медальйонів з чоловічими профільними зображеннями та елементів рослинного орнаменту. Шкіра із невеликими втратами на кутках. Корінець на чотири бинти. Залишки шкіри та жовтого металу від двох застібок. Обріз фарбований червоним. Форзацні аркуші із паперу із водяними знаками.

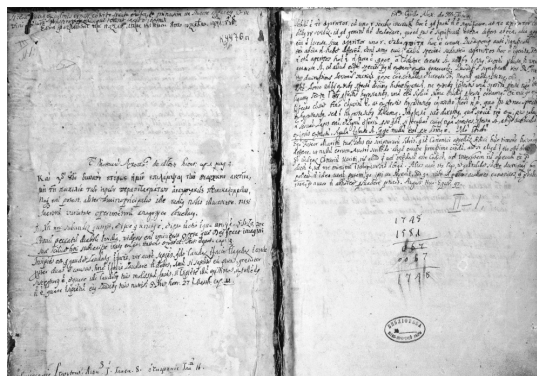
Філіграні:

•Ястжембєц у картуші під короною: арк. 9 II рах., 21 II рах., 25 II рах., 26 II рах., 33 II рах., 45 II рах., 50 II рах., 72 II рах., 79 II рах., 80 II рах., 88 II рах., 89 II рах., 90 II рах., 93 II рах., 96 II рах., 98 II рах., 100 II рах., 106 II рах., 110 II рах., 118 II рах., 121 II рах., 122 II рах., 123 II рах., 127 II рах., 165 II рах., 168 II рах., 172 II рах., 173 II рах., 176 II рах., 178 II рах., 180 II рах.,

---

*Використано спеціальну позначку скорочення, що розшифровується як «que».

181 II рах., 183 II рах., 185 II рах., 188 II рах., 190 II рах., 192 II рах.,
 236 II рах., 237 II рах., 242 II рах., 244 II рах., 258 II рах., 270 II рах.,
 1 V рах., 2 V рах., 4 V рах., 7 V рах., 8 V рах., 9 V рах., 14 V рах.,
 15 V рах., 18 V рах., 19 V рах., 20 V рах., 21 V рах., 25 V рах.,
 28 V рах., 29 V рах., 32 V рах., 33 V рах., 36 V рах., 40 V рах.,
 41 V рах., 43 V рах., 44 V рах., 45 V рах., 50 V рах., 51 V рах.,
 52 V рах., 56 V рах., 1 VI рах., 2 VI рах., 4 VI рах., 8 VI рах.,
 10 VI рах., 12 VI рах., 13 VI рах., 14 VI рах., 15 VI рах., 21 VI рах.,
 23 VI рах., 24 VI рах., 25 VI рах., 28 VI рах., 29 VI рах., 33 VI рах.,
 35 VI рах., 36 VI рах., 40 VI рах., 41 VI рах., 42 VI рах., 44 VI рах.,
 46 VI рах., 48 VI рах., 53 VI рах., 54 VI рах., 58 VI рах., 59 VI рах.,
 60 VI рах., 63 VI рах., 65 VI рах., 66 VI рах., 67 VI рах., 69 VI рах.,
 71 VI рах., 73 VI рах., 74 VI рах., 75 VI рах. = 107.

Біблія (Острог, 1581). Кир.4476п (№ 6.15). Оправа та верхній форзац

•**Топор без картуша під півмісяцем:** арк. 1 III рах., 4 III рах.,
 5 III рах., 9 III рах., 11 III рах., 12 III рах., 13 III рах., 14 III рах.,
 15 III рах., 19 III рах., 20 III рах., 21 III рах., 22 III рах., 26 III рах.,
 28 III рах., 30 III рах., 37 III рах., 40 III рах., 46 III рах., 48 III рах.,
 54 III рах., 55 III рах., 56 III рах., 65 III рах., 76 III рах., 78 III рах.,
 89 III рах., 92 III рах., 100 III рах., 101 III рах., 102 III рах.,
 107 III рах., 108 III рах., 109 III рах., 110 III рах., 112 III рах.,
 120 III рах., 127 III рах., 2 IV рах., 4 IV рах., 6 IV рах., 18 IV рах. =
 42.

•**Топор у картуші під короною:** арк. 1 II рах., 2 II рах.,
 4 II рах., 17 II рах., 18 II рах., 20 II рах., 24 II рах., 28 II рах.,
 36 II рах., 32 II рах., 38 II рах., 40 II рах., 42 II рах., 47 II рах.,
 49 II рах., 51 II рах., 55 II рах., 57 II рах., 59 II рах., 64 II рах.,
 65 II рах., 66 II рах., 68 II рах., 69 II рах., 74 II рах., 76 II рах.,

78 II рах., 81 II рах., 95 II рах., 102 II рах., 235 II рах., 252 II рах., 269 II рах., 271 II рах. = 34.

•**Козел**: арк. 2 I рах., 7 II рах., 11 II рах., 16 II рах., 104 II рах., 108 II рах., 112 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 133 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 139 II рах., 140 II рах., 141 II рах., 145 II рах., 148 II рах., 149 II рах., 151 II рах., 154 II рах., 155 II рах., 160 II рах., 161 II рах., 72 III рах., 83 III рах., 9 IV рах., 11 IV рах. = 27.

•**Ястжембец у картуші під митрою**: арк. 15 II рах., 197 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 205 II рах., 223 II рах., 225 II рах., 231 II рах., 267 II рах., 138 III рах., 154 III рах., 157 III рах. = 12.

•**Підкова маленька без картуша**: арк. 174 II рах., 246 II рах., 31 III рах., 33 III рах., 35 III рах., 38 III рах., 44 III рах., 50 III рах., 51 III рах., 58 III рах., 66 III рах., 68 III рах., 70 III рах., 74 III рах., 88 III рах., 91 III рах., 105 III рах., 118 III рах., 119 III рах., 121 III рах., 122 III рах., 129 III рах., 135 III рах., 143 III рах., 145 III рах., 152 III рах., 160 III рах., 164 III рах., 7 IV рах., 19 IV рах., 21 IV рах., 23 IV рах., 25 IV рах., 26 IV рах., 27 IV рах. = 35.

•**Новіна**: арк. 114 II рах., 116 II рах., 120 II рах., 164 II рах., 193 II рах., 193 II рах., 207 II рах., 209 II рах., 211 II рах., 212 II рах., 218 II рах., 220 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 249 II рах., 251 II рах., 256 II рах., 259 II рах., 261 II рах., 52 VI рах. = 20.

•**Леварт**: арк. 6 I рах., 257 II рах., 273 II рах., 275 II рах., 137 III рах., 139 III рах., 142 III рах., 148 III рах., 149 III рах., 151 III рах., 161 III рах., 165 III рах., 168 III рах., 169 III рах., 171 III рах., 173 III рах., 175 III рах., 176 III рах., 178 III рах. = 19.

•**Агнець**: арк. 4 I рах., 162 II рах., 204 II рах., 214 II рах., 222 II рах., 263 II рах., 63 III рах., 42 V рах. = 8.

•**Абданк у лінійному картуші**: арк. 87 III рах., 94 III рах., 16 IV рах. = 3.

•**Лебідь**: арк. 81 III рах., 14 IV рах. = 2.

•**Орел без картуша**: арк. 79 III рах., 124 III рах. = 2.

•**Літера S під короною**: арк. 233 II рах. = 1.

•**Ангел**: арк. 8 I рах. = 1.

•**Остоя**: арк. 128 III рах. = 1.

Походження: примірник надійшов до ВБУ в складі бібліотеки Києво-Печерської лаври у 1925 р.

Бібліографія примірника: Сист. кат. КПЛ 1908, Т. 1, С. 5, № 40; Барвінок 1924, С. 138; Попов 1924, С. 163, № 26; Шамрай 1985, С. 205, 207, 208; Ісаєвич 1989, С. 163; Шамрай 1993, С. 49; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Немировский 2005, С. 119, 155; Шамрай 2005, С. 67, № 67а; Бондар 2004-2, С. 144, 151, 154; Немировский 2007-1, С. 195, 538; Бондар 2008-3, С. 394, 395; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-1,

С. 158; *Бондар 2010-4*, С. 294, 295, 300; *Немировский 2010*, С. 23; *Бондар 2011-2*, С. 180–181, 186.

6.16. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

16-й примірник

Кол. Вігга 7

інв. 1965-3372-7

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [1–8], 1–276, 1–180, 1–30, 1–56, 1–78.

Повнота / дефектність: примірник повний.

Стан збереження: титул, початкові та кінцеві аркуші пожовклі, пошкоджені, забруднені, непрофесійна реставрація, зі слідами замокання (особливо в кінці книги), ентомологічного ушкодження (на початку книги) та на арк. 19–30 IV рах. На арк. 205 II рах. численні жовті плями. На арк. 12 IV рах. плями чорнила.

Розміри: блоку книги по оправі 329 x 218 x 112 мм; аркуша 294 x 192 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): I варіант (1580 р.).

Варіанти друку та оформлення (*Зернова 1947*, С. 92–96): 4, 6, 9, 20а.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «Глубокоуважаемому / Владимиру Оскаровичу / Витт^{*} / уступаю с болью сердца и глубокой признательностью. М. Севастьянов^{**}. 30/I-1959» (верхній контрфорзац, вверху, навкіс, синє чорнило).

«Священніка церкви Покровской Сто[ли]ской»^{***} (арк. [3] I рах., вверху над друкованим текстом, чорне чорнило).

«Библѣя сеѧ его млѣти пана Семѣвна / Лизогуба^{****}» (78 зв. VI рах., вверху, чорне чорнило, серед численних записів типу «роби пера», частково наведених у рубриці «Маргіналії»).

---

^{*} Витт В. О. – див. примітку до № 1.3.

^{**} Севастьянов Михайло Стефанович (1928–2006) – бібліофіл, збирач стародрукованих та рукописних пам'яток переважно у середовищі старообрядців.

^{***} Ймовірно, йдеться про Покровську церкву населеного пункту Столин – зараз с. Стольне Менського р-ну Чернігівської обл., Україна.

^{****} Лизогуб Семен – або Лизогуб Семен Юхимович (р. н. н.–1734), бунчуковий товариш, одружений з донькою гетьмана І. Скоропадського, або його син Лизогуб Семен Семенович (1708–1781), також бунчуковий товариш.

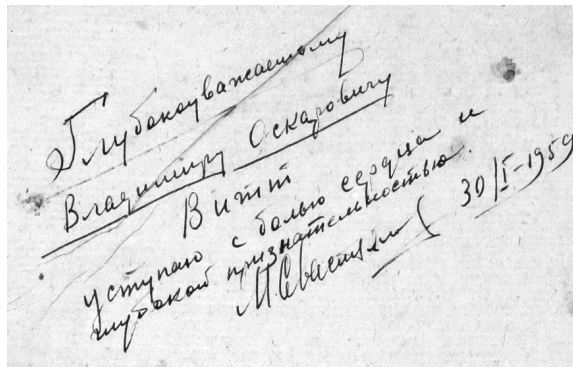
Печатки, штапи: «Державна Публічна / БІБЛІОТЕКА УРСР / Інв.», вписано «65-3372-7» (арк. [1] I рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

«Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. №», вписано «1965-3372-7» (арк. 9 II рах., внизу під друкованим текстом, сине чорнило).

Шифри, інші відмітки: «7.», «125 р.» (нижній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання); «№ счета 21004» (нижній форзац, посередині, простий олівець); «отд. редкой кн.» (нижній форзац, внизу, простий олівець) – всі помітки стосуються отримання збірки В. О. Вітта у 1965 р.

«Колл. Витт № 7» (верхній форзац, вверху, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Наліпки: дві давні наліпки на корінці. На верхній, менших розмірів, напис нерозбірливий. На нижній, більшій «БИБЛІА /острожской печати» (коричневе вицвіле чорнило).

Біблія (Острог, 1581). Кол. Вітта 7 (№ 6.16). Запис про подарування примірника В. О. Вітту М. С. Севастьяновим

Маргіналії: помітки на полях олівцем у вигляді хрестиків, смужок, підкреслення в тексті олівцем та чорним чорнилом, подекуди коментарі на полях червоним чорнилом (правка тексту – арк. 35 III рах.), олівцем (XX ст.) та фіолетовим чорнилом (XIX ст.). Записи типу проби пера на звороті арк. 71 VI рах. та арк. 78 VI рах. (останнього). Деякі з них: «Бце Дво раду^{са} вбрадованъна», «Помоть моа».

«... всѣхъ в сей книзѣ листовъ 620» (арк. 78 VI рах., під друкованим текстом, чорне чорнило).

Інші особливості примірника: обидва форзаци із синього паперу. Нижній контрфорзац (аркуш відокремлений від блоку книги) – філігрань Корабель, під нею зазначено рік «1810» – схоже на *Мацюк 1992*, № 157, С. 104, однак з датою «1798».

Оправа: дошки, обтягнені коричневою шкірою із тисненням. Тиснення у вигляді кількох рамок рослинного орнаменту та кибалкового середника геометричного орнаменту. Нижня кришка розграфлена горизонтальними та вертикальними смужками на рамку та центральне поле. В центральному полі зверху і внизу тиснені по три квітки та смужки, що утворюють ромбовидний візерунок. По краям кілька смужок орнаменту рамки. Корінець на чотири бинти. На корінці шкіра ушкоджена, відокремлена від блоку. Каптал плетений світлою ниткою. Обріз фарбований синім. Залишки від двох застібок зі шкіри та металу.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 1 I рах., 2 I рах., 4 I рах., 6 I рах., 7 II рах., 9 II рах., 11 II рах., 15 II рах., 17 II рах., 18 II рах., 22 II рах., 23 II рах., 24 II рах., 27 II рах., 29 II рах., 30 II рах., 32 II рах., 85 II рах., 92 II рах., 93 II рах., 96 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 102 II рах., 115 II рах., 117 II рах., 119 II рах., 121 II рах., 124 II рах., 125 II рах., 130 II рах., 131 II рах., 132 II рах., 134 II рах., 135 II рах., 138 II рах., 139 II рах., 140 II рах., 142 II рах., 148 II рах., 149 II рах., 150 II рах., 152 II рах., 153 II рах., 156 II рах., 157 II рах., 160 II рах., 161 II рах., 163 II рах., 167 II рах., 171 II рах., 173 II рах., 175 II рах., 177 II рах., 179 II рах., 184 II рах., 185 II рах., 188 II рах., 190 II рах., 192 II рах., 197 II рах., 198 II рах., 202 II рах., 203 II рах., 204 II рах., 206 II рах., 210 II рах., 211 II рах., 214 II рах., 215 II рах., 217 II рах., 224 II рах., 225 II рах., 228 II рах., 232 II рах., 234 II рах., 236 II рах., 242 II рах., 243 II рах., 246 II рах., 249 II рах., 252 II рах., 253 II рах., 256 II рах., 257 II рах., 260 II рах., 261 II рах., 264 II рах., 265 II рах., 266 II рах., 271 II рах., 272 II рах., 274 II рах., 2 III рах., 4 III рах., 6 III рах., 7 III рах., 8 III рах., 13 III рах., 15 III рах., 17 III рах., 23 III рах., 24 III рах., 26 III рах., 27 III рах., 30 III рах., 34 III рах., 35 III рах., 36 III рах., 41 III рах., 43 III рах., 44 III рах., 49 III рах., 52 III рах., 58 III рах., 59 III рах., 60 III рах., 61 III рах., 69 III рах., 71 III рах., 74 III рах., 87 III рах., 89 III рах., 96 III рах., 101 III рах., 109 III рах., 129 III рах., 131 III рах., 133 III рах., 149 III рах., 150 III рах., 164 III рах., 168 III рах., 170 III рах., 174 III рах., 175 III рах., 178 III рах., 13 IV рах., 19 IV рах., 23 IV рах., 26 IV рах., 28 IV рах., 38 V рах., 25 VI рах., 27 VI рах., 29 VI рах., 31 VI рах., 35 VI рах., 37 VI рах., 39 VI рах.,

41 VI рах., 45 VI рах., 58 VI рах., 61 VI рах., 63 VI рах., 65 VI рах.,
69 VI рах., 71 VI рах., 72 VI рах., 76 VI рах., 77 VI рах., 78 VI рах. =
162.

•**Топор під півмісяцем без картуша:** арк. 1 II рах., 2 II рах.,
3 II рах., 36 II рах., 37 II рах., 40 II рах., 41 II рах., 43 II рах.,
46 II рах., 47 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 54 II рах., 59 II рах.,
60 II рах., 62 II рах., 64 II рах., 66 II рах., 67 II рах., 68 II рах.,
69 II рах., 73 II рах., 74 II рах., 75 II рах., 79 II рах., 81 II рах.,
83 II рах., 21 III рах., 42 III рах., 46 III рах., 50 III рах., 65 III рах.,
73 III рах., 75 III рах., 79 III рах., 81 III рах., 83 III рах., 85 III рах.,
97 III рах., 103 III рах., 104 III рах., 105 III рах., 111 III рах.,
113 III рах., 116 III рах., 118 III рах., 120 III рах., 132 III рах.,
136 III рах., 141 III рах., 143 III рах., 144 III рах., 147 III рах.,
151 III рах., 152 III рах., 154 III рах., 159 III рах., 161 III рах.,
162 III рах., 165 III рах., 171 III рах., 179 III рах., 3 IV рах., 8 IV рах.,
30 IV рах., 1 V рах., 3 V рах., 5 V рах., 7 V рах., 9 V рах., 11 V рах.,
13 V рах., 14 V рах., 15 V рах., 21 V рах., 25 V рах., 26 V рах.,
28 V рах., 31 V рах., 34 V рах., 35 V рах., 45 V рах., 47 V рах.,
48 V рах., 49 V рах., 51 V рах., 52 V рах., 55 V рах., 1 VI рах.,
2 VI рах., 9 VI рах., 11 VI рах., 12 VI рах., 13 VI рах., 15 VI рах.,
17 VI рах., 20 VI рах., 21 VI рах., 24 VI рах., 60 VI рах. = 100.

•**Новіна:** арк. 58 II рах., 103 II рах., 104 II рах., 110 II рах.,
111 II рах., 114 II рах., 166 II рах. = 7.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 169 II рах.,
186 II рах., 208 II рах., 220 II рах., 221 II рах., 230 II рах., 237 II рах.,
251 II рах., 267 II рах., 9 III рах., 40 III рах., 63 III рах., 3 VI рах. = 13.

•**Козел у картуші під короною:** арк. арк. 89 II рах. = 1.

•**Козел у картуші без корони:** арк. 100 III рах., 12 IV рах.,
15 IV рах. = 3.

•**Орел без картуша:** арк. 195 II рах., 121 III рах., 122 III рах.,
124 III рах., 21 IV рах. = 5.

•**Абданк у лінійному картуші із завитками:** арк. 44 VI рах.,
48 VI рах., 49 VI рах., 50 VI рах., 51 VI рах., 59 VI рах. = 6.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 72 III рах.,
94 III рах., 1 IV рах., 9 IV рах. = 4.

•**Сліта у лінійному картуші:** арк. 20 V рах., 24 V рах.,
39 V рах., 42 V рах. = 4.

•**Ангел:** арк. 88 II рах., 105 II рах. = 2.

•**Ястжембец у картуші під короною:** арк. 33 II рах. = 1.

•**Лебідь у картуші під короною:** арк. 14 IV рах. = 1.

•**Лебідь у картуші без корони:** арк. 95 III рах., 2 IV рах. = 2.

- *Свенциц у картуші під короною*: арк. 137 III рах. = 1.
- *Свенциц без картуша*: арк. 33 VI рах. = 1.
- *Не встановлено знаків*: арк. 235/240 II рах. = 1.
- *Не вистачає знаків*: арк. 235/240 II рах. = 1.

Походження: зі збірки В. О. Вігга, придбаної у його нащадків у 1965 р.

Бібліографія примірника: Мальшев 1965, С. 384; Лабынцев 1979, С. 29; Мацюк 1981, С. 33; Немировский 1983-1, С. 17, № 12; Немировский 1983-2, С. 102, № 12; Шамрай 1985, С. 205, 208; Ісаєвич 1989, С. 163; Бондар 1998, С. 22; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 146, 152, 154; Немировский 2005, С. 136; Немировский 2007-1, С. 291, 538; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

6.17. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

17-й примірник

Соф.13а(1)

інв. 2965257

Місце зберігання: відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій

Формула: арк. [1–8], 1–210, 217, 223, 228, 222, 229–276, 1–132, 169–175, 180, 1–30, 1–56, 1–72, 74–77.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує арк. 211–216, 218–221, 224–227 II рах., 133–167, 176–179 III рах., 73, 78 VI рах. Арк. 133–162 III рах. – т. зв. «вільнюські» (див. № 7.1).

Стан збереження: титульний аркуш підклеєний, деякі аркуші ушкоджені, із втратами фрагментів, із давньою непрофесійною реставрацією. Аркуші із плямами бруду, подекуди зі слідами замокання. Деякі аркуші пожовклі.

Розміри: блоку книги по оправі 322 x 210 x 87 мм; аркуша 300 x 185 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено за браком аркушів.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 13, 17, 18, 27, 28.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенісній:

Записи: «До числа книгъ Кієво Катедральной бібліотеки належи » (тит. арк., вверху над текстом, чорне чорнило).

Поаркушний напівстертий запис – арк. 1–7 II рах. з обох боків, в записі відчитуються не всі слова: «РокѸ à·êè [= 1628] м̄сца ноє® врига ā« [= 13] дня...// ...ае́ книгу сию Библию глаголемую // ... сти и хвале в ... // «въ мѣсте Володаве* ... м̄... короля Жиги//мо та** .., и за держави его мл̄сти... Рафала Лѣсчи ска‡*** п̄на воеводу // бе̄зка‡ п̄на и добродѣя нше‡, за ѿпутение грѣхо‡ нши за е‡ м̄ // ѿца еп̄па ПасиѸ вл̄кѸ Хо̄мьска‡ и бе̄зка‡****, за свете ника ѿца // МихаѸла ОеѸдоровича, дла наѸки людеѸ хрс̄ иѸ ски // и Бг̄ се боачи, которѸюто книгу надае́ це̄квы Бж̄о̄с̄ вѣчными часи // абы ее никто не важӣсе ѿ престола прес̄таѸ Бца ѿдала п̄ // [про]кля́ство® сты ѿцо‡ ò̄а̄è [= 318] и в Nikeи ни свете ни и ни дяко и ни жа̄ны̄с̄ при... //... це̄ко̄ны̄с̄ по̄ прокля́ство® сто крадства, а хто бы се важӣеи // ...ши ѿ це̄кве тое̄ с̄ бѸде мѣ справѸ с нами на де̄ страшна‡ во̄ дани... х̄ва».

«Zesnomu otcu Chworostowa*****» (арк. 264 зв. II рах., чорне чорнило, під кінцівкою).

Печатки, штамп: «Бібліотека Києво-Софійського собора» (овальна печатка, синє чорнило – арк. [1] зв. I рах. – вертикально, посередині біля корінця; арк. 181 II рах. – на нижньому березі; I IV рах. – на нижньому березі).

«Центрально-наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «2965257» (арк. [1] зв. I рах., арк. 12 II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Соф. соб. 13 а» (верхній форзац, навкіс, олівець, сучасний шифр зберігання); «№ 4» (верхній контрфорзац, вверху, чорне чорнило).

Наліпки: прямокутна світла наліпка внизу на корінці із шифром бібліотеки Києво-Софійського собору «13/а», розмір 28 x 42 мм.

Маргіналії: «Лазаревичь дѸрень» (верхній контрфорзац, внизу, чорне чорнило).

* Влодава – повітовий центр Люблінського воєводства, Польща.

** Сигізмунд III Ваза (1566–1632) – польський король у 1607–1632 р.

*** Рафал (Рафаїл) Лещинський (?–1636) – воевода белзький з 1619 р.

**** Паїсій Іполитович Черкавський (?–р. с. н.) – холмський православний єпископ у 1621–1633 рр.

***** Хворостів – зараз с. Любомльського р-ну Волинської обл., Україна.

«Сія книга називається Библиа» (арк. 103 II рах., внизу під друкованим текстом, запис згасаючий, чорне чорнило).

«Proba piroga dobrego u kałamarza czar...» (нижній форзац, вверху, чорне чорнило).

Є підкреслення по тексту: арк. 15 зв., 16, 16 зв., 20, 93, 125 зв., 126, 139, 139 зв., 162зв., 163, 163 зв., 164, 165 зв., 166, 166 зв., 167, 167 зв., 168, 169, 169 зв., 170, 171, 171 зв., 172, 172зв., 192зв., 200, 238, 244 зв., 245, 250 зв., 251, 251 зв., 252 зв., 253, 253 зв., 260 II рах., 40, 40зв., 60, 64 зв., 151 зв. III рах, 38 IV рах.; окремі вставки слів у текст : арк. 166, 168, 171 зв. II рах.; позначка «NB» – арк. 172 II рах.; приписки до тексту на полях: арк. 62, 151зв. III рах., 53 VI рах.

Інші особливості примірника: чисті аркуші після арк. 210 II рах. – 4 чистих; після арк. 222 II рах. – 6 чистих, після арк. 276 II рах. – 4 чистих, після арк. 162 III рах. (тобто «вільнюських») – 5 чистих арк.; після арк. 72 VI рах. – 1 чистий = всього 20 чистих арк., вставлених у примірник у тих місцях, де бракує аркушів.

Філіграні вставних аркушів – арк. [1–6] після арк. 222 II рах., арк. [1–4] після 276 II рах., арк. [2–3] після арк. 162 III рах. (вільнюських) – анограмма із літер «А» и «Х», посередині «Ф», вторинний знак – літери СМІ.

Арк. [1] після арк. 162 III рах. – філігрань Орел у колі, в ньому чотиридольний щит із гербом Радзивілів – схоже на *Лауцявичюс 1967: атлас, № 142–145 (1591–1606 pp.)*.

Арк. [1] після арк. 72 VI рах. – філігрань Гоздава, схоже на *Лауцявичюс 1967: атлас, № 2074 (1741–1742 pp.)*.

Оправа (XVIII ст., київська?): дошки у світло-коричневій крапчастій шкірі, з тисненою тоненькою рамкою із 2-3 лінійок по краю на обох кришках та на корінці *, із втратами фрагментів шкіри, переважно на корінці. Обріз фарбований синім крапчастим. Залишки двох застібок зі шкіри та металу. Корінець на п'ять бинтів. Каптал плетений із білих та синіх ниток. Папір форзаців із однаковими водяними знаками Одноріг, під зображенням літери «IPS» – в загальних рисах типу *Лауцявичюс 1967: атлас, № 3778 (1706 p.)*.

Філіграні:

•**Підкова маленька без картуша:** арк. 1 I рах., 2 I рах., 4 I рах., 6 I рах., 20 II рах., 22 II рах., 24 II рах., 26 II рах., 28 II рах., 30 II рах., 33 II рах., 35 II рах., 41 II рах., 78 II рах., 85 II рах.,

---

* Ідентичні оправи примірників № 6.9 та № 6.18.

89 II пах., 91 II пах., 92 II пах., 94 II пах., 97 II пах., 98 II пах.,
99 II пах., 115 II пах., 117 II пах., 119 II пах., 127 II пах., 129 II пах.,
131 II пах., 134 II пах., 136 II пах., 138 II пах., 146 II пах., 148 II пах.,
150 II пах., 151 II пах., 152 II пах., 154 II пах., 167 II пах., 168 II пах.,
171 II пах., 173 II пах., 174 II пах., 176 II пах., 177 II пах., 182 II пах.,
183 II пах., 187 II пах., 190 II пах., 191 II пах., 193 II пах., 194 II пах.,
199 II пах., 202 II пах., 203 II пах., 207 II пах., 210 II пах., 217 II пах.,
223 II пах., 229 II пах., 231 II пах., 237 II пах., 239 II пах., 240 II пах.,
241 II пах., 242 II пах., 244 II пах., 247 II пах., 250 II пах., 253 II пах.,
255 II пах., 257 II пах., 259 II пах., 261 II пах., 263 II пах., 11 III пах.,
12 III пах., 13 III пах., 15 III пах., 17 III пах., 44 III пах., 45 III пах.,
48 III пах., 49 III пах., 50 III пах., 52 III пах., 55 III пах., 59 III пах.,
84 III пах., 85 III пах., 87 III пах., 117 III пах., 120 III пах., 121 III пах.,
122 III пах., 131 III пах., 170 III пах., 174 III пах., 175 III пах.,
3 IV пах., 13 IV пах., 20 IV пах., 21 IV пах., 24 IV пах., 25 IV пах.,
26 IV пах., 28 IV пах., 1 V пах., 3 V пах., 7 V пах., 9 V пах., 32 V пах.,
36 V пах., 48 V пах., 1 VI пах., 4 VI пах., 26 VI пах., 28 VI пах.,
30 VI пах., 31 VI пах., 34 VI пах., 35 VI пах., 38 VI пах., 40 VI пах.,
42 VI пах., 45 VI пах., 47 VI пах., 58 VI пах., 61 VI пах., 63 VI пах.,
65 VI пах., 67 VI пах., 69 VI пах., 71 VI пах., 75 VI пах., 77 VI пах. =
135.

•**Топор під півмісяцем:** арк. 4 II пах., 5 II пах., 6 II пах.,
31 II пах., 39 II пах., 42 II пах., 44 II пах., 45 II пах., 48 II пах.,
49 II пах., 50 II пах., 52 II пах., 55 II пах., 56 II пах., 57 II пах.,
65 II пах., 75 II пах., 77 II пах., 80 II пах., 81 II пах., 84 II пах.,
1 III пах., 3 III пах., 5 III пах., 57 III пах., 67 III пах., 69 III пах.,
71 III пах., 99 III пах., 101 III пах., 102 III пах., 107 III пах.,
108 III пах., 109 III пах., 110 III пах., 112 III пах., 119 III пах.,
124 III пах., 129 III пах., 171 III пах., 2 IV пах., 6 IV пах., 7 IV пах.,
8 V пах., 19 V пах., 21 V пах., 23 V пах., 37 V пах., 40 V пах.,
41 V пах., 54 V пах., 8 VI пах., 12 VI пах., 13 VI пах., 60 VI пах. = 55.

•**Абданк:** арк. 78 III пах., 9 IV пах., 2 VI пах., 14 VI пах.,
15 VI пах., 21 VI пах., 24 VI пах., 43 VI пах., 49 VI пах., 50 VI пах.,
52 VI пах., 56 VI пах. = 12.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 180 II пах.,
181 II пах., 195 II пах., 206 II пах., 233 II пах., 251 II пах., 9 III пах.,
2 V пах., 10 VI пах. = 9.

•**Юноша більший під короною:** 27 III пах., 33 III пах.,
37 III пах., 65 III пах. = 4.

•**Новіна:** арк. 107 II пах., 108 II пах., 109 II пах., 111 II пах.,
113 II пах., 166 II пах., 36 III пах., 91 III пах., 94 III пах. = 9.

•**Козел під короною:** арк. 7 II рах., 8 II рах., 16 II рах., 70 II рах., 140 II рах., 141 II рах., 144 II рах., 158 II рах., 159 II рах. = 9.

•**Козел без корони:** 132 III рах., 11 IV рах., 16 IV рах., 17 IV рах. = 4.

•**Ангел:** арк. 105 II рах. = 1.

•**Лебідь під короною:** арк. 63 III рах. = 1.

•**Лебідь без корони:** арк. 76 III рах. = 1.

•**Орел без картуша:** арк. 74 III рах., 106 III рах. = 2.

•**Леварт:** арк. 272 II рах., 274 II рах., 78(2) III рах., 82 III рах. = 4.

•**Ястжембец під короною:** арк. 9 II рах., 72 II рах., 162 II рах., 19 III рах., 20 III рах., 22 III рах., 25 III рах., 26 III рах., 92 III рах., 13 V рах., 14 V рах., 16 V рах., 25 V рах., 27 V рах., 29 V рах., 49 V рах. = 16.

•**Ястжембец під митрою:** арк. 265 II рах., 267 II рах., 35 III рах., 40 III рах., 80 III рах. = 5.

•**Топор під короною:** арк. 17 II рах., 18 II рах., 64 II рах., 66 II рах., 68 II рах., 269 II рах., 276 II рах., 41 III рах., 66 III рах. = 9.

•**Єліта в лінійному картуші:** арк. 34 V рах., 44 V рах., 45 V рах., 50 V рах., 52 V рах., 23 VI рах. = 6.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 121 II рах., 122 II рах., 124 II рах. = 3.

•**Не встановлено знаків:** пари арк. 87/88 II рах., 211/216 II рах., 212/215 II рах., 213/214 II рах., 218/221 II рах., 219/220 II рах., 224/227 II рах., 225/226 II рах., 133/138 III рах., 134/137 III рах., 135/136 III рах., 139/144 III рах., 140/143 III рах., 141/142 III рах., 145/150 III рах., 146/149 III рах., 147/148 III рах., 151/156 III рах., 152/155 III рах., 153/154 III рах., 157/162 III рах., 158/161 III рах., 159/160 III рах., 163/168 III рах., 164/167 III рах., 165/166 III рах., 176/179 III рах., 177/178 III рах., 73/78 VI рах. = 29.

•**Пара аркушів без філіграні:** арк. 87/88 II рах. (фальцу немає).

Походження: примірник походить зі збірки Києво-Софійського собору, надійшов до ВБУ у її складі у 1925 р.

Бібліографія примірника: Барвінок 1924, С. 140; Попов 1924, С. 163, № 26; Маслов 1925, С. 20, № 67; Романовський 1925, С. 45; Зернова 1959, С. 205; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-1, С. 355–358; Бондар 2004-2, С. 145, 147–150, 152, 154; Немировський 2005, С. 113–114, 153; Шамрай 2005, С. 69, № 13 а; Немировський 2007-1, С. 193–194, 538, 697; Бондар 2008-3, С. 394, 395; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438; Немировський 2009, С. 66; Бондар 2010-1, С. 159;

Бондар 2010-4, С. 294, 295, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-1, С. 203–213; Бондар 2011-2, С. 180–181, 186.

Рукописні каталоги: Каталог книг Києво-Софійського собору 1769 р., арк. 29, № 4; Каталог книг Києво-Софійського собору 1803 р., арк. 11 зв., № 25: «Библия не цѣлая въ Острогѣ 1581 въ красной старой коже въ двухъ экземплярахъ».

6.18. Біблія. Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

18-й примірник

Соф.13 в

інв. 2965238

Місце зберігання: відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій.

Формула: арк. 44–48, 50–119, 121–161, 163–258, 265–275 II рах., 32–36, 38–180 III рах., 1–15 IV рах.

Повнота / дефектність: примірник неповний – бракує 8 нн. арк. I рах., арк. 49, 120, 162, 259–264 II рах.; 1–31, 37 III рах.; 16–30 IV рах.; усіх арк. V рах. та VI рах.

Стан збереження: аркуші із плямами бруду та слідами замокання, ушкоджені, із втратами фрагментів, непрофесійною реставрацією. У арк. 44–48, 50, 53–55 II рах., 10–15 VI рах. та у багатьох інших бракує фрагментів. Значна частина аркушів всередині книги має розриви у нижній частині ближче до корінця.

Розміри: блоку книги по оправі 311 x 203 x 74 мм; аркуша 289 x 182 мм.

Варіант друку (за датуванням післямови): не встановлено за браком аркушів.

Варіанти друку та оформлення (Зернова 1947, С. 92–96): 8, 12.

Варіант паперу (за філігранями): II варіант.

Провенієнції:

Записи: «до числа книгъ Кієво Катедральной / бібліотеки надлежитьъ» (перший зі збережених аркушів – 44 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

«Превосходителны^ѣ Г^спднъ генераль / майоръ Іванъ Столновъ / мой благопріятный Бг^дѣтель» (нижній форзац, посередині, чорне чорнило)

Печатки, штамп: «Центральна наукова / БІБЛІОТЕКА АН УРСР / Інв. №», вписано «2965238» (арк. 44 II рах., на внутрішньому

березі біля корінця, внизу, вертикально, така ж – арк. 61 II рах.,
внизу під текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Соф. 13б» (верхній форзац, посередині, олівець, сучасний шифр зберігання); «№ 5» (верхній контрфорзац, посередині, чорне чорнило); «№ 9» (арк. 44 II рах.,
внизу навкіс, простий олівець);

Наліпки: на корінці вверху більша квадратна давня наліпка із білого паперу, напис не читається, розмір $\approx 48 \times 60$ мм. Внизу менша прямокутна світла наліпка із вручну вписаним шифром бібліотеки Києво-Софійського собору «13/b.», розмір 27×41 мм.

Оправа (XVIII ст., київська?): дошки у світло-коричневій крапчастій шкірі з тисненням у вигляді кількох вузьких орнаментальних рамок та лінійок по краю на обох кришках та на корінці*. Корінець на чотири бинти. Обріз фарбований сіро-синім. Залишки двох застібок-пробоїв зі шкіри та металу. Застібки прикріплені кожна двома гвіздками, кріплення – одним. Каптал плетений білою та синьою нитками. Форзаци із сірого неякісного паперу без водяних знаків.

Філіграні:

•Підкова маленька без картуша: арк. 64 II рах., 90 II рах., 91 II рах., 92 II рах., 94 II рах., 98 II рах., 99 II рах., 102 II рах., 115 II рах., 116 II рах., 117 II рах., 121 II рах., 123 II рах., 127 II рах., 129 II рах., 131 II рах., 133 II рах., 135 II рах., 137 II рах., 139 II рах., 142 II рах., 143 II рах., 145 II рах., 146 II рах., 147 II рах., 172 II рах., 173 II рах., 177 II рах., 179 II рах., 180 II рах., 182 II рах., 188 II рах., 192 II рах., 195 II рах., 197 II рах., 198 II рах., 200 II рах., 204 II рах., 206 II рах., 210 II рах., 212 II рах., 214 II рах., 217 II рах., 218 II рах., 226 II рах., 227 II рах., 229 II рах., 232 II рах., 236 II рах., 237 II рах., 241 II рах., 242 II рах., 243 II рах., 250 II рах., 251 II рах., 257 II рах., 258 II рах., 269 II рах., 274 II рах., 275 II рах., 31 III рах., 32 III рах., 34 III рах., 38 III рах., 43 III рах., 50 III рах., 52 III рах., 59 III рах., 60 III рах., 77 III рах., 85 III рах., 91 III рах., 93 III рах., 95 III рах., 101 III рах., 114 III рах., 116 III рах., 118 III рах., 123 III рах., 125 III рах., 126 III рах., 129 III рах., 132 III рах., 134 III рах., 136 III рах., 144 III рах., 145 III рах., 148 III рах., 149 III рах., 156 III рах., 159 III рах., 161 III рах., 168 III рах., 173 III рах., 174 III рах., 177 III рах., 179 III рах., 180 III рах., 13 IV рах. = 99.

•Топор під півмісяцем без картуша: арк. 44 II рах., 46 II рах., 48 II рах., 51 II рах., 53 II рах., 57 II рах., 59 II рах.,

---

* Схожі оправи примірників № 6.9 та № 6.17.

60 II рах., 65 II рах., 66 II рах., 67 II рах., 68 II рах., 70 II рах.,
75 II рах., 77 II рах., 78 II рах., 79 II рах., 82 II рах., 83 II рах.,
153 II рах., 156 II рах., 161 II рах., 40 III рах., 44 III рах., 45 III рах.,
49 III рах., 58 III рах., 61 III рах., 62 III рах., 63 III рах., 67 III рах.,
68 III рах., 69 III рах., 75 III рах., 78 III рах., 80 III рах., 82 III рах.,
83 III рах., 100 III рах., 102 III рах., 105 III рах., 108 III рах.,
110 III рах., 112 III рах., 115 III рах., 140 III рах., 141 III рах.,
154 III рах., 155 III рах., 157 III рах., 164 III рах., 165 III рах.,
172 III рах., 4 IV рах., 5 IV рах., 10 IV рах. = 56.

•**Юноша (Агнець) менший під митрою:** арк. 174 II рах.,
202 II рах., 207 II рах., 211 II рах., 220 II рах., 228 II рах., 233 II рах.,
235 II рах., 247 II рах., 256 II рах., 265 II рах., 267 II рах., 42 III рах. =
13.

•**Топор маленький навкіс без картуша:** арк. 152 II рах.,
159 II рах., 163 II рах., 166 II рах., 167 II рах., 181 II рах., 184 II рах. =
7.

•**Новіна:** арк. 89 II рах., 107 II рах., 108 II рах., 109 II рах.,
111 II рах., 113 II рах. = 6.

•**Абданк у лінійному картуші без завитків:** арк. 87 III рах.,
89 III рах., 6 IV рах. = 3.

•**Козел у лінійному картуші без корони:**
арк. 8 IV рах., 12 IV рах. = 2.

•**Ангел:** арк. 105 II рах. = 1.

•**Лебідь без корони:** арк. 15 IV рах. = 1.

•**Орел без картуша:** арк. 104 III рах. = 1.

•**Кабан:** арк. 189 II рах. = 1.

•**Остоя:** арк. 128 III рах. = 1.

•**Свєнчиц у картуші під короною:** арк. 138 III рах. = 1.

•**Не встановлено знаків:** пари арк. 1/8 I рах., 2/7 I рах.,
3/6 I рах., 4/5 I рах., 1/6 II рах., 2/5 II рах., 3/4 II рах., 7/12 II рах.,
8/11 II рах., 9/10 II рах., 13/18 II рах., 14/17 II рах., 15/16 II рах.,
19/24 II рах., 20/23 II рах., 21/22 II рах., 25/30 II рах., 26/29 II рах.,
27/28 II рах., 31/36 II рах., 32/35 II рах., 33/34 II рах., 37/42 II рах.,
38/41 II рах., 39/40 II рах., 49/54 II рах., 87/88 II рах., 122/125 II рах.,
157/162 II рах., 259/264 II рах., 260/263 II рах., 261/262 II рах.,
271/276 II рах., 1/6 III рах., 2/5 III рах., 3/4 III рах., 7/12 III рах.,
8/11 III рах., 9/10 III рах., 13/18 III рах., 14/17 III рах., 15/16 III рах.,
19/24 III рах., 20/23 III рах., 21/22 III рах., 25/30 III рах.,
26/29 III рах., 27/28 III рах., 14/17 IV рах., 19/24 IV рах.,
20/23 IV рах., 21/22 IV рах., 25/30 IV рах., 26/29 IV рах.,
27/28 IV рах., 1/6 V рах., 2/5 V рах., 3/4 V рах., 7/12 V рах.,

8/11 V рах., 9/10 V рах., 13/18 V рах., 14/17 V рах., 15/16 V рах.,
19/24 V рах., 20/23 V рах., 21/22 V рах., 25/30 V рах., 26/29 V рах.,
27/28 V рах., 31/36 V рах., 32/35 V рах., 33/34 V рах., 37/42 V рах.,
38/41 V рах., 39/40 V рах., 43/48 V рах., 44/47 V рах., 45/46 V рах.,
49/56 V рах., 50/55 V рах., 51/54 V рах., 52/53 V рах., 1/6 VI рах.,
2/5 VI рах., 3/4 VI рах., 7/12 VI рах., 8/11 VI рах., 9/10 VI рах.,
13/18 VI рах., 14/17 VI рах., 15/16 VI рах., 19/24 VI рах.,
20/23 VI рах., 21/22 VI рах., 25/30 VI рах., 26/29 VI рах.,
27/28 VI рах., 31/36 VI рах., 32/35 VI рах., 33/34 VI рах.,
37/42 VI рах., 38/41 VI рах., 39/40 VI рах., 43/48 VI рах.,
44/47 VI рах., 45/46 VI рах., 49/54 VI рах., 50/53 VI рах.,
51/52 VI рах., 55/60 VI рах., 56/59 VI рах., 57/58 VI рах.,
61/66 VI рах., 62/65 VI рах., 63/64 VI рах., 67/72 VI рах.,
68/71 VI рах., 69/70 VI рах., 73/78 VI рах., 74/77 VI рах.,
75/76 VI рах. = 121.

•Пара арк. без філіграні: арк. 87/88 II рах. (фальцу немає),
122/125 II рах. (фальцу немає).

Походження: примірник зі збірки Києво-Софійського собору,
надійшов до ВБУ у її складі у 1925 р.

Бібліографія примірника: Попов 1924, С. 163, № 26; Маслов 1925, С. 20,
№ 68; Гусева 2003, С. 593; Бондар 2004-2, С. 145, 152, 154; Немировский 2007-1,
С. 193, 697; Бондар 2008-3, С. 394; Бондар, Кисельов 2008, С. 106, № 438;
Бондар 2010-4, С. 294, 295, 298, 300; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-2,
С. 180–181, 186.

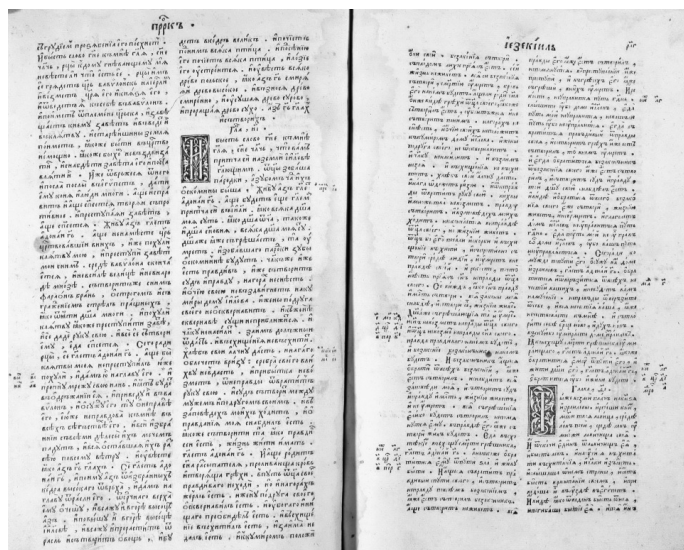
Рукописні каталоги: Каталог книг Києво-Софійського собору 1769 р.,
арк. 29, № 5; Каталог книг Києво-Софійського собору 1803 р., арк. 11 зв., № 25:
«Библия не цѣлая въ Острогѣ 1581 въ красной старой коже въ двухъ
экземплярахъ».

7. Біблія. [Вільнюські аркуші]*. [Вільнюс: Друкарня Мамоничів,
бл. 1595].

Організація видання: формула видання – арк. 133–180 =
48 арк. Формат 2°. Фоліація кириличними цифрами вверху аркуша
на зовнішньому березі, під титлом. Сигнатур немає. Зошити [1]⁶–
[8]⁶. Колонтитули вверху над текстом, без елементів художнього
оформлення, на всіх аркушах, надруковані чорною фарбою.
Кустодів немає.

Характеристика друку: друк двома шпальтами, рядків 50, шрифти (10 рядків) – 42 мм. Дзеркало набору 229 x 118 мм. Друк чорною фарбою.

Розворот аркушів примірника Соф.13а (№ 6.17 та 7.1) із аркушами острозького та вільнюського друку

Художнє оформлення: заставки, кінцівки, в'язь, ініціали.

Вихідні відомості: немає.

Примірники: усього відомо 6 примірників (Гусева 2003, С. 999). У каталозі описано один примірник збірки НБУВ: Соф.13 а(2), аркуші якого вставлені в неповний примірник острозької Біблії 1581 р. № 6.17.

Бібліографія видання: Петров, Бирюк, Золотарь 1958 – немає; Галенчанка 1986, С. 71, № 35 (прим. НБУВ не зазначено); Лабынцев 1979, С. 37, № 129 (прим. НБУВ не зазначено); Гусева 2003, № 138, С. 999, 1003–1004; Бондар, Кисельов 2008, С. 41, № 24.

7.1. Біблія. [Вільнюські аркуші]. [Вільно: Друкарня Мамоничів, бл. 1595].

1-й примірник

Соф.13 а(2)

інв. 2965257

Місце зберігання: відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій

Формула: арк. 133–162.

Повнота / дефектність: бракує арк. 163–180, які є в інших відомих примірниках.

Стан збереження: плями бруду, сліди від замокання. Загалом стан збереження такий само, як і аркушів острозької Біблії 1581 р., в яку їх вставлено.

Розміри аркуша: 300 x 182 мм.

Філіграні:

•**Єліта у бароковому картуші:** арк. 136, 137, 141, 143, 144, 149 = 6.

•**Топор під півмісяцем:** арк. 151, 154, 155, 160, 162 = 5.

•**Абданк у лінійному картуші:** арк. 158 = 1.

•**Леварт у бароковому картуші:** арк. 134, 147, 150 = 3.

Філіграні вставних аркушів – див. опис № 6.17.

Походження: примірник походить зі збірки Києво-Софійського собору, надійшов до ВБУ у її складі у 1925 р.

Бібліографія примірника: Маслов 1925, С. 20, № 67; Романовський 1925, С. 45; Зернова 1959, С. 205; Гусева 2003, С. 999; Бондар 2004-1, С. 355–359; Немировский 2007-1, С. 290–291; Бондар, Кисельов 2008, С. 41, № 24; Немировский 2009, С. 66; Бондар 2010-1, С. 159; Немировский 2010, С. 23; Бондар 2011-1, С. 203–213.

8. Євангеліє (вужькошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1553–1554].

Організація видання: [326] арк. 2°. Чисті видавничі аркуші – [1], [144], [234], [326].

Фоліація на арк. 9–16 кириличними цифрами під титлом, розміщеними внизу аркуша ближче до внутрішнього берега, на інших немає. Сигнатури позначені кириличними цифрами внизу аркуша в зошиті 2 ближче до зовнішнього берега, в зошитах 6–9 ближче до внутрішнього берега, на інших аркушах немає. Зошити $[*]^8[1]^82^8[3]-[5]^86-9^8[10]-[27]^8[28]^{10}[29]-[37]^8[38]^4[40]^8$ = всього 41. Колонтитули у вигляді скорочених назв чотирьох Євангелій ($\bar{\text{I}}^{\circ}$, $\bar{\text{I}}^{\circ}$, $\bar{\text{e}}\bar{\text{y}}^k$, $\bar{\text{e}}\bar{\text{w}}^{\bar{\text{~}}}$) на звороті аркушів вверху ближче до зовнішнього берега, надруковані червоним. Кустодів немає.

На зовнішній беріг винесені позначення (індекси) глав (друк чорним) та зачал (друк червоним). У виносках, позначених хрестиками, над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним.

Характеристика друку: рядків 18, шрифти (10 рядків) – 107 мм. Розмір шпальти набору 184 x 97/113 мм. Друк двома фарбами в один прогон. Виключка рядків нерівна.

Особливості набору: численні чорні відбитки пробільного матеріалу, детальніше розписані в області опису примірника. Відтиски у вигляді прямокутників (квадратів) не зовсім правильної форми мають розміри приблизно 10 x 10 мм, особливо на початку книги всередині них відчитується чітке зображення літери «м». Є відбитки прямокутників розміром приблизно 7 x 9 мм, інші розміром 18 x 10 мм.

Художнє оформлення: заставки (5 з 4-х дощок), ініціали (гравіровані 4 з 4-х дощок), в'язь, рамки маргіналій (20 з 6-ти дощок).

Вихідні відомості: немає.

Примірники: відомо 37 примірників (Гусева 2003, С. 28). У каталозі описано один примірник НБУВ Кир.753 (№ 8.1).

Бібліографія видання: *Зернова 1958*, С. 12–13, № 4; *Петров, Бирюк, Золотарь 1958*, С. 17–18, № 16 (1 прим.); *Лабынцев 1979*, С. 16, № 3 (1 прим.); *Лукьяненко 1993*, С. 91–93, № 34; *Гусева 2003*, С. 27–28, № 3; *Бондар, Кисельов 2008*, С. 76, № 216 (1 прим.).

8.1. Євангеліє (вузькошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1553–1554].

1-й примірник

Кир.753

інв. 4303ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: [3]–[143], [145]–[233], [235]–[301], [303], [302]–[319], [321]–[323], [325], [320].

Повнота / дефектність: бракує арк. [2] та [324], чистих видавничих аркушів [1], [144], [234], [326]. Арк. [303] та [320] вставлені неправильно.

Стан збереження: аркуші пожовклі, забруднені, подекуди із плямами, розривами, втратами фрагментів, залишки давньої непрофесійної реставрації. Плями від бруду, сліди замокання та мікологічного ушкодження. Сучасна реставрація паперу та оправи.

Розміри: блоку книги по оправі 270 x 187 x 60 мм; аркуша 250 x 144 мм

Відбитки пробільного матеріалу: численні відбитки пробільного матеріалу у вигляді чорних прямокутників: арк. 7 зв. – смужки і прямокутники на зовнішньому березі; арк. 18 зв. – літера «м» двічі вверху над текстом; арк. 24 зв. – прямокутники на зовнішньому березі вверху і внизу з літерою «м»; арк. 25 – відбитки фарби і смужки внизу під текстом; арк. 28 зв. – на зовнішньому березі та внизу, в тому числі й відбиток літери «м»; арк. 39 – відбитки фарби на зовнішньому березі; арк. 43 – смужка вверху; арк. 46 зв. – бруд від фарби і смужки на зовнішньому березі; арк. 48 зв. – відбитки від фарби внизу під текстом; арк. 49 – контури прямокутників внизу; арк. 56 – бруд від фарби і смужки вверху; арк. 68 зв. – прямокутники внизу під текстом; арк. 77 зв. – бруд від фарби внизу; арк. 82 зв. – вертикальна смужка із двох рядів прямокутників із літерою «м» на зовнішньому березі; арк. 87 – бруд від фарби та смужка із прямокутників внизу під текстом; арк. 90 – прямокутники вверху над текстом; арк. 90 зв. – смужки на зовнішньому березі; арк. 91 зв. – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 92 зв. – прямокутники вверху і на зовнішньому березі; арк. 93 – смужки на внутрішньому березі; арк. 95 – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 100 – бруд від фарби і прямокутники на зовнішньому березі; арк. 106 – плями та риси на зовнішньому березі; арк. 149 – бруд від фарби на внутрішньому березі; арк. 161 – сліди пробільного матеріалу на зовнішньому березі та внизу; арк. 166 зв. – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 174 зв. – риси і бруд від фарби на зовнішньому березі; арк. 187, 188, 189 зв., 193, 194, 195, 197–197зв., 199, 201 зв., 202, 205 зв., 207, 207 зв., 208 зв., 209 – незначні сліди пробільного матеріалу; арк. 191 зв. – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 212 – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 214 – прямокутники зверху над текстом; арк. 217 зв. – прямокутники та риси на зовнішньому березі; арк. 218, 219 – риси і бруд від фарби на зовнішньому березі; арк. 221 зв. – прямокутники на зовнішньому березі; арк. 223 зв. – дві смужки з прямокутників вверху над текстом; арк. 228 – риси на зовнішньому березі; арк. 229 зв. – плями зверху над текстом і на зовнішньому березі; арк. 231 зв. – вертикальна смужка із прямокутників на зовнішньому березі; арк. 236зв., 237зв. – риси і прямокутники на зовнішньому березі; арк. 243, 247, 252 – риси і прямокутники на зовнішньому березі; арк. 251 – риси і прямокутники вверху над текстом і на зовнішньому березі;

арк. 253 зв., 254 – риси і прямокутники на зовнішньому березі; арк. 255 зв. – смужки, риси, прямокутники на зовнішньому і внутрішньому берегах та під текстом; арк. 257 зв. – смужки і прямокутники на внутрішньому березі та під текстом; арк. 258–258 зв. – прямокутники на зовнішньому березі.

На інших аркушах є менші відбитки пробільного матеріалу.

Інші особливості набору: арк. 111 – друк позначень глав та зачал роздвоюється.

Провенієнції:

Записи: поаркушний запис на арк. [9–18] внизу під друкованим текстом чорним вицвілим чорнилом, частково видалений, текст якого зараз не відчитується. На арк. 153–162 внизу під друкованим текстом ще один видалений запис, що не відчитується.

Печатки, штамп: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вписано «4303ст» (арк. [1] зв. чистий на початку книги, посередині; така ж само – арк. [19], внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.753» (арк. [1] чистий на початку книги, вверху; арк. [3] вверху над друкованим текстом, простий олівець).

Маргіналії: «пе² ча⁵» (арк. 10, поряд із нижньою червоною друкованою маргіналією); «иѠ ча⁵» (арк. 10 зв., на внутрішньому березі); «на Z / часѠ» (арк. 10 зв., поряд із нижньої червоною друкованою маргіналією); «Ө / часѠ:» (арк. 12 зв., в тексті); «:Ѡ часѠ:» (арк. 12 зв., під нижньою червоною друкованою маргіналією); «на Ө часѠ» (арк. 13 зв., поряд із нижньої червоною друкованою маргіналією); «Ө часѠ» (арк. 14, на зовнішньому березі); «Z: часѠ:» (арк. 89 зв., вверху над текстом поряд із червоною друкованою маргіналією); «Ѡ: часѠ» (арк. 89, під нижньою червоною друкованою маргіналією); «Z часа» (арк. 90, на зовнішньому березі); «рече Ѡı» (арк. 169, у кінці тексту) та деякі інші.

Інші особливості примірника: на початку книги чистий аркуш паперу блакитного кольору із філігранню, яка не відчитується, окрім цифр «18», що можуть вказувати на рік створення паперу – на перші десятиліття XIX ст.

Є. Л. Немировський (*Немировский 2003*, С. 140) відзначає надруковані чорною фарбою рамки маргіналій на арк. 38, 54,

хрестики над ними надруковані червоним. На арк. 69 навпаки фігурне зображення надруковане червоним, а хрестик – чорним (червона фарба плавно перетікає в чорну).

Арк. 233–234 – крапки, обведені червоними кружечками, зверху із хрестиком.

Оправа (початок XIX ст.): картон у коричневій плямистій шкірі із тисненою золотом по краю рамкою із рослинного орнаменту. Тиснення на корінці у вигляді смужок та віньеток із квітів, тут же відтиснено заголовними літерами «ЄВАНГЕЛІЄ». Сучасна реставрація оправи, де замість картону було використано дошки, залишки давньої шкіри продубльовано на нову коричневу шкіру. Обріз фарбований жовтим (позолота?). Каптал на п'ять бинтів. Форзаці із сучасного цупкого жовтуватого паперу без філіграней.

Філіграні:

•**Рука:** арк. 1 чист., 2, 29, 33, 66, 70, 72, 74, 78, 80, 97, 102, 103, 106, 109, 110, 112, 115, 116, 115, 116, 121, 122, 123, 124, 130, 133, 136, 140, 142, 143, 151, 161, 163, 164, 169, 185, 189, 191, 193, 198, 199, 201, 204, 212, 214, 216, 224, 227, 243, 246, 248, 252, 253, 261, 266, 277, 304, 315 = 59.

•**Сфера:** арк. 3, 5, 39, 40, 42, 44, 46, 48, 76, 81, 84, 86, 88, 89, 90, 100, 113, 114, 134, 145, 147, 149, 155, 156, 160, 162, 171, 173, 175, 177, 181, 183, 187, 196, 206, 207, 210, 218, 222, 225, 226, 228, 230, 236, 238, 240, 242, 244, 254, 258, 263, 265, 267, 268, 271, 272, 278, 284, 285, 287, 290, 291, 292, 293, 294, 303, 305, 306 = 68.

•**Кувшин:** арк. 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 24, 26, 30, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 91, 93, 282, 308, 310, 313, 317, 318, 319, 320, 323 = 29.

•**Не встановлено філіграней:** арк. 1/8, 2/7, 68/69, 137/144, 220/221, 276/281, 321/324 = 7.

Походження: примірник походить зі збірки Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря, хоча жодних ознак приналежності до цієї збірки після реставрації 1990-х рр. він зараз не має. Раніше на звороті верхньої кришки був характерний запис рукою Іринія Фальковського, що є на багатьох стародруках із бібліотеки Києво-Михайлівського монастиря, про переплетення книги 1811 р. «Иждивением Ириния епископа Чигиринского» (Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 17–18; Немировский 1964, С. 150).

Бібліографія примірника: Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 17–18, № 16; Немировский 1964, С. 148, 150; Лабынцев 1979, С. 16; Гусева 2003, С. 28;

Немировский 2003, С. 124, 129, 130, 140; Немировский 2007-1, С. 538; Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 216.

9. Євангеліє (середньошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1558–1559].

Організація видання: [396] арк. 2°. Пагінації та сигнатур немає. Чистий видавничий аркуш – 184. Зошити $[1]^8[2]^2[3]^8 - [15]^8[16]^2[17]^8 - [24]^8[25]^4[26]^8 - [38]^8[39]^4[40]^8 - [48]^8[49]^4[50]^8 - [52]^8[53]^4 =$ всього 53 зошити. Колонтитули у вигляді скорочених назв чотирьох Євангелій ($\overset{\circ}{\iota}$, $\overset{\circ}{\lambda}$, $\overset{\circ}{\epsilon}$, $\overset{\circ}{\omega}$) на звороті аркушів вверху ближче до зовнішнього берега, надруковані червоним. Кустодів немає.

На зовнішній берег винесені позначення (індекси) глав (друк чорним) та зачал (друк червоним). У виносках, позначених хрестиками, над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним. Комами на полях позначені розміщені в тексті цитати.

Характеристика друку: рядків 18, шрифти (10 рядків) – 108 мм. Розмір шпальти набору 186 x 95/111 мм. Друк двома фарбами в один прогон. Виключка рядків нерівна.

Особливості набору та друку: літера о має особливі графічні форми – в середині з крапкою, двома крапками, хрестиком, із двох кружків з крапками. Для поділу тексту використано крапки великого та маленького розмірів. Знак виноски у вигляді хрестика.

Художнє оформлення: ілюстрація (хрест і знаряддя страстей – арк. [344], заставки (9 з 5-и дощок), ініціали (4 з 4-х дощок), в'язь, рамки маргіналій (21 з 10-и дощок).

Відбитки пробільного матеріалу: не виявлено.

Вихідні відомості: немає.

Примірники: відомо 33 примірники (Гусева 2003, С. 48). В каталозі описано один примірник Кир.751 (№ 9.1).

Бібліографія видання: Зернова 1958, С. 12–13, № 1; Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 16, № 15; Лабунцев 1979, С. 17, № 11 (1 прим.); Шамрай 1993, С. 86–87; № 109; Лосиевский 1987, С. 4–6; Лукьяненко 1993, С. 86–88, № 32;

Гусева 2003, С. 47–49, № 9 (1 прим.); Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 217 (1 прим.).

9.1. Євангеліє (середньошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1558–1559].

1-й примірник

Кир.751

інв. 4301 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [3–183, 185–303, 314–326, 304–305, 307–313, 331, 329, 330–396, 2].

Повнота / дефектність: бракує арк. 1, 306, а також видавничого чистого арк. [184].

Арк. [306] замінено рукописною копією (кінець XVI – початок XVII ст.?, папір із вержерами та понтюзо, але без сюжетної філіграні).

Стан збереження: аркуші дещо забруднені, з плямами, слідами замокання, непрофесійна реставрація багатьох аркушів – підклейка кутиків тощо. Кінцеві аркуші і нижня кришка оправи зі слідами ентомологічного ушкодження (побиті шашелем).

Розміри: блоку книги по оправі 296 x 190 76 мм; аркуша 270 x 176 мм.

Провенісній:

Записи: «Во има ѿца и Ств^ѣ дѣха ами^н // Сію кнѣгѣ глѣмѣю Єв^ѣліе Те ро ѿмѣни // рабѣ Бжій Ѳеодо² Меди^нскій обывате¹ // Йроме^сскій и^о подрѣжие^о свои^о Агафіею // и чады своима Иѡа^н, Любкою и Маріе... / и Давыдо^о // и преда¹ ей до храма Стго // рожества Гѣ Бга и Сѣна намето^тсѣ Ха // в мѣстѣ Старо^о Йрошевѣ^{*}, за свое // ѿпѣщеніе грѣхо^о, и родителе^о свои^х, // за панова^на крола по¹ско^ѣ Зигмо^нта // третего, и за де²жавцы его м¹: // Кнажати Радивила, рокѣ Бжего // ✠Аѡ^о [= 1602], котораа то книга помененаа // Єв^ѣліе, немае¹ быти ѿдалено // ѿ помененого храмѣ, по^д кла¹ //вою стѣ^х ѿць [Ѡ^тѣ?] [= 318] иже в Никеи // Ами^н» (арк. [11]–[19], внизу під друкованим текстом з обох боків аркуша, чорне чорнило).

«Изволеніе^о ѿца // и поспешение^о сѣна // и сѣв²ешение^о света//го дѣха сію кнѣгѣ ре//коміе Евангеліе кѣпи^о // ей ра^ѣ божи

* Яришів – село Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл., Україна.

Дѣки Во^d / Гѣра земля Молдавски^{x*} » (всі три записи – арк. [112] зв., півустав, чіткий каліграфічний почерк, червоне чорнило, на початку першого із записів великий ініціал «И» з віньеткою, у третьому записі невеликий ініціал «В» також із віньеткою).

«Сію книгѣ купи¹ Ѡеудо²» (арк. [83] зв., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило), тим само почерком «Сію книгѣ купи¹ Медиⁿски^a» (арк. [156] зв., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило); «Купи¹ ей Ѡеудо² цркви Ро^{...} Хѣа,» (арк. [289] зв.), вверху над друкованим текстом, чорне чорнило).

«№ 60» (вверху аркуша, тим самим почерком трохи нижче: «Изь книгѣ М, К, И, Ц,», (тобто «Изь книгѣ московского купца Ивана Царского^{**}»), тим самим почерком внизу «всехъ листов 397 (закреслено, виправлено олівцем на 394) (арк. [1] чистий в кінці книги, коричнече чорнило).

«...29 Апр. 1847 года» (ост. арк. книги, вертикально) «Строевъ»^{***} (там само, запис горизонтально, інший почерк, рука П. М. Строева?).

«Отд. II № 3. / Евангеліе, из...?, XVI вѣка... [Стр – підпис Строева]» (перш. чист. арк. на початку книги, вверху, чорне чорнило, рука П. М. Строева?).

«Отд. II. / № 3. Евангеліе. / ... ? 19 Апр. 1847» (арк. [3], вверху над друкованим текстом, рука П. М. Строева?).

Печатки, штампн: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вручну вписано «4301ст» (арк. [2] зв. чистий на початку книги, внизу, синє чорнило; така ж – арк. 19 зв., внизу під друкованим текстом, синє чорнило).

Шифри, інші відмітки: «Кир.4.6» (верхній форзац, внизу, простий олівець); «751» (верхній форзац, внизу, синє чорнило); «бй экз.» (верхній форзац, внизу, простий олівець); «№ 3606» (нижній форзац, вверху, простий олівець); «Кир.751» (арк. [1] чистий на початку книги, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

---

* Дука Георге III Іон (1620-ті рр. – 1685) – господар Молдавського князівства (1665–1668, 1668–1672, 1678–1683).

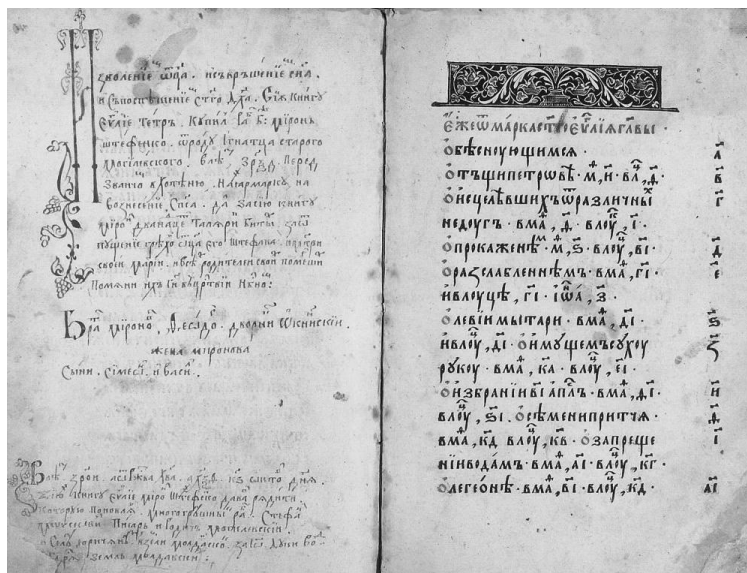
** Царський Іван Микитович (1790–1853) – московський купець-старообрядець, колекціонер слов'янських рукописів та кириличних стародруків.

*** Строев Павло Михайлович (1796–1876) – російський історик, археограф і бібліограф.

Наліпки: «Императорскаго / общества истории / и / древностей
россійских. / Отд. II. № 3» (шрифтовий екслібрис із синього паперу,
розміри 88 x 51 мм; верхній форзац, внизу аркуша).

Інші особливості примірника: на початку книги дві чисті
аркуші, такі ж два чистих аркуші в кінці книги – папір синюватого
кольору перших десятиліть XIX ст. з вержерами та понтюзо, але без
сюжетних філіграней.

До друкованих колонтитулів із назвами євангельських книг на
звороті аркушів додано рукописні на лицьовій стороні аркушів –
арк. [12–61].

Євангеліє (середньошрифтне) (Москва, бл. 1558–1559)
Кир.751 (№ 9.1). Власницький запис на арк. [112] зв.

Оправа: дошки, обтягнені синьою тканиною. Корінець на три
бинти. Обріз фарбований синім з позолотою. Каптал плетений
синьою та білою нитками.

Філіграні:

•**Кабан:** арк. 3, 5, 7, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 24, 28, 31, 32,
34, 36, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 48, 51, 55, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 69, 71,
73, 74, 75, 76, 79, 80, 84, 87, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 99, 103, 104, 105,
109, 110, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 121, 125, 126, 128, 130, 137,
138, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 151, 152, 155, 156, 159, 160, 163,
164, 166, 167, 169, 172, 174, 175, 177, 180, 181, 183, 186, 188, 190,
192, 193, 195, 196, 199, 201, 202, 205, 206, 209, 213, 214, 215, 220,

222, 223, 224, 226, 229, 230, 232, 235, 236, 239, 240, 243, 244, 247, 248, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 263, 265, 268, 270, 271, 273, 277, 278, 279, 282, 284, 286, 288?, 289, 290, 293, 296, 298, 299, 304, 310, 314, 319, 320, 321, 324, 325, 328, 329, 335, 339 = 162.

•**Тіара**: арк. 350, 353, 354, 363, 364, 366, 368, 373, 374, 375, 376, 377, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 389 = 19.

•**Ведмідь**: арк. 342?, 346 = 2.

•**Тварина**: арк. 332 = 1.

•**Голова блазня**: арк. 396 = 1.

•**немає знаку**: пари арк. 302/307, 303/306, 309/316; 333/340, 335/338, 341/348, 344/345, 349/356, 394/395 = 9.

•**знак не вдалося розшифрувати**: арк. 308, 312, 317, 336, 359, 361 = 6.

•**не встановлено філіграней за браком арк.**: арк. 1 = 1.

•**зайвий знак**: пари арк. 317/324, 325/332 = 2.

Походження примірника не встановлене.

Бібліографія примірника: Строев 1836, С. 7, № 12; Строев 1845, С. 151, № 3 (з вказівкою, що це примірник зі збірки Царського № 12); Петров, Бирюк, Золотарь 1958, С. 16, № 15; Немировский 1964, С. 194, 195, 198–199; Лабынцев 1979, С. 17; Гусева 2003, С. 49; Шамрай 2005, С. 86–87; № 109; Шамрай 2006, С. 68; Немировский 2007-1, С. 538, 704, 785, 808–809, 815–816; Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 217.

10. Євангеліє (широкошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1563–1564].

Організація видання: арк. [1–10], 1–105, 104, [1], 106, 107, 110–168, [1–221], [1] = 400 арк. 2°. Зошити [*]¹⁰1⁸–21⁸[22]⁶[23]⁸24⁸–31⁸[32]⁸33⁸–35⁸ [36]⁸37⁸–49⁸ = всього 50 зошитів. Пагінація кириличними цифрами внизу під друкованим текстом на зовнішньому березі, під титлом (немає на аркушах 1, 8 П рах.). Сигнатури кириличними цифрами внизу під друкованим текстом посередині (не позначені у зошитах [*], 22, 23, 32). Колонтитули (нерегулярні) у вигляді скорочених назв чотирьох Євангелій (ī⁰, ī², ёó^k, ёw̄) на звороті аркушів вверху ближче до зовнішнього берега, надруковані червоним. Кустодів немає.

На зовнішній беріг винесені позначення (індекси) глав (друк чорним) та зачал (друк червоним). У виносках, позначених хрестиками, над або під основним текстом розміщені початкові слова зачал, надруковані червоним.

Комами на полях позначені розміщені в тексті цитати.

Характеристика друку: рядків 15, шрифти (10 рядків) – 125 мм. Розмір шпальти набору 186 x 93/100 мм. Друк двома фарбами в два прогони. Виключка рядків нерівна.

Особливості набору та друку: для поділу тексту використано крапки великого та маленького розмірів. Знак виноски у вигляді хрестика.

Відбитки пробільного матеріалу: не виявлено.

Вихідні відомості: немає.

Художнє оформлення: ілюстрація (хрест і знаряддя страстей – арк. [344], заставки (9 з 6-и дощок), ініціали (4 з 4-х дощок), в'язь, рамки маргіналій (19 з 5-и дощок). Хрестики, які застосовано для позначення виносок, використано замість прикрас у кінці розділів – арк. [114] зв., [121] зв. II рах.

Помилки в нумерації:

помилка в сигнатурі – у зошиті 24 (арк. 15 III рах.) надруковано -â [= 25] замість -ä [= 24].

Варіанти друку (Лукьяненко 1993, С. 121):

• арк. 15 II рах., рядок 10:

«...так да буде » (I варіант) – «...так да буде́ » (II варіант).

Кир.943 (№ 10.1) – II варіант.

• арк. 145 рах., рядки 6/7:

«...онже / множае» (I варіант) – «...онже мно//жае» (II варіант).

Кир.943 (№ 10.1) – I варіант.

Примірники: відомо 23 примірники (Гусева 2003, С. 149). У каталозі описано один примірник Кир.943 (№ 10.1).

Бібліографія видання: Зернова 1958, С. 13–14, № 5; Лабунцев 1979, С. 21, № 30 (прим. НБУВ не зазначено); Петров, Бирюк, Золотарь 1958 – немає; Лукьяненко 1993, С. 121–123, № 51; Гусева 2003, С. 148–150, № 30; Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 218 (1 прим.).

10.1. Євангеліє (широкошрифтне). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1563–1564].

1-й примірник

Кир.943

інв. 31524 ст

Місце зберігання: відділ стародруків та рідкісних видань.

Формула: арк. [2–10], 1–168, [1–213].

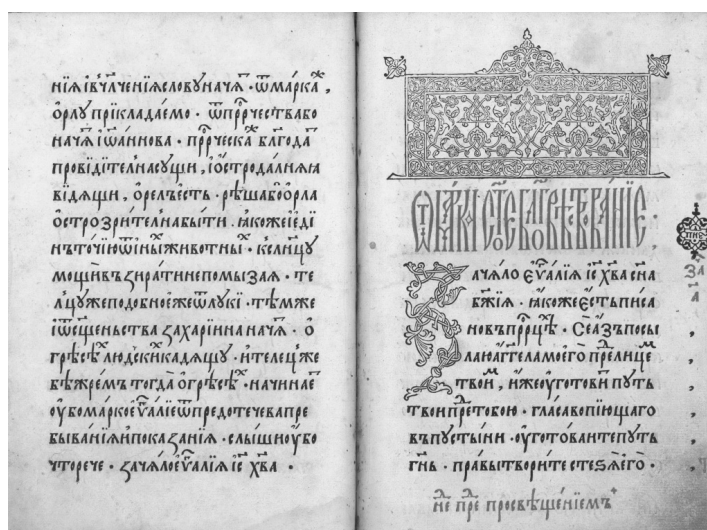
Повнота / дефектність: бракує арк. [1] на початку та арк. [214–221] у кінці книги.

Стан збереження: аркуші потріпані, забруднені, подекуди із плямами від воску та слідами замокання, початкові і кінцеві зі значнішими забрудненнями. Арк. 64 відокремлений від блоку, зі значними ушкодженнями. Деякі аркуші із розривами та втратами фрагментів, давньою непрофесійною реставрацією.

Розміри: блоку книги по оправі 255 x 182 x 82 мм; аркуша 250 x 176 мм.

Варіанти набору: арк. 15 II рах., рядок 10 – II варіант «...так да буде », однак вручно вписано «о» в слово «тако»;

арк. 145 рах., рядки 6/7 «...онже / множає» (I варіант).

Євангеліє (широкошрифтне) (Москва, бл. 1563–1564).

Кир.943 (№ 10.1). Розворот аркушів 104 зв.–105

Інші особливості: рукописні виправлення по тексту на арк. [115] III рах., рядки 2, 3 основного тексту.

Провенієнції:

Записи: «м...ѡбого со мило^стынею своею // и ты неха^с па^н бо^ѣ за платою буде^с во шно^о // вѣку а е сам се ѡдаруе^с добры^о здорое^о // которю тою книгу вѣ¹ными часы // за живота своего и по сме²ти моеи // [текст на арк. заклеєно] // то е^с бгоа^а лениа до новои иже //

е^с ꙗ мѣ^сти ꙗ Че²неховъ * року ѝ- ѝа [?] [= 1621?] // [текст на арк. заклеєно] // и за ты неха^б буде бг̄у хвала на ве // вѣкомъ аминь» (арк. 2–7 II рах., з обох боків внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

«Өефѡнѡв... рѣки приложи^а» (арк. 15 II рах., внизу під друкованим текстом, чорне чорнило).

Печатки, штампни: «Національна бібліотека України / імені В. І. Вернадського / Відділ стародруків та рідкісних видань / інв. № », вручну вписано «31524 ст» (арк. [2] I рах., внизу на внутрішньому березі вертикально; теж саме – арк. [8] II рах., внизу під друкованим текстом, фіолетове чорнило).

Наліпки: наліпка на корінці зверху із рукописним написом «Евангеліе / [Москва, до /1574.... / невідомий].

Шифри, інші відмітки: «940» (дописано на наліпці на корінці, простий олівець); «Кир.943» (арк. [2] I рах., вверху над друкованим текстом, простий олівець, сучасний шифр зберігання).

Підклеєні на фальц аркуші: арк. 15 II рах.

Оправа: втрачено, збереглися лише залишки коричневої шкіри на корінці. Корінець на шість бинтів. Обріз фарбований золотим.

Філіграні:

•**Сфера:** арк. 6 I рах., 1, 2, 4, 9, 10, 13, 19, 21, 27, 31, 33, 39, 46, 50, 56, 58, 59, 64, 65, 68, 74, 77, 78, 85, 86, 90, 94, 103, 111, 113, 114, 123, 128, 129, 141, 144, 149, 159, 164, 166 II рах., 3, 5, 6, 8, 11, 12, 19, 21, 22, 34, 36, 38, 39, 41, 55, 56, 70, 79, 80, 129, 141, 161, 162, 184, 185, 191, 193, 195, 197 III рах. = 70.

•**Кораблик:** арк. 14, 28, 44, 47, 130, 131, 133, 147, 167 II рах., 7?, 25, 27, 37, 40, 43, 49, 88, 91, 98, 127, 135, 137, 152, 155, 156, 159, 165, 167, 173, 175, 212 III рах. = 31.

•**Рука:** арк. 48, 70, 73, 92, 117 II рах., 78, 83, 84, 89, 100, 101, 104, 106, 107, 149, 151, 170, 179, 180, 181, 190, 199, 200, 202, 204, 210, 213 III рах. = 27.

•**Серце:** арк. 51, 53 II рах., 111, 116, 117 III рах. = 5.

•**Кувшин:** арк. 87, 95, 110, 172, 186 III рах. = 5.

•**немає філіграні:** пари аркушів 2/9, 3/8, 4/7 I рах., 3/6, 17/24, 18/23, 25/32, 35/38, 36/37, 60/61, 66/71, 81/88, 82/87, 89/96, 97/104, 99/102, 100/101, 105/112, [1]/110, 106/107, 115/118, 122/127, 124/125, 138/143, 139/142, 145/152, 146/151, 153/160, 155/158, 156/157,

---

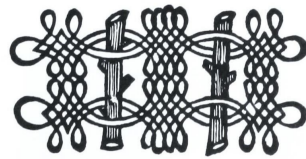
*Можливо, йдеться про с. Чернихів Зборівського р-ну Тернопільської обл., Україна.

161/168 II рах., 17/20, 23/30, 24/29, 47/54, 48/53, 50/51, 57/60, 58/59, 64/69, 65/68, 66/67, 72/77, 73/76, 74/75, 114/115, 119/126, 120/125, 121/124, 122/123, 128/133, 130/131, 138/139, 143/150, 145/148, 146/147 III рах. = 56.

•**Немає аркушів:** 1 I рах., 214 III рах., 215/[1], 216/221, 217/220, 218/219 = 6.

Походження примірника не встановлене.

Бібліографія примірника: Гусева 2003, С. 150; Немировский 2007-1, С. 538, 856; Бондар, Кисельов 2008, С. 76, № 218.

Іменний покажчик осіб

Андрей – № 6.11
Анна – № 3.2
Балика Хоцко – № 3.3
Бартенев Петро Іванович – № 1.1
Баторій Стефан – № 4.3
Бачковський Стефан – № 6.11
Белевич Маркіян – № 6.1
Бібіков Дмитро Гаврилович – № 1.2, 4.6, 6.6
Бібікова Зоя Гаврилівна *див.* Кассіні Зоя Гаврилівна
Богушевич Іваницький Лаврін – № 4.3
Борецький Іоанн – № 6.15
Борунов Артамон Федоров – № 1.3
Веков Афанасій – № 6.1
Вишневецька Катерина Іванівна, в шлюбі Ходкевичева –
№ 3.2
Вітт Володимир Оскарович – № 1.3, 2.2, 5.1, 6.16
Віцінський Остафій – № 6.11
Волчкович Іван Олізар – № 3.3
Гапка – № 4.6
Глушковська Ірина – № 6.10
Глушковський Яків – № 6.10
Голіцин Дмитро Михайлович – № 6.1
Гребелка Федор – № 4.7
Григорій, ієрей – № 3.1
Гричинич Іван – № 6.9
Гусачок Антон Іоанн – № 6.11
Гусачок Матвій – № 6.11
Гусачкова Анна (Ангеліна) – № 6.11
Драгомирецький Микола – № 6.1
Дука Георге III Іон – № 9.1

Жигмунд III Ваза – № 6.17
Журавицька Федора – № 6.15
Журавицький, презвітер – № 6.15
Зенкович (Зінкович) Тихинський Василь – № 6.5
Зролиха, орендарка кокорівська – № 2.1
Іботящак Симеон – № 9.1
Іваницька Матрона Семенівна – № 4.3
Іваницький Богушевич Лаврін – № 4.3
Івась маляр – № 6.11
Ігнатій – № 3.4
Іоанн – № 4.6
Іоанн, ієромонах ярославський – № 6.11
Іриной Фальковський – № 6.18
Калістрат, ігумен – № 6.10
Кассіні Зоя Дмитрівна, гр., уродж. Бібікова, в першому шлюбі кн. Львова – № 1.2
Кишка Леон – № 3.1
Климентій – № 3.1
Копоть Стефан – № 6.11
Курилевич презвітер – № 6.11
Лазар, ієродиякон – № 6.1
Лев Слюбич Заленський – № 3.1
Ліщинський Рафал – № 6.17
Лизогуб Семен – № 6.16
Львов Євген Олександрович – № 1.2, 4.6, 6.6
Маклаков Микола Степанович – № 1.1
Марія – № 4.6
Маркіян, монах – № 6.1
Мединська Агафія – № 9.1
Мединська Любка – № 9.1
Мединська Марія – № 9.1
Мединський Давид – № 9.1
Мединський Іван – № 9.1
Мединський Федор – № 9.1
Миколай – № 3.1
Михайловський Іван Микола – № 3.2
Михайловський Микола Матвійович – № 3.2
Моїсеєвич Стефан – № 9.1
Настасія – № 3.1
Новоселецький, презвітер – № 6.15
Олена – № 4.6

Олексій презвітер – № 6.8
Онуфрій, отець – № 6.2
Осницький Павло – № 6.15
Паісій Холмський – – № 6.17
Парфенович Ісакій – № 6.9
Пахомій, архімандрит – № 6.2
Петро Іванович, піп Василівський – № 4.2
Погодін Михайло Петрович – № 1.1
Понятовський Станіслав Август – № 6.5
Попович Федір – № 3.4
Порицька Софія Ізабелла, кн., в шлюбі Конєцьпольска –
№ 3.1
Потоцький Щесний Казимир – № 2.2
Предримирський Іосиф – № 6.11
Радзивіл, князь – № 9.1
Родович Парфеній – № 4.7
Севастьянов Михайло Стефанович – № 6.16
Сенюта Іоаникій – № 6.15
Сенютович Іоаникій – № 6.15
Сердюченко Петро – № 3.3
Сигізмунд III Ваза – № 6.17
Собеський Якуб – № 6.11
Софоній – № 6.2
Сохацький Дем'ян – № 2.1
Стефан – № 3.4
Стефан, ієрей – № 2.2
Стефан Баторій – № 4.3
Столнов Іван – № 6.18
Строев Павло Михайлович – № 9.1
Тарасевич Антоній – № 6.7
Терентій – № 3.4
Трохим – № 3.3
Троцькович Сидор – № 3.3
Троцьковичева Васи́лиса – № 3.3
Унковський Іван Яковлев – № 3.2
Унковський Козьма Яковлев – № 3.2
Устиана – № 3.3
Фальковський Іриней – № 6.18
Федор – № 9.1
Феодор, священник – № 4.5
Феодора – № 6.15

Феодосій Лазовський, єпископ Володимирський та
Берестейський – № 4.3
Фома, презвітер – № 6.15
Хавський Петро Васильович – № 1.1
Ходкевич Андрій Григорович – № 3.2
Ходкевич Григорій Олександрович – № 3.2
Ходкевич Олександр Григорович – № 3.2
Ходкевичева Катерина Іванівна, ур. Вишневецька – № 3.2
Хрїнув Павел – № 9.1
Черетенко Калліст – № 6.4
Чертков Олександр Дмитрович – № 1.1
Чертков Григорій Олександрович – № 1.1
Шептицький Афанасій – № 6.11
Шептицький Варлаам – № 6.11
Штефан Ігнат – № 9.1
Штефанова Марія – № 9.1
Штефенко Василь – № 9.1
Штефенко Іван – № 9.1
Штефенко Симеон – № 9.1
Штефенко Федір – № 9.1
Штефенкова Гафа – № 9.1
Шувалов Павло Петрович – № 4.2
Щапов Павло Васильович – № 1.1
Явлогія – № 3.1
Czeretenka Callixti – № 6.4
[Galinski I. P.] – № 3.5
Lwoff E. – № 1.2, 4.6, 6.6
Korneli, preczbiter Spaski – № 2.1
Schouwalov Paul – № 4.2
Tarasewicz Antonij – № 6.7
[Wisłouch W. P.] – № 3.5
Zienkowicz Wasili – № 6.5

**Показчик бібліотек, церков, монастирів,
навчальних закладів та інших інституцій**

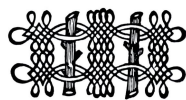
- Волинська православна духовна семінарія,
Фундаментальна бібліотека (Житомир) – № 4.1, 4.4,
6.10
- Волинське єпархіальне давньосховище (Житомир) – № 4.5
- Волинський ліцей (Кременець) – № 6.5
- Волинський науково-дослідний музей (Житомир) – № 4.1,
4.3, 4.4, 4.5, 6.10
- Володимир-Волинське братство – № 4.3
- Данилевицька церква Різдва Богородиці – № 3.4
- Жировицький Успенський монастир – № 6.5
- Києво-Видубицький Михайлівський монастир – № 6.4
- Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир – № 8.1
- Києво-Печерська Успенська лавра – № 6.7, 6.8, 6.9, 6.11,
6.12, 6.15
- Києво-Софійський собор – № 3.3, 6.17, 6.18
- Київська духовна академія – № 3.5, 4.6, 4.7, 6.4, 6.6, 6.13
- Київська духовна семінарія – № 6.4
- Київська церква Миколи Притиска – № 4.7
- Київський Пустинно-Микільський монастир – № 6.1
- Київський університет св. Володимира, бібліотека – № 1.2,
6.5
- Коростишівська церква Богоявлення – № 3.3
- Кременецький ліцей – № 6.5
- Куразький Преображенський монастир – № 6.2
- Лаврське музейне містечко, Відділ письма та друку – № 1.1
- Миколи Притиска церква, Київ, Поділ – № 4.7
- Мильчанський Різдвабогородицький монастир – № 6.10
- Пивський Свято-Микільський монастир – № 6.1
- Піявне-руська старообрядницька громада – № 2.2
- Путивльська районна бібліотека – № 1.1
- Ржищівський Спасо-Преображенський монастир – № 3.3
- Рославицька Спасо-Преображенська церква – № 4.7
- Супрасльський Благовіщенський монастир – № 3.2
- Товариство дослідників Волині, бібліотека – № 3.1
- Харківський Куразький Преображенський монастир –
№ 6.2

Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії – № 3.5

Географічний покажчик населених пунктів

Болотня – № 6.11
Велика Кісниця – № 6.8
Вітебськ – № 1.3
Влодава – № 6.17
Володимир-Волинський – № 4.3
Городище – № 6.9
Гродизьк – № 6.1
Дунаїв – № 6.11
Данилевичі – № 3.4
Жванець – № 9.1
Жировичі – № 6.5
Житомир – № 3.1, 4.1, 4.3, 4.4, 4.5, 6.10
Жуків – № 6.9
Журавичі – № 6.15
Іваничі – № 4.3
Київ – № 6.1
Ківерці – № 6.15
Кокоров – № 2.1
Коростишів – № 3.3
Косниця – № 6.8
Кременець – № 6.5
Летичів – № 3.3
Милошевичі – № 3.4
Милуші (Миловші) – № 6.15
Мильча – № 6.10
Могилів – № 9.1
Москва – № 1.1, 4.8, 5.1
Ніжин – № 3.2
Новосілки – № 6.15
Озерна – № 6.11
Окніца – № 9.1
Омельне – № 6.15
Піявне Руське – № 2.2
Подорозьк – № 6.5
Поморяни – № 6.11

Порицьк – № 3.1
Путивль – № 1.1
Ржищів – № 3.3
Рославичі – № 4.7
Столин – № 6.16
Старий Порицьк – № 3.1
Супрасль – № 3.2
Тальне – № 4.2
Тростянець – № 6.15
Харків – № 6.2
Хворостов – № 6.17
Хнила – № 9.1
Хотин – № 9.1
Хрінківці – № 9.1
Чернихів – № 10.1
Юричани – № 9.1
Ягорлик – № 6.8
Яришів – № 9.1
Ярослав – № 6.13

**Схема міграції примірників
видань І. Федорова та П. Мстиславця**

1. Апостол. – Москва: Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1564.

•№ 1.1. Кир.552: Москва → Москва (збірка М. С. Маклакова) → Путивль (збірка М. С. Маклакова) → Путивль (Путивльська районна бібліотека) → Київ (Відділ письма та друку Лаврського музейного містечка) → Київ (НБУВ).

•№ 1.2. Кир.695: ? (збірка Є. Львова) → Київ (збірка Д. Г. Бібікова) → Київ (Київський університет св. Володимира) → Київ (НБУВ).

•№ 1.3. Кол. Вігта 1: Вітебськ (власна А. Ф. Борунова) → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ).

2. Євангеліє учительне. – Заблудів: Друкарня Г. Ходкевича, Друк І. Федорова та П. Мстиславця, 1569.

•№ 2.1. Кир.944: Заблудів → Кокорів → Київ (НБУВ).

•№ 2.2. Кол. Вігта 2: Заблудів → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ).

3. Апостол. – Львів: Друк І. Федорова, 1574.

•№ 3.1. Кир.574: Львів → Порицьк (зараз с. Старий Порицьк Іваничівського р-ну Волинської обл.) → Житомир (Бібліотека товариства дослідників Волині) → ?Житомир (Волинський музей) → Київ (НБУВ).

•№ 3.2. Кир.575: Львів → ? (власність К. І. Вишевецької Ходкевичевої) → Супрасль (Благовіщенський монастир) → Санкт-Петербург (збірка М. М. Михайловського) → Ніжин (збірка І. М. Михайловського) → Ніжин (Історико-філологічний інститут) → Київ (НБУВ).

•№ 3.3. Кир.696: Львів → ? (власність Х. Балики) → Коростишів (церква Богоявлення) → Летичів? (власність

В. Трохимовича) → Летичів (церква св. архангела Михаїла) → Ржищів (Спасо-Преображенський монастир)? → Київ (Києво-Софійський собор) → Київ (НБУВ).

•№ 3.4. Кир.839: Львів → Милочев (власна Ф. Поповича) → Данелеговичі (церква Різдва Богородиці) → Київ (НБУВ).

•№ 3.5. КДА, Муз.С.376: Львів → Київ (Київська духовна академія) → Київ (НБУВ)

4. Євангеліє. – Вільно: Друкарня Мамоничів; Друк П. Мстиславця, 1575.

•№ 4.1 Кир.749: Вільнюс → Житомир (Фундаментальна бібліотека Волинської духовної семінарії) → Житомир (Волинський музей) → Київ (НБУВ)

•№ 4.2. Кир.756: Вільнюс → ? (збірка П. Шувалова) → Київ (НБУВ)

•№ 4.3. Кир.770: Вільнюс → Іваничі (сmt, райцентр Волинської обл.) → Володимир-Волинський (збірка Володимир-Волинського братства) → Житомир (Волинське єпархіальне давньосховище) → Житомир (Волинський музей) → Київ (НБУВ).

•№ 4.4. Кир.771: Вільнюс → Житомир (Фундаментальна бібліотека Волинської духовної семінарії) → Житомир (Волинський музей) → Київ (НБУВ).

•№ 4.5. Кир.779: Вільнюс → Житомир (Волинське єпархіальне давньосховище) → Житомир (Волинський музей) → Київ (НБУВ).

•№ 4.6. Кир.4334п: Вільнюс → ?збірка Є. Львова → Київ (КДА) → Київ (НБУВ)

•№ 4.7. Кир.5231п: Вільнюс → Рославичі (с. Васильківського р-ну Київської обл.) → Київ (церква Миколи Притиска) → Київ (Київська духовна академія) → Київ (НБУВ).

•№ 4.8. Кол. Вігта 7: Вільнюс → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ).

5. Новий Завіт і Псалтир. – Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1580.

•№ 5.1. Кол. Вігта 6 Острог → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ).

6. **Біблія.** – Острог: Друкарня В. К. Острозького; Друк І. Федорова, 1581.

•№ 6.1. Кир.646 : Острог → Київ (Свято-Микільський м-р) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.2. Кир.647: Острог → Харків (Курязький Преображенський м-р) → Київ (НБУВ).

•№ 6.3. Кир.648: Острог → Київ (НБУВ).

•№ 6.4. Кир.651: Острог → Київ (Києво-Видубецький Михайлівський м-р) → Київ (Київська духовна академія) → Київ (НБУВ)

•№ 6.5. Кир.652: Острог → Подорозьк (місто Волоковиського р-ну Гродненської обл. Білорусі) → Жировицький м-р (Жировичі Слонимського р-ну Гродненської обл. Білорусі) → Варшава (зібрання С. А. Понятовського) → Кременець (Волинський ліцей) → Київ (Київський ун-т) → Київ (НБУВ).

•№ 6.6. Кир.686: Острог → Київ? (збірка Є. Львова) → Київ (Київська духовна академія) → Київ (НБУВ).

•№ 6.7. Кир.762: Острог → Київ (власна А. Тарасевича) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.8. Кир.763: Острог → Косниця (с. Кісниця Ямпільського р-ну Вінницької обл.) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.9. Кир.764: Острог → Жуків (с. Бережанського р-ну Тернопільської обл.) → Городище (с. Зборівського р-ну Тернопільської області) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.10. Кир.765: Острог → Мильчанський Різдвабогородицький монастир (с. Мильча Дубенського р-ну Рівненської обл.) → Житомир (Волинська православна духовна семінарія) → Київ (НБУВ).

•№ 6.11. Кир.766: Острог → Озерна (с. Зборівського р-ну Тернопільської обл.) → Дунаїв (с. Поморянського р-ну Львівської обл.) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.12. Кир.788: Острог → Ярослав (Підкарпатське воєводство Польщі) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).

•№ 6.13. Кир.834: Острог → Київ (Київська духовна академія) → Київ (НБУВ).

- № 6.14. Кир.955: Острог → Київ (НБУВ).
- № 6.15. Кир.4476п: Острог → Ківерці? (райцентр Волинської обл.) → Журавичі (с. Ківерецького р-ну Волинської обл.) → Тростянець (с. Ківерецького р-ну Волинської обл.) → Київ (власна І. Сенютовича) → Київ (Києво-Печерська лавра) → Київ (НБУВ).
- № 6.16. Кол. Вігта № 7: Острог → Чернігівщина (власна С. Лизогуба) → Покровська церква? → Москва (зібрання С. Ф. Севастьянова–М. С. Севастьянова) → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ).
- № 6.17. Соф. 13а: Острог → Влодава (Люблінське воєводство Польщі) → Хворостів (с. Любомльського р-ну Волинської обл.?) → Київ (Києво-Софійський собор) → Київ (НБУВ).
- № 6.18. Соф. 13в: Острог → Київ (Києво-Софійський собор) → Київ (НБУВ).
- № 6.19. Кир.645: Острог → Київ (Києво-Видубецький Михайлівський м-р) → Київ (НБУВ) → Київ (Музей книги та книгодрукування).
- № 6.20. Кир.650: Острог → Київ (НБУВ) → Київ (Національна парламентська бібліотека).
- № 6.21. Кол.Вігта № 8: Острог → Москва (збірка В. О. Вігта) → Київ (НБУВ) → Тбілісі (Центральна наукова бібліотека Грузії).

7. **Біблія.** [Вільнюські аркуші]. – [Вільно: Друкарня Мамоничів, бл. 1595].

- № 7.1. Соф.13 а(2) *див.* •№ 6.17.

8. **Євангеліє** (вужькошрифтне). – [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1553–1554].

- № 8.1. Кир.753: ?Москва → Київ (Києво-Михайлівський Золотоверхий м-р) → Київ (НБУВ).

9. **Євангеліє** (середньошрифтне). – [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1558–1559].

- № 9.1. Кир.751: ?Москва → Київ (НБУВ).

10. **Євангеліє** (широкошрифтне). – [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1563–1564].

- № 10.1. Кир.943: ?Москва → Київ (НБУВ).

Показчик філіграней за виданнями

№ 1. Філіграні Апостола (Москва, 1564)

1. Рука або Рукавичка – *Тромонин 1844*, № 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356; *Мацюк 1964*, № 1–8; *Мацюк 1981*, № 95–101, 104–106.
2. Сфера – *Тромонин 1844*, № 357, 358, 359, 360; *Мацюк 1964*, № 12–14; *Мацюк 1981*, № 148–150, 154–155.
3. Кораблик – *Тромонин 1844*, № 361, 362; *Мацюк 1964*, № 11; *Мацюк 1981*, № 102–103.
4. Голова блазня – *Мацюк 1964*, № 9; *Мацюк 1981*, № 107–108.
5. Квітка або Розетка – *Мацюк 1964*, № 10; *Мацюк 1981*, № 83.
6. Кувшинчик (Глечик) – не зафіксовано у публікаціях.
7. Кувшинчик (Глечик) з квітами – *Тромонин 1844*, № 685 – не виявлений у примірниках.
8. Ваза – *Тромонин 1844*, № 687 – не виявлений у примірниках.
9. Одноріг – не зафіксовано у публікаціях.

№ 2. Філіграні Євангелія учительного (Заблудів, 1569)

1. Гоздава – *Мацюк 1964*, № 22, 23; *Лауцявичюс 1967* № 2146–2147; *Мацюк 1981*, № 10–12; *Мацюк 1984*, № 2–4; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 10–12.
2. Єліта у лінійному картуші – *Мацюк 1964*, № 17–20; *Лауцявичюс 1967* № 1514; *Мацюк 1974*, № 37–40, 47, 50, 51, 58 та 38, 39, 41, 50, 51; *Мацюк 1981*, № 125–126, 129, 130, 134; *Мацюк 1984*, № 18–19, 21–23; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 125–126, 129, 130, 134.
3. Три корони у лінійному картуші – *Мацюк 1964*, № 29; *Лауцявичюс 1967* № 1615; *Мацюк 1981*, № 115–116; *Мацюк 1984*, № 16, 17; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 115–116.
4. Літера S – *Мацюк 1964*, № 34; *Лауцявичюс 1967*, № 3394; *Мацюк 1981*, № 136–138; *Мацюк 1984*, № 24–26; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 136–138.

5. Свенчиц без картуша – *Мацюк 1964*, № 24; *Лауцявичюс 1967* № 1789; *Мацюк 1981*, № 16, 17, 20, 21; *Мацюк 1984*, № 5; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 16, 17, 20, 21.

6. Підкова з хрестом без картуша – *Мацюк 1964*, № 28; *Лауцявичюс 1967*, № 2661.

7. Башти – *Мацюк 1964*, № 33; *Лауцявичюс 1967* № 670; *Мацюк 1981*, № 58–59; 151; *Мацюк 1984*, № 9, 10, 27; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 58–59, 181.

8. Топор у великому лінійному картуші – *Мацюк 1964*, № 27; *Лауцявичюс 1967*, № 1648; *Мацюк 1981*, № 42–43; *Мацюк 1984*, № 7; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 42–43.

9. Ведмідь – *Мацюк 1964*, № 30–31; *Лауцявичюс 1967*, № 2502; *Мацюк 1981*, № 60–62; *Мацюк 1984*, № 11–13; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 60–62.

10. Новіна у картуші – *Мацюк 1981*, № 3; *Мацюк 1984*, № 1; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 3.

11. Козел у лінійному картуші без корони – *Лауцявичюс 1967*, № 3607; *Мацюк 1981*, № 77–78; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 77–78.

№ 3. Філіграні Апостола (Львів, 1574)

1. Лодзя у картуші без корони – *Мацюк 1964*, № 48–49; *Gębarowicz 1966*, № 43–44; *Лауцявичюс 1967*, № 1838–1839; *Мацюк 1974*, № 250, 252, 255–256 та ін.; *Мацюк 1981*, № 5–8; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 5–8.

2. Лодзя у картуші під короною – *Крип'якевич 1924*, С. 45; *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 50; *Лауцявичюс 1967*, № 1842; *Мацюк 1974*, № 251; *Мацюк 1981*, № 4; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 4.

3. Підкова з хрестом без картуша – *Крип'якевич 1924*, С. 45; *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 45–47; *Лауцявичюс 1967*, № 2663–2664; *Мацюк 1981*, № 89; 93; 94; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 89; 93; 94.

4. Єліта у лінійному картуші – *Крип'якевич 1924*, С. 45; *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 42–44; 54–59; *Лауцявичюс 1967*, № 1509; *Мацюк 1981*, № 121, 125, 130; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 121, 125, 130.

5. Свенчиц без картуша – *Крип'якевич 1924*, С. 45; *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 35–39; *Лауцявичюс 1967*, № 1792–1793; *Мацюк 1981*, № 16–18; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 16–18.

6. Абданк у картуші з завітками – *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 40–41; *Лауцявичюс 1967*, № 1029; *Мацюк 1981*, № 144, 146; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 144, 146.

7. Топор у лінійному картуші – *Исаевич 1964*, С. 57; *Мацюк 1964*, № 51.

8. Кабан – не зафіксовано у публікаціях.

9. Гоздава – не зафіксовано у публікаціях.

10. Ястжембец у картуші під короною – не зафіксовано у публікаціях.

№ 4. Філіграні Євангелія (Вільнюс, 1575)

1. Труби – *Лауцявичюс 1967*, № 1413.

2. Топор у картуші під короною – *Лауцявичюс 1967*, №1654–1657.

3. Свенчиц без картуша – *Лауцявичюс 1967*, № 1792–1793.

4. Підкова маленька з хрестом без картуша – *Лауцявичюс 1967*, № 2663.

5. Єліта у лінійному картуші – *Лауцявичюс 1967*, № 1511.

6. Кабан без картуша – *Лауцявичюс 1967*, № 3665, 3678, 3689–3690.

8. Риба у колі з літерами CG – *Лауцявичюс 1967*, № 4045.

9. Ястжембец у картуші під короною – *Лауцявичюс 1967*, № 2699.

10. Єліта велика під короною – *Лауцявичюс 1967*, № 1525.

11. Абданк у колі з зображенням митри – *Лауцявичюс 1967*, № 1049.

12. Абданк у лінійному картуші із завітками – *Лауцявичюс 1967*, № 1029.

13. Літера S – *Лауцявичюс 1967*, № 3398.

14. Топор без картуша – *Лауцявичюс 1967*, № 1632.

15. Остоя з літерами МК – *Лауцявичюс 1967*, № 2554–2556.

16. Голова блазня – *Гераклитов 1963*, № 1412; *Лауцявичюс 1967*, № 2623–2624;.

17. Два хрести у картуші під короною – *Лауцявичюс 1967*, № 768.

18. Щит з чотирма гербами (Лодзя, Порай, Ястшембец, Наленч) – *Лауцявичюс 1967*, № 1163.

№ 5. Філіграні Псалтиря і Нового Завіту (Острог, 1580)

1. Ангел – *Мацюк 1964*, № 53, 53а (половинки знаку).

2. Юноша (Агнець) – *Мацюк 1964*, № 52, 52а (половинки знаку).

3. Підкова маленька з хрестом без картуша – *Лауцявичюс 1967*, № 2667.

6. Філіграні Біблії (Острог, 1581)

1. Ястжембец у картуші під короною – *Тромонин 1844*, № 411; *Лихачев 1891*, № 509; *Мацюк 1964*, № 82, *Лауцявичюс 1967*, № 2669–2673; *Мацюк 1981*, № 111.

2. Ястжембец у картуші під митрою – *Мацюк 1964*, № 83; *Лауцявичюс 1967* № 2706; *Мацюк 1981*, № 110, 112.

3. Топор у картуші под короною – *Мацюк 1964*, № 65–66; *Мацюк 1981*, № 45; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 45.

4. Новіна у картуші під короною – *Тромонин 1844*, № 392, 394; *Лихачев 1891*, № 542; *Мацюк 1964*, № 86, 87; *Лауцявичюс 1967* № 1118; *Мацюк 1981*, № 1, 2; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 1, 2.

5. Леварт – *Мацюк 1964*, № 99; *Мацюк 1981*, № 63–65; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 63–65.

6. Козел (Шарфенберг) під короною – *Мацюк 1964*, № 96–97; *Мацюк 1981*, № 72–74, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 72–74.

7. Козел (Шарфенберг) без корони – *Тромонин 1844*, № 410, 414; *Мацюк 1964*, № 94–95; *Мацюк 1981*, № 75–78, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 75–78.

8. Агнець (Юноша) у бароковому картуші більший – *Мацюк 1964*, № 88; *Мацюк 1981*, № 66, 71; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 66, 71.

8. Агнець (Юноша) у бароковому картуші менший – *Мацюк 1964*, № 102, 103; *Мацюк 1981*, № 67–70, 156/157; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 67–70.

9. Підкова з хрестом без картуша – *Тромонин 1844*, № 388–391; *Лихачев 1891*, № 507; *Мацюк 1964*, № 89–93; *Лауцявичюс 1967*, № 2669–2673; *Мацюк 1981*, № 24, 88–94; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 24 88–94.

10. Топор у картуші під короною навкіс – *Тромонин 1844*, № 1012; *Мацюк 1964*, № 66, *Мацюк 1981*, № 44, 46, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 44, 46.

11. Орел без обрамлення – *Мацюк 1964*, № 98, *Мацюк 1981*, № 79–82, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 79–82.

12. Топор під півмісяцем без обрамлення – *Тромонин 1844*, № 395–399; *Лихачев 1891*, № 520–523; *Мацюк 1964*, № 62–65, 67–71; *Мацюк 1981*, № 25–36, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 25–36.

13. Абданк у картуші – *Тромонин 1844*, № 400–403; *Лихачев 1891*, № 535–537; *Мацюк 1964*, № 76–78; *Лауцявичюс 1967*, № 1025; *Мацюк 1981*, № 140–143, 145; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 140–143, 145.

14. Ангел – *Тромонин 1844*, № 408; *Мацюк 1964*, *Лауцявичюс 1967* № 1440; № 79–81; *Мацюк 1981*, № 84–87, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 84–87.

15. Лебідь (Дунін) у картуші без корони – *Тромонин 1844*, № 406–407; *Лихачев 1891*, № 539, 540; *Мацюк 1964*, № 74, *Лауцявичюс 1967* № 1000; *Мацюк 1981*, № 52–53, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 52–53.

16. Лебідь (Дунін) у картуші під короною – *Мацюк 1964*, № 72, 73, 75; *Мацюк 1981*, № 54–57, *Немировский 2007-1*, С. 294, № 54–57.

17. Свенчиц без обрамлення – *Мацюк 1964*, № 85; *Мацюк 1981*, № 19; *Лауцявичюс 1967* № 1794; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 19.

18. Свенчиц у картуші под короною – *Мацюк 1964*, № 84; *Мацюк 1981*, № 13, 14; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 19.

19. Гоздава – *Мацюк 1981*, № 22–23; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 22–23.

20. Єліта у лінійному картуші – *Тромонин 1844*, № 404–405, *Лихачев 1891*, № 513, 514; *Мацюк 1964*, № 54–59; *Лауцявичюс 1967* № 1512; *Мацюк 1981*, № 117–119, 122–124, 128, 131, 132; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 117–119, 122–124, 128, 131, 132.

21. Літера S у картуші під короною – *Тромонин 1844*, № 413, *Мацюк 1964*, № 101.

22. Топор маленький без картуша навкіс – *Мацюк 1964*, № 60, 61; *Мацюк 1981*, № 48–51; *Немировский 2007-1*, С. 294, № 48–51.

23. Остоя – *Мацюк 1981*, № 109.

24. Топор маленький без картуша прямий – *Тромонин 1844*, № 393 – у примірниках не виявлено.

25. Кабан – не зафіксовано у публікаціях.

Три лілії у бароковому картуші – *Мацюк 1964*, № 100 – у примірниках не виявлено.

№ 7. Філіграні Біблії. [Вільнюські аркуші]. – [Вільнюс: Друкарня Мамоничів, бл. 1595].

1. Єліта у бароковому картуші – не зафіксовано у публікаціях.

2. Топор під півмісяцем – не зафіксовано у публікаціях.

3. Абданк у лінійному картуші – не зафіксовано у публікаціях.

4. Леварт у бароковому картуші – не зафіксовано у публікаціях.

№ 8. Філіграні Євангелія (вужькошрифтного). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1553–1554].

1. Рука – *Зернова 1947*, № 83–90; *Протасьєва 1955*, табл. 1, № 1–6; *Кичина 1987*, С. 150, № 119, 134.

2. Сфера – *Леонид (Кавелин) 1882*, табл. 6, № 646, 666; *Протасьєва 1955*, табл. 2, № 1–2; *Кичина 1987*, С. 150, № 88, 109, 112.

3. Кувшин – *Леонид (Кавелин) 1882*, табл. 6, № 1573, 687; *Зернова 1947*, № 79–82, 91–99; *Протасьєва 1955*, табл. 3, № 1–4; *Кичина 1987*, С. 150, № 217, 240.

4. Серце – *Кичина 1987*, С. 150, № 174 – у примірнику не виявлено.

№ 9. Філіграні Євангелія (середньошрифтного). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1558–1559].

1. Кабан – *Зернова 1947*, № 33–37, 39, 41; *Протасьєва 1955*, табл. 5; *Кичина 1987*, С. 146, № 2,3, 29.

2. Тіара – *Зернова 1947*, № 47; *Протасьєва 1955*, табл. 4; *Кичина 1987*, С. 146, № 71.

3. Ведмідь – *Зернова 1947*, № 38, 40, 42, 45, 46; *Протасьєва 1955*, табл. 4; *Кичина 1987*, С. 146, № 39, 43.

4. Тварина – *Кичина 1987*, С. 146, № 33.

5. Голова блазня – *Зернова 1947*, № 43, 44; *Кичина 1987*, С. 146, № 49.

№ 10. Філіграні Євангелія (широкошрифтного). [Москва: Анонімна друкарня, бл. 1563–1564].

1. Сфера – *Леонид (Кавелин) 1882*, табл. 8; *Протасьєва 1955*, табл. 2, № 3; *Кичина 1987*, С. 154, № 299, 313.

2. Кораблик – *Леонид (Кавелин) 1882*, табл. 7; № *Протасьєва 1955*, табл. 6, № 1; *Кичина 1987*, С. 154, № 394.

3. Рука – *Протасьєва 1955*, табл. 1, № 4, 7; *Кичина 1987*, С. 154, № 362, 383.

4. Серце – *Леонид (Кавелин) 1882*, табл. 8.

5. Кувшин – *Протасьєва 1955*, табл. 3, № 3; *Кичина 1987*, С. 154, № 206.

6. Одноріг – *Кичина 1987*, С. 154, № 394, – у примірнику не виявлено.

7. Літера Р готична – *Кичина 1987, С. 154, № 521, – у примірнику не виявлено.*

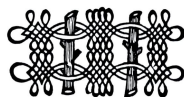
Список скорочень слів

арк. – аркуш(і)
б-ка – бібліотека
бл. – близько
вид. – видання
вип. – випуск
див. – дивись
зазнач. – зазначений
зв. – зворот
інв. – інвентарний номер
ін. – інші
кн. – книга (-и)
кол. – колекція
колонтит. – колонтитул
муз. – музей
не зазнач. – не зазначений
нн. – нумерований(і)
окр. – окремі
перш. – перший
пол. – половина
початк. – початковий
р. – рік
рах. – рахунок
ред. – редактор
рр. – роки
с. – сторінка(и)
св. – святий
ст. – століття
т. – том
тт. – томи

тит. – титул
тит. арк. – титульний аркуш
тр. – третина
ч. – частина
чв. – чверть
черв. – червоний(а)
чист. – чистий(а)
шп. – шпальта

Список скорочень назв установ

ВБУ – Всенародна бібліотека України (Київ)
ВПД ЛММ – Відділ письма та друку Лаврського музейного
містечка (Київ)
ВЄД – Волинське єпархіальне давньосховище (Житомир)
Ін-т рукоп. – ін-т рукопису НБУВ (Київ)
КДА – Київська духовна академія
КДС – Київська духовна семінарія
КПЛ – Києво-Печерська лавра
КСС – Києво-Софійський собор
НБУВ – Національна бібліотека України імені
В. І. Вернадського (Київ)
ПРБ – Путивльська районна бібліотека
РДБ – Російська державна бібліотека (Москва)
РНБ – Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург)
ФБ ВПДС – Фундаментальна бібліотека Волинської духовної
семінарії (Житомир).

Список скорочених назв використаних джерел Література

Анушкин 1970 – Анушкин А. На заре книгопечатания в Литве. – Вильнюс: Минтис, 1970. – 196 с.

Барвінок 1924 – Барвінок В. І. Загальний огляд стародруків київських бібліотек // Бібліологічні вісти. – 1924. – № 1–3. – С. 132–149.

Бондар 1998 – Бондар Н. П. Острозькі видання в колекції кириличних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 4. – С. 21–29.

Бондар 2000 – Бондар Н. П. Видання Апостола в українських та білоруських землях упродовж XVI–XVIII ст. та їх примірники у зібранні НБУВ // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 13–26.

Бондар 2004-1 – Бондар Н. П. Острожская Библия с «виленскими листами» из собрания НБУВ // Книга и мировая цивилизация: мат. 11 Междунар. научн. конференц. по проблемам книговед., Москва, 20–21 апреля 2004 г. – М.: Наука, 2004. – В 4-х т. – Т. 2. – С. 355–359.

Бондар 2004-2 – Бондар Н. П. Примірники Острозької Біблії у фондах НБУВ // Український археографічний щорічник. Нова сер. – К.-Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2004. – Вип. 8–9. – С. 139–154.

Бондар 2005-1. – Бондар Н. П. До історії побутування книжкових ілюстрацій у якості самостійних естампних гравюр наприкінці XVI–XVII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 212–231.

Бондар 2005-2 – Бондар Н. П. Унікальний примірник острозької Біблії 1581 р. з фондів НБУВ // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування: наук. зб. – Острог, 2005. – Вип. 1. – С. 39–44.

Бондар 2006 – Бондар Н. П. Ілюстровані примірники острозької Біблії 1581 р. із зібрання НБУВ як джерело дослідження перших естампних східнослов'янських гравюр // Рукописна і

стародрукована книга: міжнар. наук. конф., Львів, 23–25 квітня 2004. – Львів, 2006 – С. 11–18.

Бондар 2007-1 – Бондар Н. П. Водяні знаки віленського Євангелія 1575 р. як джерело історико-книгознавчих досліджень // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 307–324.

Бондар 2007-2 – Бондар Н. П. Невідомі аркуші віленського друку в складі примірника віленського Євангелія з сигнатурами 1600 р. зі збірки НБУВ // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 35–47.

Бондар 2007-3 – Бондар Н. П. Первопечатные эстампные гравюры П. Мстиславца и П. Берынды в экземплярах Острожской Библии 1581 г. из собрания Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского // Федоровские чтения. 2007. – М.: Наука, 2007. – С. 96–108.

Бондар 2008-1 – Бондар Н. П. Ікона Благовіщення майстра Федуска 1579 р. з Іваничів в контексті дослідження донаторської діяльності волинських шляхтичів Іваницьких // Волинська ікона: дослідження та реставрація: матеріали XV міжнародн. наук. конференції, м. Луцьк, 25–26 вересня 2008: наук. зб. – Луцьк, 2008. – Вип. 15. – С. 123–125.

Бондар 2008-2 – Бондар Н. П. Порівняльний аналіз водяних знаків заблудівських, львівських та віленських видань Івана Федорова та Петра Мстиславця // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2008. – Вип. 22. – С. 258–282.

Бондар 2008-3 – Бондар Н. П. Доробок Острозького культурно-видавничого осередку в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Наук. записки / Національний університет «Острозька академія». Сер. «Історичні науки». – Вип. 13. – Острог, 2008. – С. 393–412.

Бондар 2008-4 – Бондар Н. П. Провенієнції віленських видань Євангелія 1575 і 1600 років з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського як джерело історико-книгознавчих досліджень // Вісник Львівського університету. Сер. книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 31–37.

Бондар 2009-1 – Бондар Н. П. Папір заблудівських видань Івана Федорова та Петра Мстиславця // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 2–23.

Бондар 2009-2 – Бондар Н. П. Примірник острозької Біблії 1581 р. з фондів бібліотеки Волинського ліцею у Кременці // Студії і матеріали з історії Волині. – Кременець, 2009. – С. 160–166.

Бондар 2010-1 – Бондар Н. П. Кириличні стародруки XVI–XVII ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що походять з волинських збірок // Старий Луцьк: науково-інформаційний збірник ЛДІКЗ. – Луцьк: Терен, 2010. – С. 157–175.

Бондар 2010-2 – Бондар Н. П. Кириличні стародруки XVI–XVII ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що походять зі збірок Рівного та Рівненщини // Актуальні питання культурології: альманах наук. т-а «Афіна» кафедри культурології РДГУ. – Рівне, 2010. – Вип. 9. – С. 18–22.

Бондар 2010-3 – Бондар Н. П. Філіграні видань Івана Федорова і Петра Мстиславця як джерело історико-книгознавчих досліджень / Наталія Бондар // Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: Історія і сучасність: Доп. та повідомл. Міжнародн. наук. конф., Львів, 28–30 жовтня 2010 р. – Львів: ЛННБУ, 2010. – С. 155–162.

Бондар 2010-4 – Бондар Н. П. Філігранологічний аналіз примірників острозької Біблії 1581 р. як джерело історико-книгознавчих досліджень // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 288–302.

Бондар 2010-5 – Бондар Н. П. Філігранологічний аналіз східнослов'янських стародруків як джерело книгознавчих досліджень // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2010. – Вип. 14. – С. 211–240.

Бондар 2010-6 – Бондар Н. П. Водяные знаки изданий Ивана Федорова и Петра Мстиславца как материал историко-книговедческих исследований // Федоровские чтения. 2009. – М.: Наука, 2010. – С. 5–11.

Бондар 2011-1 – Бондар Н. П. До історії друкування «вільнюських аркушів» 1595 р.: філігранологічний аналіз примірників // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – Вип. 31. – К., 2011. – С. 203–213.

Бондар 2011-2 – Бондар Н. П. К вопросу о существовании двух вариантов или изданий Острожской Библии 1581 г.: филигранологический анализ экземпляров // Язык, книга и традиционная культура позднего русского средневековья в жизни своего времени, в науке, музейной и библиотечной работе XXI в.: Труды II Междунар. научн. конф. – М., 2011. – С. 174–190.

Бондар 2011-3 – Бондар Н. П. Острозькі оправи кириличних стародруків // Історія музейництва та пам'яткоохоронної справи в Острозі та на Волині: наук. зб. – Острог, 2011. – Вип. 3. – С. 440–447.

Бондар 2012-1 – Бондар Н. П. Вкладний примірник вільнюського Євангелія 1575 р. як джерело дослідження ктиторської діяльності подружжя Лавріна та Мотрони Іваницьких // Розмаїття культур: історія і соціально-комунікативна природа Книги: матеріали IV міжнародн. наук.-практичн. семінару (м. Харків, 12–15 квітня 2011 р.). – Харків, 2012. – С. 24–36.

Бондар 2012-2 – Бондар Н. П. Книжкові пам'ятки зі збірок православних монастирів з фондів НБУВ: історична доля та сучасний стан дослідження // Старий Луцьк: наук.-інформац. зб. ЛДКЗ. – Луцьк: Терен, 2012. – Вип. 8. – С. 428–444.

Бондар, Кисельов 2008 – Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: каталог / уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов; За уч. Т. М. Росовецької. – Київ, 2008. – 232 с.

Видашенко, Ісаєвич, Мацюк 1982 – Видашенко М. Б. Місцями Івана Федорова на Україні: пугівник / М. Б. Видашенко, Я. Д. Ісаєвич, О. Я. Мацюк. – Львів: Каменярь, 1982. – 124 с.

Галенчанка 1986 – Книга Беларусі: 1517–1917: зводны каталог / склад. Г. Я. Галенчанка та ін. – Мінск: Беларус. савецк. энц., 1986. – 616 с.

Гераклитов 1963 – Гераклитов А. А. Филиграни XVII в. на бумаге рукописных и печатных документов русского происхождения. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 260 с.

Голенченко 1988 – Голенченко Г. Я. Датированные записи на белорусских старопечатных изданиях конца XVI – середины XVII в. // Книга в Белоруссии. – Минск, 1988. – С. 4–35.

Гусева 2003 – Гусева А. А. Издания кирилловского шрифта второй половины XVI в.: св. кат. – Кн. 1–2. – М.: Индрик, 2003. – 1356 с.: ил.

Дорошенко 1924 – Дорошенко В. В. Перша книжка, надрукована на Україні. «Апостол» Ів. Федоровича. Львів, 1574 р.: бібліографічний опис // Стара Україна. – 1924. – № 2–5. – С. 38–41.

Дубровіна, Онищенко 1998 – Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1918–1941. – К.: НБУВ, 1998. – 337 с.

Запаско, Ісаєвич 1981-1984 – Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні. – Кн. 1–2. – Львів, 1981–1984.

Зернова 1947 – Зернова А. С. Начало книгопечатания в Москве и на Украине. – М., 1947. – 105 с.

Зернова 1958 – Зернова А. С. Книги кирилловской печати, изданные в Москве в XVI–XVII веках: сводн. каталог. – М., 1958. – 151 с.

Зернова 1959. – Зернова А. С. Типография Мамоничей в Вильне (XVII в.) // Книга: исслед. и мат. – М., 1959. – Сб. 1. – С. 167–223.

Ісаєвич 1964 – Ісаєвич Я. Д. Львовский Апостол Ивана Федорова 1574 р.: по материалам львовских книгохранилищ // Книга: исслед. и мат. – М.: Книга, 1964. – Сб. 9. – С. 54–68.

Ісаєвич 1976 – Ісаєвич Я. Д. Иван Федоров и возникновение книгопечатания на Украине // Федоровские чтения. 1973. – М., 1976. – С. 12–28.

Ісаєвич 1975 – Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – Львів: Вища шк., 1975. – 152 с.

Ісаєвич 1983 – Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – 2 вид., перероб. і доп. – Львів: Вища шк., 1983. – 156 с.

Ісаєвич 1989 – Ісаєвич Я. Д. Літературна спадщина Івана Федорова. – Львів: Вища шк., 1989. – 192 с.: іл.

Ісаєвич 2002 – Ісаєвич Я. Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Д. Ісаєвич. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. – 520 с.: іл.

Ісаєвич, Фрис 1993 – Ісаєвич Я. Д. Каталог кириличних стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Академії наук України. Вип. 1: Видання Івана Федорова / укл. Я. Д. Ісаєвич, В. Я. Фрис. – Львів: 1993. – 74 с.

Каманин 1899 – Краткий перечень рукописей и старопечатных книг на выставке XI-го Археологического Съезда, составленный И. М. Каманиным // Каталог Выставки XI-го Археологического Съезда въ Киеве – К., 1899. – 23 с.

Каманін, Вітвіцька 1923 – Каманін І. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII в.: 1566–1651 / І. Каманін, О. Вітвіцька. – К.: Друкарня УАН, 1923. – 124 с.: іл.

Каменева, Гусева 1976 – Каменева Т. Н. Украинские книги кирилловской печати XVI–XVII вв.: каталог изданий, хранящихся в

ГБЛ. Вып. 1. 1574 – I половина XVII в. / ГБЛ; сост. Т. Н. Каменева, А. А. Гусева. – М., 1976. – 448 с. : ил

Кичина 1987 – Кичина О. Н. Филигранологическое исследование безвыходных московских изданий // Федоровские чтения. 1983. – М.: Наука, 1987. – С. 115–160.

Клепиков 1959 – Клепиков С. А. Филигранные и штампы на бумаге русского и иностранного производства XVII – XX вв. / С. А. Клепиков. – М., 1959. – 306 с.: ил.

Клепиков 1978 – Клепиков С. А. Филигранные и штампы на бумаге русского и иностранного производства XVIII – начала XX века. – М.: Наука, 1978. – 236, 2 с.

Коваль, Афанасьєва 2005 – Коваль Т. В. Книжкові видання колекції Д. Г. Бібікова у фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 232–239.

Ковальчук, Бондар, Кисельов 2001 – Ковальчук Г. І. Острозькій Біблії – 420 / Ковальчук Г. І., Бондар Н. П., Кисельов Р. Є. // Бібліотечний вісник. – 2001. – № 6. – С. 48–51.

Колесник 1988 – Колесник Е. А. Книжные коллекции Центральной научной библиотеки Академии наук УССР. – К.: Наук. думка, 1988. – 166 с.: ил.

Крип'якевич 1924 – Крип'якевич І. П. Папір українських друків Івана Федорова // Стара Україна. – Львів, 1924. – № 2–5. – С. 45–46.

Крыловский 1890–1915 – Крыловский А. С. Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии / составленный библиотекарем академии А. С. Крыловским. – К., 1890–1915. – Т. 1–5. Вып. 1–13.

Лабынцев 1979 – Лабынцев Ю. А. В помощь составителям сводного каталога старопечатных изданий кирилловского и глаголического шрифтов: метод. указания. – Вып. 4: Предварительный список старопечатных изданий кирилловского шрифта второй половины XVI в. / сост. Ю. А. Лабынцев. – М.: ГБЛ, 1979. – 48 с.

Лабынцев, Лудина 1989 – Наследие Ивана Федорова: Каталог выставки, приуроч. к Дням славянской письменности в Киеве и 425-летию выхода в свет первой книги рус. и укр. первопечатника / сост. Ю. А. Лабынцев, Н. А. Лудина. – К., 1989. – 44 с.

Лауцявичюс 1967 – Laucevicius E. Popierus Lietuvoje XV–XVIII a. : atlasas = Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII в. : атлас, [текст]. – Vilnius : Mitnis, 1967. – 577 с.; 278 с.: ил.

Лауцявичюс 1979 – Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV – XVII веках. – Вильнюс: Мокслас, 1979. – 188 с.: ил.

Леонид (Кавелин) 1882 – Леонид (Кавелин). Евангелие, напечатанное в Москве в 1564–1568 г. – СПб.: Тип. Добродеева, 1882. – 34 с., 8 табл.

Лихачев 1891 – Лихачев Н. П. Бумага и древнейшие бумажные мельницы в Московском государстве: историко-археографический очерк. – СПб.: Тип. Имп. АН, 1891. – 106 с., 116 табл.

Лихачев 1899 – Лихачев Н. П. Палеографическое значение бумажных водяных знаков: Ч. 1–3. – Ч. 3: Альбом снимков. – СПб.: Тип. В. С. Балашев и К°, 1899. – 536 табл. ил.

Ломонос-Рівна 1974 – Ломонос-Рівна Г. І. Примірники львівського Апостола Івана Федорова в фондах Центральної наукової бібліотеки АН УРСР // Архіви України. – 1974. – № 3. – С. 66–69.

Лосиевский 1987 – Лосиевский И. Я. Первопечатные отечественные издания в Харьковских коллекциях : сводный каталог. – Ч. 1 : Описание анонимного памятника печати, изданий Ивана Федорова и Петра Мстиславца / сост. И. Я. Лосиевский. – Х.: 1987. – 53 с.

Лукьяненко 1993 – Лукьяненко В. И. Издания кириллической печати XV–XVI вв.: 1491–1600: каталог книг из собрания ГПБ / Сост. В. И. Лукьяненко. – СПб., 1993. – 346 с.

Малышев 1965 – Малышев В. И. Москвичи – собиратели письменной и печатной старины // Труды Отдела древнерусской литературы ИРЛИ (Пушкинского дома) АН СССР. – Т. 21. – Л., 1965. – С. 383–389.

Маслов 1925. – Маслов С. І. Каталог ювілейної виставки українського друкарства / УНІК; Склав С. І. Маслов. – К., 1925. – 50 с.

Мацюк 1964 – Мацюк О. Я. Водяні знаки на папері друків Івана Федорова // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – 1964. – № 3. – С. 37–46.

Мацюк 1974 – Мацюк О. Я. Папір та філіграні на українських землях: XVI – початок XX століття. – К.: Наук. думка, 1974. – 296 с.: іл.

Мацюк 1981 – Мацюк О. Я. Бумага изданий Ивана Федорова // Федоровские чтения. 1978. – М.: Наука, 1981. – С. 21–34: ил.

Мацюк 1984 – Мацюк О. Я. Бумага заблудовских изданий / О. Я. Мацюк // Иван Федоров и восточнославянское книгопечатание. – Минск: Наука и техника, 1984. – С. 130–136.

Мацюк 1992 – Мацюк О. Я. Філіграні архівних документів України: XVIII–XX ст. – К.: Наук. думка, 1992. – 352 с.: іл.

Мицько 1990 – Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія: 1576–1636 . – К.: Наук. думка, 1990. – 192 с.: іл.

Немировский 1964 – Немировский Е. Л. Возникновение книгопечатания в Москве: Иван Федоров. – М.: Книга, 1964. – 404 с. : ил.

Немировский 1974 – Начало книгопечатания на Украине. Иван Федоров. – М.: Книга, 1974. – 224 с.: ил.

Немировский 1978 – Немировский Е. Л. Читатель изданий Ивана Федорова: опыт анализа владельческих записей // Федоровские чтения. 1976. – М., 1978. – С. 55–64.

Немировский 1979 – Немировский Е. Л. Иван Федоров в Белорусии. – М.: Книга, 1979. – 174 с.

Немировский 1983-1 – Немировский Е. Л. Первопечатник Иван Федоров : описание изд. и указ. лит. о жизни и деятельности / Е. Л. Немировский, М. В. Галушко, А. Д. Кизлык. – Львов: ЛНБ, 1983. – 71 с.

Немировский 1983-2 – Немировский Е. Л. Жизнь и деятельность первопечатника Ивана Федорова в свете новейших исследований: к 400-летию со дня кончины // Книга: исслед. и мат. – Сб. 47. – М.: Книга, 1983. – С. 73–102.

Немировский 1985 – Немировский Е. Л. Иван Федоров. – М., 1985.

Немировский 2003 – Немировский Е. Л. Узкошрифтное Четвероевангелие около 1553 года. История открытия и изучения: к 450-летию возникновения книгопечатания в Москве / Е. Л. Немировский // Книга: исслед. и мат. – Сб. 81. – М.: Наука, 2003. – С. 121–144.

Немировский 2005 – Немировский Е. Л. Острожская Библия: Как находили и вводили в научный оборот самое знаменитое издание Ивана Федорова // Федоровские чтения 2005. – М.: Наука, 2005. – С. 89–166.

Немировский 2007-1 – Немировский Е. Л. Иван Федоров и его эпоха: энциклопедия. – М.: Энциклопедия, 2007. – 912 с.: ил.

Немировский 2007-2 – Немировский Е. Л. Апостол 1564 г. Ивана Федорова и Петра Тимофеевича Мстиславца в книгохранилищах мира // Федоровские чтения, 2007. – М.: Наука, 2007. – С. 5–51.

Немировский 2009 – Немировский Е. Л. Белоросика на страницах каталога Национальной библиотеки Украины //

Славянское книгопечатание и культура книги: материалы Международн. научн. конф. (Минск, 16–18 сентября 2009 г.). – Москва – Минск, 2009. – С. 65–68.

Немировский 2010 – Немировский Е. Л. Иван Федоров. Начало книгопечатания на Руси: описание изданий и указатель литературы. – М.: Пашков дом, 2010. – 344 с., ил.

Петерц 1911 – Петерц В. Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Житомир 21 – 26 октября 1910 г. – К.: Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1911. – 159 с.

Петерц 1916 – Петерц В. Н. Отчет об экскурсии семинария русской филологии в Киев 30 мая – 10 июня 1915 г.: с приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубицкого монастыря. – К.: Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1916. – 221, 10 с.

Петров, Бирюк, Золотарь 1958 – Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII в.: описание книг, хранящихся в ГПБ УССР / сост. С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь. – К., 1958. – 264 с.

Попов 1924 – Попов П. М. Слов'янські інкунабули київських бібліотек // Бібліологічні вісти. – 1924. – № 1–3. – С. 150–166.

Протасьева 1955 – Протасьева Т. Н. Первые издания московской печати в собрании Государственного исторического музея. – М.: Гос. изд-во культ.-просвет. лит., 1955. – 26 с.: 11 ил.

Редин 1902 – Редин Е. К. Книги из библиотеки гг. Маклаковых в г. Путивле: описаны проф. Е. К. Рединым // Каталог выставки XII Археологического съезда в Харькове. Отдел старопечатных книг. – Харьков, 1902. – С. 90–152.

Ричков, Луц 2004 – Ричков П. А. Сакральне мистецтво Володимира-Волинського / П. А. Ричков, В. Д. Луц. – К.: Техніка, 2004. – 192 с.: іл.

Романовський 1925 – Романовський В. О. Друкар Іван Федорович: життя його та діяльність. – К., 1925. – 55 с.

Сист. кат. КПЛ 1908-1912 – Михаил [Тростянецкий]. Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры: Т. 1–2. – К.: Тип. Киево-Печ. Успен. лавры, 1908–1912. – Т. 1. – 327 с.; Т. 2. – 420 с.

Строев 1836 – Строев П. М. Описание старопечатных книг славянских, находящихся в библиотеке... И. Н. Царского / Издал П. Строев. – М.: В тип. С. Селивановского, 1836. – 454, [1] с.

Строев 1845 – [Строев П. М.]. Библиотека императорского Общества истории и древностей российских. – М.: Тип. Августа Семена, 1845. – 6, 354 с.

Теодорович 1893 – Теодорович Н. И. Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской иерархии. – Почаев, 1893. – [2], 269 с.: ил.

Тихомиров 1889 – Тихомиров И. Систематический каталог книг на славянском и русском языках фундаментальной библиотеки Волынской духовной семинарии / сост. И. Тихомиров. – Почаев, 1889. – 394 с.

Шамрай 1985 – Шамрай М. А. Острожская Библия в фондах ЦНБ АН УССР // Федоровские чтения. 1981. – М.: Наука, 1985. – С. 205–208.

Шамрай 1993 – Шамрай М. А. Провенієнції у виданнях Острозької та Дерманської друкарень: За матеріалами фонду відділу стародруків ЦНБ АН України // Український археографічний щорічник. – Нова сер. Вип. 2. – К.: Наук. думка, 1993. – С. 48–53.

Шамрай 2000 – Шамрай М. А. Стародруки кириличного шрифту XV–XVII ст. як об'єкт джерелознавства // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 222–226.

Шамрай 2005 – Шамрай М. А. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2005. – 332 с.

Шамрай 2006 – Шамрай М. А. Нові дані про ціни кириличного друку XVI–XVIII ст. в Україні // Рукописна і стародрукована книга: Міжнародн. наук. конф., Львів, 23–25 квітня 2004. – Львів, 2006. – С. 62–72.

Шамрай 2007 – Шамрай М. А. Примірники Києво-Печерської лаври у фондах НБУВ // Могилянські читання: зб. наук. праць. – К., 2007. – С. 182–187.

Gębarowicz 1966 – Gębarowicz M. Z dziejw piśmiennictwa XVI–XVIII w. / M. Gębarowicz // Roczniki biblioteczne. – Wrocław – Warszawa, 1966. – T. 10. – Z. 1–2. – S. 1–83: 30 tabl.

Рукописні каталоги

Каталог бібліотеки С. А. Понятовського – НБУВ, IP. Ф. 300. спр. 2 Альбертранді Я. Х. Каталог бібліотеки польського короля С. А. Понятовського. Т. 2. Theologia.

Каталог книг Києво-Софійського собору 1769 р. – IP. Ф. 1
спр. 2440: Книги Библиотеки кафедрального Києвософійского
монастыря описаны вновь 1769 года.

Каталог книг Києво-Софійського собору 1803 р. – IP. Ф. 1
спр. 2441: Опись кафедральной Киевосій!сской соборной библиотеки
книгамъ на основаніи святѣйшаго правительствующаго Свнода
указовъ сочиненная 1803-го.

**Каталог книг Києво-Михайлівського Золотоверхого
монастиря 1808 р.** – НБУВ. IP. 540п/1765. Каталог книг
Михайлівського Золотоверхого монастыря 1808 р. – Каталогъ
книгамъ, принадлежащимъ къ библиотекѣ Киевскаго Золотоверхо-
Михайловскаго монастыря, по пересмотреніи оной Иринеємъ
Епископомъ Чигиринскимъ, и по приведеніи въ новой порядокъ,
переписанный имъ же самимъ. 1808 го года, мѣсяца октября».

**Опис Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря
1787 р.** – НБУВ. IP. 539п/1764: Опись
Кієвозолотоверхомихайловскаго первокласнаго монастыря, сколько
въ ономъ имѣется церквей и во ономъ разныхъ церковныхъ вещей и
протчаго сочинена 1787 года июля дня».

Опис Київського Пустинно-Микільського монастиря 1769 р.
– ЦДІАК України. Ф. 131, оп. 32, спр. 15: [Києво-Слупський
Пустинномиколаївський монастир. Опис майна 1769 р.]

Опис Київського Пустинно-Микільського монастиря 1787 р.
– НБУВ. IP. Ф. 1 спр. 5534. Опись За силу Киевской духовной
дикатеріи Указа въ Кієво Пустинно Николаевскомъ монастырѣ сего
году марта 18го полученного, сколько в ономъ монастыре какого
точно имѣется строенія и прочаго, о томъ ниже сего значить
учинена, 1787 году октября 27го».

Опис майна Києво-Видубицького монастиря 1787 р. – ЦДІАК
України. Ф. 130, оп. 2, спр. 552 [1787?].

Список ілюстрацій

Апостол (Москва, 1564). Варіанти друку арк. 110, примірники Кир.695 (№ 1.2) та Кол. Вігга 1 (№ 1.3)	С. 13
Євангеліє (Вільнюс, 1575). Варіанти друку арк. 6 зв.	С. 15
Євангеліє (Вільнюс, 1575). Варіанти друку арк. 20, примірники Кир.756 (№ 4.2) та Кир.5231п (№ 4.7).....	С. 16
Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Запис про приналежність Жировицькому монастирю (арк. 1 II рах.).....	С. 20
Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Польськомовний автограф В. Зенкевича. (арк. 71 зв. VI рах.).....	С. 29
Біблія (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7). Записи А. Тарасевича на титулі.....	С. 31
Біблія (Острог, 1581). Кир.651 (№ 6.4) Власницький запис К. Черетенка, арк. 71 зв. VI рах.....	С. 35
Апостол (Москва, 1564) (№ 1.1). Верхній форзац із еслібрисом та власноручними записами М. С. Маклакова.....	С. 37
Рукописний еслібрис М. М. Михайловського у примірнику вільнюського Апостола 1595 р. (шифр Кир.969).....	С. 40
Еслібриси Д. Г. Бібікова та Є. О. Львова у примірнику Апостола (Москва, 1564) (№ 1.2).....	С. 41
Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Мстиславця та П. Беринди у складі примірників Біблії (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7) та Кир.651 (№ 6.4).....	С. 49
Апостол (Москва, 1564). Оправа примірника Кир.552 (№ 1.1)...	С. 72
Апостол (Москва, 1564). Оправа примірника Кир.695 (№ 1.2)...	С. 74
Євангеліє учительне (Заблудів, 1569) Кир.944 (№ 2.1). Записи на арк. 359 зв. та 382 зв.....	С. 89
Євангеліє учительне (Заблудів, 1569) Кол. Вігга 2 (№ 2.2). Печатка Півне-руської старообрядницької громади.....	С. 91
Апостол (Львів, 1574). Кир.574 (№ 3. 1). Фрагмент власницького запису (арк. 79 зв.–80).....	С. 103
Апостол (Львів, 1574). Кир.574 (№ 3. 1). Печатка Бібліотеки товариства дослідників Волині.....	С. 103
Апостол (Львів, 1574). Кир.575 (№ 3. 2). Фрагменти вкладного запису К. І. Вишневецької Ходкевичевої.....	С. 108
Апостол (Львів, 1574). Кир.696 (№3. 3). Власницькі записи.....	С. 111

Апостол (Львів, 1574). Кир.696 (№3. 3). Розворот аркушів із рукописною вставкою.....	С. 112
Апостол (Львів, 1574). Кир.839 (№ 3. 4). Верхня кришка оправи.....	С. 116
Євангеліє (Вільнюс, 1575). Кир.749 (№ 4.1). Наліпка та печатка Фундаментальної бібліотеки Волинської духовної семінарії.....	С. 129
Євангеліє (Вільнюс, 1575) Кир.5231п (№ 4.7). Запис П. Родовича (арк. 2–6 II рах.)	С. 146
Біблія (Острог, 1581). Кир.646 (№ 6.1) Запис М. Белевича на верхньому форзаці.....	С. 177
Біблія (Острог, 1581). Кир.646 (№ 6.1). Печатка Бібліотеки Київського Пустинно-Микільського монастиря	С. 178
Біблія (Острог, 1581). Кир.647 (№ 6.2) Вкладний запис до Курязького Преображенського монастиря (арк. 43 зв. V рах.)	С. 182
Біблія (Острог, 1581). Кир.651 (№ 6.4) Печатка Бібліотеки Київської духовної академії.....	С. 190
Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Беринди у примірнику Біблії (Острог, 1581). Кир.651 (№ 6.4)	С. 191
Біблія (Острог, 1581). Кир.652 (№ 6.5). Потекстові коментарі	С. 196
Біблія (Острог, 1581). Кир.686 (№ 6.6). Розворот аркушів із друкованою та рукописною кінцівками.....	С. 204
Біблія (Острог, 1581). Кир.686 (№ 6.6). Оправа примірника.....	С. 207
Вставні гравюри, ймовірно, різця П. Мстиславця у примірнику Біблії (Острог, 1581). Кир.762 (№ 6.7)	С. 212
Біблія (Острог, 1581). Кир.763 (№ 6.8). Власницькі записи (арк. [3]) та рукописне відтворення тексту.....	С. 214
Біблія (Острог, 1581). Кир.764 (№ 6.9). Власницький запис (арк. 71 VI рах.).....	С. 218
Біблія (Острог, 1581). Кир.766 (№ 6.11). Власницький запис (арк. [8] зв. I рах.)	С. 227
Біблія (Острог, 1581). Кир.788 (№ 6.12). Форзаци із друкованим панегіриком А. Шептицькому	С. 227
Біблія (Острог, 1581). Кир.4476п (№ 6.15). Записи.....	С. 243
Біблія (Острог, 1581). Кир.4476п (№ 6.15). Оправа та верхній форзац.....	С. 246
Біблія (Острог, 1581). Кол. Вітта 7 (№ 6.16). Запис про подарування примірника В. О. Вітту М. С. Севастьяновим.....	С. 249
Розворот аркушів примірника Соф.13а (№ 6.17 та 7.1) із аркушами острозького та вільнюського друку.....	С. 261
Євангеліє (середньошрифтне) (Москва, бл. 1558–1559) Кир.751 (№ 9.1). Власницький запис на арк. [112] зв.....	С. 271
Євангеліє (широкошрифтне) (Москва, бл. 1563–1564). Кир.943. (№ 10.1). Розворот аркушів 104 зв.–105.....	С. 274

ЗМІСТ

ПРИМІРНИКИ ВИДАНЬ І. ФЕДОРОВА ТА П. МСТИСЛАВЦЯ З ФОНДІВ НБУВ: ЗАСАДИ БІБЛІОГРАФУВАННЯ ТА ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальні засади організації каталогу.....	3
Історія дослідження та бібліографування примірників збірки НБУВ.....	5
Структура опису.....	7
Особливості опису примірників.....	10
Варіанти друку та оформлення.....	11
Походження примірників.....	18
Власницькі та вкладні записи.....	23
Примірники із провенієнціями визначних особистостей.....	31
Примірники, що походять із приватних збірок ХІХ–ХХ ст.....	35
Міфічні, помилково приписані до збірок та відсутні у НБУВ примірники.....	43
Ілюстрації, вміщені у примірниках острозької Біблії 1581 р.....	47
Філігранологічний опис видань як складова попрамирникового каталогу.....	51

ПОПРИМІРНИКОВИЙ КАТАЛОГ ВИДАНЬ І. ФЕДОРОВА ТА П. МСТИСЛАВЦЯ

1. Апостол (Москва, 1564).....	56
№ 1.1. Кир.552.....	66
№ 1.2. Кир.695.....	73
№ 1.3. Кол. Вітта 1.....	75
2. Євангеліє учительне (Заблудів, 1569).....	78
№ 2.1. Кир.944.....	88
№ 2.2. Кол. Вітта 2.....	90

3. Апостол (Львів, 1574).....	95
№ 3.1. Кир.574.....	102
№ 3.2. Кир.575.....	105
№ 3.3. Кир.696.....	109
№ 3.4. Кир.839.....	114
№ 3.5. КДА, Муз С.376.....	117
№ 3.6. Кир.552(2).....	118
4. Євангеліє (Вільнюс, 1575).....	119
№ 4.1. Кир.749.....	128
№ 4.2. Кир.756.....	131
№ 4.3. Кир.770.....	134
№ 4.4. Кир.771.....	138
№ 4.5. Кир.779.....	140
№ 4.6. Кир.4334п.....	141
№ 4.7. Кир.5231п.....	144
№ 4.8. Кол. Вітта 3.....	147
№ 4.9. Кир.759(2), фрагмент.....	149
№ 4.9. Кир.762(2), фрагмент.....	150
5. Псалтир і Новий Завіт (Острог, 1580).....	151
№ 5.1. Кол. Вітта 6.....	158
6. Біблія (Острог, 1581).....	159
№ 6.1. Кир.646.....	176
№ 6.2. Кир.647.....	181
№ 6.3. Кир.648.....	186
№ 6.4. Кир.651.....	189
№ 6.5. Кир.652.....	194
№ 6.6. Кир.686.....	202
№ 6.7. Кир.762.....	207
№ 6.8. Кир.763.....	212
№ 6.9. Кир.764.....	217
№ 6.10. Кир.765.....	221
№ 6.11. Кир.766.....	225
№ 6.12. Кир.788.....	230
№ 6.13. Кир.834.....	235
№ 6.14. Кир.955.....	239
№ 6.15. Кир.4476п.....	242
№ 6.16. Кол. Вітта 7.....	250
№ 6.17. Соф. 13а.....	252
№ 6.18. Соф. 13в.....	257

7. Біблія. Вільнюські аркуші	
(Вільнюс, бл. 1595).....	260
№ 7.1. Соф13а(2).....	261
8. Євангеліє (вужькошрифтне)	
(Москва, бл. 1553–1554).....	262
№ 8.1. Кир.753.....	263
9. Євангеліє (середньошрифтне)	
(Москва, бл. 1558–1559).....	267
№ 8.1. Кир.751.....	268
10. Євангеліє (широкошрифтне)	
(Москва, бл. 1563–1564).....	272
№ 8.1. Кир.943.....	273
Іменний покажчик осіб.....	279
Покажчик бібліотек, церков, монастирів, навчальних	
закладів та інших інституцій.....	283
Географічний покажчик населених пунктів.....	284
Схема міграції примірників.....	286
Покажчик філіграней за виданнями.....	290
Список скорочень слів.....	297
Список скорочень назв установ.....	298
Список скорочених назв використаних джерел.....	299
Список ілюстрацій.....	307

Наукове видання

Наталія Петрівна БОНДАР

**ВИДАННЯ ІВАНА ФЕДОРОВА ТА ПЕТРА МСТИСЛАВЦЯ
З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО:**

Дослідження
Попримірниковий опис

Художнє оформлення *Н. П. Бондар*
Комп'ютерний набір, верстка *Н. П. Бондар*
Технічний редактор *Н. М. Маслакова*
Фотографії *О. І. Петренка*

Підп. до друку 14.XII.2012 р. Формат 70x100/16. Папір офс.
Друк офс. Ум. друк. арк. 19,05 Обл. вид. арк. 15,58
Наклад 300 прим. Зам. № 35

Надруковано у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського
пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039

Свідотцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.